ISSN 1563-0366; eISSN 2617-8362

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ХАБАРШЫ

Заң сериясы

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

ВЕСТНИК

Серия юридическая

AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

JOURNAL

of Actual Problems of Jurisprudence

№2 (102)

Алматы
«Қазақ университеті»
2022

ISSN 1563-0366; eISSN 2617-8362

ХАБАРШЫ

ЗАҢ СЕРИЯСЫ № 2 (102) маусым

04.05.2017 ж. Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникация министрлігінде тіркелген

Куәлік № 16496-Ж

Журнал жылына 4 рет жарыққа шығады
(наурыз, маусым, қыркүйек, желтоқсан)

ЖАУАПТЫ ХАТШЫ
Сманова А.Б., з.ғ.к., доцент *(Қазақстан)*
Телефон: +7727-377-33-36 (ішкі н. 12-57)
E-mail: Akmaral.Smanova@kaznu.kz

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:
Байдельдинов Д.Л., з.ғ.д., профессор (бас редактор) *(Қазақстан)*
Алимкулов Е.Т., з.ғ.к., доцент м.а. (бас редактордың орынбасары) *(Қазақстан)*
Кенжалиев З.Ж., з.ғ.д., профессор *(Қазақстан)*
Джансараева Р.Р., з.ғ.д., профессор *(Қазақстан)*
Тыныбеков С.Т., з.ғ.д., профессор *(Қазақстан)*
Ибраева А.С., з.ғ.д., профессор *(Қазақстан)*
Жатканбаева А.Е., з.ғ.д., профессор *(Қазақстан)*
Маликова Ш.Б., з.ғ.к., доцент м.а. *(Қазақстан)*
Қабанбаева Г.Б.., PhD докторы, доцент *(Қазақстан)*

Муксинова А.Т., *(Қазақстан)*
Абикенов А.А., з.ғ.к. *(Қазақстан)*
Томас Хоффман, PhD докторы, профессор *(Эстония)*
Шелухин С.И., PhD, профессор *(АҚШ)*
Ганс Йохим Шрамм, құқық докторы, профессор *(Германия)*
Алиев А.И., з.ғ.д., профессор *(Әзірбайжан)*
Репецкая А.Л., з.ғ.д., профессор *(Хакасия)*

ТЕХНИКАЛЫҚ ХАТШЫ
Махамбетсалиев Д.Б., магистрант *(Қазақстан)*

Заң сериясы Мемлекет пен құқық теориясы және тарихы, конституциялық және әкімшілік құқығы, азаматтық құқық және еңбек құқығы, табиғи ресурстар және экологиялық құқық, қылмыстық құқық және криминалистика, халықаралық қатынастар бағыттарын қамтиды.

Жоба менеджері
Гульмира Шаккозова
Телефон: +7 701 724 2911
E-mail: Gulmira.Shakkozova@kaznu.kz

Компьютерде беттеген
Айгүл Алдашева

Пішімі 60x84/8. Көлемі 13,8 б.т.
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің «Қазақ университеті» баспа үйі.
050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.
«Қазақ университеті» баспа үйінің баспаханасында басылды.

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2022

1-бөлім

МЕМЛЕКЕТ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТАРИХЫ

Section 1

THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW

Раздел 1

ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА

ҒТАМР 10.07.61 https://doi.org/10.26577/JAPJ.2022.v102.i2.01

Д.А. Жампеисов*, Д.А. Жампеисов

Әлихан Бөкейханов университеті, Қазақстан, Семей қ.
*e-mail: duman_d@mail.ru

ХАЛЫҚТЫҢ КӨШІ-ҚОНЫ ТҰРПАТТАМАСЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазіргі заманғы халықаралық жағдай халықтың көші-қоны мәселелеріне бүкіл қоғамның назарын аударып отыр. Миллиондаған адамдардың қоныс аударуы мемлекеттік және қоғамдық деңгейде алаңдатушылық тудыруда. Осы үдерістердің мазмұның түсіндіретін теориялық ғылыми ізденістердің маңызы зор. Қазақстан Республикасы көші-қон саясатының 2022-2026 жылдарға арналған жаңа тұжырымдамасын әзірлеуде ғылыми негіздерді ескеру міндетті шарт. Көші-қон тақырыбы бойынша зерттеулер бар болғанымен, оның тұрпаттамасы мен жіктелуіне қатысты еңбектер көп емес. Кез-келген тақырыпты зерттеу кезінде ұғымдар аппараты мен жіктеуін анықтап алмаса, онда әртүрлі түсініспеушіліктер, оның нәтижесінде қате шешімдер де қабылдануы мүмкін. Сондықтан, әрбір құбылыстың негізгі ұғымдарын, тұрпаттамасын, жіктеуін анықтаудың маңызы орасан зор. Ғылыми қауымдастық арасында халықтың көші-қоны тұрпаттамасы мен жіктеуінің бірнеше нұсқалары бар. Осы мақалада тақырыпқа қатысты жақын және алыс шетелдегі іргелі және заманауи ғылыми пікірлерге талдау жасалып, одан кейін әзірленген көші-қонның тұрпаттамасы ұсынылады. Оған қоса оның көші-қонды жіктеуден айырмашылығы көрсетіледі. Бұл көші-қон құбылысын жан-жақты түсінуге, оның белгілер арқылы жіктелуі, түрлерінің көп болуы бағытында ғылыми пікір алмасуға негізді үлес қосу бойынша жүйелі жұмыс.

Түйін сөздер: халықтың көші-қоны, халықтың көші-қоны тұрпаттамасы, халықтың көші-қоның жіктеу, халықтың көші-қонының белгілері.

D.A. Zhampeisov*, D.A. Zhampeisov

Alikhan Bokeikhanov University, Kazakhstan, Semey
*e-mail: duman_d@mail.ru

Topical questions of population migration typology

The current international situation draws the attention of the whole society to the issues of population migration. The migration of millions of people causes concern both at the state and at the public level. Of great importance are theoretical scientific research that explains the content of these processes. A prerequisite for the development of a new concept of the migration policy of the Republic of Kazakhstan for 2022-2026 is the consideration of scientific foundations. Although there are studies on the topic of migration, there are not many works in the domestic literature regarding its typology and classification. If, when studying any topic, the conceptual apparatus and its classification are not determined, then there may be various misunderstandings, as a result of which erroneous decisions can be made. Therefore, the definition of the basic concepts, types, classifications of each phenomenon is of great importance. There are several options for the typology and classification of population migration among the scientific community. In this article, an analysis of fundamental and modern scientific opinions from near and far abroad on the topic is carried out, a typology of population migration is proposed. In addition, its difference from the classification of migration is indicated. This is a systematic work to make a reasonable contribution to a comprehensive understanding of the phenomenon of migration, its classification according to characteristics, the exchange of scientific opinions in the direction of the multiplicity of species.

Key words: population migration, typology of population migration, classification of population migration, signs of population migration.

Д.А. Жампеисов*, Д.А. Жампеисов

Университет Алихана Букейханова, Казахстан, г. Семей
*e-mail: duman_d@mail.ru

Актуальные вопросы типологии миграции населения

Современная международная ситуация привлекает внимание всего общества к вопросам миграции населения. Миграция миллионов людей вызывает беспокойство как на государственном, так и на общественном уровне. Большое значение имеют теоретические

 © 2022 Al-Farabi Kazakh National University

научные изыскания, объясняющие содержание этих процессов. Обязательным условием при разработке новой концепции миграционной политики Республики Казахстан на 2022-2026 годы является учет научных основ. Хотя существуют исследования по теме миграции, не так много работ, касающихся ее типологии и классификации. Если при изучении любой темы не определить понятийный аппарат и ее классификацию, то могут быть различные недопонимания, в результате которых могут приниматься ошибочные решения. Поэтому большое значение имеет определение основных понятий, типов, классификаций каждого явления. Существует несколько вариантов типологии и классификации миграции населения среди научного сообщества. В данной статье проведен анализ фундаментальных и современных научных мнений из ближнего и дальнего зарубежья по теме, предложена типология миграции населения. Кроме того, указывается ее отличие от классификации миграции. Это системная работа по внесению обоснованного вклада в всестороннее понимание феномена миграции, его классификация по признакам, обмен научными мнениями в направлении множественности видов.

Ключевые слова: миграция населения, типология миграции населения, классификация миграции населения, признаки миграции населения.

Кіріспе

Соңғы уақытта көші-қон мәселесі қоғамдық дискурста жиі көтерілуде. Көші-қонның кемшіліктері мен теріс салдарлары, мемлекетке қауіпті жақтары жайлы пікірлер басым. Ал оның қоғамға артықшылықтары мен пайдасы, экономика мен мәдениеттің дамуына қосар үлесі туралы зерттеулер көп емес. Француз философы Рене Декарт: «Сөздерді дұрыс қолданыңыз, сонда сіз әлемді түсінбеушіліктің жартысынан құтқарасыз», – деп кеңес берген. Жалпы, кез-келген құбылыс туралы пікір білдірер алдында, оның ұғымын, түрлерін, себептерін анықтаған жөн. Осы ретте, көші-қон туралы зерттеулердің өсуін байқауға болады. Мысалы, Натан Леви, Ася Писаревская, Питер Шолтен мәліметтері бойынша Web of Science дерекқорында 1975–2018 жж. аралығында көші-қон тақырыбына байланысты 48 842 жарияланым 9052 түрлі ұйымдарға негізделген 1512 түрлі көздерде 185 елдегі түрлі авторлармен жарияланған (Леви 2020). Сонымен бірге, Стивен Вертовецтің пікірінше «ғалымдардың дәстүрлі рөлдерінің бірі қоғамдық саланы кәсіби көзқарастар және нақты деректермен жабдықтау екені әлдеқашан анық. Бір жағынан, соңғы 30 жыл ішінде көші-қон саласындағы журналдар мен мақалалар санының көбеюі таңқаларлық емес, өйткені бұл барлық ғылымдарға тән. Өкінішке орай, менің ойымша, академиялық көші-қон зерттеулерінің қоғамдық түсінікке әсер етуінің төмен деңгейі өзгерген жоқ» (Вертовец 2020).

Материалдар мен әдістер

Халықтың көші-қонының тұрпаттамасы мәселесінде де көптеген алуан түрлі пікірлер мен нұсқалар бар.

Көші-қонның жіктеуін В.И. Переведенцев, Л.Л. Рыбаковский, В.И. Староверов, В.Н. Чапек, Л.В. Корель, Н.Я. Ковальская, М.А. Шабанова, В.А. Ионцев, А.А. Саградов, С.В. Рязанцев, В.А. Каламанов, Т.Н. Юдина, И.В. Ивахнюк, А.Н. Аверин, В.Д. Самойлов, М.С. Блинова, О.Д. Воробьева, А.В. Топилин сияқты ғалымдардың еңбектерінде кездестіруге болады.

Оған қоса Рассел Кинг 1997-2011 жылдар аралығында Сассекс университетінің көші-қон саласындағы магистратураның негізгі курсы болған «Көші-қон теориясы және тұрпаттамасы» курсын әзірлеп, зерттеушілерге оқығаның атап өту керек (Кинг 2020).

Көптеген жіктеулердің болуын Т.Н. Юдинаның «көші-қон үдерістері орын ауыстырулардың әртүрлі түрлерінің алуан түрлілігімен ғана емес, олардың өз арасында айырмашылық жүргізудің қиындығымен де ерекшеленеді» (Юдина 2006: 88) пікірімен түсіндіруге болады.

Джеймс Ф. Холлифилд айтуынша «Көші-қон зерттеулерінің тағы бір ерекшелігі – бір пән тұрғысынан көші-қон мен ұтқырлықты түсінудің күрделілігі (мүмкін еместігі деуге де болады)» (Холлифилд 2020).

Осы мақалада тақырыпқа қатысты жақын және алыс шетелдік іргелі, өзекті ғылыми пікірлерге жүйелі талдау жасалып, одан кейін формальды логика, салыстыру мен синтез арқылы зерттеудің нәтижесі ретінде көші қон тұрпаттамасы ұсынылады.

Әдебиетке шолу

Ғылымда көші-қонның алғашқы анықтамасын берген атақты ағылшын ғалымы Э. Равенштейнның жіктеуіне жүгінетін болсақ, ол «жергілікті көшіп-қонушылар, қысқа қашықтыққа көшіп-қонушылар, ұзақ қашық-

тыққа көшіп-қонушылар және сатылы көшіп-қонушылар» (Равенштейн 1876: 173) деп бөлген.

Біріккен Ұлттар Ұйымының Экономикалық және әлеуметтік сұрақтар жөніндегі Департаменті Демографиялық бөлімі ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді көшіп-қонушыларды бөліп қарастырады. Ұзақ мерзімді көшіп-қонушы деген кәдімгі өмір сүру елі болып табылмайтын елге 12 айдан кем емес мерзімге келетін тұлға, оның нәтижесінде бағытталу елі оның кәдімгі өмір сүретін жаңа елі болып табылады. Қысқа мерзімді көшіп-қонушы деген демалу, демалысты өткізу, достары немесе туыстарына бару, жұмыстары бойынша, емделу немесе діни қажылық ету үшін осы елге келу жағдайларын қоспағанда кәдімгі өмір сүру елі болып табылмайтын елге 3 айдан кем емес, бірақ 12 айдан аспайтын мерзімге келетін тұлға (Recommendations on Statistics of International Migration 1998).

Біріккен Ұлттар Ұйымының Көптілді демографиялық сөздіктің бірінші түрінің 1964 жылғы орыс тілді нұсқасында уақытша және тұрақты орын ауыстырулар арасындағы айырмашылық бұрынғы өмір сүру орнында жоқ болу ұзақтығы немесе жаңа орында болу ұзақтығы негізінде жүргізіледі (Multilingual Demographic Dictionary).

Белгілі ресейлік ғалым Т.Н. Юдина көші-қондарды жіктеу уақыт факторымен негізделген бес санат: тұрпат, түр, нысан, себеп, сатыға сүйенеді дейді (Юдина 2007: 87). Бұл жерде «саты» санатымен келіспеуге болады, өйткені көші-қон үдерісі орын ауыстыруға дейін, орын ауыстыру, орын ауыстырудан кейін деген сияқты үш сатыдан тұрып, нақты көші-қонға екінші сатысы ғана жататындығын айту керек. Оған қоса бес санаттың барлығы уақыт факторымен негізделе бермейді, мысалы, себептері мен кейбір типтері, түрлері, нысандары. Уақыт факторымен тек уақытша (қайтарымды) көші-қон ғана жіктеледі.

Белгілі ресейлік ғалым С. В. Рязанцев халықтың көші-қоны тұрпаттамасын сипаттау кезінде бес деңгейден құралатын санаттарды ұсынды: тұрпат-сынып-тәртіп-тұқымдас-түр. Негізі бұл санаттар биология ғылымында қабылданған сегіз таксономиялық санаттан тұратын көпсатылы жіктеуге ұқсайды: домен-патшалық-тұрпат(бөлім)-сынып-жасақ(тәртіп)-үйір-тұқымдас-түр.

Қазіргі заманғы санаттар бүкіл әлемде нақты анықталған және бір жүйеге келтірілген болып есептеледі. Мысал ретінде, Балдырлар, саңырауқұлақтар мен өсімдіктерге арналған халықаралық кодекс номенклатурасы (International Code of Nomenclature for algae, fungi, and plants 2017) мен Зоологиялық номенклатураның халықаралық кодексін (Международный кодекс зоологической номенклатуры 2004) келтіруге болады. Жалпы, биология ғылымы жануарлардың 1,5 млн. түрін, өсімдіктердің 500 мың түрін анықтап, жіктеу жүргізе алды.

Сондықтан көші-қон ғылымының алдында да аталымдар, ұғымдар, тұрпаттама, жіктеулерді бірегейлендіру үлкен маңызды міндеті тұр.

Сонау 1975 жылы белгілі кеңестік ғалым В. И. Переведенцев ғылыми міндеттердің бірі ретінде «халықтың көші-қоның зерттеу саласындағы терминологияны бірегейлендіруге, стандарттауға жәрдемдесу» деп айтқан болатын. Оған қоса ол қолданылатын аталымдарға «дәлдік және бірмағыналылық» талаптарын қойды (Переведенцев 1975: 4). Тіпті халықаралық деңгейде де бірейгелендіру үдерістері қанағаттанарлық бір ортақ үлгіге келе алмай отыр. Сонау 1922 жылы Халықаралық еңбек конференциясы «эмигрант» ұғымының бірегей анықтамасын қабылдау қажеттілігін айтқанымен, 1953 және 1976 жылдары «халықаралық көшіп-қонушы» ұғымына берілген анықтамаларының көптеген кемшіліктері анықталып, 1998 жылы жаңадан бекітілді (Recommendations on Statistics of International Migration: 1998). Бірақ сонда да оның кемшіліктері бар.

С.В. Рязанцев халықтың көші-қонының өзіндік тұрпаттамасын әзірлеген. Әрі қарай осы тұрпаттаманы талдауы келтірілген.

Көші-қон тұрпаты деп шекараға қатынасы, жаңа тұрғылықты жерде өткізілген уақыты және көші-қонды реттеу процесіне мемлекеттің ықпалы сияқты бір ірі белгі негізінде көшіп-қонушылардың шығу тегі ұқсас ағындарын біріктіретін таксономиялық санатты және жалпы көші-қоннан ерекшеленетін көші-қон ағының түсінеді (Рязанцев 2007: 22). Бұл жерде көші-қонды реттеу үдерісіне мемлекеттің ықпалын тұрпатқа емес, нысанға жатқызу дұрыс болып табылады. Оның үстіне халықараралық (сыртқы) көші-қонды құрлық аралық және құрлық ішіндегі сыныпқа бөлу шекараны кесіп өту белгісіне қатысты аз болып табылады, соның ішінде тәжірибеде әрбір құрлықтың шекарасы мен ол көші-қон сыныбын анықтау қиын болып табылады. Мысалы, Еуропа мен Азия арасындағы көші-қон көлемін анықтау мүмкін емес және де оның арасындағы шекара шартты болып табылады, яғни тек географиялық

тұрғыдан. Тіпті кейбір мемлекеттер екі құрлықта да орналасқан (Қазақстан, Түркия, Ресей).

Жалпы, халықаралық көші-қонды географиялық белгі арқылы түрлерге бөлу идеясының тәжірибелік маңызы төмен, өйткені құрлық деген белгіге қоса, көкжиектің 4 бағыты арасындағы көші-қон (онтүстіктен солтүстікке көші-қон, шығыстан батысқа көші-қон және тағы да сол сияқты), 7 климаттық белдеу арасындағы көші-қон, Жердің екі жартышары арасындағы көші-қон және тағы да басқа белгілер бойынша жалғастыра беруге болады.

Көші-қонның тұрпаттамасында тұқымдас деңгейіне себебі бойынша көші-қонның жақын түрлерін біріктіретін түр үстінде тұратын таксономиялық санат енгізілген. Оған көшіп-кету, көшіп-келу, реэмиграция, транзиттік көші-қон жатқызылған. Бірақ олардың қатарында репатриация көрсетілмеген. Оған қоса осы көші-қондардың себептері алуан түрлі болуы мүмкін. Мысалы, экономикалық, саяси, діни, экологиялық және т.б. Сондықтан себептері бойынша біріктіру орынсыз. Себептері бойынша, мысалы, маусымдық және вахталық көші-қонды біріктіру мүмкін, өйткені олардың себебі ортақ – еңбек етіп табыс табу қажеттілігі.

Мемлекет ішіндегі (ішкі) көші-қонға аймақаралық және ішкі аймақтық көші-қондарды бөліп көрсету де аса маңызды емес, өйткені іс жүзінде оларды ажырату қиын. Мысалы, Қазақстанда облыс, аудан, ауыл округі де аймақ болып есептеледі. Сонда бір облыс ішінде орналасқан екі ауыл округі арасындағы көші-қон аймақаралық көші-қон болып есептеле отырып, бір үлкен аймақтың ішінде жүзеге асып жатады. Сонымен оны аймақаралық та, ішкі аймақтық көші-қонға да жатқызуға болады. Оған қоса көші-қон нақты елді мекендер арасында жүзеге асатының есте сақтау керек. Ауданаралық, облысаралық көші-қондар деген ұғымдарды тек абстрактілік мағынада түсіну керек және олар тек статистикалық маңызға ие. Сондықтан аймақаралық және ішкі аймақтық көші-қондарды тұрпаттамада бөліп көрсетудің қажеті жоқ.

Қысқа мерзімді көші-қонды жүйелі және жүйесіз деп бөлу де дәл емес. Халықаралық тәжірибеде жүйелі көші-қон деп заңды көші-қонды, жүйесіз көші-қон деп заңсыз көші-қонды атайды, яғни «жүйелілік» ұғымын уақыт белгісімен емес, заңдылық белгісімен байланыстырады.

Жүйелі көші-қонның ішінде тербелмелі және шекара маңындағы көші-қон деп бөліп көрсету де дәл емес, өйткені екіншісі біріншісінің құрамына кіреді. Оларды жүзеге асырудың тетігі бір – ол жұмыс немесе оқу орнына барып келу, біріншісі екі елді мекен арасында жүреді, екіншісіде дәл солай, бірақ мемлекеттік шекараны кесіп өтумен ғана ерекшеленеді. Оған қоса вахталық көші-қонды жүйелі көші-қонның ішінде көрсету орынсыз, өйткені ол еңбек көші-қонының құрамында болып, көші-қонның дербес түрі болып табылмайды.

Жүйесіз көші-қонның құрамында көрсетілген маусымдық көші-қон да көші-қонның дербес түрі емес, еңбек немесе туристік көші-қонның құрамындағы түрше.

Себептері бойынша көші-қон ерікті, шарасыз және мәжбүрлі деген үш тұрпатқа бөлінген. Бұл жерде ерікті, шарасыз және мәжбүрлі көші-қонды тұрпат емес, нысанға жатқызу дұрыс болар еді, өйткені көші-қонның себептері экономикалық, саяси, діни, әскери, экологиялық және тағы да басқа болуы мүмкін. Осы себептерден туындаған көші-қон өзінің көрінісін ерікті, шарасыз және мәжбүрлі нысанда табады.

Тұрпаттаманың келесі деңгейі – заңдылық немесе легитимділік белгі бойынша көші-қонның легальды және легальды емес екі тұрпаты белгіленген. Біріншіден, «легитимділік» деген белгі дәл емес деп айтуға болады. Ол көбінесе мойындау мен қолдау көрсету мағынасын білдіреді. Екіншіден, көші-қонның мақсаты бойынша қандай да бір түрі заңға сәйкестігі бойынша заңды бұзғаны немесе бұзбағаны болып көрініс табады, яғни ол тұрпат емес нысан болуы тиіс. Оған қоса тұрпат болуы үшін оның ұқсас жеке түрлері болуы керек, өйткені кейбір жағынан ұқсас түрлер тұрпаттарға қалыптасады.

Мақсаты бойынша көші-қон экономикалық және әлеуметтік тұрпатқа бөлінген. Экономикалық тұрпатқа материалдық пайданы көздейтін көші-қон сыныптары жатқызылса, әлеуметтік тұрпатқа рухани және әлеуметтік қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағытталған көші-қон сыныптары жатқызылған (Рязанцев 2007: 28). Бұл жерде көптеген көші-қондарды тек материалдық, рухани немесе әлеуметтік қажеттіліктерді қанағаттандырумен ғана байланыстыру шектеулі көзқарас болатынын атап айту керек. Кейбір көші-қондар, мысалы, әскери немесе табиғи себептерден болғандары, адамдардың өмірі мен денсаулығын сақтап қалу мақсатында жүзеге асады. Бұлар жоғарыда көрсетілген экономикалық немесе әлеуметтік мақсаттағы тұрпаттармен қамтылмайды. Жалпы, мақсаттары бойынша көші-қонды тұрпаттарға жасанды бөлудің қажеттілігі жоқ, оларды тек нақты түр арқылы көрсеткен жөн.

Мемлекеттік реттеудің дәрежесіне байланысты көші-қон реттелетін және реттелмейтін деген тұрпаттарға бөлінген. Реттелетін көші-қон тұрпаты белсенді немесе тікелей реттелетін көші-қон және жанама реттелетін көші-қон сыныптарына бөлінген (Рязанцев 2007: 31). Бұл жерде «реттеу» деген сөзді пайдалану дәл емес болып табылады. «Реттеу деген бір нәрсенінің дамуы мен қозғалысын тәртіпке, жүйеге келтіру мақсатында бағыт беру» (Ожегов 1998: 549). Мемлекет өзіне керекті бағыттарда тек ынталандыруы немесе ұйымдастыруы мүмкін. «Ынта – қозғаушы себеп, бір нәрсені жасауға мүдделілік» (Ожегов 1998: 627). Мемлекет адамдарға әртүрлі жәрдемақылар мен жеңілдіктер беру арқылы өзіне керекті бағыттарға орындарын ауыстыруға ынта береді. Осыған сәйкес «реттеу» сөзінің орнына «тікелей немесе жанама ынталандырылатын», не «ұйымдастырылған көші-қон» сөз тіркесін пайдаланған жөн, өйткені қандай да бір көші-қон болсын құқықтық тұрғыдан барлығы реттелген болып табылады.

С.В. Рязанцев кейде көші-қонды құрылымдық белгілер, яғни жасы, жынысы, этникалық тиістілігі, отбасы жағдайы, білімі, біліктілігі, орын ауыстыру уақыты, туған орны, азаматтығы және т.б. негізінде бөлінетінің атап өтеді (Рязанцев 2007: 32). Бұл жерде көші-қонның дербес түрі емес, көші-қон ағынының құрылымы, оның сипаттамасы екендігі туралы бірегей түсінік қалыптасуы қажет.

Л.Л. Рыбаковский әртүрлі авторлар берген халықтың көші-қонының көптеген жіктеулерін қарастыра отырып, жіктеу жүргізу үшін сәтті әрі толымды өзіндік негіздер мен таксондар ұсынған болатын (Рыбаковский 2019: 222). Сонымен қатар, ол жіктеуге қатысты бірқатар ескертпелер мен ұсыныстар бар.

Мақсаттық бағытталуы бойынша жіктеудегі көші-қондардың қатарында тербелмелі және эпизодтық мысалдары келтірілген. Оларды нағыз мақсаты барып қайтып отыру емес, қандай да бір басқа мақсаттар болып табылады (еңбек ету, білім алу, іскерлік және т.б.).

Елді мекендердің мәртебесі бойынша көші-қондарды жіктеуде дербес негіз берудің қажеттілігі жоқ, өйткені олар ішкі көші-қонның құрамында көрсетіледі.

Оған қоса «аумақтық орын ауыстыруды ұйымдастыру деңгейі» немесе «заңдылықтың дәрежесі» деген негіздерде «деңгей», «дәреже» деген сөздерді қолдану дәл емес, өйткені олар қандай да бір шама, салыстыру мөлшерін білдіреді. Ал ол негіздерде қандай да бір шама немесе мөлшер көрсету мүмкін емес.

Одан кейін «легальды», «легальды емес» деген нормативтік құқықтық актілерді қолданылмайтын шетелдік аталымдарды қолданбай, «заңды», «заңсыз» аталымдарын пайдаланған дұрыс.

Көші-қонның ерікті, шарасыз және мәжбүрлі нысандары жіктеуде орын ауыстырудың тәсіліне жатқызылған. Бұл жерде оларды ерікті білдіру бостандығы негізі бойынша жіктеу дұрыс болар еді, өйткені көші-қон субъектісінің көші-қон туралы шешімді қабылдауда оның бостандық еркі болғаны не болмағаны маңызды. «Тәсіл деген бір нәрсені жүзеге асырған кезде қолданылатын әрекет немесе әрекеттер жүйесі» (Ожегов 1998: 618). Ал «еріктілік», шарасыздық», «мәжбүрлілік» сөздері әрекетті білдірмейді, олар сол әрекетті тек сипаттайды.

Көшіп-қонушының жаңа орында болу уақытының ұзақтығы негізінде ұзақ мерзімді, орташа мерзімді, қысқа мерзімді көші-қондар көрсетілген. Бірақ орташа мерзімді көші-қон қай мерзімді қамтитыны көрсетілмеген. Оған қоса тұрақты (қайтарымсыз), уақытша (қайтарымды) көші-қон тұрпаты көрсетілмеген.

Жалпы, әртүрлі авторлардың халықтың көші-қоны жіктеулерін қарастыра отырып, оларды әзірлеуде бірқатар талаптардың сақталмайтынын байқауға болады. Бұл мәселеге айқындық енгізу қажет. Логика ғылымында кез-келген жіктеу бағынуы тиіс қатаң ережелер қалыптасқан. Жіктеу әзірлеу кезінде оларды сақтау өте маңызды.

Кез-келген ұғымның мазмұны мен көлемі болады. Ұғымның мазмұны деп осы ұғымда көрініс тапқан бірэлементті класс немесе біртектесзаттардыңкласының елеулібелгілерінің жиынтығы аталады. Ұғымның көлемі деп онда жинақталатын заттардың класы аталады. Егер ұғымның анықтамасы оның мазмұның ашатын болса, онда ұғымды бөлу көмегімен оның көлемі ашылады. Ұғымның көлемі бөлінетін белгі бөлудің негізі деп аталады. Ұғымның көлемін бөлудің мақсаты, тәжірибелік міндеттерге байланысты әртүрлі негіздер бойынша бөлуге болады. Бірақ әрбір бөлу кезінде оның қандай да бір деңгейінде тек бір негіз алынуы тиіс. Бөлу дұрыс болу үшін келесі ережелерді сақтау керек: 1) бөлудің сәйкестігі, яғни бөлінетін ұғымның көлемі бөлу мүшелерінің көлемдерінің сомасына тең болуы тиіс. Бұл ережені бұзу екі түрлі қатеге әкелуі мүмкін: а) толық емес бөлу; б) артық мүшелермен бөлу. 2) Бөлу тек бір негіз бойынша жүргізілуі тиіс. 3) Бөлудің мүшелері

бір бірін жою керек, яғни жалпы элементтері болмауы керек, көлемдері қиылыспайтын қатар бағынатын ұғымдар болуы керек, 4) бөлу үздіксіз болуы тиіс, яғни бөлуде кенет өзгерту жасауға болмайды. Жіктеу ұғымды бөлудің бір түрі болып табылады, біртіндеп бөлудің түрін білдіреді және әрбір мүшесі (түрі) түрше және т.б. бөлінетін ашық жүйені құрайды. Кәдімгі бөлуден жіктеу тұрақты сипатымен ерекшеленеді (Гетманова 1995: 46).

Оған қоса, көптеген зерттеулерде тұрпаттама мен жіктеу ұғымдары оңды-солды қолдана беріледі. Тіпті синоним ретінде де қолданылады. Бұл мәселеге де айқындық енгізу қажет. Бірақ алдыменен тұрпаттама не жіктеудің қоршаған объективті ортаны танудағы маңыздылығы жайлы айту қажет. Сонда осы мәселенің теориялық тұрғыдан анықтаудың қажеттілігі түсінікті болады.

Білімнің қай саласын алмасақта біз онда объектілерді немесе олардың тұрпаттарын ұсынудың және барлық материалды тиісті бөлшектеудің негізгі нысаны ретіндегі тұрпаттамамен кездесеміз. Білімнің кез-келген саласы зерттелетін объектілерді ретке келтірусіз, оларды қандай да бір белгілермен сұрыптаусыз іс тындыра алмайды. Тұрпаттама кез-келген зертеудің тұрпаттамасыз материалды бағдарлау және жұмысты дұрыс жоспарлау өте қиын болатын оның бастапқы сатысынын да, істелінгеннің қорытындысы жасалатын кезде зерттеудің аяқталуынын да қажетті кезеңі болып табылады (Маликов 1998: 5).

Ғылым деген ұқсастықты табу, ал жіктеу деген араларында ұқсастығы ашылған заттарды ойда немесе бірге орналастыру. Сондықтан жіктеудің қасиеті ғылымның қасиетімен және жалпы ой қорытындысымен тең мағыналы (Джевонс 1881: 628).

Кейбір авторлар негізінен сипаттау мінезі бар бірқатар ғылымдарда байқалатын құбылыстардың тұрпаттамасын жасау зерттеудің тіпті басты мақсаттарының бірін білдіреді, өйткені тұрпаттама кейбір шамада «зерттеудің теориялық әдістердің жоқтығының орнын толтырады» (Мостепаненко 1972: 118).

Ғылымды әрі қарай дамытуға негіз салған осындай тұрпаттамалардың жарқын мысалы ретінде Менделеевтің кестесі мен Карл Линнейдің жануарлар мен өсімдіктердің жүйесін келтіруге болады.

Тұрпаттама мәні, мазмұны жайлы, оның жіктеумен айырмашылығы жайлы ғылымда ортақ пікір қалыптаспаған. Ол туралы А.Ю.Москвитин пікірін келтіруге болады: «Бірақ, бүгінгі күнде тәжірибелік, әдістемелік және әдіснамалық сипаттағы тиісті еңбектердің көптігіне қарамастан, осы пәндердің ешқайсысы пәнаралық келісілгендікті айтпағанда «ішкі қолдану үшін» тұрпаттаманың жалпыға маңызды ұғымға ие емес» (Москвитин 1998: 5).

Осыған ұқсас пікірді Г. Г. Татарова да айтуда: «Тұрпаттандыру рәсімі қолданылатын эмпирикалық зерттеулердің үлкен саны бар және әдебиетте оны өткізудің проблемалары жеткілікті деңгейде талқылануда. Бірақ осы проблемалар бойынша жинақталған білімдер теория тұрғысынан жүйелендірілмеген» (Татарова 1998: 7).

Сонымен бірге, тұрпаттама мен жіктеумен айырмашылығы жайлы ортақ пікір қалыптаспағанымен, келесі пікірлер негізді болып табылады.

А.В. Маликовтың пікірінше «жіктеуді формальды немесе сипаттау жіктемесімен, ал тұрпаттаманы мазмұнды немесе мағыналы жіктеумен ұқсастыру қажет. Формальды жіктеулер ғылыми зерттеуде мазмұнды жіктеудің қажетті алғышарты ретінде қызмет етеді; мазмұнды жіктеулер назарды жіктелетін заттардың топтары арасындағы ішкі, заңдылыққа сай байланыстарына аударады (Маликов 1998: 6).

С. С. Розованың пікірі бойынша «Формальды жіктеулер жіктеулік бірліктерді бөлуге бағытталған, мазмұнды жіктеу – осы бірліктерді жалпыға байланыстыратын заңдарды ашу» (Розова 1986: 50).

Ю. С. Синенко былай дейді: «Тұрпаттама мен жіктеу ғылыми білімді жүйелендірудің әртүрлі әдістері болып табылады. Тұрпаттама мен жіктеу ұғым мазмұнын бөлудің ұқсас тәсілдері негіздерінде құрылады. Негізгі айырмашылық осы бөлудің негіздерінде (белгілерінде) көрініс табады. Жіктеудің белгілері ретінде жекелеген түр белгісі немесе объектінің мәнін ашпайтын олардың жиынтығы пайдаланылады. Тұрпаттаманың белгілері ретінде құбылыстың сыртқы тұсын көрсететін түр белгілері емес, оның мәнін ашып көрсететін тұқымдас белгілер болып табылады. Тұрпаттама деген тұрпаттандырылатын объектінің мәнін көрсететін негіздері бар білімді көлемді жүйелендіру. Жіктеу объекті мәнінің жекелеген тұсын көрсететін немесе сыртқы белгілерін сипаттайтын белгілерден құралады» (Синенко 2007: 8).

Талқылау және нәтижелер

Сонымен, тұрпаттамада ұғымның, құбылыстың, объектінің мәнін ашатын елеулі белгілер, ал жіктеуде сыртқы белгілерін көрсетіледі.

Тұрпат тұрпаттамада зерттелетін шынайылықты бөлудің бірлігі болып табылады (Большая советская энциклопедия https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/110/653.htm).

Халықтың көші-қонының басқа аумақтық қозғалыстардан ажыратын негізгі белгілері – ол әртүрлі елді мекендер арасында жүзеге асуы және қандай да бір тіркелуінің болуы.

Осыған сәйкес халықтың көші-қонының келесі тұрпаттамасын ұсынуға болады.

Біріншіден, халықтың көші-қоны шекараларды (мемлекеттік немесе әкімшілік-тік-аумақтық) кесіп өту белгісі бойынша халықаралық (сыртқы) және мемлекет ішіндегі (ішкі) тұрпаттарына бөлінеді.

Халықаралық (сыртқы) көші-қон мемлекеттік шекараны кесіп өтумен жүзеге асады және көшіп кету, көшіп келу, қайтадан көшіп кету, транзиттік көші-қон, репатриация түрлеріне бөлінеді.

Мемлекет ішіндегі (ішкі) көші-қон мемлекеттік шекараны кесіп өтусіз ел аумағында жүзеге асады және ауыларалық, қалааралық, ауыл мен қала арасындағы көші-қон түрлеріне бөлінеді.

Екіншіден, халықтың көші-қоны орын ауыстырудың тіркелуі белгісі бойынша тікелей есепке алынатын көші-қон және жанама есепке алынатын көші-қон тұрпаттарына бөлінеді. Тікелей есепке алынатын көші-қон деп жеке тұлғалардың тұрғылықты жерін ауыстырумен байланысты есепке алынатын қоныс аудару аталады. Әдетте ол мемлекеттік статистикада келу, кету, көші-қон айырмасы ретінде көрініс табады. Жанама есепке алынатын көші-қон деп жеке тұлғалардың тұрғылықты жері ауыспайтын есепке алынатын орын ауыстыруы аталады. Әдетте ол еңбек ету, білім алу, туристік мақсаттарда жүзеге асқан орын ауыстыруларда көрініс табады.

Енді халықтың көші-қонының сыртқы, қосымша белгілеріне негізделген жіктеуге көшетін болсақ, онда келесі жіктеуді ұсынуға болады.

Жалпы, халықтың көші-қонының жіктеуінде түр, түрше, түр бөлігі, нысан санаттарын қолдану жеткілікті екендігін айтуға болады. Бұл жерде түр түршеге, ал түрше түр бөлігіне бөлінетіні туралы айтып кету керек. Нысан деген түр, түрше, түр бөлігінің сыртқы көрінісі.

Біріншіден, халықтың көші-қоны жету орнында болудың ұзақтығы белгісі бойынша тұрақты (қайтарымсыз) және уақытша (қайтарымды) түрлеріне бөлінеді. Тұрақты (қайтарымсыз) көші-қон адамдардың тұрғылықты жерін ауыстырумен аяқталады. Уақытша (қайтарымды) көші-қон ұзақ мерзімді (бір жылдан астам) және қысқа мерзімді (бір жылға дейін) түршелеріне бөлінеді. Қысқа мерзімді көші-қон тербелмелі және эпизодтық көші-қон түр бөліктеріне бөлінеді. Тербелмелі көші-қон нақты екі елді мекен арасында күнделікті немесе апта сайынғы орын ауыстыруды білдіреді. Эпизодтық көші-қон әртүрлі елді мекендер арасында тұрақсыз маршруттарда жүзеге асады және жүйесіз сипатқа ие.

Екіншіден, халықтың көші-қоны мақсаттары бойынша көптеген түрлерге бөлінеді, бірақ негізгілері – ол еңбек, оқу, туристік, кәсіпкерлік, отбасылық түрлері. Мысалы, Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика Комитетінің жыл сайынғы Демографиялық статистика бюллетеніндегі «Мақсаты бойынша халықтың көші-қоны» бөлімінде тек еңбек көші-қоны мен оқу көші-қоны бөлек көрсетіліп, қалғандары «басқа мақсаттар» (Миграция населения https://stat.gov.kz/official/industry/61/statistic/5) деп көрсетілген.

Үшіншіден, халықтың көші-қоны ерікті білдіру бостандығы белгісіне байланысты ерікті, шарасыз және мәжбүрлі нысандарына бөлінеді.

Егер көші-қон жеке тұлғалардың ішкі қалауына негізделген дербес шешіміне сәйкес және сыртқы әсер етусіз жүзеге асатын болса, осындай орын ауыстыру ерікті нысанда көрініс табады.

Сыртқы факторлардың әсерінен жүзеге асқан орын ауыстыру шарасыз көші-қон нысанында көрініс табады. Мысалы, саяси, экологиялық, әскери және т.б. факторлар әсерінен адамдардың өмірі мен денсаулығын қорғау, күнкөріс қаражатын табу мақсатында орын ауыстыруы.

Жеке тұлғаның ішкі қалауы, мүдделері мен мақсаттарына қайшы болып табылатын және оның дербес шешім қабылдау мүмкіндігі болмайтын орын ауыстыру мәжбүрлі көші-қон нысанында жүзеге асады. Мысал ретінде әкімшілік шығарып жіберу немесе депортацияны келтіруге болады.

Төртіншіден, халықтың көші-қоны заңдылықты сақтау белгісіне байланысты заңды және заңсыз нысандарына бөлінеді. Халықтың көші-қонында заңдылықты сақтау қандай да бір аумаққа келу, аумақтан кету немесе аумақта

болу кезеңінде жеке тұлғалардың заңнама нормаларын сақтау бойынша іс-әрекеттерінен көрініс табады. Осыған сәйкес олардың іс-әрекеттері заңға сәйкес немесе заңға қайшы болғандықтан көші-қон заңды не заңсыз нысанда болуы мүмкін.

Бесіншіден, көші-қонды ұйымдастыру субъектісі белгісіне байланысты мемлекетпен ұйымдастырылған және жеке меншік ұйымдармен ұйымдастырылған нысандарына бөлінеді. Көші-қондар көбінесе мемлекетпен немесе заңды тұлғалармен ұйымдастырылады. Ол халық аз қоныстанған, мамандар жетіспейтін өңірлерге, жұмыс берушілердің өндіріс орындары орналасқан жерлерге немесе экологиялық қолайсыз аймақтардан халық денсаулығына қатер төндірмейтін аймақтарға бағытталуы мүмкін.

Алтыншыдан, көші-қонның ұйымдастырылу деңгейі бойынша ұйымдастырылған және ұйымдастырылмаған (аяқасты, дербес) нысандарына бөлінеді. Ұйымдастырылған көші-қон нысаны мемлекет пен жеке меншік ұйымдардың әрекеттерінен байқалатын болса, ұйымдастырылмаған көші-қон жеке тұлғалар мен отбасыларының дербес әрекеттерінен байқалады.

Жетіншіден, көші-қонның сандық қамту белгісі бойынша жаппай, ұжымдық (топтық) және бірлі-жарым нысандарына бөлінеді. Көптеген әдебиетте көші-қонның осы аталымдарын қолданылғанымен, олардың анықтамалары берілмейді. Белгіленген уақытта белгілі бір аумақта қандай да бір әлеуметтік топтың немесе халықтың елеулі бөлігінің орын ауыстыруы жаппай көші-қон деп саналады. Бұл жерде «жаппай» деп кәдімгі жағдайда тіркелген көші-қон деңгейінен басым түрде асып түсетін белгіні атауға болады. Ұжымдық (топтық) көші-қонға қандай да бір субъектілердің ұйымдастыруымен жүзеге асатын немесе ортақ мүддемен дербес бірлесетін белгілі бір топтардың орын ауыстыруы. Көші-қонның бірлі-жарым нысаны деп жеке адамның немесе оның отбасының орын ауыстыруы түсініледі.

Қорытынды

Жалпы, көші-қонның қай түрі болмасын адамдардың орын ауыстыруы қандай да бір қажеттіліктен туындайды. Бұл жерде көші-қон мақсат емес, қойылған мақсатқа жетудің құралы болып табылады. Ол қажеттілікті тұрып жатқан жерінде қанағаттандыруға мүмкіндік болмағандықтан, орын ауыстыру туралы шешім қабылдануы мүмкін.

Сонымен, халықтың көші-қонының келесі жіктеуі ұсынылды.

Жалпы, халықтың көші-қонының жіктеуінде түр, түрше, түр бөлігі, нысан санаттарын қолдану жеткілікті екендігін айтуға болады. Бұл жерде түр түршеге, ал түрше түр бөлігіне бөлінетіні туралы айтып кету керек. Нысан деген түр, түрше, түр бөлігінің сыртқы көрінісі.

Халықтың көші-қоны жету орнында болудың ұзақтығы белгісі бойынша тұрақты (қайтарымсыз) және уақытша (қайтарымды) түрлеріне бөлінеді. Тұрақты (қайтарымсыз) көші-қон адамдардың тұрғылықты жерін ауыстырумен аяқталады. Уақытша (қайтарымды) көші-қон ұзақ мерзімді (бір жылдан астам) және қысқа мерзімді (бір жылға дейін) түршелеріне бөлінеді. Қысқа мерзімді көші-қон тербелмелі және эпизодтық көші-қон түр бөліктеріне бөлінеді.

Халықтың көші-қоны мақсаттары бойынша көптеген түрлерге бөлінеді, бірақ негізгілері – ол еңбек, оқу, туристік, кәсіпкерлік, отбасылық түрлері.

Халықтың көші-қоны ерікті білдіру бостандығы белгісіне байланысты ерікті, шарасыз және мәжбүрлі нысандарына бөлінеді.

Халықтың көші-қоны заңдылықты сақтау белгісіне байланысты заңды және заңсыз нысандарына бөлінеді. Халықтың көші-қонында заңдылықты сақтау қандай да бір аумаққа келу, аумақтан кету немесе аумақта болу кезеңінде жеке тұлғалардың заңнама нормаларын сақтау бойынша іс әрекеттерінен көрініс табады. Осыған сәйкес олардың іс әрекеттері заңға сәйкес немесе заңға қайшы болғандықтан көші-қон заңды не заңсыз нысанда болуы мүмкін.

Көші-қонды ұйымдастыру субъектісі белгісіне байланысты мемлекетпен ұйымдастырылған және жеке меншік ұйымдармен ұйымдастырылған нысандарына бөлінеді.

Көші-қонның ұйымдастырылу деңгейі бойынша ұйымдастырылған және ұйымдастырылмаған (аяқасты, дербес) нысандарына бөлінеді.

Көші-қонның сандық қамту белгісі бойынша жаппай, ұжымдық (топтық) және бірлі жарым нысандарына бөлінеді.

Әдебиеттер

Большая советская энциклопедия. https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/110/653.htm

Гетманова А.Д. Учебник по логике. – М.: И здательство «Владос», 1995. – С. 46-48.

Джевонс С. Основы науки. – СПб., 1881. – С. 628.

International Code of Nomenclature for algae, fungi, and plants on 29 July 2017. https://www.iapt-taxon.org/nomen/main.php

James F. Hollifield «Is migration a unique field of study in social sciences? A response to Levy, Pisarevskaya, and Scholten». // Comparative Migration Studies. Volume 8, Article number: 34 (2020) DOI https://doi.org/10.1186/s40878-020-00192-3

Multilingual Demographic Dictionary. http://www.demopaedia.org/tools/

Маликов А.В. Проблемы типологии государства: дис... канд.юрид.наук. – М., 1998.

Международный кодекс зоологической номенклатуры. – М., 2004. https://web.archive.org/web/20190805202652/ https://www.iczn.org/assets/d5f35966d3/Code_Russian-Edition-2004_0.pdf

Миграция населения: учебное пособие для вузов / Л. Л. Рыбаковский. – М.: Издательство Юрайт, 2019. – С. 222-223

Миграция населения Республики Казахстан. https://stat.gov.kz/official/industry/61/statistic/5

Мостепаненко М.В. Философия и методы научного познания. – Л., 1972. – С. 118

Москвитин А.Ю. Основные принципы общей теории типологии и их применение к анализу типологических проблем в социальном познании: дис... канд.филос.наук. – Владивосток, 1998 – С. 5.

Nathan Levy, Asya Pisarevskaya & Peter Scholten «Between fragmentation and institutionalisation: the rise of migration studies as a research field». //Comparative Migration Studies. Volume 8, Article number: 24 (2020) DOI https://doi.org/10.1186/ s40878-020-00180-7

Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М., 1998.

Переведенцев В. И. Методы изучения миграции населения. – М.: Наука, 1975. – С. 4

Ravenstein E. The Birthplace of the People and the Laws of Migration // The Geographical Magazine. – 1876. – № 3. – P. 173–233; The Laws of Migration // Journal of the Royal Statistical Society. Vol. 48, No. 2 (Jun., 1885), P. 167–235; The Laws of Migration: Second Paper // Journal of the Royal Statistical Society. – 1889. – № 52. – P. 241–305.

Recommendations on Statistics of International Migration, Revision 1. 2nd version. 1998 https://unstats.un.org/unsd/iiss/Recommendations-on-Statistics-of-International-Migration-Revision-1.ashx

Recommendations on Statistics of International Migration, Revision 1. 2nd version. 1998 https://unstats.un.org/unsd/iiss/Recommendations-on-Statistics-of-International-Migration-Revision-1.ashx

Russell King «On migration, geography, and epistemic communities». //Comparative Migration Studies. Volume 8, Article number: 35 (2020) DOI https://doi.org/10.1186/s40878-020-00193-2

Розова С.С. Классификационная проблема в современной науке. – Новосибирск, 1986. – С. 50

Рязанцев С. В. Трудовая миграция в странах СНГ и Балтии: тенденции, последствия, регулирование. – М., 2007.

Синенко Ю.С. Типология государства: сравнительно-правовой анализ: дис... канд. юрид. наук. – М., 2007. – С. 8.

Steven Vertovec «Two cheers for Migration Studies». //Comparative Migration Studies. Volume 8, Article number: 38 (2020) DOI https://doi.org/10.1186/s40878-020-00195-0

Татарова Г.Г. Типологический анализ в социологии: дис... докт. социол. наук. – М., 1998. – С. 7.

Юдина Т. Н. Социология миграции. – М.: Академический проект, 2006. с. 88

Юдина Т.Н. Миграция: словарь основных терминов: Учебное пособие. – М..: Издательство РГСУ, 2007. – С. 87.

References

Bol’shaya sovetskaya enciklopediya [Great Soviet Encyclopedia]. https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/110/653.htm

Dzhevons S. (1881) Osnovy nauki. [Fundamentals of Science] Spb. S. 628.

Getmanova A.D. (1995) Uchebnik po logike. [Logic textbook] Izdatel’stvo «Vlados». Moskva, g. s.46-48

International Code of Nomenclature for algae, fungi, and plants on 29 July 2017. https://www.iapt-taxon.org/nomen/main.php

James F. Hollifield «Is migration a unique field of study in social sciences? A response to Levy, Pisarevskaya, and Scholten». // Comparative Migration Studies. Volume 8, Article number: 34 (2020) DOI https://doi.org/10.1186/s40878-020-00192-3

Malikov A.V. (1998) Problemy tipologii gosudarstva [Problems of typology of the state]: dis... kand.yurid.nayk. Moskva

Mezhdunarodnyj kodeks zoologicheskoj nomenklatury. [International Code of Zoological Nomenclature] Moskva, 2004. https://web.archive.org/web/20190805202652/https://www.iczn.org/assets/d5f35966d3/Code_Russian-Edition-2004_0.pdf

Migraciya naseleniya: uchebnoe posobie dlya vuzov [Population migration: textbook for universities] / L. L. Rybakovskij. (2019) – Moskva : Izdatel’stvo YUrajt. – s.222 223

Migraciya naseleniya Respubliki Kazahstan [Migration of the population of the Republic of Kazakhstan]. https://stat.gov.kz/official/industry/61/statistic/5

Mostepanenko M.V. (1972) Filosofiya i metody nauchnogo poznaniya. [Philosophy and methods of scientific knowledge] L. S. 118

Moskvitin A.YU. (1998) Osnovnye principy obshchej teorii tipologii i ih primenenie k analizu tipologicheskih problem v social’nom poznanii [Basic principles of the general theory of typology and their application to the analysis of typological problems in social cognition]: dis... kand.filos.nayk. Vladivostok, s.5

Multilingual Demographic Dictionary. http://www.demopaedia.org/tools/

Nathan Levy, Asya Pisarevskaya & Peter Scholten «Between fragmentation and institutionalisation: the rise of migration studies as a research field». //Comparative Migration Studies. Volume 8, Article number: 24 (2020) DOI https://doi.org/10.1186/s40878-020-00180-7

Ozhegov S.I. (1998) Slovar' russkogo yazyka. [Russian Dictionary] Moskva, Nauka

Perevedencev V. I. (1975) Metody izucheniya migracii naseleniya. [Methods for studying population migration] – M.: Nauka. S. 4

Ravenstein E. The Birthplace of the People and the Laws of Migration // The Geographical Magazine. – 1876. – № 3. – P. 173–233; The Laws of Migration // Journal of the Royal Statistical Society. Vol. 48, No. 2 (Jun., 1885), P. 167–235; The Laws of Migration: Second Paper // Journal of the Royal Statistical Society. – 1889. – № 52. – P.241–305.

Recommendations on Statistics of International Migration, Revision 1. 2nd version. 1998 https://unstats.un.org/unsd/iiss/Recommendations-on-Statistics-of-International-Migration-Revision-1.ashx

Recommendations on Statistics of International Migration, Revision 1. 2nd version. 1998 https://unstats.un.org/unsd/iiss/Recommendations-on-Statistics-of-International-Migration-Revision-1.ashx

Ryazancev S. V. (2007) Trudovaya migraciya v stranah SNG i Baltii: tendencii, posledstviya, regulirovanie. [Labor migration in the CIS and Baltic countries: trends, consequences, regulation]– M., 2007

Rozova S.S. (1986) Klassifikacionnaya problema v sovremennoj nauke [Classification problem in modern science], Novosibirsk, S. 50

Russell King «On migration, geography, and epistemic communities». //Comparative Migration Studies. Volume 8, Article number: 35 (2020) DOI https://doi.org/10.1186/s40878-020-00193-2

Sinenko YU.S. (2007) Tipologiya gosudarstva: sravnitel'no-pravovoj analiz [Typology of the state: comparative legal analysis]: dis... kand.yurid.nayk. Moskva, s.8

Steven Vertovec «Two cheers for Migration Studies». //Comparative Migration Studies. Volume 8, Article number: 38 (2020) DOI https://doi.org/10.1186/s40878-020-00195-0

Tatarova G.G. (1998) Tipologicheskij analiz v sociologii [Typological analysis in sociology]: dis... dokt.sociol.nayk. Moskva, s.7

Yudina T. N. (2006) Sociologiya migracii [Sociology of migration] – M.: Akademicheskij proekt. s. 88

Yudina T.N. (2007) Migraciya: slovar' osnovnyh terminov. Uchebnoe posobie. [Migration: a dictionary of basic terms. Tutorial] Moskva, Izdatel'stvo RGSU, s.87

ҒТАМР 10.77.35 https://doi.org/10.26577/JAPJ.2022.v102.i2.02

А.М. Сайтбеков

М. Есболатов атындағы ҚР ІІМ Алматы академиясы, Қазақстан, Алматы қ.
e-mail: aidarsaitbek1@mail.ru

ЕУРОПАЛЫҚ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІНІҢ ӨЗІНДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН БАСҚА ҚҰҚЫҚТЫҚ ТЕТІКТЕРДЕН АЙЫРМАШЫЛЫҒЫ

Бұл мақаланың бірден-бірмақсаты –Еуропалық адам құқықтарын қорғау жүйесінің адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау жүйесіндегі орнын көрсету. Осыған сәйкес авторлар Еуропалық Одақтың негізгі құқықтар туралы Хартиясын, 1950 жылы қабылданған адам құқықтары мен негізгі бостандықтары туралы Еуропалық конвенциясын, Еуропалық Әлеуметтік Хартиясын және ЕҚЫҰ-ның құжаттарын салыстыра отырып, оның адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау жүйесіндегі орнын айқындайды. Мақалада аталған нормативтік құжаттардың жалпы адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау саласындағы ерекше рөлі ашылған. Тақырып аясында айналымдағы адам құқықтары бойынша қолданыстағы нормативтік-құқықтық актілер құқықтық жүйеге енгізу үшін құқықтық контекстегі кемшіліктерді талдау үшін өзара байланысты болды. Мысал ретінде тиісті баптарға сілтеме жасалды. Мақалада еуропалық адам құқықтарын қорғау жүйесінің Қазақстан Республикасының құқық қолдану аясы үшін маңыздылығы атап өтілген. Осы саладағы еуропа құқық кеңістігіндегі нормативтік база жан-жақты талданды. Зерттеу нәтижелері бойынша еуропалық адам құқықтарын қорғау жүйесінің ұтымды бөліктерін отандық адам құқықтарын қорғау жүйесіне енгізу ұсынылды. Адам және азамат құқықтарын іске асыру тетігі үшін қолданыстағы заңнама функционалды және хронологиялық тәртіппен ұйымдастырылған белгілі бір құқықты жүзеге асырудың әдістері мен құралдарының жүйесін білдіреді.

Түйін сөздер: адам құқықтары мен бостандықтары, Еуропалық конвенция, хартия, негізгі құқықтар, адам құқықтарын қорғау, тетік, жүйе.

A.M. Saitbekov

Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs
of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbolatov, Kazakhstan, Almaty
e-mail: aidarsaitbek1@mail.ru

Features and differences of the European system of human rights from other legal mechanisms

The purpose of this article is to highlight the role of the European human rights system in the protection of human rights and fundamental freedoms. Accordingly, the authors determine its place in the system of protection of human rights and fundamental freedoms by comparing the EU Charter of Fundamental Rights, the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the European Social Charter and OSCE documents. The article reveals the special role of these normative acts in the protection of human rights and freedoms in general. Within the framework of the topic, the normative legal acts on human rights in circulation were interconnected to analyze the work in the legal context for implementation into the legal system. Relevant articles are provided as examples. The article emphasizes the importance of the European system of human rights protection for the law enforcement activities of the Republic of Kazakhstan. The regulatory framework of the European legal space in this area has been comprehensively analyzed. Based on the results of the study, it was proposed to include effective parts of the European system of human rights protection in the domestic system of human rights protection. For the mechanism of realization of human and civil rights, under the current legislation we understand a system of methods and means of realization of a particular right, organized in a functional and chronological order.

Key words: human rights and freedoms, European Convention, charter, fundamental rights, protection of human rights, mechanism, system.

 © 2022 Al-Farabi Kazakh National University

А.М. Сайтбеков
Алматинская академия МВД РК имени М. Есболатова, Казахстан, г. Алматы
e-mail: aidarsaitbek1@mail.ru

Особенности и отличия европейской системы прав человека от других правовых механизмов

Цель данной статьи – подчеркнуть роль европейской системы прав человека в защите прав человека и основных свобод. Соответственно, определяется ее место в системе защиты прав и основных свобод человека путем сопоставления Хартии ЕС об основных правах, Европейской конвенции о правах человека и основных свободах 1950 года, Европейской социальной хартии и документов ОБСЕ. В статье раскрывается особая роль данных нормативных актов в защите прав и свобод человека в целом. В рамках темы действующие в обороте нормативно-правовые акты по правам человека были взаимосвязаны для анализа обработки в правовом контексте для внедрения в правовую систему. Соответствующие статьи приводятся в качестве примеров. В статье подчеркивается важность европейской системы защиты прав человека для правоохранительной деятельности Республики Казахстан. Всесторонне проанализирована нормативная база европейского правового пространства в этой сфере. По результатам исследования было предложено включить эффективные части европейской системы защиты прав человека в отечественную систему защиты прав человека. Для механизма реализации прав человека и гражданина под действующим законодательством понимаем систему методов и средств реализации того или иного права, организованную в функциональном и хронологическом порядке.

Ключевые слова: права и свободы человека, Европейская конвенция, хартия, основные права, защита прав человека, механизм, система.

Кіріспе

Адам құқықтарын қорғаудың еуропалық жүйесінің жоғары нәтижелілігі мен сенімділігі тек осы жүйенің өзіне ғана тән белгілерімен ерекшеленеді. Олардың қатарына АҚЕК /ЕКПЧ/ қатысушы-мемлекеттерінің адам құқықтарын сақтауын соттық бақылау, АҚЕС /ЕСПЧ/ қаулыларының тиісті орындалуын ұжымдық халықаралық қадағалау, жеке және заңды тұлғалардың өздеріне берілген құқықтарын талап етудің кең процессуалдық мүмкіндіктері жатады. Осы аталған тетіктердің бірін-бірі толықтырушы деңгейлерінің органикалық өзара байланысы және олардың арасында қалыптасқан бөлінбес біртұтастық орталық мәні бар. Бұдан басқа жүйені қалыптастырудағы ұйымдастырушылық және процессуалдық шешімдер ЕО елдерінің саяси және құқықтық мәдениетінің, әлеуметтік-экономикалық даму үлгісінің ортақтығымен анықталатын тарихи тәжірибесінің ұқсастығы арқасында өзін-өзі ақтады.

Материалдар мен әдістер

АҚЕК /ЕКПЧ/ мәселесі бойынша әдебиетте АҚЕК /ЕКПЧ/-дағы ең бастысы – Сот және ол – адам құқықтарын қорғаудың бірден-бір еуропалық жүйесі болып табылады деген көзқарас қалыптасқан. Бірақ бұл қате түсінік. Шын мәнінде, еуропалық жүйе профессор Л.М. Энтиннің айтуы бойынша, көпқабатты конфигурацияға ие (Энтин 2008: 359).

Бірінші қабат ұлттық сот органдарын құрайды. Олар 1950 жылғы конвенцияның орындалуы үшін негізгі жауаптылықты артады. Олардың қалыпты қызметіне мемлекеттегі адам құқықтарына құрметтің нақтылы деңгейі мен олардың бұзылған жағдайда қалпына келтірілу мүмкіндігі тәуелді. АҚЕК /ЕКПЧ/ ұлттық сот органдары өздері сырттан еш көмексіз мемлекет аппараты қызметіндегі келеңсіздіктер мен құқыққолдану тәжірибесіндегі қателіктердің алдын алуы тиіс деген ұстанымда.

Екінші қабатын АҚЕС /ЕСПЧ/ өзі құрайды. Ол мемлекетке ұлттық сот жүйесі істен шыққанда немесе өз міндетін атқара алмаған жағдайда көмекке келеді. Сондай-ақ, ол ұлттық заңнамада адам құқықтарын қорғау тұрғысынан сәйкессіздіктер мен мемлекеттік аппарат қызметінде құрылымдық кемшіліктер пайда болған жағдайда да сұранысқа ие болады. Типтік мысал – ұлттық дәстүрмен араласқан көне құқық нормаларын сақтау, құқықтан бас тарту, квазисоттық рәсімдермен әділсотты алмастыру.

Үшінші қабат рөлін делинквент мемлекеттердің АҚЕС /ЕСПЧ/ қаулысын орындауын халықаралық қадағалау атқарады. Мұндай қадағалауды ЕК Министрлер Комитеті жүзеге асырады (АҚЕК /ЕКПЧ/ 46 б. 2 т.). Бұл қатынасқа

ол ЕК-нің құрылтай органы емес, конвенциялық институт ретінде қатысады. Бақылауға тиісті мемлекеттердің құқықбұзушылығы анықталған Соттың барлық қаулылары беріледі. Бұл істер мемлекеттер қаулыны толық көлемде әрі адал орындағанына көзі жеткенше Комитеттің қарауында болады.

Төртінші қабат – қабылданған немесе Сот шығарған шешімнің орындалуы. АҚЕК / ЕКПЧ/ оны ақырғы сот шешімі бағытталған мемлекеттің міндетіне жүктейді (46 б. 1 т.). Шешімнің орындалуы дегеніміз – Еуропалық Сот тағайындаған өтемақыны төлеу, құқықбұзушылықтың заңи салдарының алдын алу (жеке шаралар) және болашақта ұқсас жағдайдың алдын алуға бағытталған кешендік шараларды жүзеге асыру (жалпы сипаттағы шаралар). Кейбір жағдайларға байланысты әрекет етуші заңнамаға өзгерістер енгізу немесе жаңа нормативтік актілер қабылдау, құқыққолданушы тәжірибені түзету, ағартушылық не болмаса тәрбиелік жоспарлар акциясы және т.б. талап қойылуы мүмкін (Энтин 2008: 360).

Қабаттар циклі аяқталысымен адам құқықтарын қорғаудың еуропалық жүйесі алғашқы қалпына оралады. Сөйтіп, базалық деңгейге қайта ораламыз. Конвенцияның ережелерін сақтау міндеті қайтадан ұлттық сот органдарына жүктеледі. Ендігіде ұлттық соттар жинақталған тәжірибе мен АҚЕС /ЕСПЧ/-нан алған түсініктемелері есебінен адам құқықтарын қорғаудың жоғары деңгейін қамтамасыз ете отырып жұмыс атқарады.

Талқылау мен нәтижелер

Нәтижесінде еуропалық жүйені құрушы адам құқықтарын қорғаудың барлық деңгейі біртұтас болып табылады. Мұндай нәтижені жүйе қызмет етуі барысында қалыптасқан нәтиженің өзі береді. АҚЕС /ЕСПЧ/ қаулылары шынайы орындалады. Шешімді орындаудан бас тартуға ұмтылушы мемлекеттер қатаң халықаралық қысымға қалып қоюдан қауіптенеді. Сондықтан мұндай жағдайға бармауға тырысады. Сот қалыптастырған прецеденттік құқық та қатысушы мемлекеттің ішкі құқық жүйесіне енгізілген. Ұлттық соттар АҚЕС /ЕСПЧ/ қаулысына тікелей сүйенуге құқылы. Ұлттық соттар мен АҚЕС /ЕСПЧ/ арасында төменгі немесе жоғары звено демей, жалпы сенімді қатынас орнаған. Мұндай қатынастың орнауына соттың белсенділігі ғана емес, әр түрлі байланыс бағдарламалары, зерттеулер, ақпараттық және ғылыми конференциялар мен симпозиумдар жәрдемдеседі. Сондай-ақ, АҚЕС /ЕСПЧ/ тәжірибесін ұлттық заң шығару органдары да қадағалауында ұстайды. Көптеген еуропалық елдерде заң жобасын алдын-ала АҚЕК /ЕКПЧ/ пен АҚЕС /ЕСПЧ/ тәжірибелеріне сәйкестігі жөнінде сараптама жүргізетін арнайы бақылау механизмдері құрылған. Нәтижесінде оң қорытынды алмаған қажетті заң жобасы қарастырылуға да жіберілмейді.

Еуропалық Конвенцияның қабылдану тарихына қысқаша тоқталып өтетін болсақ, оның жобасын алғаш 1949 жылдың 12 шілдесінде Пьер-Анри Тейтжен, сэр Давид Максвелл-Файф және профессор Фернан Деусс Еуропа Кеңесінің министрлер Комитетіне Еуропалық Сот Статутының жобасымен бірге ұсынды. Алайда 1949 жылғы 9 тамыздағы министрлер Комитетінің бірінші сессиясында 7 қарсы дауыспен (4 «иә» және 1 дауыс беруден бас тартқан) бұл мәселе күн тәртібінен алынып тасталды. Қарсы шыққан Норвегия, Франция және Швеция делегаттарының айтуы бойынша, бұл мәселе БҰҰ шеңберінде толық талқыланып, нәтижесінде адам құқықтарының Жалпыға бірдей декларациясы қабылданып қойды. Сол себепті де тағы да ұқсас құжат қабылдаудың қажеті жоқ деп шешті (Дженис 1997: 22). 1949 жылдың 12 тамызында Тейтжен, Максвелл-Файф және 45 өкіл қайтадан Конвенция жобасын ұсынды. Олар өз ұсынысын Еуропадағы нацисттердің оккупациялауы кезіндегі адам құқықтарының бұзылуымен байланыстыра отырып, жаңа құқық жүйесін құруды ұсынды (Дженис 1997: 23). Ұзақ пікірталастар нәтижесінде 1950 жылы 4 қарашада Еуропа Кеңесіне мүше-мемлекеттер адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау туралы Еуропалық конвенцияны қабылдады. Конвенция 1953 жылы 3 қыркүйекте күшіне енді. Ал оны қабылдағаннан кейін 25 жыл өткен соң, Еуропа Кеңесіне мүше барлық мемлекеттер Конвенцияға толық қатысушы болып табылды.

Еуропалық Конвенцияның преамбуласында көрсетілгендей, оның барлық қатысушылары адам құқықтарының Жалпыға бірдей декларациясында атап көрсетілген «кейбір құқықтарды» жүзеге асыруға «бірінші қадам» ұйымдастыруды мақсат етеді (http://www.echr.ru/documents/doc/2440800/2440800-004.htm.). Шын мәнінде, Еуропалық Конвенцияда Жалпыға бірдей декларация мен адам құқықтары туралы Пактілерде бекітілген құқықтардың кейбір бөлігі ғана кездеседі. Ал ЕО Хартиясы бұл құқықтардың барлығын қайталап қана қоймай,

жаңа заман талабына сәйкес құқық түрлерімен де толықтырған. Оларды нақты атайтын болсақ, тұлға тұтастығы мен жақсы басқаруға құқық түрлері жатады. Бірақ әрине, Конвенция мазмұны әр түрлі көптеген хаттамалармен толықтырылуда. Әйкенмен, оның негізгі жетістігі – бұл толықтырулар емес. Француз ғалымы К. Васак жазғандай, «Конвенцияның құндылығы – фактілік түрде ол қорғайтын құқықтармен емес, оның механизмімен анықталады». Ол атап көрсеткендей адамзат тарихында алғаш рет мемлекеттен тыс әрекет ететін және бүкіл адамзаттың ортақ құндылығын көздейтін алғашқы халықаралық механизм пайда болды (Vasak 1982). Бұл механизм басқа да ғалымдардың айтуы бойынша, «ерекше, өміршең әрі дамушы» механизм болып табылады. Хартия мен Конвенцияның жүзеге асырылу механизмі жайында толығырақ екінші бөлімде айтатын боламыз.

Еуропа Әлеуметтік Хартиясының жобасы 1950 жылғы Адам құқығы жөніндегі Еуропа Конвенциясы сияқты Еуропа Кеңесінің қамқорлығымен жазылды. Ол адам құқықтарының қалыптасқан еуропалық жүйесін әлеуметтік және экономикалық құқықтармен толықтырды. Еуропалық Әлеуметтік Хартия 1961 жылдың 18 қазанында қол қоюға ашық деп жарияланып, 1965 жылдың 26 ақпанында күшіне енді. Құжатқа соңғы өзгертулер мен толықтырулар 1996 жылдың 3 мамырында жасалды.

Еуропалық Одаққа мүше әрбір мемлекет Хартияда жазылған құқықтардың барлығына емес, тек кейбіреулеріне ғана кепілдік бере алады. Мемлекеттер төмендегі құқықтардың ішінен кемінде алтауын қамтамасыз етуге міндетті болып келеді. Олар: еңбек ету құқығы; ұйым құруға құқық; балалар мен жастарды қорғау құқығы; әлеуметтік қамтамасыз ету құқығы; әлеуметтік және медициналық көмекке деген құқық; отбасының әлеуметтік, заңи және экономикалық қорғалу құқығы; еңбекші-мигранттар мен олардың отбасын қорғау және көмек көрсету құқығы; жұмысбастылық аясында жынысына байланысты кемсітушіліксіз теңдей жағдай жасау (http://eulaw.edu.ru/documents/scient_effort/conf_26-04-01/markina.htm.). Бұл жағдайдан біз Хартияның өзінің ұсыныстық сипатын дәлелдейтінін байқап отырмыз.

Ары қарай ЕҚЫҰ-ның белгілі «адам өлшемдері» аясында қабылданған құжаттарына назар аударайық. ЕҚЫҰ шеңберінде адам құқықтар мен негізгі бостандықтарын қорғау адам өлшемдері деген атқа ие. Адам өлшемдерінің негізгі қайнар көздеріне 1990 жылғы ЕҚЫҰ-ның адам өлшемдері бойынша Копенгагендегі кездесу конференциясының Құжаты мен 1991 жылғы ЕҚЫҰ-ның адам өлшемдері бойынша Мәскеудегі кездесу конференциясының Құжаты жатады. Копенгаген Құжаты ЕҚЫҰ шеңберінде алғаш рет адам өлшемдері туралы міндеттемелер енгізді. Олар: бейбіт шеру мен демонстрация өткізуге құқық, өз мүлкін бейбіт пайдалану, бала құқығы және сайлау құқығы. 1991 жылы Мәскеуде қабылданған Құжат бұған қосымша халықтың еркіне тыс билікті жаулап алуға тырысқан күштерді соттау мен төтенше жағдай кезінде адам құқықтарын қорғауды енгізді (Утегенова 2008: 59).

Еуропа Кеңесімен қатар адам құқықтары мәселелерімен ЕҚЫҰ да айналысады. Барлық Батыс және Шығыс Еуропа елдерін, сондай-ақ, Канада мен АҚШ сияқты ірі алпауыт мемлекеттерді біріктіретін бұл ұйым (бастапқыдағы Кеңес) өзінің қызметін Хельинкиде 1973 жылы 3 шілдеден бастау алады. Бұл үрдіс көбіне «Хельсинки үрдісі» деген атаумен жақсы таныс. 1994 жылы Еуропадағы қауіпсіздік пен ынтымақтастық жөніндегі Кеңес (ЕҚЫК) Еуропадағы қауіпсіздік пен ынтымақтастық жөніндегі Ұйымға (ЕҚЫҰ) айналды.

1975 жылы 1 тамызда Хельсинки Қорытынды Актісіне қол қойылды. Оның төрт негізгі бөлімдерінің біріндегі қатысушы-мемлекеттердің консенсус негізіндегі бірлескен келісімі еуропалық мемлекеттердің гуманитарлық ынтымақтастығы мен адам құқықтарына арналған. Бұл актінің бірінші бөлімін қатысушы-мемлекеттердің өзара қарым-қатынас кезінде басшылыққа алатын қағидаларының Декларациясы құрайды. Декларация келесідей он халықаралық құқық қағидасын бекітеді: егеменді теңдік қағидасы, күш қолданбау немесе күшпен қорқытпау, шекаралардың мызғымастығы, аумақтық тұтастық қағидасы, дауларды бейбіт жолмен шешу, ішкі істерге араласпау, ой, намыс, дін және наным-сенім бостандығын қоса алғанда, адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын құрметтеу, теңдік және халықтардың өз тағдырын өзі анықтау құқығы, мемлекеттер арасындағы ынтымақтастық және халықаралық құқық бойынша міндеттемелерін адал орындау қағидасы. Аталған қағидалардың ішінен адам құқықтарын құрметтеу қағидасы алғаш рет халықаралық-құқықтық тәжірибеге енгізілген. Бұған дейін бұл қағида БҰҰ Жарғысында бекітілген. Алайда ол құжатта «адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу»

қағидасының заңи күші императивті болып көрсетілмеген. Аталған қағида бойынша Хелсьсинки Қорытынды актісіне қосылған мемлекеттер адамның нәсілі, жынысы, тілі және дініне қарамастан негізгі құқықтары мен бостандықтарын құрметтеуге және азаматтық, саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени құқықтарды нәтижелі түрде жүзеге асыруды өз міндеттемелері ретінде алды.

Аталған Актіде қатысушы-мемлекеттер «қатысушы-мемлекеттер арасындағы, сондай-ақ, барлық мемлекеттер арасындағы достық қатынас пен ынтымақтастықты дамытуды қамтамасыз ету үшін қажет бейбітшілік, әділеттік және ырыс нышаны болып табылатын адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын құрметтеудің жалпыға ортақ маңызын» арнайы атап көрсетті (Султанов 2009: 115).

Хельсинки Қорытынды Актісі білім, мәдениет, ақпарат, адамдар арасындағы байланысты қоса алғанда, адам құқықтарына қатысты әр түрлі салалардағы мемлекеттер ынтымақтастығының нақты нысаны мен бағытын анықтап берді. Ол Еуропа елдері, АҚШ пен Канаданың адам құқықтары саласындағы жемісті ынтымақтастығының негізіне айналды.

2010 жылғы Астана декларациясы да Қорытынды актінің қағидаларын басшылыққа алады. Қауіпсіздік қоғамдастығына бастау алған Астана декларациясына қатысушы-мемлекеттер «бейбітшілікті адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын сақтаумен тығыз байланыстыратын және экономикалық, экологиялық ынтымақтастықты бейбіт мемлекетаралық қатынастармен байланыстыратын Қорытынды актіден бастама алған жалпылама, ынтымақтастық, тең және бөлінбес қауіпсіздік тұжырымдамасына сүйенетінін» баса атап көрсетеді (http://vesti.kz/polit/71115/.).

1990 жылы Париждегі жалпы еуропалық кездесуде, сондай-ақ, Белградтағы (1977-1978 ж.ж.), Мадридтегі (1980-1983 ж.ж.), Венадағы (1986-1989 ж.ж.), Копенгагендегі (1990ж.) және Мәскеудегі (1991 ж.) Еуропадағы қауіпсіздік пен ынтымақтастық Кеңесіне қатысушы-мемлекеттер өкілдерінің кездесуінде Еуропа мемлекеттерінің, АҚШ пен Канаданың адам құқықтары саласындағы ынтымақтастығын дамыту бойынша нақты шешімдер әзірленіп, қабылданды.

1990 жылдың 19-21 қарашасында Париж қаласында өткен жалпы еуропалық кездесу нәтижесі бейбітшілік, демократия және біртұтастықтың жаңа кезеңіне бастау алған жаңа Еуропа үшін Париж хартиясын бекітті. Хартияның адам құқықтары, демократия және заң үстемдігі атты бөлімінде «Демократияны басқарудың жалғыз жүйесі ретінде нығайтамыз және бұл бастауда келесі қағидаларды басшылыққа алатынын айтқан: адам құқықтары мен негізгі бостандықтары барлық адамдарға тумысынан беріледі және оған заң кепілдік етеді. Адам құқықтарын қорғау – үкіметтің ең басты міндеттемесі. Оларды құрметтеу – мемлекеттің үстем билігінен қорғайтын маңызды кепілдік. Адам құқықтарын орындау және толық жүзеге асыру – бостандық, әділеттік және бейбітшіліктің негізі» (Султанов 2009a: 189).

ЕҚЫК адам өлшемдері бойынша Мәскеу конференциясының құжатында жазылғандай, қатысушы-мемлекеттер адам құқықтары, негізгі бостандықтары, демократия және заң үстемдігіне қатысты мәселелер халықаралық сипатқа ие екенін атап көрсетеді. Себебі бұл құқықтар мен бостандықтардың орындалуын сақтау халықаралық тәртіп негізін құрайды. Олар ЕҚЫК шеңберіндегі адам өлшемдері саласында қабылданған міндеттемелерінің барлық қатысушы-мемлекеттерге тікелей және заңи мүдделі болып табылатыные және тиісті мемлекеттердің тек ішкі ісіне қатысты емес екенін түпкілікті түрде мойындайды. Олар адам өлшемдері саласындағы барлық міндеттемелерін орындауға және оған қатысты барлық мәселелерді өзара құрмет және ынтымақтастық негізінде бейбіт құралдармен жеке және бірлескен түрде шешуге дайын екенін мәлімдейді...

Қатысушы-мемлекеттер өздерінің ұжымдық дайындығын көрсетеді және одан әрі адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғайды және өз аумақтарында демократиялық жетістіктерді нығайтады...(Султанов 2009a: 125).

1999 жылы 19 қарашада Стамбулда қабылданған еуропалық қауіпсіздік Хартиясы да адам құқықтарын құрметтеуді басшылыққа алады. Стамбул құжатының мәтініне сәйкес, ЕҚЫҰ қатысушы-мемлекеттерінің «ұлттық азшылықтағытұлғалардыңқұқығынқосаалғанда, адам құқығы мен негізгі бостандықтарын толық құрметтеуді қамтамасыз етуге барлық күшін салатыны және мемлекеттер арасындағы сенім мен қауіпсіздікті нығайтуға өз мүмкіндіктерін көбейтетіні» бекітілген (Султанов 2009b: 226).

Еуропалық Одақтың негізгі құқықтар туралы Хартиясы мен ЕҚЫҰ-ның адам өлшемдері бойынша құжаттарына салыстырмалы-теория-

лық талдау жасай келе, олардың айырмашылығын қысқаша былай ұсынуды жөн көрдік.
Біріншіден, ЕҚЫҰ қарастыратын адам өлшемдері мемлекеттің ішкі құқығына жатпайды, яғни ішкі құқық нормаларымен реттелмейді.

Екіншіден, міндеттілік сипаттары да әртүрлі. Хартия халықаралық шарттық сипатқа ие және 2009 жылдың 1 желтоқсанында күшіне енген өзгерістер туралы Лиссабон шартының құрамдас бөлігі болып табылады. Шарт қазір 2007 жылдың 12 желтоқсанында қабылданған редакцияда әрекет етеді. ЕҚЫҰ құжаттары заңи міндеттіден гөрі сяси міндетті болып табылады.

Үшіншіден, ЕҚЫҰ шеңберіндегі адам құқықтарын қорғау институционалдық сипатқа ие. Хартияда конвенциялық сипат басым. Осы арада ДЖАҚБ /БДИПЧ/-ның баға жетпес қызметін ескеру қажет. ДЖАҚБ /БДИПЧ/-ның негізгі функциялары: демократиялық сайлау өткізуге жәрдемдесу, адам құқықтарын қолдау тәсілдеріне қолдау көрсету, адам өлшемдері бойынша міндеттемелердің орындалуын бақылау және т.б.

Төртіншіден, ЕҚЫҰ адам құқықтары бойынша мәселелерде үкіметтік емес ұйымдармен тығыз байланыста қызмет етеді және оның қарамағында адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау тәжірибесінің рөлі зор. Мысалы, бұл орайда ДЖАҚБ /БДИПЧ/-ның жыл сайынғы есептерін айта кетсек болады.

Бесіншіден, ЕҚЫҰ аясында «адам өлшемімен» аттас «парламенттік өлшем» деген де ұғым қалыптасқан. Демек, адам құқықтары мен негізгі бостандықтары мағынасындағы «адам өлшемі» ұғымы ЕҚЫҰ-на ғана тән.

Еуропалық Одақтың негізгі құқықтар жөніндегі Хартиясына келетін болсақ, ол жалпы халықаралық қоғамдастық аясындағы басқа «Құқықтар биллін» мойындайды. Хартияның 53-бабына сәйкес, олардың барлығы «өзінің тиісті қолдану аясында» күшін сақтап қалады. Хартия уақыты бойынша кейін қабылданған құжат болғандықтан, оны барлық жағынан толықтырылған, жетілдірілген адам құқықтары жөніндегі халықаралық шарт деп түсінген жөн.

Сондай-ақ, Еуропалық Одақтың негізгі құқықтар туралы Хартиясы XX ғасырдың ең соңында қабылданғандықтан, ол осы ұйым шеңберіндегі ғана емес, Еуропа Одағындағы ғана емес, сонымен қатар бүкіләлемдік құқықтар мен бостандықтарды заңи қорғау жүйесінің бай тәжірибесіне сүйенеді. Хартияның мәтінін құрастыру барысында оны дайындаушылар бірқатар конституциялық және халықаралық құжаттармен қоса өз жиынтығында «Құқықтар биллін» құрайтын нормаларды да пайдаланған.

Хартияның басты қайнар көздерінің тізімі оның преамбуласында көрсетілген және жоғарыда аталған актілер мен ережелерден тұрады. Біріншіден, бұл – мүше-мемлекеттердің конституциялық дәстүрлері мен халықаралық міндеттемелері. Оған ЕО мүше-мемлекеттерінің негізгі заңдарында көрініс тапқан «құқықтар туралы биллі», адам құқықтары жөніндегі әмбебаптық және аймақтық халықаралық актілер жатады.

Екіншіден, Еуропалық қоғамдастықтар мен Одақтың құрылтай құжаттары. Бұл сала бойынша маңызды мәнге ең алдымен «еуропалық» азаматтардың негізгі құқықтарының бірқатары: қозғалыс, яғни жүріп-тұру еркіндігі, сайлау құқығы, петиция жазу құқығы және т.б. бекітілген Еуропалық қоғамдастық туралы Шарт (екінші бөлімі «Одақ азаматтығы»), ал 2009 жылғы Лиссабон Шартына сәйкес енді ол Еуропалық Одақтың қызмет етуі туралы Шарт. Өйткені Еуропалық қоғамдастықтар туралы Шарт енді басқаша ресми атауға ие болды.

Үшіншіден, жеке азаматтық және саяси құқықтардың айтарлықтай толық каталогынан тұратын 1950 жылғы Адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау туралы Еуропа Кеңесінің Конвенциясы ерекше атап өткен жөн. Оның маңызын Еуропалық Одақтың әрбір мүше-мемлекеті немесе ЕО-қа мүше болуға үміткер мемлекет міндетті түрде Конвенцияға қосылуы тиіс деген ереже арттырады.

Төртіншіден, преамбулада әлеуметтік-экономикалық құқықтардың негізгі қайнар көзі ретінде ЕО пен Еуропа Кеңесінің тиісті хартиялары көрсетілген. Олар: Жұмысшылардың негізгі әлеуметтік құқықтары туралы Қоғамдастықтың Хартиясы және Еуропалық әлеуметтік хартия.

Бесіншіден, Хартия қайнар көздерінің келесі жеке тобын еуропалық соттардың – Еуропалық қоғамдастық Соты мен адам құқықтары жөніндегі Еуропалық соттың прецеденттік құқығы құрайды (Кашкин 2001: 31).

Жоғарыда аталған қайнар көздер ішінен негізінен үш құжат Хартияның мәтінін құрастыруға көп ықпал етті: олар барлық хаттамаларын қоса алғанда 1950 жылғы Адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау туралы Еуропа Кеңесінің Конвенциясы (Хартияның I тарауы «Адамгершілік», II тарау «Бостандықтар», VI тарау «Әділсот»), 1961

жылғы Еуропалық әлеуметтік хартия және оның 1996 жылғы нұсқасы (III тарау «Теңдік» және IV тарау «Ынтымақтастық»), барлық келесі толықтыруларымен бірге 1957 ж. Еуропалық қоғамдастық туралы Шарт (III тарау «Теңдік», V тарау «Азаматтық»).

Бұл құжаттардың кейбір ережелері Хартияда сөзбе-сөз көрініс тапқан (Griller 2008).

Қорытынды

Хартияның жалпы мазмұнын түйіндейтін ең соңғы 54-бабы ең алдымен, Хартия ережелерінің заңи үстемдігін, екіншіден Хартиядағы нормаларға қайшы келетін нормалардың әрекетсіздігін, яғни күші болмайтынын мойындатады. Сәйкесінше, Хартия мазмұнынан туындайтын міндеттемелерді өзіне алған кез-келген мемлекет сол бойынша жауапты болады, әрі Хартияның міндетті күшін мойындайды.

Осылайша, еуропалық адам құқықтарын қорғау жүйесі өзінің нормативтік мазмұнының толық жүзеге асыру бағытында озық тәжірибесі қалыптасқанын көрсетіп отыр. Бұған біз тақырып аясында жүргізген зерттеудің нәтижесіне сәйкес куә болып отырмыз. Болашақта еуропалық адам құқықтарын қорғау жүйесінің ұтымды бөліктерін отандық адам құқықтарын қорғау жүйесіне енгізу тұстары келесі зерттеулерге арқау болары сөзсіз.

Әдебиеттер

Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека: учебник / рук. авт. кол. и отв. ред. Л.М. Энтин. – 2-е изд., пересмотр. и доп. – М.: Норма, 2008. – 960 с.

Дженис М., Кэй Р., Брэдли Э. Европейское право в области прав человека (Практика и комментарии) /Пер. с англ. – М.: «Права человека», 1997.– 640 с.

Конвенция о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1950г. // http://www.echr.ru/documents/doc/2440800/2440800-004.htm.

Vasak K. The Council of Europe // The International Dimensions of Human Rights. Paris, 1982. Vol. 2.

Маркина Ю. ЕвропейскаяСоциальнаяХартия // http://eulaw.edu.ru/ documents/scient_effort/conf_26-04-01/markina.htm.

Утегенова А.Р. ОБСЕ в начале XXI в.: перспективы развития: Монография. – Алматы, 2008. – 250 с.

Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе от 1 августа 1975 г. // К председательству Казахстана в ОБСЕ: сборник документов и материалов /Под. общ. Ред. Б.К. Султанова. – Атматы: КИСИ при Президенте Республики Казахстан, 2009. – 340 с.

Декларация «Навстречу сообществу безопасности» // http://vesti.kz/polit/71115/.

Dollat Patrick. Droit europeen et droit de l'Union europeen. Paris, 2010. 571 p.

Парижская Хартия для новой Европы от 19-21 ноября 1990 г. // К председательству Казахстана в ОБСЕ: сборник документов и материалов /Под. общ. Ред. Б.К. Султанова. – Атматы: КИСИ при Президенте Республики Казахстан, 2009. – 340 с.

]Документ Московского совещания конференции по человеческому измерению СБСЕ. Москва, 3 октября 1991 года // К председательству Казахстана в ОБСЕ: сборник документов и материалов / Под. общ. Ред. Б.К. Султанова. – Атматы: КИСИ при Президенте Республики Казахстан, 2009. – 340 с.

Хартия европейской безопасности от 19 ноября 1999 года // К председательству Казахстана в ОБСЕ: сборник документов и материалов / Под. общ. Ред. Б.К. Султанова. – Атматы: КИСИ при Президенте Республики Казахстан, 2009. – 340 с.

Хартия Европейского Союза об основных правах: Комментарий / Под ред. д.ю.н., проф. С.Ю. Кашкина. – М.:Юриспруденция, 2001. – 208 с.

Griller, S., Ziller, J. (eds.), Springer, New York, Wien, 2008: Pernice, I., The Treaty of Lisbon and Fundamental Rights, p. 235.

Priollaud F.-X., Siritzky D. Le Traite de Lisbonne: Texte et commentaire article par article des nouveaux traites europeens (TUE – TFUE). Paris, 2008. 523 p.

References

Charter of Paris for a new Europe of November 19-21, 1990 // To the chairmanship of Kazakhstan in the OSCE: a collection of documents and materials / Under. total Ed. B.K. Sultanov. – Atmaty: KISI under the President of the Republic of Kazakhstan, 2009. – 340 p.

Charter of Fundamental Rights of the European Union: Commentary / Ed. Doctor of Law, Prof. S.Yu. Kashkin. – M.: Jurisprudence, 2001. – 208 p.

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of November 4, 1950 // http://www.echr.ru/documents/doc/2440800/2440800-004.htm.

Declaration «Towards the security community» // http://vesti.kz/polit/71115/.

Dollat Patrick. Droit europeen et droit de l'Union europeen. Paris, 2010. 571 p.

Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE. Moscow, October 3, 1991 // Toward the Chairmanship of Kazakhstan in the OSCE: a collection of documents and materials / Ed. total Ed. B.K. Sultanov. – Atmaty: KISI under the President of the Republic of Kazakhstan, 2009. – 340 p.

European law. European Union law and legal support for the protection of human rights: textbook / hands. ed. count and resp. ed. L.M. Entin. – 2nd ed., revision. and additional – M.: Norma, 2008. – 960 p.

European Security Charter of November 19, 1999 // Toward the Chairmanship of Kazakhstan in the OSCE: a collection of documents and materials / Ed. total Ed. B.K. Sultanov. – Atmaty: KISI under the President of the Republic of Kazakhstan, 2009. – 340 p.

Griller, S., Ziller, J. (eds.), Springer, New York, Wien, 2008: Pernice, I., The Treaty of Lisbon and Fundamental Rights, p. 235.

Janis M., Kay R., Bradley E. European human rights law (Practice and comments). Per. from English. – M .: «Human Rights», 1997. – 640 p.

Markina Y. European Social Charter // http://eulaw.edu.ru/documents/scient_effort/conf_26-04-01/markina.htm (March 16, 2010).

Priollaud F.-X., Siritzky D. Le Traite de Lisbonne: Texte et commentaire article par article des nouveaux traites europeens (TUE – TFUE). Paris, 2008. 523 p.

Vasak K. The Council of Europe // The International Dimensions of Human Rights. Paris, 1982. Vol. 2.

The final act of the Conference on Security and Cooperation in Europe of August 1, 1975 // To the Chairmanship of Kazakhstan in the OSCE: a collection of documents and materials / Under. total Ed. B.K. Sultanov. – Atmaty: KISI under the President of the Republic of Kazakhstan, 2009. – 340 p.

Utegenova A.R. OSCE at the Beginning of the 21st Century: Prospects for Development: Monograph. – Almaty, 2008. – 250 p.

IRSTI 10.07.53 https://doi.org/10.26577/JAPJ.2022.v102.i2.03

B.S. Issakhov[1], K.T. Bitemirov[2],
K.A. Turlybekov[1], Ashgar Ali Bin Ali Mohamed[3]

[1]Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Kazakhstan, Turkestan
[2]M. Auezov South Kazakhstan University, Kazakhstan, Almaty
[3]International Islamic University Malaysia, Malaysia, Selangor
*e-mail: bakha86@mail.ru

INTEGRATIONAL PROCESSES OF MODERN SOCIETY IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN TO A SIDE OF STATE SOCIALIZATION

The entire process of development and prosperity of the Republic of Kazakhstan in the last decade is aimed at creating a socializing state. It is always obvious that people who worked well, and some of them did it themselves. We believe that this problem is related to the lack of information, with one side, and the counteraction to the international one, as well as to the liberal values and constitutional principles of state welfare, with another. To understand this issue, it is necessary to consider the connection between the main and main principles, such as liberalism and the main principles of the socializing state. It is clear that the principle of liberalism assumes diversity.

In our practice, we should, say, see that this idea rises to Christianity and anti-philosophy, and its value is a product, say, Western culture and does not have geographical value. That means now. In addition, the disclosure of their thoughts is an answer to the issues of the established Reserve on a higher foreign, say, historical background. The second factor, which should be ignored, is various framed practices, illusions and fantasies, which are present in all spiritual classes with a strong public consciousness, such as the famous, liberal Catechism of the name better, more socialist catechism.

Key words: Social state, Constitution, welfare of the population, civil society, Macroeconomics, citizens ' rights, democracy, social norms, social protection.

Б.С. Исахов[1], К.Т. Битемиров[2],
К.А. Турлыбеков[1], Ашгар Али Бин Али Мохамед[3]

[1]А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Қазақстан, Түркістан қ.
[2]М.Әуезов атындағы Оңтүстік-Қазақстан университеті, Қазақстан, Алматы қ.
[3]Малайзия Халықаралық Ислам Университеті, Малайзия, Селангор қ.
*e-mail: bakha86@mail.ru

Қазақстан Республикасындағы қазіргі қоғамның интеграциялық процестері мемлекетті әлеуметтендіру жағына қарай

Бұл мақалада қазіргі заман жағдайында мемлекетті әлеуметтендіру мәселелері қарастырылады. Соңғы онжылдықта Қазақстан Республикасының дамуы мен өркендеуінің бүкіл процесі әлеуметтендірілетін мемлекетті құруға бағытталған. Жақсы жұмыс істеген адамдар және олардың кейбіреулері өздері жасағаны әрқашан айқын. Біз бұл проблема бір жағынан ақпараттың жетіспеушілігімен, екінші жағынан халықаралық, либералды құндылықтар мен мемлекеттік әл – ауқаттың Конституциялық принциптерімен байланысты деп санаймыз. Бұл мәселені түсіну үшін либерализм және әлеуметтенетін мемлекеттің негізгі қағидаттары сияқты негізгі принциптер арасындағы байланысты қарастыру қажет. Либерализм принципі әртүрлілікті білдіретіні анық.

Біздің тәжірибемізде бұл идеяның христиан діні мен антифилософияға дейін көтерілгенін және оның құндылығы, айталық, батыс мәдениетінің өнімі және географиялық маңызы жоқ екенін көруіміз керек. Сонымен қатар, өз ойларын ашып айта білу – бұл жоғары шетелдік, айталық, тарихи фонда құрылған резервтің сұрақтарына жауап екені анық. Екінші факторды ескермеу керек – бұл барлық рухани сабақтарда күшті әлеуметтік санасы бар әртүрлі рамалық тәжірибелер, иллюзиялар мен қиялдар, мысалы, әйгілі, либералды катехизм, жақсырақ социалистік катехизм.

Түйін сөздер: әлеуметтік мемлекет, Конституция, халықтың әл-ауқаты, азаматтық қоғам, макроэкономика, азаматтардың құқықтары, демократия, әлеуметтік нормалар, әлеуметтік қорғау.

 © 2022 Al-Farabi Kazakh National University

Б.С. Исахов[1], К.Т. Битемиров[2],
К.А. Турлыбеков[1], Ашгар Али Бин Али Мохамед[3]
[1]Международный Казахско-турецкий Университет им. А. Ясауи, Казахстан, г. Туркестан
[2]Южно-Казахстанский университет им. М. Ауезова, Казахстан, г. Алматы
[3]Малайзийский Международный исламский университет, Малайзия, г. Селангор
*e-mail: bakha86@mail.ru

Интеграционные процессы современного общества в Республике Казахстан в сторону социализации государства

В данной статье рассматривается процессы социализации государства в современных условиях. Весь процесс развития и процветания Республики Казахстан в последнее десятилетие направлен на создание социализирующегося государства. Всегда очевидно, что люди, которые хорошо работали, и некоторые из них делали это сами. Мы считаем, что эта проблема связана с недостатком информации, с одной стороны, и противодействием международной, а также либеральным ценностям и конституционным принципам государственного благосостояния – с другой. Чтобы понять этот вопрос, необходимо рассмотреть связь между основными и главными принципами, такими как либерализм и основные принципы социализирующегося государства. Ясно, что принцип либерализма предполагает многообразие.

В нашей практике мы должны, скажем, видеть, что эта идея поднимается до христианства и антифилософии, а ее ценность является продуктом, скажем, западной культуры и не имеет географического значения. Это значит-сейчас. Кроме того, раскрытие своих мыслей является ответом на вопросы созданного резерва на более высоком иностранном, скажем, историческом фоне. Второй фактор, который следует игнорировать, – это различные обрамленные практики, иллюзии и фантазии, которые присутствуют во всех духовных классах с сильным общественным сознанием, такие как знаменитый, либеральный катехизис имени лучшего, более социалистический катехизис.

Ключевые слова: Социальное государство, Конституция, благосостояние населения, гражданское общество, макроэкономика, права граждан, демократия, социальные нормы, социальная защита.

Introduction

The nature of liberalism is of great importance for the history, so to speak, of national culture and, so to speak, of ideological politics. Liberalism is a complex phenomenon that explains the fundamental problems associated with various changes between societies, countries, and people. These changes vary by country and government. Responsibility for the intrinsic value and behavior of people, private property includes well-known categories of modern socializing and political vocabulary, such as personal freedom, free market, free competition, and the conditions necessary for free enterprise. Equal opportunities, separation of powers, so to speak, a constitutional system to ensure basic human rights and freedoms, a universal electoral system. Liberalism has many uses, but they share common foundations, principles, and ideals, making it a special kind of socio – political thinking.

Materials and methods

As a complex and universal principle, important rules apply to all spheres of public life and all social classes. Liberalism is sympathetic to the obligation of social and diverse groups to live without state control. This is understandable. Has an official appeal to all members of the community. In fact, liberalism is mainly aimed at people with higher education and wealth, that is, those who promote personal efficiency. Historically, the rise of liberalism was associated with the formation of capitalism, and it was this class that became the driving force behind this idea. The new capitalist relations again laid the foundation for the development of ideology.

Results and discussion

The process of formation of the bourgeois state and liberal political ideology emerged in accordance with the political history of the regime and control. The radical bourgeois leaders either developed a republican system based on the ideas of constitutionalism and mass sovereignty, or through a constitutional system came to an absolute monarchy. The idea of public representation is reflected in the parliamentary elections and the dominance of social groups in the system. The concept of natural rights enshrined in the Constitution has forced all citizens to recognize the rule of law, disclosure, interests, and rights and freedoms. In the current situation,

when the formation of civil policy and the legal system ended with the legislative integration of liberal economic principles, the state entered a state of expectation.

In the 19th century, classical liberalism was formed, representatives of the so-called "philosophical radicals" were joined by I. Bentham, D. Ricardo, J. St. Mill, the "Manchester school" – these are R. Cobden, D. Bright and others.

French school of economic liberalism, representatives of B. Constant, F. Bastiat. The classical principles of liberalism were formed by rejecting the concept of natural law and establishing a utilitarian ethics based on the rights of the individual. In other words, on the basis of the equality of others, the "rules of the game" are established, which support the maximum freedom of the individual. Private property is the main guarantee of freedom.

At the end of the 19th century, a new form of liberalism was published in the literature, based on the two basic values of freedom, freedom and equality. This is defined by the terms "neoliberal "and" social freedom". "Name", "Liberal reformism". Some of the basic principles of classical liberalism were changed under the influence of Marxism and social democracy. They play a positive role in socio-economic life, especially in terms of social justice, social equality and mutual support. State support for the poor.

The neoliberal project was introduced in the late 19th and early 20th centuries, and fundamentalism was an alternative to the doctrine of socialism. However, Social Democrats and neoliberals have different views on human nature and society. In addition, similar social systems and functions are needed to distinguish the data from the corresponding social sources.

By changing the classical theory of wealth, social liberals improved the living conditions of the poor by creating a system in which a portion of the population's income came from taxes and was distributed to social needs. With the expansion of the domestic market, the whole society will achieve positive economic development.

Representatives of the "Chicago school" F. Hayek, M. Friedman, L. Mises, etc., made a lot of efforts to revive classical liberalism, they refused to transfer the function of "fair distribution" to the state, since this is incompatible with individual freedom. The liberals came up with the thesis of a minimal state policy with the characteristic features of sociality, which inevitably relieved social tension. The ideas of liberalism developed not only in the West, they were actively adopted in Russia, but they were somewhat transformed and adapted to local conditions (Speransky 1899: 62). Chicherin, P.I. Novgorodtsev, B.A. Kistyakovsky, P.G. Vinogradov and others made their contribution, but they remained unclaimed due to their conservative views.

There were other stages of development, but they also did not succeed, as they ignored the real opportunities in the implementation of Western liberal models. Taking into account the fact that Kazakhstan has always been in some sense a springboard for Russia, our country could not develop or implement the ideas of liberalism independently due to the socio – political characteristics and the joint socialist regime. Since 1993, radical liberalism has weakened its position in favor of social liberalism, but even here, both of these trends have not found their supporters and wide distribution.

Many authors related to science suggest that the author of the term "social state", Lorenz von Stein, "... defined it as a state that maintains absolute equality of rights for various social classes and for a separate self-determining individual due to its power " (Miletsky 1977a: 82).

But in 1832, in Germany, R. von Mol's book "The Science of the Police on the principles of the legal state" was published. Mol understood "... the law-bound activity of the state to assist citizens in achieving reasonable and permissible goals, while protecting their freedom by taking general measures and creating institutions that anyone can use" (Mol 1871: 7). In fact, this is at least the first definition of a welfare state disguised as a classical liberal rule-of-law state.

The terms "welfare state" or "welfare state" are the most commonly used synonyms, but let's separate them. According to some, the first concept means that the state not only pays attention to the security of civil society, but also integrates structural social reforms, including the economy, and ensures the participation of workers in the management of production. The second concept concerns the state and is aimed at improving the well-being of citizens and ensuring social security.

"...If we proceed from the fact that the state is limited to providing benefits and social security to improve the well-being of citizens, then we have as an object of regulation the relationship of the individual and society. This is a typical liberal understanding of the problem. If we assume that the state not only provides a certain level of well-being, but also carries out a certain structural reform of society, including the economy, then the relations between social groups, primarily in the sphere of distribution, become the object of regulation. This is

the essence of the contradiction recognized by many experts between a legal democratic state and a social state" (Lazarev 2000: 3-9). At the theoretical level, these contradictions recognize the legal equality of organizations, and the rule of law determines their real socio-economic path. The socialist state "appeals" to independence and seeks to define the state and, consequently, the situation in which the state participates in public relations. From an institutional point of view, these contradictions vary. It all depends on what goals the state sets for itself of a social nature, social and cultural relations in society and control over social and political forces.

Researchers identify the following special social characteristics of the country: solidarity, justice, legality, democracy, social care and social peace (Miletsky 1997b: 94), they propose to define it through the category of "social function", which is "a historically specific and legally formed function of the state, which aims to regulate relations within various modifications of social systems and groupings, which would provide a historically defined level of well-being of the population necessary for the sustainable and independent development of production and society" (Lazarev 2000: 8).

Other authors consider the category of "social state" through the characterization of such a type of state as social capitalism (Protasov 2010: 54-60). As can be seen from the above analysis, detailed concepts and generally accepted definitions of the sociality of the state system have not yet appeared, despite the attempts of individual jurisprudence. Its peculiarity is that most foreign and Russian scientists limit themselves to the fact that it is a constitutional feature of the country, which has many features related to social obligations. Based on this, social policy is considered as a system of specific state measures in the social sphere. However, it should be noted that the policy with the characteristic elements of sociality of any modern state is internally contradictory. On the one hand, it must meet the needs of entrepreneurs in order to promote the development of private production and markets. Mandatory policies should take into account the social needs of employees.

The principles of a state with a high degree of social type are somehow embodied in the program documents of many political parties and in the constitutions of many European countries. At the same time, the program of socio – political movements and political parties and the content of constitutional norms are integrated into the concept of a state with a high degree of social type.

The ideology of the Liberal Democratic Party believes that the most important task of the state with the characteristic features of maximum sociality is full employment, helping the poor and establishing cooperation and partnership in public life. The Social Democratic Party sees a prosperous state as a step towards social democracy, where social policy is not in the interests of the state. However, its direct responsibility stems from the social rights of citizens. The intermediate position between the neoliberals and the Social Democrats is occupied by the concepts of

K. G. Myrdal and D. Bell, they believed that sooner or later the Western countries will embark on the path of active evolutionary development of financial and social development, which will inevitably lead to a state of public welfare due to a mixed economy, the decentralization of political power and the lack of ideology. However, the ideas of social reform of society met with sharp opposition. According to the supporters of unlimited economic freedom, the social policy of the state "... leads to the violation of the" justice" of the free market, the restriction of the rights of the individual, generates a layer of passive people who rely on the help of the state " (Nersesyants 1999: 186). Despite the contradictions of the conservative, monetarist concept of countries with social characteristics, this concept is increasingly recognized and is practically included in the constitutions of modern states.

"...The difficulties faced by socially oriented countries are related to the need to find a balance between the process of elimination and specific ways of influencing the free economy in the spirit of" leveling social inequalities " (Maltsev 1984: 158). By abandoning the limited role of the "night watchman", the state should not cross the boundaries of seriously undermining the economy and reducing initiative and entrepreneurship. The experience of wealth development in the West shows how difficult it is to find a balance between the freedom of the market and the influence of the country on the economy. The root of these difficulties lies not only in the level of economic development, but also in the eternal contradiction between freedom and harmony and the principle of equality, in which it is impossible to achieve perfect harmony. Therefore, "... the goal of a social-type state is not to eliminate actual inequality, but to "equalize inequalities", eliminate sharp differences in property status, and increase the social status of the individual in order to provide all members of society with a decent standard of living"(Kozlovsky 1998:709).

Each country has its own social status, constitution, and form. This is due to the socio-historical development of the country, national and spiritual traditions, national life experience, geopolitical factors, etc. Thus, "... taking into account the peculiarities of the society of the transition period, which has embarked on the path of forming a social state, it is necessary to formulate the principles of relations between the state and the citizen, which, on the one hand, would be able to consolidate society, and on the other – would contribute to the actual realization of the entire range of human rights and freedoms" (Kozlovsky 1998: 712).

These principles are as follows;

- "...by promoting the development of market relations, the state assumes the function of social protection of people, expressed in a system of measures designed to provide guarantees for the provision of a high-quality standard of living for the population. At the same time, it is necessary to take into account the production and activity and socio – cultural potential of a particular region, that is, it should be a regionally adapted social policy"(Nersesyants 1999a: 30-31).

- the state supports the regulation of distribution relations by financing the tax system, the state budget and social programs;

- taking into account the exceptional importance of science and culture in public life, the state is funded by supporting fundamental scientific and cultural programs;

- the principles of equality and social justice can be implemented by expanding social programs, encouraging charity and influencing the pricing process through the elimination of production and trade monopolies.

"...The formation of a social state is a long, complex and contradictory process. The recognition of the need for the formation of social statehood and the consolidation of this provision in the Constitution, the development of a strategy and tactics for implementing social reforms is only the first step. The most difficult task is to create the necessary guarantees and mechanisms for the implementation of social, economic and other rights of the individual" (Nersesyants 1999b: 305).

The main task of the socializing political system carried out in the state is to actively promote economic growth in every possible way, subordinate production to the interests of consumers, strengthen labor motivation and entrepreneurship, ensure an adequate and good standard of living and social protection of the population of the state, preserve national cultural and natural identity and individuality. This includes actions. For the effective and correct performance of regulatory functions, the state has a strong influence, for example, state legislation and law-making of the state, the state budget, the state tax system and customs. The key goal and priority of the socializing policy is to activate the elements that give high, effective and productive work, to achieve noticeable improvements in the financial situation and living conditions of the population.

In the current situation, so to speak, socializing policy should become a priority for the entire system of law enforcement agencies. In order to guarantee the sustainable production of social resources, socializing policy is one of the most important links of the country's domestic policy. Their main goal is to achieve so-called social stability, integrity and viability to make up for the lack of market regulation. These goals can be achieved by supporting the social security of organizations, preventing social problems. Natural, man-made and other disasters, redistributing material resources and providing a better channel. Lifestyle regulation puts pressure on other measures.

Socializing policy in a market economy requires the state to support various groups, including entrepreneurs, social support for low-income citizens, education, health and environmental protection, and regulation of working conditions. Ultimately, socializing policy is the function of managing the social sphere of society and ensuring its sustainability. It includes the satisfaction of the general material and cultural needs of citizens, the regulation of the process of social differentiation in society, as well as the income of the population engaged in economic activities and the disabled. This will allow each member of society, first of all, to implement their grandiose social and financial norms, that is, the right to receive, so to speak, a sufficiently high standard of living and high-quality welfare of the population, necessary for normal growth and development of a person. Unfortunately, during the election campaign in the Republic of Kazakhstan, when political governance is under threat and destructive conditions are deteriorating, it is necessary to conduct a minimal socializing policy. The main structural elements of the socializing policy are:

- income policy;
- labor policy (regulation of employment and unemployment, labor protection, working hours);
- education and health policy;
- population reproduction policy (protection of the family and childhood, fight against homelessness and homelessness).

So, initially, the use of various types of activities is assumed, including the use of various and various methods of influence, influence and management. This is a narrow definition of the socialization of the political system. In general, the socialization of the political system is a form of macroeconomic regulation that may well ensure, or even so to speak, guarantee the social and social stability of society and, if possible, create equal conditions for the citizens of the country.

Socializing protection and social assistance are the most important tools of the state, which builds a society based on the principles of socialization. Socializing protection is a set of practical measures taken for the population to maintain their material well-being, which for objective reasons can not earn money to maintain the average standard of living in this society, the disabled, mothers with many children, orphans, the unemployed, the poor.

Socializing protection is the most important direction of the social sphere of society. A system of measures taken by the state, employers 'and employees' organizations, public institutions and movements to ensure a certain high – quality indicator of the well-being of life, respect for the rights and privileges of citizens and protect them from risks in case of financial difficulties, social support. Everyone, without the slightest exception, may be the bearer of the rights to measure the level of well-being, including food, clothing, housing, medical and social services necessary for the health and well-being of himself and his families, and this is a universal standard. In addition, exercise your right to safety in the event of loss of life,

Unemployment, illness, disability, widowhood, old age, or other circumstances beyond the individual's control. Ensuring the legitimate constitutional rights of people in the social protection system is a priority of the state social policy. The social security system consists of two main types: social security and social assistance. The difference between them is determined by the regulatory role of the state and the source of funding.

Socializing provision extends to the working-age population engaged in economic activities, and receives limited subsidies from the state budget, but at the expense of their income. The main prerequisite for the emergence of social insurance is the inherent risks of human life: for example, physiological (illness and premature death), economic (collapse) and social (the death of a large number of people and the entire country). Natural disasters, the result of war). In the current situation, one of the most important social risks is the loss of income. At the national level (macroeconomics), this risk is reflected in the discrepancy between different parameters of the standard of living and social norms. The forms of social insurance change over time as the structure of social risks changes. In most countries, there are three main branches of it: pension, medical (hospital), and accident protection.

Social security applies to the working-age population engaged in economic activities, and receives limited subsidies from the state budget, but at the expense of their income. The main prerequisite for the emergence of social insurance is the inherent risks to human life: for example, physical (illness and premature death), economic (collapse) and social (the death of many people and entire countries). Natural disasters, the consequences of war). In the current situation, one of the most important social risks is the loss of income. At the national level (macroeconomics), this risk is reflected in the discrepancy between the standard of living and different levels of social norms.

Conclusion

Our country should follow the path of the evolutionary formation of the economy and social development and focus on the market economy and capitalism, which are periods of economic growth. This is not a prerequisite for a society, but a prerequisite for a free state. At the same time, human rights should not run counter to the interests of society and the State. Otherwise, human rights will not be successfully implemented.

Therefore, it can be indicated that the Constitution of the Republic of Kazakhstan provides for a minimum social content of property, which theoretically demonstrates the efficiency of the economy and the integration of diversity into only one form of property. All about property: this is determined by the quality of management, the level of investment and the incentive to work. As a result, a reasonable balance is achieved between the elements of sustainable development of civilization, such as the individual, society and the state. The model of the state mentioned in the Basic Law, in which the interests of citizens are protected, based on democratic principles, on the one hand, contains internal resources for resolving the contradictions between the principles of the social state, or as it is commonly called in another way, the welfare state and the liberal state, on the other hand, is

trustworthy. Based on the balance of values of the relevant Constitution. This is the most important basis for ensuring social stability, constitutional security and the protection of its members.

Thus, civil society plays an important role, especially in the creation of the welfare State. First, the most active members of a generally institutionalized civil society may be interested in changes to the law on social issues, working with government agencies to improve the social, economic and environmental conditions of citizens. Secondly, both active and inactive civil society groups can provide social assistance to people in objective circumstances (childhood, disability, disability) on the basis of kinship, community, religion, and justice. When discussing the role of the organization in the business structure, it should be noted that the term has not yet been formed and has a vague definition. Now it is most often understood as a group of entrepreneurs who are more active and united in protecting their rights and interests. It is also considered as a business organization, a structural unit of the production process, and a specific business organization. The role of ensuring and protecting the social rights of the people of Kazakhstan is reflected in the characteristics of special structures and in the following paragraphs.

In our view, the business world should be a society. An association of entrepreneurs who are looking for concrete measures to realize their interests. In this case, it is part of civil society. Today, it is a social class that has its own narrow corporate interests, but at the same time, a common goal allows it to actively defend its rights. The initiative led to the adoption of the law on personal entrepreneurship in the Republic of Kazakhstan, which protects entrepreneurs from uncontrolled control by state regulatory authorities at this stage of Kazakhstan's development. The establishment of business associations and public business associations provides an excellent opportunity to quickly exchange information about their rights and responsibilities, inform the legislature of any inconsistencies in the application of the law, and assist in the preparation process.

Thus, as a logical conclusion to this section, it can be indicated that the creation of the most effective laws, norms and standards of business activity creates a positive image of entrepreneurs. Thus, we see that corporate structures and civil society organizations play an important role in the development of the welfare state in Kazakhstan. As an independent public entity, it is necessary to restore the legal status of the working group.

Литература

Сперанский М. М. Проект свода государственных законов. – СПб.: Тип. М. М. Стасюлевича, 1899. – 62 с.

Милецкий В. П. Социальное государство: эволюция идей, сущность и перспективы формирования в современной России // Политические процессы в России в сравнительном измерении. – СПб.: Санкт-Петербургский государственный университет, 1997. – С. 82-97.

Мол Р. Наука о полиции на принципах правового государства / Пер. с 3-го изд. Р. Семенковского. Вып. 1. – СПб.: В.И.Головина, 1871. – 87 с.

Лазарев В.В., Липень С.В. Теория государства и права: Учебник для вузов. 2 ᵉ изд. М.: Спарк, 2000. С.70-71;

Милецкий В. П. Модернизация России: предпосылки и перспективы эволюции социального государства. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1997. – 123 с.

Постников В. Г. Становление социального государства, его конституционно-правовые и политические характеристики. – 2005. – № 1. – С. 8.

Протасов В.Н., Протасова Н.В. Лекции по общей теории права и теории государства. М.: Изд-во дом «Городец», 2010. С. 160.

Чиркин В. Е. Состояние социального капитализма (перспектива для России?) // Государство и право. – 2005. – № 5. – С. 54-60.

Мальцев Г. В. Буржуазный эгалитаризм: эволюция идей о социальном равенстве в мире капитала. – М.: Мысль, 1984. – 285 с.

Козловский П. Общество и государство: неизбежный дуализм / пер. с англ. с немецкого – М.: Республика, 1998. – 367 с.

Проблемы общей теории права и государства / Под общей редакцией проф. В.С. Нерсесянца. – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – С. 709

Проблемы общей теории права и государства / Под общей редакцией проф. В. С. Нерсесянца. – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1999. С. 712

Терентьева И. В. Социальная политика государства в период становления гражданского общества // Гражданское общество, государственная власть и местное самоуправление: Материалы межрегион. научно-практическая конф. (Казань, январь 2001 года). – Казань, 2001. – С. 29-36.

Теория государства и права / Под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. – М.: Юрист, 2002. – 776 с.

References

Speransky M. M. (1899) Proekt svoda gosudarstvennyh zakonov [Draft code of state laws]. – St. Petersburg: Type. M.M. Stasyulevich, 1899. – 62 p.

Miletsky V. P. Social'noe gosudarstvo: jevoljucija idej, sushhnost' i perspektivy formirovanija v sovremennoj Rossii // Politicheskie processy v Rossii v sravnitel'nom izmerenii. [The social state: the evolution of ideas, the essence and prospects of formation in modern Russia / / Political processes in Russia in the comparative dimension]. – St. Petersburg: St. Petersburg State University, 1997. – p. 82-97.

Mol R. Nauka o policii na principah pravovogo gosudarstva / Per. s 3-go izd. R. Semenkovskogo. Vyp. 1. – Sankt-Peterburg: V. I. Golovina [The science of police on the principles of the legal state / Per. from the 3rd ed. R. Sementkowski. Issue 1. – St. Petersburg: V. I. Golovina], 1871. – 87 p.

Lazarev V.V., Lipen' S.V. (2000) Teorija gosudarstva i prava: Uchebnik dlja vuzov. 2 e izd. [Theory of state and law: Textbook for universities. 2nd ed. M.: Spark]. – M.: Spark. S.70-71.

Miletsky V. P. Social'noe gosudarstvo: jevoljucija idej, sushhnost' i perspektivy formirovanija v sovremennoj Rossii // Politicheskie processy v Rossii v sravnitel'nom izmerenii. [Russian modernization: prerequisites and prospects for the evolution of the social state]. – St. Petersburg: Publishing House of St. Petersburg University, 1997. – 123 p.

Postnikov V. G. Stanovlenie social'nogo gosudarstva, ego konstitucionno-pravovye i politicheskie harakteristiki [The formation of the social state, its constitutional-legal and political characteristics]. – 2005. – No. 1. – p. 8.

Protasov V.N., Protasova N.V. (2010) Lekcii po obshhej teorii prava i teorii gosudarstva. [Lectures on the general theory of law and theory of the state]. – M.: Izd-vo dom «Gorodec». S. 160.

Chirkin V. E. Sostojanie social'nogo kapitalizma (perspektiva dlja Rossii?) // Gosudarstvo i parvo [The state of social capitalism (perspective for Russia?) // State and law]. – 2005. – No. 5. – p. 54-60.

Maltsev G. V. Burzhuaznyj jegalitarizm: jevoljucija idej o social'nom ravenstve v mire kapitala [Bourgeois egalitarianism: the evolution of ideas about social equality in the world of capital]. – Moscow: Mysl, 1984. – 285 p.

Kozlovsky P. Obshhestvo i gosudarstvo: neizbezhnyj dualizm / per. s angl. s nemeckogo [Society and the state: the inevitable dualism / Trans. from German]. -M.: Respublika, 1998. – 367 p.

Problems of the general theory of law and the State / Under the general editorship of prof. V.S. Nersesyants. – M.: NORM-INFRA-M, 1999. p. 709

Problemy obshhej teorii prava i gosudarstva / Pod obshhej redakciej prof. V. S. Nersesjanca. [Problems of the general theory of law and the state / Under the general editorship of prof. V. S. Nersesyants.] – M.: NORMA-INFRA-M, 1999. p. 712

Terentyeva I. V. Social'naja politika gosudarstva v period stanovlenija grazhdanskogo obshhestva // Grazhdanskoe obshhestvo, gosudarstvennaja vlast' i mestnoe samoupravlenie: Materialy mezhregion. nauchno-prakticheskaja konf. (Kazan', janvar' 2001 goda). [Social policy of the state in the period of formation of civil society / / Civil society, state power and local self-government: Materials of mezhregion. scientific-practical conf. (Kazan, January 2001)]. – Kazan, 2001. – p. 29-36.

Teorija gosudarstva i prava / Pod red. N.I. Matuzova, A.V. Mal'ko [Theory of state and law / Edited by N. I. Matuzov, A.V. Malko] – M.: Yurist, 2002. – 776 p.

2-бөлім

КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҒЫ

Section 2

CONSTITUTIONAL AND ADMISTRATIVE LAW

Раздел 2

КОНСТИТУЦИОННОЕ И АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО

IRSTI 10.19.01 https://doi.org/10.26577/JAPJ.2022.v102.i2.04

A. Isakhankyzy[1], G.A. Alibayeva[1], K.A. Adilova[2], Zh. Zhailau[3], D.A. Abdilda[1*]

[1]D.A. Kunaev Eurasian Law Academy, Kazakhstan, Almaty
[2]International University of Tourism and Hospitality, Kazakhstan, Turkestan
[3]University of Almaty, Kazakhstan, Almaty
*e-mail: dilanaabdilda@gmail.com

SUBJECTS OF INFORMATION LEGAL RELATIONS: THEORETICAL ANALYSIS

Information legal relations today are quite a familiar phenomenon that millions of people enter into every day and everywhere. The range of subjects, boundaries, volumes and spheres of interaction is constantly expanding and attempts at their legal regulation often do not have time. At the same time, the development of information legislation has progressed far enough today, as evidenced by both international and national law.

However, from a theoretical point of view, information law is not stable. Theorists in this field have not come to the solution of many basic issues, including the subject of regulation, the range of subjects and their legal status in certain situations, the time of the emergence and termination of legal personality and many other aspects, including the concept of Information law as a branch of law.

The presented article attempts to analyze the concept and structure of information legal relations from the point of view of modern aspects of the development of information exchange.

Special attention is paid to the specifics of the legal status of subjects of information legal relations, which is a necessary condition for effective legal regulation of information exchange and ensuring its legality and intensity.

Key words: information, information legal relations, information legal personality, subject of information legal relations, information law, blogger.

А. Исаханқызы[1], Г.А. Алибаева[1], К.А. Адилова[2],
Ж. Жайлау[3], Д.Ә. Әбділда*[1]

[1]Д.А. Қонаев Еуразия заң академия, Қазақстан, Алматы қ.
[2]Халықаралық Туризм және қонақжайлылық университеті, Қазақстан, Түркістан қ.
[3]Алматы Университеті, Қазақстан, Алматы қ.
*e-mail: dilanaabdilda@gmail.com

Ақпараттық құқықтық қатынастардың субъектілері: теориялық талдау

Ақпараттық құқықтық қатынастар бүгінде миллиондаған адамдар күнделікті және барлық жерде кіретін өте таныс құбылыс. Субъектілердің шеңбері, шекаралары, көлемдері мен өзара іс-қимыл салалары үнемі кеңейіп келеді және оларды құқықтық реттеу әрекеттері көбіне уақыт өткізбейді. Сонымен бірге, ақпараттық заңнаманы дамыту бүгінде жеткілікті түрде алға жылжыды, бұған халықаралық және ұлттық құқық дәлел бола алады.

Алайда, теориялық тұрғыдан алғанда, ақпараттық құқық тұрақты емес. Осы саладағы теоретиктер көптеген негізгі мәселелерді, соның ішінде реттеу тақырыбы, белгілі бір жағдайларда субъектілердің шеңбері және олардың құқықтық мәртебесі, заңды тұлғаның пайда болу және тоқтату уақыты және басқа да көптеген аспектілерді, соның ішінде ақпараттық құқық ұғымын шешуге келген жоқ.құқық саласы ретінде.

Ұсынылған мақалада ақпарат алмасуды дамытудың қазіргі аспектілері тұрғысынан ақпараттық құқықтық қатынастардың түсінігі мен құрылымын талдауға әрекет жасалады.

Ақпараттық құқықтық қатынастар субъектілерінің құқықтық мәртебесінің ерекшелігіне ерекше назар аударылады, бұл ақпарат алмасуды тиімді құқықтық реттеудің және оның заңдылығы мен қарқындылығын қамтамасыз етудің қажетті шарты болып табылады.

Түйін сөздер: ақпарат, ақпараттық құқықтық қатынастар, ақпараттық құқықтық субъектілік, ақпараттық құқықтық қатынастардың субъектісі, ақпараттық құқық, блогер.

 © 2022 Al-Farabi Kazakh National University

А. Исаханкызы[1], Г.А. Алибаева[1], К.А. Адилова[2],
Ж. Жайлау[3], Д.Ә. Әбділда[1]
[1]Евразийская юридическая Академия им. Д.А. Кунаева, Казахстан, г. Алматы
[2]Международный университет туризма и гостеприимства, Казахстан, г. Туркестан
[3]Университет Алматы, Казахстан, г. Алматы
*e-mail: dilanaabdilda@gmail.com

Субъекты информационных правоотношений: теоретический анализ

Информационные правоотношения сегодня это вполне привычное явление, в которое миллионы людей вступают ежедневно и повсеместно. Круг субъектов, границы, объемы и сферы взаимодействия постоянно расширяется и попытки их правового регулирования зачастую не успевают.

Вместе с тем, развитие информационного законодательства сегодня продвинулось достаточно далеко, о чем свидетельствует и международное и национальное право. Однако, с теоретической точки зрения информационное право не стабильно. Теоретики в данной области так и не пришли к решению многих базовых вопросов, в том числе и о предмете регулирования, кругу субъектов и их правовому статусу в тех или иных ситуациях, времени возникновения и прекращения правосубъектности и многих других аспектов, а том числе и понятию Информационного права как отрасли права.

В представленной статье делается попытка анализа понятия и структуры информационных правоотношений с точки зрения современных аспектов развития обмена информацией. Особое внимание уделено специфике правового статуса субъектов информационных правоотношений, что является необходимым условием эффективного правового регулирования информационного обмена и обеспечения его законности и интенсивности.

Ключевые слова: информация, информационные правоотношения, информационная правосубъектность, субъект информационных правоотношений, информационное право, блогер.

Introduction

Information exchange in modern society plays the role of a system-forming factor, connecting various social groups, territorial communities and markets with stable high-speed and mobile mass communication media and communication services. In the context of the development of the information market and the steadily increasing importance of information systems and technologies for all sectors of the economy, without exception, the urgency of improving the mechanisms of legal regulation of information relations is obvious (Alekseev 2008: 9).

Based on the above, it follows that many norms of various branches of law are of an informational and legal nature (for example, the norms of the Tax Code of the Republic of Kazakhstan on declaration and reporting, the norms of the Land Code of the Republic of Kazakhstan on land monitoring, the norms of the Environmental Code on the provision of environmental information, etc.).

At the same time, it is possible to distinguish information relations that are both a means to achieve specific goals and a certain result of information activity (for example, relations arising during the production and distribution of mass media, when using information security mechanisms, when creating and functioning the Electronic Government of the Republic of Kazakhstan and its constituent systems, for example, the tax system, Electronic Court, etc.)

Material and methods

Information legal relations are social relations regulated by law, the subjects of which are carriers of information rights and obligations. An equally broad definition is given by M.M. Rassolov, who analyzes information legal relations through norms, emphasizing that: “Information-parv relations include those social relations that are reflected in the norms of information law and are regulated by them” (Rassolov 1999: 41).

T.S. Izzatov gives a more specific definition, understanding by information legal relations the process of targeted redistribution in society of information about persons, objects, facts, events, phenomena and processes, regardless of the form of their presentation (Izzatov 2002: 11).

As for the features of information relations, then, as V.A. Kopylov believes, they boil down to the fact that these relations:

- arise, develop and stop in the information sphere when information is accessed;
- mediate the state policy of recognition, observance and protection of information rights

and freedoms of man and citizen in the information sphere;

- reflect the peculiarities of the application of public and private legal methods of legal regulation in the exercise of information rights and freedoms, taking into account the specific features and legal properties of information and information objects (Kopylov 2005: 98).

Attention should be paid to the definition given by O.A. Gorodov, who believes that: "The norm of information law is not regulated by all, but only the most important, fundamental groups of public legal relations that are essential for the interests of the state, society and the individual. These are primarily relations related to the search, receipt, transmission, production, distribution, transformation and consumption of information" (Gorodov 2009: 44).

Regulation of information legal relations with the help of law is carried out by establishing certain information and legal norms, i.e. by establishing rules of conduct for subjects of information relations and applying the norms of information law (Kovaleva 2012: 40). In other words, information relations arise, change and cease in the information sphere and are regulated by information and legal norms. Being a kind of legal relations, they express all the main signs of a legal relationship, namely:

- the primacy of information and legal norms;

- ideological (ideological) character, since the emergence, change and termination of information relations pass through the consciousness of people, primarily such a sphere as legal awareness;

- volitional character, since information relations are always the result of the will of its parties or one of the parties;

- bilateral or multilateral in nature, i.e. it is always assumed that there is a connection between its participants through their subjective rights and legal obligations;

- interrelated, corresponding nature, i.e. it always means that there is a connection between its participants through their subjective rights and legal obligations;

- the presence of information legal personality of the parties in information relations;

- the regulatory role, which consists in the fact that information relations determine the specific behavior of the parties and introduce an element of regularity and order into public practice, forming or determining public will (Bachilo 2003: 178).

A legal relationship is a means by which a norm acquires its real existence (Kovaleva 2012).

However, it must be remembered that the norms of information law cannot regulate all possible relations that exist. We agree with O.A. Gorodov's opinion that: "the inexpediency of legal intervention in certain spheres of life and, secondly, the impossibility of external control over the execution of certain regulatory prescriptions due to the specifics of the object of regulation. For example, it is impossible to regulate the creative process by the norms of law, establish the procedure for creating a work or prohibit the distribution of jokes with a positive effect" .

At the same time, it is necessary to focus on the structure of information legal relations. Informational legal relations, as well as legal relations in general, have a traditional structure (subject, object, content).

The content of an informational legal relationship, as well as other legal relationships, are:

- mutual subjective legal rights binding its participants (determining the possibility of a certain behavior protected by law) and legal obligations (determining proper behavior) – legal ties (legal content);

- a set of real actions for the use and exercise of rights and obligations (actual content) (Lovcov 2009: 3).

The difference is already evident here, consisting in the fact that in information legal relations, real actions are mainly informational in nature, i.e. the actual content of such legal relations is mainly informational in nature (Lovcov 2009: 3).

Discuses and results

According to the subjects, the information legal relationship does not fundamentally differ from other legal relations, since the subjects of the information legal relationship are its legal-subject participants – carriers of subjective legal rights (authorized) and obligations (legally bound), which may be:

- individuals: citizens, foreign citizens, stateless persons, persons with dual citizenship;

- organizations (state bodies, state institutions and enterprises, non-governmental public associations, business organizations, religious denominations, etc.);

- social communities (people, nations, population, labor collective) (Lovcov 2009: 3).

However, this is a very generalized approach and does not reflect the current state of things. The range of subjects is much more concretized and more suitable to the sphere of constitutional law, whereas the sphere of information turnover is mostly transferred to the IT level, which accordingly determines the specifics of relations, their functional circle and the circle of rights and obligations.

In fact, the subjects of ifnormational legal relations are individuals and legal entities participating (involved) in information activities. In turn, information activity is a new concept that, in fact, has not received proper scientific analysis, but at the same time exists as a phenomenon and ensures the implementation of information exchange.

Scientists considering this phenomenon adhere to different positions. At the same time, their opinions are similar regarding the fact that these are spheres of human activity, which is aimed at satisfying various vital interests.

Thus, I.M. Rassolov reveals this phenomenon as "providing real conditions for the development and protection of all forms of ownership of information resources, the creation and improvement of federal and regional information systems and networks, ensuring their compatibility and interaction in a single global virtual space; creating conditions for effective information provision of citizens and other consumers on the basis of state information resources, ensuring national security in the field of information and informatization" (Rassolov 1999).

Bachilo I.L. considers information activity as a professional activity in the field of creation, collection, search, accumulation, processing, storage, distribution, provision and presentation, protection and protection of information resources, information technologies for the use of means of communication, carried out within the framework of the legal status of the subject (Bachilo 2001a)

. At the same time, he identifies three levels of information activity: of a general nature – information support for the needs of all areas of work of the body, organization, employees, employees of any profession and individuals; special – carried out by relevant entities solving problems in the field of mass media and informatization, providing advisory, expert and analytical work for an unlimited range of consumers; specialized – related to solving problems of formation and use of state information resources, technologies and communications in the field of information industry and infrastructure development, implementation of innovations based on information technologies, ensuring information security of society, the state, the individual (Bachilo 2001a).

In addition, analyzing and offering a list of ten conditionally allocated blocks of problems of information legislation and their substantive characteristics in the field of information activity, Bachilo I.L. attributed the specialization of organizations in the field of information activity; activities to ensure the information needs of citizens, the population; information support of local self-government; legal entities and public organizations; information services. Here are also concentrated the norms for regulating the market of information and services; information support in emergency situations; elections, referendums; succession of IR and IP in the reorganization of authorities and organizations; execution of contracts, agreements, contracts and other legal acts, etc. (Bachilo 2000b)

That is, in the broadest sense, information activity is considered as an activity that ensures the collection, processing, storage, search and dissemination of information, as well as the formation of an information resource and the organization of access to it.

The above authors believe that information activity is nothing but a professional activity. At the same time, modern reality inclines us to the conclusion that a huge block of individuals is also engaged in the collection, processing, analysis and dissemination (publication) of information. This includes maintaining your own pages on social networks, which sometimes turns into an active blogging activity. Accordingly, the question arises whether individuals and other non-information organizations are subjects of information legal relations.

In our opinion, of course they are.

Not to mention the Constitution, which enshrines the right of everyone to freely receive and disseminate information in any way not prohibited by law [the Constitution of the Republic of Kazakhstan dated August 30, 1995] and the norms of a number of international treaties, the right of information activity of individuals is also enshrined in a number of special acts, for example, in the Law of the Republic of Kazakhstan dated November 24, 2015 No. 418-V "On informatization". Thus, the Law establishes that the subjects of informatization are "state bodies, individuals and legal entities engaged in activities or entering into legal relations in the field of informatization" (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33885902&doc_id2=33885902#activate_doc=2&pos=3;-98&pos2=137;-108).

Of course, prominent representatives of individuals as subjects of information activity are journalists, editors-in-chief and other officials of mass media, information and advertising agencies, providing advisory, expert and analytical work for an unlimited range of consumers, etc., but in fact they carry out information exchange on a professional basis, which also corresponds to the opinion of I.L. Bachilo and I.M. Rassolova.

However, one way or another, ordinary citizens are also actively involved in information activities and, in fact, are also subjects of information law. Here it is impossible not to agree with the opinion of V.A. Ukhanov, who in his dissertation research emphasizes: "Information activity equipped with computer equipment and technology, means of individual and mass communication, turns almost every person into a subject of global information interaction" (Uhanov 1997: 98).

But, they mainly act as consumers information. If they switch to active blogging (or similar activities), then this is already a professional activity and falls under the signs of information activity.

At the same time, it is necessary to single out another block of subjects who, by their professional activity, are obliged to ensure the formation of information resources, their maintenance, technical and software support, the development of the information industry, the promotion of information technology, etc.

Accordingly, we believe that information legal relations should be divided into two blocks: 1. Information legal relations related to the implementation of professional information activities and 2. Information legal relations of a different kind, which are mainly related to the destruction of information, that is, non-professional activities. That is, public and non-public legal relations. And the subjects of such legal relations should be differentiated into general, special and specialized. Such an approach is necessary, from our point of view, due to the fact that many issues of legal regulation depend on it, in particular issues of spheres and level of impact, rights and obligations, legal responsibility, etc.

At the same time, a well-founded consolidation of the main provisions of the status of all three categories of subjects, namely the range of their rights and obligations, is required. Whereas it is in the field of information law that these issues have not been properly settled to the end.

If such general categories as the state, society, and a person, for example, a citizen, can be attributed to common subjects. Then special and specialized subjects are already persons who, directly by virtue of their official duties, are involved in the process of information exchange.

The established constitutional principles of freedom to receive and disseminate information are very generalized and are limited by the norms of the Constitution itself and this in no way contradicts the norms of international acts. E.V. Jenakova emphasizes: "A subject of information law becomes a subject of information legal relations when the norms of law unambiguously fix its individual legal characteristics. As is known, the set of features provided for by legal norms inherent in the legal state of the subject of an information legal relationship (information legal personality) depends on the subject of the information relationship and on the nature of information activity. This means that understanding the signs of the subject of information dissemination is important when determining its informational legal personality as a prerequisite for the formation of its informational and legal status" (Zhenakova 2019: 30).

Accordingly, it is necessary to clearly recognize and establish the range of rights and obligations of all participants in information legal relations. This is primarily necessary for the subjects themselves, since the legal recognition of them as a subject automatically ensures the regulation of their interests and ways to achieve and protect them, sets the boundaries and limits of their activities and the grounds for responsibility. At the same time, such legal consolidation is beneficial to authorized state bodies, since the sphere of information exchange is constantly expanding, as well as tools for collecting and analyzing information are expanding, which often creates prerequisites for violating the rights of other entities (for example, illegal sale of a client database, creation of programs for covert data collection and analysis, and many others). In addition, the establishment of a range of issues, criteria for their discussion on social networks and other aspects not only continue to remain relevant, but are gaining more and more urgency due to the fact that more and more people are joining the interactive environment.

Returning to the specifics of the subjects of information legal relations, it should be noted that the modern specifics of the division of labor in the information sphere clearly distinguishes three main categories or stages of information exchange, these are the production of information (copyright), the transfer of information (often, but not always, intermediary activity) and the final destination – the consumer of information. And here the question of the legal status of all three categories arises in the context of an ever-increasing variety of information transmission tools.

In our opinion, it is particularly necessary to address such a problem as bloggers and intermediaries of information transmission.

A blogger is a complex element and the definition of his legal status should ensure and cover all the specifics of his activities. On the one hand, a blogger

is both the author of information and its distributor, as well as often an advertising distributor. In addition, it is a public person who can influence the social atmosphere in society. Accordingly, the status of this subject is complex and given the influence that bloggers have in modern society, the legislator is obliged to regulate in detail the issues of his rights, duties and responsibilities.

The specifics of blogging activity are determined by the fact that a blogger creates a page on the Internet that is (becoming) popular, that is, has a certain circle and volume of users and through this page the blogger expresses his own opinion about things, people, processes, situations, and also the blog has the ability to collect (in open and closed chats) comments from others people and thereby automatically becomes an intermediary for the transmission of information.

Kazakhstan's legislation regulating the circulation of information on the Internet at one time chose a rather controversial direction, the results of which are manifested right now.

Adoption of the Law of the Republic of Kazakhstan dated June 24, 2009 "On Amendments and additions to some legislative acts on information and communication networks" revised the concept of mass media, referring to them, in addition to periodicals, television, radio, documentary films, audiovisual recordings and other forms of periodic or continuous public dissemination of mass media, as well as Internet resources (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1013966&doc_id2=1013966#pos=5;-98&pos2=58;-44).

Accordingly, Kazakh Internet sites, including blogs, chat rooms and forums, are included in the media. The law covers not only materials posted on Internet resources, but also comments on them. Blog owners are also responsible for the information and comments posted on their pages.

At the same time, the issue of legal status has not yet been resolved. The Bloggers' Alliance has made a proposal to the Ministry of Information and Public Consent to establish the status of a blogger. The state is primarily interested in this, as it will allow regulating the blogger's activities, indirectly controlling the information published on the networks, taxing bloggers, etc. At the same time, opponents of such legal regulation, in particular M. Abenov, note: "Whether we want it or not, blogging is already regulated by the current legislation. If the site is considered a mass media, then the one who writes there can automatically be recognized as a journalist. Accordingly, he must have responsibilities, obligations, but at the same time, then he must also have rights. That is, we perceive this part as a fait accompli, respectively, now we have to think through issues related to the protection of interests, the opportunity to promote some issues, request information, participate in some events" (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31613886&pos=4;-98#pos=4;-98).

In our opinion, we should turn to foreign practice.

Thus, Russian legislation defines bloggers as the owners of a website and (or) a website page on the Internet, on which publicly available information is posted and access to which during the day is more than three thousand Internet users (https://rg.ru/2014/05/07/informtech-dok.html). At the same time, the Federal Law Federal Law "On Information, Information Technologies and Information Protection" establishes the range of rights and obligations of website owners (bloggers), as well as requirements for the placement (dissemination) of publicly available information, as well as the basis of their legal responsibility. At the same time, both scientists and practitioners seriously criticize the current norms of the Law (https://www.hse.ru/news/expertise/424186062.html).

The Uzbek legislator has also advanced to a certain extent. Thus, amendments were made to the Law of the Uzbek Republic No. 560-II of December 11, 2003 in 2014, according to which a blogger is recognized as "an individual who places publicly available information of socio-political, socio-economic and other types on his website and (or) website page on the world information network Internet nature, including for its discussion by users of information" (https://www.lex.uz/acts/82956), as well as the principles of their posting of publicly available information.

At the same time, domestic legislation has not yet begun to develop this concept, while a number of bloggers have been brought to administrative and even criminal responsibility, for example, for inciting ethnic hatred, etc. But this is not the only reason for the speedy settlement of the legal status of this institution of the domestic segment of the Internet network. Blogging, as noted above, has a certain influence on public opinion and, in fact, blogging today represents a certain type of journalistic activity. For example, scientists analyze the ratio of blogging to traditional journalism, pointing out the contiguity of their functions and note the decreasing difference in professionalism among the representatives, and also point to the social significance of blogging and the involvement of bloggers in certain forms of culture – such

as subculture and culture of belonging (https://internauka.org/journal/science/internauka/102).

In our domestic practice, the issue of legal regulation of this Internet content has been raised repeatedly, for the first time in 2014, however, it has not received a logical conclusion. In 2021, the question arose again.

The second area that needs to be regulated in detail by the domestic legislator is the issue of the legal status of the information intermediary.

This concept is viewed differently by different countries. And again, Russia and Uzbekistan stand out. Thus, in the legislation of the Uzbek Republic, an information intermediary is considered as participants in e-commerce. Whereas in the Russian Federation, the concept of "information intermediary" is understood as:

- a person carrying out the transfer of material in the information and telecommunications network, including on the Internet;
- a person who provides the opportunity to post material or information necessary to obtain it using an information and telecommunications network;
- a person who provides access to the material on this network (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30396612).

Conclusion

Currently, a number of serious transformations are being carried out in Kazakhstan in the sphere of regulating the activities of social networks. Thus, the norms of the amended Rules for the registration, use and distribution of domain names in the space of the Kazakh segment of the Internet, approved by the Order of the Minister of Digital Development, Innovation and Aerospace Industry of the Republic of Kazakhstan dated September 28, 2020 No. 354/NK, came into force. Namely, the Ministry of Digital Development, Innovation and Aerospace Industry (ICRIAP) Kazakhstan has established a requirement for Internet services that collect and store personal data of citizens of the Republic of Kazakhstan, as well as Internet sites with domain names KZ and .KAZ go to servers located in Kazakhstan.

In fact, the policy of strict state regulation continues, which is laid down by the norms of the Law "On Informatization", which regulates the legal status of subjects of informatization, namely state bodies, individuals and legal entities engaged in activities or entering into legal relations in the field of informatization. However, not all aspects are regulated by this particular regulatory act. In addition, not all relations in the field of information exchange, despite the fact that most of them actually take place on the Internet, are regulated by this NPA. There are many other relationships outside, without which information services are not complete today, for example, the work of various sites, of which there are a great many on various information systems.

Today, the domestic model of equating websites with the media is practically failing. Most lawsuits face the fact that not all sites can be recognized as aimed at the dissemination of mass media, the question of the responsibility of site owners for comments and other aspects is also relevant.

Once again, the question of the responsibilities of such intermediaries arises, whereas there is virtually no scientific research in the field of responsibilities.

Accordingly, we believe that in theory and in practice, including judicial information law, there is a huge layer of questions regarding the essence and essence of information legal relations, the recognition and legal status of their subjects, the consolidation of their rights and obligations, the distribution of functions between them now, when they are closely intertwined and conditioned by commercial interests.

Литература

Алексеев Г. В. Классификация информационных правоотношений // Информационное право. – 2008. – № 3 (14). – С. 9

Рассолов М.М. Информационное право: Учебное пособие. – М.: Юрист, 1999. – 400 с.

Иззатов Т. Ш. Механизм реализации конституционного права граждан на информацию в Российской Федерации № 1. Автореф. дис.... ... канд. техн. наук. юрид. науки. -М., 2002. – с. 11

Копылов В. А. Информационное право: учебное пособие. – 2-е изд., переиздание. и доп. – М.: Юрист, 2005. – с. 98.

Городов О.А. Информационное право. Учебник. – М.: Проспект, 2009. – 256 с.

Ковалева Н.Н. Информационное право России: Учебное пособие. – 2-е изд. – М.: Дашков и Ко, 2012. – с. 40

Бачило И. Л. Информационное право: основы практической информатики. Учебное пособие. – М., 2003. – с. 178

Ловцов Д.А. Информационные правоотношения: особенности и продуктивная классификация // Информационное право. – 2009. -№ 3 (14). – С. 3

Бачило И.Л. ИНФОРМАЦИОННОЕ ПРАВО: Основы практической информатики: Учебное пособие. – М.: Юринформсистема, 2001. – 350 с.

Бачило И.Л. Важный шаг в признании законности информационного права // http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/944994db2f0ce9e4c3256a3300453d52

Закон Республики Казахстан от 24 ноября 2015 года № 418-V «Об информатизации» // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33885902&doc_id2=33885902#activate_doc=2&pos=3;-98&pos2=137;-108

Уханов В. А. Информационная активность человека. Дис. на работе. уч. шаг. Доктор философии. Наук». – Екатеринбург, 1997. 292 с.

Женакова Е.В. Субъекты правоотношений по распространению информации: к постановке проблемы // Российское право: Образование, наука и практика. 2019. № 1. С. 25-31

Закон Республики Казахстан от 23 июля 1999 года № 451-I «О средствах массовой информации» // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1013966&doc_id2=1013966#pos=5;-98&pos2=58;-44

Надейтесь на блог, но не портите себе жизнь. Блогеры хотят иметь права журналистов, но не хотят нести такую же ответственность // https://online .zakon.kz/Document/?doc_id=31613886&pos=4 ;-98#pos=4;-98

Федеральный закон от 5 мая 2014 г. № 97-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон «Об информации, информационных технологиях и защите информации» и отдельные законодательные акты Российской Федерации по вопросам упорядочения обмена информацией с использованием информационно-телекоммуникационных сетей» // https://rg.ru/2014/05/07/informtech-dok.html

Федотов М. «Надеюсь, мы дождемся момента, когда профессионалы проведут «генеральную уборку» информационного законодательства» // https://www.hse.ru/news/expertise/424186062.html

Закон Республики Узбекистан от 11 декабря 2003 года № 560-II «Об информации» // https://www.lex.uz/acts/82956

Галкина А.И. Концепция ведения блога, функционирование блогосферы и легитимность профессии блогера // Интернаука: электрон. научный. Журнал 2019. № 20(102). URL: https://internauka.org/journal/science/internauka/102

Гражданский кодекс Российской Федерации. Часть Первая от 30 ноября 1994 г. № 51-ФЗ // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30396612

References

Alekseev G. V. Klassifikacija informacionnyh pravootnoshenij // Informacionnoe pravo. [Classification of information legal relations // Information law]. – 2008. – № 3 (14). – P. 9

Rassolov M.M. Informacionnoe pravo: Uchebnoe posobie [Information law: Textbook]. – Moscow: Jurist, 1999. – 400 p.

Izzatov T. Sh. Mehanizm realizacii konstitucionnogo prava grazhdan na informaciju v Rossijskoj Federacii [The mechanism of realization of the constitutional right of citizens to information in the Russian Federation] Avtoref. dis.... ... kand. tehn. nauk. jurid. nauki. [Autoref. dis. ... cand. jurid. sciences]. -M., 2002. – p. 11

Kopylov V. A. Informacionnoe pravo: uchebnoe posobie. – 2-e izd., pereizdanie. i dop [Information law: textbook. – 2nd ed., reprint. and additional]. – M.: Jurist, 2005. – p. 98.

Gorodov O.A. Informacionnoe pravo. Uchebnik [Information law. Textbook]. – M., Prospect, 2009. – 256 p.

Kovaleva N.N. Informacionnoe pravo Rossii: Uchebnoe posobie [Information law of Russia: Textbook]. – 2nd ed. – M.: Dashkov and Co., 2012. – p. 40

Bachilo I. L. Informacionnoe pravo: osnovy prakticheskoj informatiki. Uchebnoe posobie [Information law: fundamentals of practical informatics. Textbook]. – M., 2003. – p. 178

Lovtsov D.A. Informacionnye pravootnoshenija: osobennosti i produktivnaja klassifikacija // Informacionnoe pravo [Information legal relations: features and productive classification // Information law]. – 2009. -№ 3 (14). – P. 3

Bachilo. I.L. Informacionnoe pravo: Osnovy prakticheskoj informatiki: Uchebnoe posobie [Information law: Fundamentals of practical computer science: Textbook]. – M.: Yurinformsystem, 2001. – 350 p.

Bachilo I.L. Vazhnyj shag v priznanii zakonnosti informacionnogo prava [An important step in recognizing the legitimacy of information law] // http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/944994db2f0ce9e4c3256a3300453d52

Zakon Respubliki Kazahstan ot 24 nojabrja 2015 goda № 418-V “Ob informatizacii” [Law of the Republic of Kazakhstan dated November 24, 2015 No. 418-V “On informatization”] // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33885902&doc_id2=33885902#activate_doc=2&pos=3;-98&pos2=137;-108

Ukhanov V. A. . Informacionnaja aktivnost’ cheloveka. Dis. na rabote. uch. shag. Doktor filosofii. Nauk [Information activity of a person. Dis. on the job. uch. step. Dr. Philos. Sciences’]. Yekaterinburg, 1997. 292 p

Jenakova E.V. Subyekty pravootnoshenij po rasprostraneniju informacii: k postanovke problemy. Rossijskoe pravo: Obrazovanie, nauka i praktika [Subjects of legal relations for the dissemination of information: to the problem statement. Russian law: Education, Science and Practice]. – 2019. No. 1. pp. 25-31

Zakon Respubliki Kazahstan ot 23 ijulja 1999 goda № 451-I “O sredstvah massovoj informacii” [Law of the Republic of Kazakhstan dated July 23, 1999 No. 451-I “On mass media”] // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1013966&doc_id2=1013966#pos=5;-98&pos2=58;-44

Nadejtes’ na blog, no ne portite sebe zhizn’. Blogery hotjat imet’ prava zhurnalistov, no ne hotjat nesti takuju zhe otvetstvennost’ [Hope for a blog, but don’t mess up yourself. Bloggers want to have the rights of journalists, but do not want to bear the same responsibility] // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31613886&pos=4;-98#pos=4;-98

Federal'nyj zakon ot 5 maja 2014 g. № 97-FZ "O vnesenii izmenenij v Federal'nyj zakon "Ob informacii, informacionnyh tehnologijah i zashhite informacii" i otdel'nye zakonodatel'nye akty Rossijskoj Federacii po voprosam uporjadochenija obmena informaciej s ispol'zovaniem informacionno-telekommunikacionnyh setej" [Federal Law No. 97-FZ of May 5, 2014 "On Amendments to the Federal Law "On Information, Information Technologies and Information Protection" and Certain Legislative Acts of the Russian Federation on the issues of Streamlining the Exchange of Information using Information and Telecommunication Networks"] // https://rg.ru/2014/05/07/informtech-dok.html

Fedotov M. "Nadejus', my dozhdemsja momenta, kogda professionaly provedut "general'nuju uborku" informacionnogo zakonodatel'stva" ["I hope we will wait for the moment when professionals will carry out a "general cleaning" of information legislation"] // https://www.hse.ru/news/expertise/424186062.html

Zakon Respubliki Uzbekistan ot 11 dekabrja 2003 goda № 560-II "Ob informacii" [Law of the Uzbek Republic of December 11, 2003 No. 560-II "On information"] // https://www.lex.uz/acts/82956

Galkina A.I. . Koncepcija vedenija bloga, funkcionirovanie blogosfery i legitimnost'' professii blogera // [The concept of blogging, the functioning of the blogosphere and the legitimacy of the blogger profession] // Internauka: jelektron. nauchnyj. Zhurnal 2019. № 20(102). URL: https://internauka.org/journal/science/internauka/102

The Civil Code of the Russian Federation. Part One of November 30, 1994 No. 51-FZ // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30396612

3-бөлім

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ЕҢБЕК ҚҰҚЫҒЫ

Section 3

CIVIL LAW AND LABOR LAW

Раздел 3

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО И ТРУДОВОЕ ПРАВО

ҒТМАР 10.63.01 https://doi.org/10.26577/JAPJ.2022.v102.i2.05

Н.Б. Калкаева*, Ж.Е. Молдахметова

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан, Алматы қ.
*e-mail: nesibeli77@mail.ru

АЗАМАТТАРДЫҢ ЕҢБЕК ҚҰҚЫҚТАРЫН БҰЗУДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК СИПАТТАМАСЫНЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ

Қазақстан Республикасында қалыптасқан нарықтық экономика еңбек қатынастарының мазмұнына, меншіктің жаңа нысандарының пайда болуымен, шаруашылық жүргізудің жаңа әдістерінің қолданылуына байланысты еңбек қатынастарының субъектілерінің құқықтық жағдайына да бірқатар өзгерістер енгізді.

Еңбек қатынастарын құқықтық реттеу, еңбек қатынастарының қатысушыларының мүдделелерін қорғау аясындағы нақты тиімді шаралардың болмауы, әлеуметтік серіктестікті жүзеге асыру тетіктерінің жетілмегендігі әлеуметтік-еңбек қатынастарының шиеленісуіне әкеліп соқтырады. Сондықтан да қоғам өміріндегі еңбек қатынастарынан туындайтын әлеуметтік шиеленісті төмендету үшін қолданыстағы заңнамаларды реформалау қажеттілігі туындайды.

Еңбек қатынастарын, жұмыскер мен жұмыс берушінің арасындағы келіспеушіліктерді қарау және шешу тәртібін заңнамалық реттеудің қазіргі жағдайы еңбек қатынастарына қатысушыларды қорғаудың нақты талаптарына сәйкес келмейтіндігі мәлім. Сондықтан да, Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасында еңбек қатынастарының икемді құралдар көмегімен реформалануы қажет екендігіне баса назар аударылды.

Азаматтардың еңбек құқықтарын жүзеге асыруды қамтамасыз етудің құқықтық аспектілерін зерделеу қажеттілігі мемлекетіміздің экономикасындағы, әлеуметтік және құқықтық жүйелеріндегі орын алып отырған өзгерістер мен реформаларға тікелей тәуелді.

Түйін сөздер: жеке еңбек құқықтары; ұжымдық еңбек құқықтары; әлеуметтік қорғау құқықтары, заңды кепілдіктер, жұмыскер, жұмыс беруші, жауапкершілік.

N.B. Kalkayeva*, Zh.Ye. Moldakhmetova

Abai Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan, Almaty
*e-mail: nesibeli77@mail.ru

Certain aspects of the social characteristics of violations of the citizens labour rights

The market economy formed in the Republic of Kazakhstan introduced a number of changes in the content of labour relations, in the legal situation of subjects of labour relations in connection with the emergence of new forms of ownership and the use of new methods of business.

The absence of concrete effective measures in the field of legal regulation of labour relations, protection of the interests of labour relations participants, the imperfection of mechanisms for implementing social partnership leads to tension in social and labour relations. Therefore, in order to reduce social tensions arising from labour relations in the society life, there is a need to reform the existing legislation.

It is clear that the current condition of legislative regulation of the procedure for considering and resolving labour relations, disagreements between the employee and the employer does not meet specific requirements for the protection of participants in labour relations. In this regard, the concept of legal policy until 2030 of the Republic of Kazakhstan emphasizes the need to reform labour relations with the help of flexible tools.

The need to study the legal aspects of ensuring the implementation of citizens' labour rights depends directly on changes and reforms in the economy, in the social and legal systems of the country.

Key words: personal labour rights; collective labour rights; right to social protection, legal guarantees, employee, employer, liability.

 © 2022 Al-Farabi Kazakh National University

Н.Б. Калкаева*, Ж.Е. Молдахметова
Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Казахстан, г. Алматы
*e-mail: nesibeli77@mail.ru

Некоторые аспекты социальной характеристики нарушения трудовых прав граждан

Сформировавшаяся в Республика Казахстан рыночная экономика внесла ряд изменений в содержание трудовых отношений, в правовое положение субъектов трудовых отношений в связи с появлением новых форм собственности и применением новых методов ведения хозяйства.

Отсутствие конкретных эффективных мер в области правового регулирования трудовых отношений, защиты интересов участников трудовых отношений, несовершенство механизмов осуществления социального партнерства приводит к напряженности социально-трудовых отношений. Поэтому для уменьшения социальной напряженности, возникающей вследствие трудовых отношений в жизни общества, появляется необходимость реформирования существующего законодательства.

Известно что нынешнее положение законодательного регулирования порядка рассмотрения и решения трудовых отношений, разногласий между работником и работодателем, не соответствует конкретным требованиям по защите участников трудовых отношений. В связи с этим, в концепции правовой политики до 2030 года Республики Казахстан особо подчеркивается необходимость реформирования трудовых отношений с помощью гибких инструментов.

Необходимость изучения правовых аспектов обеспечения осуществления трудовых прав граждан напрямую зависит от изменений и реформ в экономике, в социальных и правовых системах страны.

Ключевые слова: личные трудовые права, коллективные трудовые права, право на социальную защиту, юридические гарантии, работник, работодатель, ответственность.

Кіріспе

Қазақстан Республикасы Конституциясының 24-бабында: «Әркімнің еңбек ету бостандығына, қызмет пен кәсіп түрін еркін таңдауына құқығы бар. Еріксіз еңбекке соттың үкімі бойынша не төтенше жағдайда немесе соғыс жағдайында ғана жол беріледі. Әркімнің қауіпсіздік пен тазалық талаптарына сай еңбек ету жағдайына, еңбегі үшін нендей бір кемсітусіз сыйақы алуына, сондай-ақ жұмыссыздықтан әлеуметтік қорғалуға құқығы бар», – деп көрсетілген (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000). Еңбекке деген құқықтың Конституцияда көрініс табуы жұмыскерлердің өмірі мен денсаулығының қауіпсіздігін қамтамасыз етудің маңызы зор екендігін көрсетеді. Өндіріс қуатының артуы, өнірістік құрал-жабдықтың күрделенуі, жаңа технологиялардың пайда болуы жағдайындағы заманауи қоғамда еңбекті қорғау ережелерін бұзу қаупі де күшеюде. Сонымен қатар, экономикадағы дағдарыс, қоғамдық-саяси тұрақсыздық, әлеуметтік шиеленіс қоғамдағы жағымсыз үдерістерді күшейте отырып, халықтың нақты табысының төмендеуіне, жұмыссыздықтың көбеюіне әкеліп соқтырады. Сәйкесінше, жұмыскерлердің өмірі мен денсаулығын сақтауды қамтамасыз етуге бағытталған еңбекті қорғау аясындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыру барысында Ата Заңымызда жарияланған маңызды әлеуметтік-экономикалық құқықтар мен бостандықтарды нақты түрде қамтамасыз етуге қол жеткізіле бермейді.

Қазақстан Республикасының басым міндеттерінің бірі болып азаматтардың өмір сүруінің барлық салаларындағы, соның ішінде еңбек қатынастары аясындағы конституциялық құқықтарын, заңды мүдделерін қорғау табылады. Азаматтардың мүдделерін жүзеге асырудың негізгі құралы ретінде азаматтардың еңбек құқықтары еңбекке қабілеттілікті іске асыру аясындағы мінез-құлықтың түрі мен өлшемін сипаттайтын негізгі санат ретінде қарастырылады. Яғни, бұл құқықтарды қорғау демократиялық мемлекеттіліктің өркендеуіне жәрдемдесіп, сәйкесінше тұлғаның жалпы және құқықтық мәдениетінің деңгейінің артуына елеулі түрде ықпал етеді. Дегенмен де, соңғы уақытта байқап отырғанымыздай, өндірістің төмендеуі, еңбек қауіпсіздігін мемлекет тарапынан қатаң бақылаудың әлсіреуі, жұмыс орындарының жетіспеушілігі, адам еңбегіне лайықты жалақыны реттейтін қатаң дараландырылған мемлекеттік нормативтердің болмауы еңбек құқықтарының бұзылуына және олардың қорғалуының әлсіреуіне әкеліп соқтырады. Азаматтардың еңбек құқықтарының елеулі түрде бұзылуы тек нақты кәсіпорындарда немесе

ұйымдарда ғана шиеленісті жағдайды туындатып қоймай, бүкіл қоғам өміріне тұрақсыздық әкеліп, әртүрлі толқулар мен наразылықтарды туындатады.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 15 қазандағы № 674 Жарлығымен бекітілген «Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасында: «Жаңа технологиялар, сондай-ақ әлемде қалыптасқан ахуал еңбек қатынастарына да өз әсерін тигізді. Практика нақты процестер саласы мен оларды еңбек саласында реттеудің арасында алшақтықтар бар екенін көрсетті, бұлар жаңа неғұрлым икемді құралдар енгізіле отырып реформалануға жатады»»,- деп көрсетіген (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2100000674).

Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы еңбек қатынастарының түбегейлі жаңа моделін қалыптастыруға, жоғары еңбек өнімділігіне және инклюзивті экономикалық өсуге негізделген жалпыға ортақ еңбек қоғамын құруға басты назар аударады. Яғни, еңбек заңнамасын одан әрі жетілдіру үшін еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғаудың тиісті деңгейін қамтамасыз ету, еңбек қатынастарында жұмыскерлерді қорғау міндеттерін шешу қажеттілігін көрсетеді: Бәсекеге қабілеттіліктің жаһандық индексінің индикаторларына сәйкес еңбек нарығының тиімділігін арттыру бағытында жүзеге асырылуға тиіс.

Еңбек заңнамасын жаңғырту жөніндегі шаралар еңбек заңнамасының сақталуын мемлекеттік бақылауды реформалауға; жұмыспен қамтудың барлық икемді нысандарын ресімдеу арқылы еңбек қатынастарының прогрессивті нысандарын енгізуге негізделуі тиіс.

Әдебиеттерге шолу

Азаматтардың еңбек құқықтарына қатысты теориялық және тәжірибелік мәселелер отандық ғылымда кеңінен қарастырылған. Аталған тақырыпқа байланысты посткеңестік мемлекеттерде бірқатар кандидаттық диссертациялар қорғалған. Атап айтқанда: Димитрова С.А. (Димитрова 1998), Лукьянова М.А. (Лукьянова 2003), Сидоренко Н.П. (Сидоренко 2006), Эмирова И.Е. (Эмирова 2005), Хасенов М.Х. (Хасенов 2016), Рыскалиев Д.О. (Рыскалиев 2021).

Аталған зерттеулер негізінен азаматтардың еңбек құқықтарын қорғаудың құқықтық тетіктерін, мемлекеттің әлемдік қауымдастық мүшесі ретіндегі құқықтық қызметін әлемдік деңгейдегі жобаларға қатысу құқығының әлеуметтік қорғалуын, еңбек аясындағы әлеуметтік серіктестікті кешенді зерттеуге арналған.

Әдістеме

Зерттеу әдіснамасы жалпы ғылыми және жеке-ғылыми әдіснама талаптарын үйлестіру негізінде құрылған. Жалпы ғылыми әдіснамаға қоғамдық дамудың объективтік және субъективтік факторларын, себеп-салдарлы байланыс және қатынастарды, олардың институционализациялануы мен субординациялануын ескеру жатады. Жеке ғылыми әдістер ретінде: формальды-заңи, құрылымдық-жүйелік талдау, салыстырмалы-құқықтық, қисындық, әлеуметтік, талдау және синтездеу әдістері қолданылды.

Негізгі бөлім

Әлемдік қоғамдастық адамның құқықтары мен заңды мүдделерін, оларды құрметтеуді, сақтауды және қорғауды мемлекеттің прогрессивті дамуы мен өркендеуінің негізі ретінде қарастырады.

1948 жылғы Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/O4800000001), 1966 жылғы Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакті (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000091_), 1966 жылғы Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пакті (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000087_) еңбек саласында адам құқықтарын қорғау, сақтау барысында басшылыққа алынуы тиіс аса маңызды халықаралық актілер болып табылады.

Еңбек қатынастары барысында адам құқықтарын реттеуге бағытталған арнайы халықаралық актілер қатарына БҰҰ-ның мамандандырылған мекемесі ретінде Халықаралық еңбек ұйымы (ХЕҰ) қабылдаған келесі негізгі құқықтық актілер жатады. Оларға: ХЕҰ Жарғысы (https://docs.cntd.ru/document/1901963), 1944 жылғы ХЕҰ мақсаттары мен міндеттерінің декларациясы (https://www.conventions.ru/view_base.php?id=9944), 1998 жылғы еңбек саласындағы негіз қалаушы қағидаттар мен құқықтар туралы ХЕҰ Декларациясы (https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_21316/) және ХЕҰ негізін қалаушы ретінде танылған конвенциялар кіреді. Бұл конвенциялар: «Қауымдастықтар бостандығы және ұйымдастыру құқығын қорғау туралы» 1948 жылғы № 87 Конвен-

ция (https://wikidkk.icu/wiki/Freedom_of_Association_and_Protection_of_the_Right_to_Organise_Convention), «Ұжымдық келіссөздерді ұйымдастыру және жүргізу құқығы туралы» 1949 жылғы № 98 Конвенция (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z000000118_), «Мәжбүрлі еңбекті жою туралы» 1957 жылғы № 105 Конвенция (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z000000117_), «Мәжбүрлі еңбек туралы» 1930 жылғы № 29 Конвенция (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z000000120_), «Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау саласындағы кемсітушілік туралы» № 111 Конвенция 1958 ж. (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z990000444_).

Жоғарыда аталған халықаралық конвенциялар еңбек заңнамасын дамыту, ұжымдық шарттар мен келісімдер, жеке еңбек шарттарын жасау барысында басшылыққа алынатын тиімді бағдарға айналғаны шындық. Халықаралық құқықтық нормалар еңбек саласындағы адам құқықтарының бұзылуын бақылауға, аталған құқықтарды қорғау бойынша сот шешімдерінің объективті түрде шығарылуына ықпал етеді. Еңбек саласындағы адам құқықтарын реттеу жалпы әлемдік, халықаралық аймақтық және екіжақты мемлекетаралық ынтымақтастық деңгейлерінде жүзеге асырылады.

Халықаралық құқық нормаларымен бекітілген еңбек саласындағы негізгі құқықтарды үш топқа бөлуге болады: негізгі жеке еңбек құқықтары; негізгі ұжымдық еңбек құқықтары; әлеуметтік қорғау құқықтары.

Негізгі жеке еңбек құқықтарына еңбек қатынастарындағы жеке адамның мәртебесін анықтайтын құқықтар кіреді: еңбек құқығы, әділ еңбек жағдайлары құқығы, қауіпсіздік пен гигиена талаптарына сәйкес келетін еңбек жағдайлары, әділ сыйақы алу құқығы, кәсіби бағдарлау құқығы және кәсіби дайындық құқығы, жұмыс берушінің төлем қабілетсіздігі жағдайында жұмысшылардың заңды талаптарын қорғау құқығы, қызметкердің жұмыс орнында өзінің қадір-қасиетін қорғау құқығы, жалдау аяқталғаннан кейін қорғану құқығы.

Негізгі ұжымдық еңбек құқықтарына: ұйымдастыру құқығы, ұжымдық келіссөздер жүргізу құқығы, ұжымдық шарттар жасасу құқығы, еңбек жағдайлары мен өндірістік ортаны анықтауға және жақсартуға қатысу құқығы, штатты қысқарту бойынша ұжымдық жұмыстан шығару кезінде ақпарат алу және консультациялар алу құқығы, еңбекшілер өкілдерінің кәсіпорындарда қорғалу және жеңілдіктер алу құқығы жатқызылуы мүмкін.

Әлеуметтік қорғау құқықтарына жұмыс берушілер мен мемлекет кепілдік беруге міндетті әлеуметтік сипаттағы құқықтық мүмкіндіктер жатады: денсаулық сақтау құқығы, әлеуметтік қамсыздандыру құқығы, әлеуметтік және медициналық көмек құқығы, әлеуметтік қызметтер тарапынан қызмет алу құқығы, жұмыс істейтін әйелдердің ана болу құқығы және т. б.

Тәуелсіз Мемлекетер Достастығы азаматтарының әлеуметтік құқықтары мен кепілдіктері Хартиясының 1-бабында: «Азаматтардың кез келген мемлекеттің аумағында өздеріне табыс әкелетін, әрі жеке және қоғамдық қажеттіліктерін қанағаттандыратын еңбекке тең құқықтары бар екендігі»,- айтылған (https://constitution.garant.ru/act/right/megdunar/1155307/).

Қазақстан Республикасында еңбек қатынастары Қазақстан Республикасының Кодексі 2015 жылғы 23 қарашадағы № 414-V ҚРЗ қабылданған Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексімен реттеледі.

Азаматтардың негізгі еңбек құқықтарының Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілгендігін жоғарыда баяндап кеттік. Өз кезегінде, мемлекет азаматтарға осы құқықтардың тиімді түрде жүзеге асырылуына кепілдік беруге міндетті, бұл міндет, ең алдымен Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары екендігін негіздейтін конституциялық ережеден туындайды (1-бап).

Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінің 4-бабында еңбек заңнамасының қағидаттары көрсетілген. Оларға: адам мен азаматтың еңбек саласындағы құқықтарының шектелуіне жол бермеу; еңбек бостандығы; еңбек саласындағы кемсітушілікке, мәжбүрлі еңбекке және балалар еңбегінің ең нашар түрлеріне тыйым салу; қауіпсіздік және гигиена талаптарына сай келетін еңбек жағдайларына құқықты қамтамасыз ету; жұмыскердің өмірі мен денсаулығының басымдығы; еңбегі үшін жалақының ең төмен мөлшерінен кем емес сыйақы құқығын қамтамасыз ету; тынығу құқығын қамтамасыз ету; жұмыскерлердің құқықтары мен мүмкіндіктерінің теңдігі; жұмыскерлер мен жұмыс берушілердің өз құқықтары мен мүдделерін қорғау үшін бірігу құқығын қамтамасыз ету; әлеуметтік әріптестікті нығайтуда және дамытуда мемлекеттің ықпалы; еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау

мәселелерін мемлекеттік жатады (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000414).

Еңбек саласындағы азаматтардың негізгі құқықтары олардың құқықтық мәртебесінің ерекшеліктеріне байланысты айқындалып, азаматтардың жұмыскер немесе жұмыс берушінің құқықтық мәртебесіне ие болатыны көпшілігімізге мәлім. Жұмыскердің негізгі құқықтары ҚР Еңбек кодексінің 22-бабында бекітілген. Оларды жүзеге асыру мен қорғаудың құқықтық режимі әртүрлі болғандықтан, оларды жеке және ұжымдық деп жіктеу орынды болмақ. Мысалы, қылмыстық-құқықтық қорғау жұмыскерлердің тек кейбір жеке құқықтарын, атап айтқанда еңбек шартын жасасу, қауіпсіздік пен гигиена талаптарына сай келетін еңбек жағдайларына, уақтылы және толық көлемде еңбекақы төлеу құқықтарын қамтамасыз етеді.

Жұмыскерлердің ұжымдық еңбек құқықтары, өз кезегінде, әкімшілік-құқықтық қорғау құралдарымен ғана қамтамасыз етіледі. Көбінесе ұжымдық келіссөздерге қатысу құқығын бұзу және ұжымдық келісім шартты бұзу жұмыс беруші ретінде танылатын кінәлі лауазымды тұлғаларды Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 97-бабына сәйкес жауаптылыққа тартылуына әкеліп соқтырады (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235/k14235_.htm).

Азаматтардың еңбек құқықтарын қамтамасыз ету және оларды қорғау жүйесінде еңбек құқықтарын жүзеге асыру кепілдіктері ерекше мәнге ие. Сондықтан да, заң әдебиеттерінде кепілдік мәселесі алуан түрлі пікірталастарды тудырады. Жалпы алғанда, еңбекті жүзеге асыру кепілдіктері еңбек саласындағы халықаралық-құқықтық стандарттардың деңгейін көрсетеді.

Заң әдебиеттерінде кепілдіктер экономикалық, саяси және құқықтық болып бөлінеді (Лукьянова 2003). Кейбір авторлар кепілдіктер шеңберін кең түрде қарастырады. Мысалы, Д.А. Бекерская идеологиялық кепілдіктердің бар екендігін атап көрсетсе (Бекерская 1979), Н.В. Витрук саяси кепілдіктерден әлеуметтік кепілдіктерді дербес топқа бөле отырып, идеологиялық кепілдіктерді рухани кепілдіктердің ажырамас бөлігі ретінде қарастырады (Витрук 1979). В.Н. Скобелкин заңдардың сақталуын және азаматтардың құқықтарын жүзеге асыруды қамтамасыз ететін құралдарды, әдістер мен жағдайларды жасауға кепілдік болатын адамдардың қоғамдық іс-әрекетінің сипатын негізге ала отырып, кепілдіктерді: экономикалық, материалдық, саяси, идеологиялық және құқықтық деп беске бөледі (Скобелкин В.Н., 1982). Ал О.В. Смирнов еңбек құқығын іс жүзінде жүзеге асыруды қамтамасыз ететін экономикалық, моральдық-саяси және құқықтық сипаттағы құралдарға сәйкес еңбек құқығының кепілдіктерін: экономикалық, моральдық-саяси және құқықтық деп үшке бөледі (Смирнов 1982).

Жоғарыда келтірілген мысалдардан көріп отырғанымыздай, азаматтардың негізгі құқықтарының, оның ішінде еңбек құқығының кепілдіктерінің ғылыми жіктелуін қарастыру барысында, мәні мен мазмұны тұрғысынан ең күрделі сипатқа ие заңды кепілдіктерге тоқталмасқа болмайды.

Осы орайда, О.В. Смирнов «мемлекет субъективті құқықтарды жүзеге асыруды қамтамасыз ететін қолданыстағы заңмен белгіленген ұйымдастырушылық және құқықтық құралдарды» заңды кепілдіктерретінде қарастырса, В.Н. Скобелкин жұмысшылар мен қызметкерлердің құқықтық кепілдіктері туралы мәселені зерттей отырып, бұл заңды (негізінен құқық нормалары) және ұйымдық-құқықтық (негізінен құқықтық маңызы бар қызмет), қоғамда еңбек қатынастарына ену, жұмысшылар мен қызметкерлерге берілген еңбек құқықтарын кедергісіз жүзеге асыру, қорғау және қалпына келтіру (бұзылған жағдайда) қамтамасыз етілетін құралдар мен әдістер екенін атап өтеді. Н.В. Витрук заңды кепілдіктер ретінде қоғамда жеке адамның құқықтарын, міндеттері мен заңды мүдделерін заңды түрде ұйымдастыруды және қорғауды қамтамасыз ететін заңнамада бекітілген құралдарды түсінеді.

Құқықтық кепілдіктерді зерттеу барысында заңи әдебиеттерде олардың бағытына қатысты әртүрлі көзқарастар айтылады. Заңды кепілдіктер: 1) заңдылыққа қатысты; 2) азаматтардың және ұжымдық құрылымдардың субъективті құқықтарына қатысты екі бағытта қарастырылған. Яғни, кепілдіктер бірінші жағдайда заңдылықты, екінші жағдайда субъективті құқықтарды жүзеге асыруға ықпал ететін құралдарды білдіреді.

Субъективтік құқықтың белгілі бір адамның нақты құқығы, яғни белгілі бір жолмен әрекет ету және басқа адамдардан белгілі бір әрекеттерді талап ету мүмкіндігі екендігі баршамызға мәлім. Заң шығарушы субъективтік құқықтың шектерін белгілей отырып, осы субъективтік құқықтың пайда болуын, өзгеруін, қолданылуын және тоқтатылуымен байланыстыратын заңды фактілерді де көрсетеді. Құқықтарды жүзеге

асыру және пайдалану тәртібін азаматтардың өздері айқындауы мүмкін.

Қазақстан Республикасының Конституциясының 24-ші бабында бекітілген еңбек ету құқығының кепілдіктері жалпылама түрде берілген. Олар тек еңбек туралы заңнамаларда ғана емес, сонымен қатар басқа құқық салаларының заңнамаларында да нақтыланған. Сондықтан да, еңбекке деген құқықтың заңи кепілдіктері тек еңбек заңнамасының нормаларында бекітілген деп санауға әсте болмайды.

Азаматтардың еңбек ету құқығы бұзылған кезде олар құзыретті органдарға бұзылған құқықты қалпына келтіру және құқық бұзушыны жазалау туралы шағыммен және талаппен жүгінеді. Құзыретті орган тарапынан орын алатын мәжбүрлеу субъективті құқықты жүзеге асырудағы кедергілерді жояды және міндетті адамды заңды мінез-құлыққа мәжбүр етеді. О.В. Смирнов: «Мәжбүрлеу (жаза, санкция) өзінің кепілдік функциясын әдетте қауіп-қатер жағдайында, яғни оларға қатысты жазалау шарасы ретінде емес, міндетті адамдарға психологиялық әсер ету құралы ретінде орындайды», – дейді. Азаматтардың құқықтарын іс жүзінде жүзеге асырудың негізі зорлық-зомбылық емес, уәкілетті субъектілердің талаптарын орындауға міндетті адамдардың саналы ерікті дайындығы құрайды.

Сонымен заңды кепілдіктер еңбекке деген құқықты жүзеге асыруға жәрдемдеседі. Іс-әрекетке көмек көрсетуді көздейтін жәрдемдесу – бұл әдетте сыйақылар, жеңілдіктер мен артықшылықтарды белгілеу арқылы қол жеткізілетін кепілдіктердің жағымды жағы болып табылады. Заңды кепілдіктердің мәжбүрлі жағы жазаны қолдану қатерінен көрініс табады. Яғни, жаза заңсыз әрекеттерден бас тартуды қамтамасыз етеді де, мадақтау мен жеңілдіктер жүйесі азаматтардың мемлекет пен олардың өздері қалаған әрекеттерді орындауына ықпал етуге бағытталады.

Мемлекет әртүрлі мадақтаулар мен жеңілдіктерді белгілей отырып, азаматтардың қандайда бір санкцияларсыз, жеке қажеттіліктерін, қабілеттері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, белгілі бір кәсіп, мамандық, біліктілік бойынша кәсіпорын, мекеме немесе ұйыммен нақты еңбек қатынастарында жұмыс істеу құқығын өз еркімен жүзеге асыруына қол жеткізуге тырысады.

Заңдылық – барлық заңды нормаларды, барлық құқықтық ережелерді барлық субъектілермен, яғни азаматтармен, олардың бірлестіктерімен, лауазымды тұлғалармен, мемлекеттік органдармен қатаң әрі мүлтіксіз сақтау мен орындау талабын білдіреді (Булгакова 2013).

Дәлірек айтатын болсақ заңдылық азаматтардың субъективті құқықтарын соның ішінде еңбекке деген құқықтарды жүзеге асырудың кепілдігі болып табылады.

Осыған орай, Н.Г. Александров:«Билік өкілеттіктеріне ие лауазымды тұлғалардың іс-әрекеттерінің заңдылығын қамтамасыз ету екінші тараптың құқықтары мен заңды мүдделерін билікті теріс пайдалану мен озбырлықтан қорғау үшін ерекше кепілдіктердің болуын талап етеді...», – деп атап өтті (Александров 1974). Яғни, кепілдіктер заңдылықты қорғауды ұйымдастыруға және оны жүзеге асыруды қадағалау шараларының жүйесін қалыптастыруға бағытталған. Ал, О.В. Смирнов: «заңдылық азаматтардың құқықтарын жүзеге асырудың кепілі болып табылады», – деп көрсетеді.

В.И. Смолярчук: «Еңбек қатынастары туындаған кезде, еңбекті ұйымдастыруда, оны қорғауда және ақы төлеуде кәсіпорындар қызметінде заңдылық – еңбек құқығын жүзеге асыруға ықпал ететін құрал бола отырып, осы құқықтың маңызды кепілі болып табылады»,- қорытынды жасайды (Смолярчук 1966) .

Жоғарыда қарастырылған әр түрлі көзқарастарды талдай келе, кепілдіктер, субъективтік құқықтар мен заңды міндеттердің өзара байланысын анықтау қажет деп есептейміз.

Заңды кепілдіктер, яғни азаматтардың субъективтік құқықтарын құқыққа сыйымды түрде жүзеге асыру және қорғауды қамтамасыз ететін ұйымдастырушылық-құқықтық құралдары әрдайым құқықтық нормалардан көрініс табады. Құқықтық нормаларда бекітілген заңды міндеттер де субъективтік құқыққа қатысты кепілдіктердің қызметін атқаратындығы мәлім.

Осылайша, өз қабілеттерін еркін жүзеге асыратын азаматтардың субъективтік құқықтарын кедергісіз, тиімді және толық жүзеге асыруды қамтамасыз етуге және қорғауға бағытталған еңбекті құқықтық реттеу саласындағы заңды кепілдіктерді заңмен бекітілген ұйымдық-құқықтық құралдардың жиынтығы (құқықтық нормалар, құқық қорғау және юрисдикциялық органдар, бұзылған құқықтардың алдын алу, қалпына келтіру және қорғау әдістері мен шаралары, жауапкершілік шаралары) ретінде анықтауға болады.

Еңбекке деген құқықтың кепілдіктерін екі топқа бөліп, қарастыруға болады.

Жалпы заңды кепілдіктер – бұл еңбек құқықтарын заңды түрде жүзеге асыруды және қорғауды қамтамасыз ететін кең таралған және қол жетімді құқықтық құралдар. Олар еңбекке деген құқығы бар барлық адамдарға және барлық жағдайда бірдей қолданылады.

Арнайы заңды кепілдіктер деп азаматтардың жекелеген санаттарының еңбекке деген құқықты және оны қорғауды жүзеге асыруды қамтамасыз ететін ұйымдық-құқықтық құралдарды түсінеміз. Азаматтардың жекелеген санаттары заңнамада белгіленген ұйымдық-құқықтық сипаттағы қосымша құралдарға ие. Яғни, жүкті әйелдер, кәмелетке толмағандар, мүгедектер, отбасылық міндеттері бар адамдардың басқа азаматтармен салыстырғанда еңбекке деген құқықтарын жүзеге асыру кепілдіктерін нақтылаудың дәрежесі мен деңгейі артқан.

Еңбекке деген құқықтың заңды кепілдіктеріне азаматтардың құқықтарын жүзеге асыруға ықпал ететін құрал ретінде ынталандыру шаралары, жеңілдіктер мен артықшылықтарды жатқызамыз.

Еңбекке деген құқықты қорғаудың заңды кепілдіктері еңбек қатынастары аясындағы құқық бұзушылықтардан сақтандыруға мүмкіндік береді. Мысалы, сақтандыру шаралары жұмыс берушінің заңды әрекеттерінің шектерін, яғни жұмыс берушінің бастамасы бойынша жұмыскерді басқа жұмысқа ауыстыру, еңбек жағдайларының өзгеруіне байланыстыеңбек шартын тоқтату немесе еңбек шартын жұмыс берушінің бастамасы бойынша бұзу негіздерін қатаң анықтайтын нормаларда анықталған (Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінің 33, 38, 46, 52-баптары).

Еңбек құқығының нормалары азаматтарға белгілі бір субъективтік құқықтарды берумен қатар тиісті адамдарға белгілі бір міндеттерді жүктейді.Осыған байланысты заңды кепілдіктерді материалдық және процессуалдық деп екіге бөліп қарастырамыз. Процессуалдық кепілдіктер қол жетімділігімен ерекшелінеді. Процессуалдық кепілдіктер құзыретті органдар мен лауазымды тұлғалар тарапынан азаматтардың еңбек құқықтарын заңды түрде жүзеге асыруға және қорғауға көмектесуді қамтамасыз етуге бағытталған.

Еңбек құқығында құқық қорғау сипатындағы нормалардың болуы материалдық-құқықтық нормаларды жүзеге асырудың белгілі бір кепілдіктерін туындатады. Мазмұны жағынан бұларды аралас деп қарастыруымызға болады. Себебі бұл топқа тек материалдық-құқықтық нормалар ғана емес, сонымен қатар процессуалдық нормаларға жақын нормалар да кіреді. Азаматтардың еңбек құқықтарын қорғаудың процессуалдық кепілдіктеріне келесі нормаларды жатқызамыз: жұмыскерлердің еңбек туралы заңнаманы, ұжымдық шарттарды және өзге де жергілікті нормативтік актілерді қолдануға байланысты жұмыс берушінің құқыққа сыйымсыз әрекеттеріне шағым жасау тәртібін реттеу; кәсіпорында, мекемеде, ұйымда, сотта және бағыныштылық тәртіпте еңбек дауларын шешу тәртібін реттеу; еңбек дауы бойынша қабылданған шешімдердің орындалу тәртібін реттеу.

Азаматтардың еңбек құқықтарының заңды кепілдіктерінің қатарына жауапкершілік шаралары жатады. Бұл шаралар азаматтардың материалдық-құқықтық қорғалуын қамтамасыз етеді. Заңды кепілдіктер жүйесінде азаматтардың еңбек құқықтарын бұзғаны үшін қылмыстық жауапкершілік ерекше мәнге ие.

Қылмыстық жауапкершілік еңбек саласындағы неғұрлым маңызды құқықтарды: салауатты және қауіпсіз еңбек жағдайларын қорғауды қамтамасыз етеді.

Қылмыстық-құқықтық қорғау шаралары жалпы және арнайы заңды кепілдіктерге жатады. Қылмыстық-құқықтық қорғау шаралары барлық жұмыскерлердің еңбек құқықтарын қамтамасыз етудің құралы ретінде қолданылады (ҚР Қылмыстық кодексінің 152-бабының 1-бөлігі, 156-бабы), сонымен қатар жүкті әйелдер мен 3 жасқа дейінгі балалары бар әйелдердің, кәмелетке толмағандардың еңбек құқықтарын қорғау үшін қолданылады (ҚР Қылмыстық Кодексінің 152-бабының 2-бөлігі, 153-бабы) (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226#z152).

Сонымен қатар, қылмыстық жауапкершілік шаралары еңбек құқықтарын кез-келген құқық бұзушылықтардан емес, тек қылмыстық қол сұғушылықтан, яғни кінәлі жасаған қоғамдық қауіпті заңсыз әрекеттерден қорғауды қамтамасыз етеді.

Қылмыстық-құқықтық сипаттағы кепілдіктер тек заңмен белгіленеді, бұл кепілдіктер құқық бұзушының мүліктік және жеке басына айтарлықтай әсер ететіндіктен, табиғаты бойынша ең қатал болып табылады.

Қорытынды

Жоғарыда баяндалғандарды қорытындылай келе, адамдар үшін төзімсіз, әділетсіз еңбек жағдайларының болуы қоғамдағы тұрақтылық пен қауіпсіздікке қатер төндіретін шынайы наразылықты тудырады деп айта аламыз. Мемлекеттің жұмыскерлер үшін лайықты еңбек жағдайларын жасамауы, жұмыссыздық, халықтың тұрмыс-тіршілігінің нашарлауы жалпы әл-қуаттың төмендеуіне алып келеді. Бүкіл әлемдегі еңбек жағдайларын жақсарту қажеттілігі еңбек қатынастарын әмбебап халықаралық құқықтық реттеуді,еңбек саласындағы негізгі қағидаттар мен нормаларды құруды талап етеді. Осыған байланысты, әлемдік қауымдастық Халықаралық еңбек стандарттарын қабылдай отырып, әмбебап және берік бейбітшілікті тек әлеуметтік әділеттілік негізінде орнатуға болатындығын негізге алады.

Адамның еңбек құқықтарын және оларды қорғауды реттейтін негізгі нормалар 1966 жылғы Адам құқықтары туралы Халықаралық пактілерде: Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіде, Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактіде, ХЕҰ конвенцияларында баяндалған.

Зерттеуді Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландырады (№ AP09259109 грант).

Әдебиеттер

Қазақстан Республикасының Конституциясы 30 тамыз 1995 ж. // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000

Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 15 қазандағы № 674 Жарлығымен бекітілген «Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2100000674

Димитрова С.А. Правовые проблемы труда и занятости населения в Республике Казахстан: Дис. на соискание степени д-ра. юрид. наук. – Алматы, 1998 – 302 с.

Лукьянова М.А. Противодействие преступлениям, посягающим на трудовые права граждан (законодательная регламентация, проблемы квалификации): Дис. на соискание степени канд. юрид. наук. – Нижний Новгород, 2003. – 173 с.

Сидоренко Н.П. Конституционные основы защиты трудовых прав граждан: Дис. на соискание степени канд. юрид. наук. – Махачкала, 2006 – 217 с.

Эмирова И.Е. Уголовно-правовое обеспечение реализации трудовых прав граждан: по законодательству Российской Федерации и Республики Казахстан: Дис. на соискание степени канд. юрид. наук. – М., 2005 – 227 с.

Хасенов М.Х. Правовой механизм социального партнерства в сфере труда: проблемы теории и практики: Дис. на соискание степени доктора философии (PhD) : 6D030100 – Юриспруденция. – Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева. – Астана: 2016. – 237 с.

Рыскалиев Д.У. Еңбекті қорғауды және еңбек қауіпсіздігін қамтамасыз ету: азаматтық және еңбек құқығы нормаларын қолданудың теориялық және тәжірибелік сұрақтары. Философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін ұсынылған диссертация. : 6D030100–Құқықтану. – Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. – Алматы: 2021. – 199 б.

Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының резолюциясымен 1948 жылғы 10 желтоқсанда № 217 А (III) қабылданған Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы. // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/O4800000001.

Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакті (Нью-Йорк, 1966 ж. 16 желтоқсан). // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000091_

Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пакт (Нью-Йорк, 1966 ж. 16 желтоқсан). // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000087_

ХЕҰ Жарғысы 1954 ж. //(https://docs.cntd.ru/document/1901963

ХЕҰ мақсаттары мен міндеттерінің декларациясы. 10.05.1944ж. // (https://www.conventions.ru/view_base.php?id=9944),

Еңбек саласындағы негіз қалаушы қағидаттар мен құқықтар туралы ХЕҰ Декларациясы. (Женева 18.06.1998ж.) // https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_21316/

Қауымдастықтар бостандығы және ұйымдастыру құқығын қорғау туралы 1948 жылғы № 87 Конвенция // https://wikidkk.icu/wiki/Freedom_of_Association_and_Protection_of_the_Right_to_Organise_Convention

Ұжымдық келіссөздерді ұйымдастыру және жүргізу құқығы туралы 1949 жылғы № 98 Конвенция. // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z000000118_

Мәжбүрлі еңбекті жою туралы 1957 жылғы № 105 Конвенция // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z000000117_

Мәжбүрлі еңбек туралы» 1930 жылғы № 29 Конвенция // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z000000120_

Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау саласындағы кемсітушілік туралы № 111 Конвенция 1958 ж. // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z990000444_

Тәуелсіз Мемлекетер Достастығы азаматтарының әлеуметтік құқықтары мен кепілдіктері Хартиясы. 29 қазан 1994ж. // constitution.garant.ru/act/right/megdunar/1155307/).

Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексі. 2015 ж. 23 қараша. // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000414

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексі. 2014 ж. 5 шілде. // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235/k14235_.htm

Бекерская Д.А. Юридические гарантии прав личности в налоговых правоотношениях // Вестник Московского ун-та. – Серия II: Право. – 1979. – № 3. – С. 88.

Витрук Н.В. Основы теории правового положения личности в со¬циалистическом обществе. – М., 1979.

Скобелкин В.Н. Юридические гарантии трудовых прав рабочих и служащих. – М., 1982. – 168 с.

Смирнов О.В. Совершенствование гарантий права на труд в СССР // Проблемы трудового права. – М., 1968. – С. 52.

Булгакова Д. А. Мемлекет жэне құқық теориясы. Оқу құралы. – Алматы: Заң әдебиеті, 2013.- 106 бет.

Теория государства и права. Учебник. / Под ред. Н.Г. Александрова. – М., 1974. – 640 с.

Смолярчук В.И. Процессуальные гарантии охраны трудовых прав рабочих и служащих (Проблемы трудовых споров в СССР): Автореф. дис... на соиск. степени д-ра юрид. наук. – М., 1966. – 38 с.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. 2014 ж. 3 шілде. // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226#z152

References

Qazaqstan Respublikasynyng Konstituciyasy 30 tamyz 1995 zh. . [Constitution of the Republic of Kazakhstan dated August 30, 1995] // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000

Qazaqstan Respublikasy Prezidentining 2021 zhylgy 15 qazandagy № 674 ZHarlygymen bekitilgen «Qazaqstan Respublikasynyng quqyqtyq sayasatynyng 2030 zhylga dejingi tuzhyrymdamasy [Approved by the decree of the president of the Republic of Kazakhstan dated October 15, 2021 No. 674 “concept of legal policy of the Republic of Kazakhstan until 2030] // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2100000674

Dimitrova S.A. Pravovye problemy truda i zanyatosti naseleniya v Respublike Kazahstan: Dis. na soiskanie stepeni d-ra. yurid. nauk [Legal problems of Labor and employment of the population in the Republic of Kazakhstan: diss.] – Almaty, 1998 – 302 s.

Luk’yanova M.A. Protivodejstvie prestupleniyam, posyagayushchim na trudovye prava grazhdan (zakonodatel’naya reglamentaciya, problemy kvalifikacii): Dis. na soiskanie stepeni kand. yurid. nauk [Opposition to obligations that impose labor rights on citizens (legislative regulation, qualification problems): diss.] – Nizhnij Novgorod, 2003. – 173 s.

Sidorenko N.P. Konstitucionnye osnovy zashchity trudovyh prav grazhdan: Dis. na soiskanie stepeni kand. yurid. nauk [Constitutional principles of protection of labor rights of citizens: diss.] – Mahachkala, 2006 – 217 s.

Emirova I.E. Ugolovno-pravovoe obespechenie realizacii trudovyh prav grazhdan: po zakonodatel’stvu Rossijskoj Federacii i Respubliki Kazahstan: Dis. na soiskanie stepeni kand. yurid. nauk [The right to ensure the implementation of labor rights of citizens: under the legislation of the Russian Federation and the Republic of Kazakhstan. Diss.] – M., 2005 – 227 s.

Hasenov M.H. Pravovoj mekhanizm social’nogo partnerstva v sfere truda: problemy teorii i praktiki: Dis. na soiskanie stepeni doktora filosofii (PhD) : 6D030100 – YUrisprudenciya. – Evrazijskij nacional’nyj universitet imeni L.N. Gumileva. [Legal mechanism of social partnership in labor: problem theory and practice: diss. for the search for the doctorate in Philosophy (PhD): 6D030100 – jurisprudence. – Eurasian National University named after L. N. Gumilyov.]- Astana: 2016. – 237 s.

Ryskaliev D.U. Engbekti qorgaudy zhəne engbek qauipsizdigin qamtamasyz etu: azamattyq zhane engbek quqygy normalaryn qoldanudyng teoriyalyq zhane təzhiribelik suraqtary. Filosofiya doktory (PhD) dərezhesine izdenu ushin usynylgan dissertaciya. : 6D030100–Quqyqtanu. – Əl-Farabi atyndagy Қazaқ ulttyq universiteti [Ensuring labor protection and safety: theoretical and practical issues of applying the norms of civil and labor law. The proposed dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (PhD). : 6D030100-jurisprudence. – Al-Farabi Kazakh National University.] – Almaty: 2021. – 199 b.

Birikken Ulttar Ujymy Bas Assambleyasynyng rezolyuciyasymen 1948 zhylgy 10 zheltoqsanda № 217 A (III) qabyldangan Adam quqyqtarynyng zhalpyga birdej deklaraciyasy [Universal Declaration of Human Rights, adopted by the United Nations General Assembly Resolution No. 217 A (III) on 10 December 1948.] // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/O4800000001.

Azamattyq zhane sayasi quqyqtar turaly halyqaralyq pakti (N’yu-Jork, 1966 zh. 16 zheltoqsan) [International Covenant on civil and Political Rights (New York, December 16, 1966)] // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000091_

Ekonomikalyq, aleumettik zhane madeni quqyqtar turaly halyqaralyq pakt (N’yu-Jork, 1966 zh. 16 zheltoqsan) [International Covenant on economic, social and Cultural Rights (New York, December 16, 1966)] // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000087_

HEU ZHargysy 1954 zh. [ILO Charter of 1954] //(https://docs.cntd.ru/document/1901963

HEU maqsattary men mindetterining deklaraciyasy. 10.05.1944 zh. [Declaration of goals and objectives of the ILO. 10.05.1944] // (https://www.conventions.ru/view_base.php?id=9944),

Engbek salasyndagy negiz qalaushy qagidattar men quqyqtar turaly HEU Deklaraciyasy. (ZHeneva 18.06.1998zh.) [ILO Declaration on fundamental principles and rights in the field of Labor. (Geneva 18.06.1998)]// https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_21316/

Qauymdastyqtar bostandygy zhane ujymdastyru quqygyn qorgau turaly 1948 zhylgy № 87 Konvenciya [Convention No. 87 of 1948 on freedom of association and protection of the right to organize] // https://wikidkk.icu/wiki/Freedom_of_Association_and_Protection_of_the_Right_to_Organise_Convention

Uzhymdyq kelissozderdi ujymdastyru zhane zhүrgizu quqygy turaly 1949 zhylgy № 98 Konvenciya [Convention No. 98 of 1949 on the right to organize and conduct collective bargaining] // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z000000118_

Mazhbүrli engbekti zhoyu turaly 1957 zhylgy № 105 Konvenciya [Convention No. 105 of 1957 on the abolition of forced labor] // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z000000117_

Mazhbүrli engbek turaly» 1930 zhylgy № 29 Konvenciya [Convention No. 29 of 1930 “On forced labor”]// https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z000000120_

Engbek zhane halyqty aleumettik qorgau salasyndagy kemsitushilik turaly № 111 Konvenciya 1958 zh. [Convention No. 111 on discrimination in the field of Labor and social protection of the population 1958] // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z990000444_

Tauelsiz Memleketer Dostastygy azamattarynyng aleumettik quqyqtary men kepildikteri Hartiyasy. 29 qazan 1994zh. [Charter of social rights and guarantees of citizens of the Commonwealth of Independent States. October 29, 1994] // constitution.garant.ru/act/right/megdunar/1155307/).

Qazaqstan Respublikasynyng Engbek Kodeksi. 2015 zh. 23 qarasha [Labor Code Of The Republic Of Kazakhstan. November 23, 2015.] // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000414

Akimshilik quqyq buzushylyq turaly Qazaqstan Respublikasynyng Kodeksi. 2014 zh. 5 shilde. [Code of the Republic of Kazakhstan on administrative offenses. July 5, 2014.] // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235/k14235_.htm

Bekerskaya D.A. YUridicheskie garantii prav lichnosti v nalogovyh pravootnosheniyah [Legal guarantees of personal rights in tax law]// Vestnik Moskovskogo un-ta. – Seriya II: Pravo. – 1979. – № 3. – S. 88.

Vitruk N.V. Osnovy teorii pravovogo polozheniya lichnosti v socialisticheskom obshchestve [Fundamentals of the theory of the legal policy of personality in the socialist society]. – M., 1979.

Skobelkin V.N. YUridicheskie garantii trudovyh prav rabochih i sluzhashchih [Legal guarantees of labor rights of workers and employees]. – M., 1982. – 168 s.

Smirnov O.V. Sovershenstvovanie garantij prava na trud v SSSR // Problemy trudovogo prava. [Improvement of the guarantee of labor rights in the USSR / / problems of labor rights]. – M., 1968. – S. 52.

Bulgakova D. A. Memleket zhene kukyk teoriyasy. Oku quraly. [Theory of the state and law. Reading tool] – Almaty: Zang adebieti, 2013.- 106 bet.

Teoriya gosudarstva i prava. Uchebnik [Theory of state and law] / Pod red. N.G. Aleksandrova. – M., 1974. – 640 s.

Smolyarchuk V.I. Processual'nye garantii ohrany trudovyh prav rabochih i sluzhashchih (Problemy trudovyh sporov v SSSR): Avtoref. dis... na soisk. stepeni d-ra yurid. nauk. [Procedural guarantees of labor rights of workers and employees (problems of labor disputes in the USSR): abstract. dis.]. – M., 1966. – 38 s.

Qazaqstan Respublikasynyng Qylmystyq kodeksi. 2014 zh. 3 shilde. [Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. July 3, 2014.] // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226#z152

МРНТИ 10.67.91 https://doi.org/10.26577/JAPJ.2022.v102.i2.06

И.В. Межибовская[1*], А.К. Исабеков[2]

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы
*e-mail: raya_m@mail.ru

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫЕ РЕГУЛЯТОРЫ СОБЛЮДЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВЫХ ПРАВ ГРАЖДАН В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Статья посвящена вопросам соотношения, взаимосвязи и взаимозависимости правовых регуляторов административного права и социально-трудового правового блока, то есть трудового права и права социального обеспечения. Особенность регулятивных административных функций заключается в их управленческой функциональности, что не может не затрагивать фактически все отрасли казахстанского права, именно поэтому административное права является многовекторным, многофункциональным правовым регулятивным механизмом. Его нельзя сводить исключительно к системе административных санкций, как это часто делают в рамках отраслевого сопоставления. Однако, не всякое управление подпадает под административно-правовые отношения, оставаясь предметом регулирования специальных отраслевых норм. Социально-трудовой правовой блок находится в тесной правовой связи с административным. В частности, трудовое право, регулирующее трудовые и тесно связанные с ними отношения работников и работодате лей, при регулировании труда определенных субъектных категорий передает правовые регламентации под сферу влияния административного права.

Речь идет, например, об отношениях с государственными служащими, военнослужащими и др. Сфера их труда подпадает под регулирование как норм трудового права, так и права административного. По такому же критерию классифицируются и сами управленческие функции в системе пенсионного обеспечения, социального страхования, социального медицинского страхования, трудового права. Нельзя игнорировать и административные санкции, применяемые при совершении административных правонарушений, часто встречающихся при реализации гражданами своих социально-трудовых прав и свобод. Авторами статьи рассматриваются вопросы соотношения указанных регулятивных административных ресурсов, механизмов и вносятся предложения по их усовершенствованию.

Ключевые слова: система управления, пенсии, трудящиеся мигранты, медицинское обслуживание, государственная служба.

I.V. Mezhibovskaiya[1*], A.K. Isabekov[2]

Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty
*e-mail: raya_m@mail.ru

Administrative and legal regulators of compliance with social and labor rights of citizens in the Republic of Kazakhstan

The article is devoted to the issues of correlation, interrelation and interdependence of the legal regulators of administrative law and the socio-labor legal block, that is, labor law and social security law. The peculiarity of regulatory administrative functions lies in their managerial functionality, which cannot but affect virtually all branches of Kazakh law, which is why administrative law is a multi-vector, multifunctional legal regulatory mechanism. It cannot be reduced solely to a system of administrative sanctions, as is often done in the framework of industry comparison. However, not every management falls under administrative and legal relations, remaining the subject of regulation of special industry norms. The social and labor legal block is in close legal connection with the administrative one. In particular, labor law regulating labor and closely related relations between employees and employers, when regulating the labor of certain subject categories, transfers legal regulations under the sphere of influence of administrative law. We are talking, for example, about relations with civil servants, military personnel, etc. The scope of their work falls under the regulation of both labor law and administrative law. According to the same criterion, management functions themselves are classified in the pension system, social insurance, social health insurance, and labor law. It is also impossible to ignore the administrative sanctions applied when committing administrative offenses, which are often encountered when citizens exercise their social and labor rights and freedoms. The authors

 © 2022 Al-Farabi Kazakh National University

of the article consider the issues of the ratio of these regulatory administrative resources, mechanisms and make proposals for their improvement.

Key words: management system, pensions, migrant workers, medical care, employment contract, civil service.

И.В. Межибовская[1*], А.К. Исабеков[2]

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті КЕАҚ, Қазақстан, Алматы қ.
*e-mail: raya_m@mail.ru

Қазақстан Республикасында азаматтардың әлеуметтік-еңбек құқықтарының сақталуын әкімшілік-құқықтық реттеушілер

Мақала әкімшілік құқық пен әлеуметтік-еңбек құқықтық блогының құқықтық реттеушілерінің, яғни еңбек құқығы мен әлеуметтік қамсыздандыру құқығының арақатынасы, өзара байланысы және өзара тәуелділігі мәселелеріне арналған. Реттеуші әкімшілік функциялардың ерекшелігі олардың басқарушылық функционалдылығында жатыр, бұл іс жүзінде қазақстандық құқықтың барлық салаларына әсер ете алмайды, сондықтан әкімшілік құқық көпвекторлы, көп функциялы құқықтық реттеуші тетік болып табылады. Оны тек әкімшілік санкциялар жүйесіне дейін азайтуға болмайды, өйткені бұл көбінесе салалық салыстыру аясында жасалады. Алайда, әрбір Басқару арнайы салалық нормаларды реттеу нысанасы болып қала отырып, әкімшілік-құқықтық қатынастарға жатпайды. Әлеуметтік-еңбек құқықтық блогы әкімшілік блокпен тығыз құқықтық байланыста. Атап айтқанда, жұмысшылар мен жұмыс берушілердің еңбек және олармен тығыз байланысты қатынастарын реттейтін еңбек құқығы белгілі бір субъектілік санаттардағы еңбекті реттеу кезінде әкімшілік құқықтың ықпал ету саласына құқықтық регламенттеуді береді.

Мақалада, мысалы, мемлекеттік қызметшілермен, әскери қызметшілермен және т.б. қарым-қатынас туралы болып отыр. Зейнетақымен қамсыздандыру, әлеуметтік сақтандыру, әлеуметтік медициналық сақтандыру және еңбек құқығы жүйесіндегі басқару функциялары да дәл осындай критерий бойынша жіктеледі. Азаматтардың өздерінің әлеуметтік және еңбек құқықтары мен бостандықтарын іске асыру кезінде жиі кездесетін әкімшілік құқық бұзушылықтар жасау кезінде қолданылатын әкімшілік санкцияларды елемеуге болмайды. Мақала авторлары көрсетілген реттеуші әкімшілік ресурстардың, тетіктердің арақатынасы мәселелерін қарастырады және оларды жетілдіру бойынша ұсыныстар енгізеді.

Түйін сөздер: басқару жүйесі, зейнетақылар, еңбекші-мигранттар, медициналық қызмет көрсету, мемлекеттік қызмет.

Введение

Вопросы соблюдения социально-трудовых прав граждан всегда занимали особое статусное положение в системе нормального функционирования миропорядка, были и остаются наиболее важными и актуальными, как для каждого человека, так и для государства, международного сообщества в целом. Они представляют собой базис общества, основу демократического развития, служат реальным показателем цивилизованности любого государства. Безграмотная правовая регламентация данного тематического блока прав и свобод человека, ошибки, допущенные, как в процессе нормотворчества, так и правоприменения, неумелая организация административных процессуально-процедурных механизмов реализации данных прав, могут привести к фатальным последствиям, включая смену формаций, политических режимов, государственных систем и устройств. Конституция Республики Казахстан провозглашает и перечисляет социально-трудовые права граждан во втором разделе (статьи 10-39), устанавливая право на жизнь, гражданство, свободу объединений и труда, свободный выбор рода деятельности и профессии, безопасные условия труда, вознаграждение за него в размере, не менее минимальной заработной платы, социальное обеспечение и страхование, охрану здоровья, образование и др. (https://adilet.zan.kz/rus/docs). В целях совершенствования формирования и реализации социально-трудовых прав Казахстан активно сотрудничает с ведущими международными организациями, возведя международные нормы права, ратифицированные Республикой Казахстан, в ранг действующего права страны, имеющего приоритет перед ее законами (ст. 4 Конституции РК). С 1993 г. Республика Казахстан стала членом Международной Организации Труда (МОТ), а в 2011 г. была избрана в Административный совет МОТ (http://mfa.gov.kz/ru/content-view). За это время Парламент Казахстана ратифицировал 24 Конвенции МОТ, взяв на себя обязательства по

реализации основополагающих социально-трудовых стандартов.

Материалы и методы

В статье использованы общенаучные, специальные и частно-научные методы исследования, такие, как сравнительно-сопоставительный, системного анализа, научного прогноза и обобщения, историко-правовой и другие.

Результаты и обсуждение

Важность соблюдения и расширения спектра социально-трудовых прав объясняется и тем, что Казахстан провозгласил себя государством суверенным, демократическим, социальным, ставя на первое место интересы человека, гражданина, его права и свободы. Социализация государства предполагает реальное правовое закрепление и правоприменительные форматы максимального продвижение принципов приоритета прав и свобод человека над всеми иными. Сегодня в науке развернулись серьезные споры о пределах, классификациях, квалификационных особенностях социального государства, при этом, в научной дискуссии участвуют как правоведы, так и представители других научных направлений: социологии, философии, экономики, глобалистики, синергетики и др. Предложены варианты его видовой классификации, такие, например, как социальные государства консервативного типа, социал-демократического или корпоративного (Е.В. Охотский, В.А. Богучарская, 2012:30-44), др. Однако до настоящего времени не найден единый консенсус по данному вопросу, варианты отличаются по главным приоритетным направлениям несмотря на то, что эта терминологическая категория не является новой. Впервые понятие «социальное государство» и сама идея его обязательного существования была представлена немецким правоведом, экономистом, философом, историком, являющимся еще и советником японского правительства – Лоренцом фон Штейном, правда следует отметить, что данная идея была выдвинута им в отношении монархии, а не демократического государства. Штейн в своих научных трудах выступал против многих демократических институтов административного мироустройства, однако, в своей теории надклассовой монархии он обосновывал необходимость установления абсолютного равенства в правах для всех различных общественных классов и отдельной личности, считая, что власть должна способствовать экономическому и общественному прогрессу всех своих граждан, так как развитие одного выступает условием развития другого. Эта теория в последующем была адоптирована многими, как научными, так и политическими течениями (Евстратов А.Э., 2005).

Что касается Республики Казахстан, то Конституционный Совет в своем Постановлении № 18/2 от 21.12.2001 г. «Об официальном толковании пункта 1 статьи 1 Конституции Республики Казахстан» вынес окончательный вердикт по определению данной терминологической понятийной категории. Заседание Совета проходило в связи с поступлением обращения от депутатов Парламента Республики Казахстан, считающих, что пенсионный закон устанавливает минимальные и максимальные пределы пенсионных выплат на заниженном уровне. Ранее по этому поводу Генеральная прокуратура Республики обращалась с иском в Верховный Суд, который действительно признал эти положения противоречащими законодательству страны. Однако, после такого судебного вердикта, Правительство, проигнорировав его, приняло новое Постановление от 12.07.1996 г. N 899 P960899, определяющим показатели на первоначально установленном уровне. Данный факт, сам по себе, является правовым прецедентом, к сожалению, не разрешенным до настоящего времени и, как мы полагаем, требующим серьезной научной аналитики, однако в результативной части Конституционный Совет установил, что слова, закрепленные в Конституции о том, что Республика Казахстан утверждает себя... социальным государством, высшими ценностями которого являются человек, его жизнь, права и свободы означают, что «Республика Казахстан стремится к выполнению роли социального государства в соответствии с реальными возможностями государства. Казахстан признает и гарантирует права и свободы человека и гражданина в соответствии с Конституцией» (https://zakon.uchet.kz/rus/doc). Реальное подтверждение тому, является ли государство действительно социальным или это представляет собой лишь декларативный посыл, подтверждается как законодательством, устанавливающим конкретные виды социальных гарантий, действующим в стране, так и системой регламентов, в том числе административно-правовых, обеспечивающих реализацию данных гарантий. Административные правовые регламентации, не адаптированные к реализации социально-трудовых прав и свобод, обрекают всю систему конституционного гарантирования на

провал. Именно это и определяет тесные взаимоотношения, взаимосвязь и взаимозависимость социального и административного права.

Административное право, являясь самостоятельной отраслью права, по своей природе призвано обеспечивать реализацию публичных прав частных лиц, как указывает в своем учебнике А.М. Волков. В частности, он пишет, что «Административное право – это отношения, которые складываются по поводу реализации субъективных и объективных публичных прав частных лиц и их защиты, организации и осуществления исполнительно-распорядительной деятельности органов государства, организаций. Эта деятельность непосредственно связана с реализацией целей, задач и функций в первую очередь, исполнительной власти, которая обеспечивает повседневную реализацию и защиту публичных прав частных лиц» (Волков А.М., 2021:457). Казахстанский ученый Р.А. Подопригора отмечает, что аксиоматичным является факт того, что «вопросы государственного управления и деятельности государственной администрации актуальны в любом обществе с разным политическим, социальным режимом и пренебрегать ими очень опасно. Даже в условиях рыночного общества и экономики государство не отказывается от соответствующего административного воздействия на экономические и другие процессы, протекающие в обществе…Сегодня акценты должны быть смещены в сторону изучения вопросов взаимодействия граждан и организаций с государством, закрепления и анализа их взаимных прав и обязанностей» (Подопригора Р.А. https://onlin/zakon.kz/rus/Document). В своих работах Роман Анатольевич представляет глубокий анализ по вопросу предмета административного права, основных дискуссиях, однако нисколько не подвергает сомнению его регулятивные функции (Подопригора Р.А., 2010:366).

Научные исследования, проведенные нами в части соотношения административного права и социально-трудовых правоотношений, показали наличие еще большего количества спорных положений, научных концепций, теорий. Такое соотношение следует проводить, прежде всего с трудовым правом и правом социального обеспечения. Значительная часть авторов придерживается положения о том, что отличительный момент связан со сферой правовых регламентаций, отводя трудовому праву регламентации правоотношений по организации и управлению трудом, не выходящие за пределы организации и тесно связанным с процессом труда, а административному праву регламентации организационно-управленческой деятельности государственных органов (https://trambiysk.ru/spravka/otlichie). Однако, с нашей точки зрения такие определения носят не научный формат, представляя собой очень упрощенный вариант видения соотношения этих правоотношений.

Подробное научное исследование по данному вопросу в своей диссертационной работе провел В.Г. Джиоев, в частности, анализируя соотношение трудового права с отраслями гражданского и административного права он отмечает, что основной сферой взаимодействия трудового и административного права является государственный надзор за соблюдением трудового законодательства, «рассмотрение любого случая нарушения трудового законодательства (или потенциального нарушения при проверках) потребует анализа норм трудового права, закрепляющих установленный порядок для субъектов трудовых правоотношений. Поэтому деятельность должностных лиц контролирующих органов подчинена, в том числе, нормам трудового права, которыми они будут руководствоваться при рассмотрении материалов проверок, обращений, правонарушений». Кроме того, деятельность государственных служащих также является сферой регулирования как трудового, так и административного права, поскольку их субъекты обладают публично-правовым статусом. Однако выделение правового регулирования труда государственных служащих специальным законом, не может свидетельствовать о приоритете норм административного права над трудовым, поскольку сущностные особенности государственных служащих и их отличия от работников в части содержания и организации их работы в нем не определены. Кроме того, автор затрагивает проблему субсидиарного права, отмечая, что субсидиарное применение норм смежных отраслей законодательства к трудовым отношениям отнюдь не свидетельствует о поглощении трудового права правом административным. Напротив, такое правоприменение служит целям более тщательной проработки и разграничения соответствующих институтов трудового и смежных с ним отраслей (Джиоев В.Г., 2013:219)

Таким образом В.Г. Джиоев выводит нас еще на одну модель соотношения социально трудовых отношений и регулятивных функций административного права, представленных теорией действия субсидиарных правоотношений. Субсидиарное правоприменение часто представляется в формате аналогии права, то есть

применение норм права одного института или отрасли права, к другим, связанным по каким-то определенным правовым критериям. В переводе с латинского слово «subsidiary» переводится как «вспомогательный, резервный, сохраняемый в запасе» [16, стр.873]. Теория субсидиарного права представлена в правовой науке на достаточно хорошем уровне. Впервые о ней было заявлено в конце тридцатых, начале сороковых годов известным ученым правоведом, цивилистом Дмитрием Михайловичем Генкиным, занимающимся гражданским, торговым, включая внешнеторговый арбитраж и немного трудовым правом уже с 1910 года [13, стр. 69]. В дальнейшем теория субсидиарности была представлена двумя направлениями, как аналогия права и как самостоятельный правовой институт. Сегодня в приоритете второй теории никто не сомневается, более того, под субсидиарными нормами права представляются институты смежных отраслей права, схожие по своему характеру, взаимосвязи и взаимозависимости, предполагающие единый формат методов. В наибольшей степени такие нормы права проявляются в системе механизмов взаимодействия трудового и гражданского отраслей права, однако, некоторые форматы регулятивности административного права в части привлечения к труду, использования труда определенных субъектных групп, в полном объеме подпадают под данную научную теорию.

Еще одной теорией, представленной в научно-исследовательском каталоге, обращающей внимание на взаимосвязь социально-трудовых и административно-правовых правоотношений, является теория квазигосударственных правовых норм. К таким правовым источникам относятся правовые акты, издаваемые не государственными структурами, правовой статус которых, как правило, имеет самостоятельный, самоопределяющий контент, но контролируемых государством. Это могут быть акты религиозных, спортивных, корпоративных, партийных организаций и др. Так, например, Закон Республики Казахстан от 15.07.2002 г. «О политических партиях» в ст. 1 устанавливает, что политической партией признается добровольное объединение граждан Республики Казахстан, выражающее политическую волю граждан, различных социальных групп, в целях представления их интересов в представительных и исполнительных органах государственной власти, местного самоуправления и участия в их формировании. или Закон Республики Казахстан «О религиозной деятельности и религиозных объединениях» от 11.10.2011 г. определяет религиозное объединение, как добровольное объединение граждан Республики Казахстан, иностранцев и лиц без гражданства, в установленном законодательными актами Республики Казахстан порядке объединившихся на основе общности их интересов для удовлетворения духовных потребностей. Анализируя регулятивные функции административного права, казахстанский ученый Подопригора Р.А. во введении в административное право указал, что «административное право не только отрасль, обслуживающая интересы государственного управления и государственной администрации. Оно призвано защищать граждан и негосударственные организации от неправомерных действий государственных органов путем наделения их правами, гарантиями в государственном управлении, закреплением различных процедур публичной деятельности государственных органов, обязанностей и ответственности должностных лиц. Поэтому административное право нельзя рассматривать только как отрасль, обслуживающую государственные потребности. Современное административное право – это отрасль, позволяющая согласовать различные интересы в государственном управлении, направленном в целом на упорядочение жизни общества, охрану общественного порядка и обеспечение общественной безопасности. Данное положение наглядно показывает актуальность и продуктивность теории квазигосударственных правовых норм и регулятивных функций административного права.

Полагаем необходимым остановиться еще на одной теории, представленной в системе новейших научных трактовок, автором которой является известный ученый, специалист в области трудового права, В. М. Лебедев, предложивший несколько лет назад теорию акрибологии. Акрибология – это научное направление, «изучающее правовые особенности формирования работника, отвечающего требованиям организации, исследует целенаправленное, в пределах социальных, в том числе правовых форм воздействие работодателя на сознание работника с целью выработки у исполнителя должного отношения к трудовым обязанностям, целям, задачам организации, средствам и результатам труда, чести, достоинства соразмерно интересам собственника и его представителей, которые обеспечивают человеку занятость и соответствующий заработок». В рамках данной теории В. М. Лебедев ввел термин «адаптированный работник» с его точки зрения, это работник максимально вос-

требованный. Мы относимся к данной теоретической новелле весьма осторожно, поскольку не разделяем многие ее положения, однако и этот научный посыл построен на принципах административно-правовых регулятивных основах трудоправовых методов создания «адаптированного работника».

Анализ научных воззрений показывает, что административное право в формате регулятивных механизмов социально-трудовых правоотношений, рассматривается, как правило по трем основным направлениям:

1) в рамках административно-управленческих функциональных регуляторов;

2) в формате организации и регулирования трудовой деятельности некоторых категорий работников, труд которых содержит административно-правовые установки;

3) в рамках административно-правовых санкций, предусмотренных за совершенные проступки в социально-трудовой сфере.

Что касается административно-управленческих функциональных регуляторов, то все специальные законодательные акты в обязательном порядке содержат правовые нормы, определяющие систему управления социально-обеспечительными, социально-страховыми, трудовыми, образовательными и иными отношениями в Республике Казахстан. Данные положения содержатся в общей части законодательных актов, поскольку затрагивают всю систему тематических правовых блоков. Так, например, Закон Республики Казахстан от 21.06.2013 г. «О пенсионном обеспечении в Республике Казахстан» в статьях 4-8 определяет государственные гарантии по пенсионному обеспечению, в том числе в области сохранности пенсионных накоплений, а также компетенциальные особенности Правительства Республики Казахстан, центрального исполнительного и уполномоченного государственных органов в сфере пенсионного обеспечения. При этом, в законе прослеживается особенность, представленная нами при анализе теоретических положений относительно того, что государственное администрирование, система управления регулируется не только в отношении государственных структур, но также и негосударственного сектора. Это объясняется важностью и необходимостью нормального функционирования системы управления пенсионным обеспечением, включая все его звенья и структуры, не зависимо от формы собственности. В частности, государство гарантирует получателям сохранность обязательных пенсионных взносов, обязательных профессиональных пенсионных взносов в едином накопительном пенсионном фонде, обязательных профессиональных пенсионных взносов с учетом уровня инфляции, в том числе и в случае перевода пенсионных накоплений в доверительное управление управляющему инвестиционным портфелем. Государство устанавливает порядок и систему управления инвестиционным портфелем, требования к управляющим инвестиционным портфелем, регулирует деятельность единого накопительного пенсионного фонда, добровольных накопительных пенсионных фондов, определяет требования к учредителям, акционерам, руководящим работникам, а также предписывает требования по хранению пенсионных активов в банке-кастодиане, по диверсификации и снижению рисков, порядок и пределы вознаграждения, проведения аудита, регулярной отчетности перед соответствующими государственными органами, по пенсионному аннуитету и др. Подробно расписаны компетенции Правительства, на которое, помимо общеустановленных обязательств, возложено утверждение перечня финансовых инструментов, разрешенных к приобретению за счет пенсионных активов, находящихся в доверительном управлении Национального Банка Республики Казахстан. Так же подробно регламентированы административные функции Центрального исполнительного и уполномоченного органов.

Закон Республики Казахстан от 26.12.2019 г. «Об обязательном социальном страховании» представляет административно-регулятивные правовые нормы в статьях 8 – 11. Так, Правительство, прежде всего, решает вопрос о создании, реорганизации или ликвидации фонда социального страхования, устанавливает пределы его комиссионного вознаграждения, перечни и лимиты финансовых инструментов инвестирования, нормы по обеспечению финансовой устойчивости фонда и др. Подробно представлены полномочия уполномоченного органа и центрального исполнительного органа. Новым в системе административного управления социальным страхованием является введение Государственной корпорации в сфере обязательного социального страхования, обеспечивающей регулятивные функции в части государственной монополии.

Аналогичные нормы содержатся в Законе Республики Казахстан от 16.11.2015 г. «Об обязательном социальном медицинском страховании» В данном законодательном акте вопросы администрирования всей системы представлены во

второй главе «Государственное регулирование системы обязательного социального медицинского страхования», статья 9 которой перечисляет государственные органы, задействованные в таком регулировании. В частности, называются Правительство Республики Казахстан, уполномоченный орган и местные исполнительные органы, в отдельных правовых нормах конкретизируются их административные полномочия.

Весьма обширным правовым регулированием представлены административно-управленческие функции в Кодексе Республики Казахстан от 07.07. 2020 г. «О здоровье народа и системе здравоохранения». Этим вопросам посвящено целых 27 глав (главы: 2 – «Государственное регулирование и управление в области здравоохранения», 3 – «Разрешения и уведомления в области здравоохранения», 4 – «Аккредитация, аттестация и сертификация в области здравоохранения», 5 – «Государственный контроль и надзор в области здравоохранения», 7- «Цифровое здравоохранение», 8 – «Структура системы здравоохранения», 9 – «Финансовое обеспечение системы здравоохранения» и др.). Административные регуляторы определены по уровням, начиная от государственного, в т.ч. монопольного, заканчивая ведомственным, по видам медицинской помощи, в том числе в области профилактики, санитарно-эпидемиологического благополучия, трансплантации органов, тканей и их компонентов, репродуктивных прав, инфекционных и не инфекционных заболеваний и др., по сферам системы здравоохранения, включая традиционную и народную медицину, фармацевтическую деятельность, общественную медицину и т.д. Аналогичные положения, устанавливающие административно-управленческие регуляторы, в обязательном порядке содержатся и во всех иных правовых актах социально-трудовой направленности, за исключением Трудового кодекса, который регулирует отношения между работодателем и работником, однако и данное исключение не является абсолютным, поскольку содержит нормы, регулирующие особенности труда некоторых категорий работников.

Что касается направления организации и регулирования трудовой деятельности некоторых категорий работников, труд которых содержит административно-правовые установки, то речь идет, прежде всего, об административной государственной службе. Такая трудовая деятельность регламентируются Законом Республики Казахстан от 23.11.2015 г. «О государственной службе Республики Казахстан» и Трудовым Кодексом Республики Казахстан от 23.11.2015 г. Государственная служба в Казахстане представляет собой исполнение должностных полномочий, связанных с реализацией задач и функций государственной власти. В некоторых зарубежных странах под классификатор государственной службы подпадает и гражданская служба, однако казахстанское законодательство выводит ее из состава административно-правовой деятельности. В зависимости от административного статуса и полномочий государственные служащие классифицируются на корпус «А» и «Б», первые представляют собой работников высшего государственного управленческого уровня, для которых предусмотрены особый порядок поступления, прохождения и прекращения государственной службы, а также специальные квалификационные требования. Более того, политические госслужащие назначаются или избираются на должность, носящую политико-определяющий характер в стране, и несут ответственность непосредственно за реализацию политических целей и задач. В любом случае, трудовая деятельность государственных служащих, вне зависимости от корпуса и их классификации, направлена на реализацию задач и функций государства, именно поэтому статус государственной службы отнесен к ведению административного права. Законодательство о данном виде службы также содержит правовые нормы об административном устройстве ее системы управления, сочетая, таким образом, сразу два направления соотношения административных рычагов в отношении социально-трудовых отношений, представленных выше. Подпадая под административно-правовые регламентации, государственные служащие, вместе с тем, пользуются полным спектром прав и свобод, гарантируемых Конституцией страны, в том числе на охрану труда, здоровья, его стимулирование и оплату труда, подготовку, переподготовку, повышение квалификации, на безопасные условия труда, социальную защиту, в том числе пенсионное и социальное обеспечение и др. Учитывая важность и особенность возложенных на государственных служащих обязанностей, законодательство накладывает серьезные ограничения на их трудовую деятельность, прежде всего, они не имеют право быть депутатами представительного органа, заниматься другой оплачиваемой деятельностью, в том числе предпринимательской, кроме педагогической, научной, творческой, за некоторым исключением строго определенных оперативных действий по облигациям, паям,

акциям, быть представителями по делам третьих лиц в определенных госорганах и др. Законодательство о государственной службе четко регламентирует условия и порядок поступления на службу, каталог квалификационных требований, избрания и/или назначения на должность, условия и основания прохождения и ухода с государственной службы и др. Практически весь базовый набор основоположений государственной службы подпадает под административно-правовые регуляторы, однако, уже ст. 19 закона указывает, что трудовые отношения с государственными служащими регулируются трудовым законодательством, а ст. 24 определяет порядок заключения трудового договора с административными государственными служащими корпуса «А. Трудовые правоотношения применяются к государственным служащим при регламентации основных моментов трудового процесса, таких, как продолжительность рабочего времени и времени отдыха, в том числе отпусков, режим рабочего времени, привлечение к сверхурочным работам и некоторые др. (ст. 32). Зафиксирован в законодательстве об административной государственной службе и новый институт трудового права – прикомандирование. Таким образом, административная государственная служба в сфере процесса труда фактически выводится из лона административного права, переходя в формат права трудового и правовым регулятором в данном случае выступает уже Трудовой кодекс Республики Казахстан. Что касается иных направлений социально-трудовой ориентации, то они также выводятся из формата административно-правовых отношений, переходя в отношения права социального обеспечения, когда речь идет о пенсионном обеспечении, социальном страховании и социальном медицинском страховании (ст. 55, 56).

Трудовой кодекс Республики, в свою очередь, помимо общих установок, перечисленных выше, содержит положения, определяющие особенности регулирования труда некоторых категорий работников. Так, например, ст. 143-1 устанавливает порядок регулирования труда лиц, на которых распространяются требования Закона Республики Казахстан «О противодействии коррупции», в статьях 145 и 145-1 представлены особенности трудовой деятельности работников Национального Банка Республики Казахстан, его ведомств, а также работников уполномоченного органа по регулированию, контролю и надзору финансового рынка и финансовых организаций.

Аналогичное положение в правовой регламентации наблюдается и в рамках воинской службы, которая также является административной деятельностью и, соответственно, подпадает под регуляторы административных правоотношений, регламентируется она Законом Республики Казахстан от 16.02.2012 г. «О воинской службе и статусе военнослужащих». Границы деления отраслевых регуляторов в отношении военнослужащих представлены уже в первой статье Закона, перечисляющей понятийные категории. Так, под воинской службой понимается особый вид государственной службы военнослужащих Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований, направленной на непосредственное обеспечение военной безопасности, связанной с вооруженной защитой суверенитета, территориальной целостности и неприкосновенности Государственной границы Казахстана. Таким образом, при определении данного вида службы однозначно указывается сфера правового регулирования – административное право. Вместе с тем, законодательство классифицирует военнослужащих и воинскую службу на два вида: по призыву и по контракту (ст. 1; 18). Первый вид военной службы безапелляционно подпадает под нормы административного права, поскольку основан на исключительно командных методах, второй, в большей степени, под трудо-правовые регламентации. Статья 144 Трудового кодекса определяет порядок регулирования труда лиц, состоящих на воинской службе, сотрудников специальных государственных, правоохранительных органов и государственной фельдъегерской службы, устанавливая, что их труд регулируется именно Трудовым Кодексом, но с особенностями, предусмотренными специальными законами Республики Казахстан и иными нормативными правовыми актами Республики Казахстан, устанавливающими особые условия и порядок поступления на службу, ее прохождения и прекращения, особые условия труда, условия оплаты труда, а также дополнительные льготы, преимущества и ограничения. Таким образом, трудо-правовые и административно-правовые отношения в данном случае успешно переплетаются, дополняя друг друга. В связи с этим, вопросы регулирования воинской службы по контракту представлен в специальном законе в расширенном варианте. Глава 6 регулирует данный вид службы в статьях 37-40. Контракт, или как его называют на практике «трудовой контракт» о прохождении воинской службы с военнослужащим заключается между ним (как

с работником) и уполномоченным должностным лицом Вооруженных Сил (как с работодателем), он заключается в письменной форме и на принципе добровольности. Именно этот принцип отличает службу по контракту на добровольных началах, от службы по призыву, имеющей обязательный характер административного подчинения. Законодательно определяются основания, порядок, сроки заключения и прекращения действия контракта, права и обязанности военнослужащих данного вида трудовой деятельности, требования, предъявляемые к лицам, поступающим на воинскую службу по контракту, форма такого документа и иные вопросы.

Тесное соотношение в данном случае наблюдается и по иным межправовым направлениям, таким, как социальное страхование, медицинское обслуживание, социальное обеспечение. Так, Закон «О пенсионном обеспечении в Республике Казахстан» устанавливает порядок назначения пенсионных выплат военнослужащим за выслугу лет, а законодательные акты о военной службе, включая узкоспециализированные нормы права в отношении военнослужащих органов МВД, КНБ, Национальной гвардии МВД РК, органов управления гражданской обороны МЧС, специальных формирований – порядок исчисления выслуги лет в общем суммарном и непрерывном формате.

Серьезные споры об отраслевой принадлежности правовых регуляторах сегодня ведутся в отношении труда заключенных, лиц, осужденных к лишению свободы. Анализ научных заключений представлен большим количеством теорий и обоснований, иногда диаметрально противоположного характера. Это не случайно, поскольку Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан от 05.07.2014 г. предусматривает условия привлечения к труду, как лиц, привлеченных к лишению свободы, непосредственно в местах отбывания уголовного наказания, т.е. местах лишения свободы, так и лиц, привлеченных к таким видам уголовного наказания, как привлечение к исправительным работам (гл.11) и к общественным работам (гл.12). При этом, исправительные работы осуществляются по основному месту работы осужденного с ежемесячным перечислением от 10 до 50 % заработной платы (денежного содержания) в Фонд компенсации потерпевшим до полного погашения размера наказания в соответствии с приговором суда. Что касается наказания в виде привлечения к общественным работам, то оно заключается в выполнении осужденным не требующих определенной квалификации бесплатных общественно полезных работ, организуемых местными исполнительными органами в общественных местах, расположенных по месту его жительства.

Обобщая научно-теоретические доводы, условно можно выделить следующие позиции: труд лиц, осужденных к лишению свободы регламентируется нормами

- уголовно-исполнительного права;
- административного права;
- трудового права;
- субсидиарным применением всех трех отраслей права или в их отдельном сочетании (трудового и уголовно-исполнительного права, административного и уголовно-исполнительного права, трудового, административного и уголовно-исполнительного права).

Такая вариативность объясняется прежде всего тем, что труд заключенных на является их доброй волей, не носит характер свободы выбора трудовой деятельности и не соответствует принципам трудового права. Уголовно-исполнительное законодательство вносит серьезные коррективы в регламентации форм и видов труда, его оплаты, форм поощрения, исключая общетрудовые порядки предоставлений гарантий и компенсаций, поощрений и наказаний, оплаты труда и др. Однако, на таких работников в определенном порядке распространяются и иные социальные гарантии, в т.ч. на пенсии, некоторые виды пособий, в части на социальное страхование и др. Некоторые ученые в силу этих факторов усматривают в данной трудовой деятельности административные регулятивные функции обязательного подчинения.

И, наконец, третий из представленных выше вариантов административно-правовых регуляторов социально-трудовых отношений, связанный с применением административно-правовых санкций за совершенные проступки в социально-трудовой сфере. Данные отношения регламентируются Кодексом Республики Казахстан «Об административных правонарушениях» от 05.07.2014 г., главной задачей которого является охрана прав, свобод и законных интересов человека и гражданина, здоровья, санитарно-эпидемиологического благополучия населения, окружающей среды, общественной нравственности, собственности, общественного порядка и безопасности, установленного порядка осуществления государственной власти и государственного управления, охраняемых законом прав и интересов организаций от административных правонарушений, а также предупреж-

дение их совершения. С этой целью устанавливаются основания, принципы и конкретные формы административной ответственности. Во всяком случае, такой вид ответственности должен основываться на принципе наличия вины и исключения уголовно-правового наказания. Кодекс устанавливает исчерпывающий перечень видов административных взысканий, а также классификатор основных и дополнительных мер административных взысканий. Особенная часть Кодекса называет основания применения административных санкций и сами санкции, в том числе в социально-трудовой сфере. Данный перечень весьма внушителен и охватывает почти весь этот тематический блок. В частности, фиксируются правонарушения национального законодательства о персональных данных и их защите, в области медицинского права, в том числе при несоблюдении порядка, стандартов за некачественное оказание медицинской помощи, воспрепятствование законной деятельности медицинских и фармацевтических работников, нарушение медицинским работником правил выдачи листа или справки о временной нетрудоспособности, правил реализации лекарственных средств и требований по выписыванию рецептов. Серьезные санкции предусмотрены также за нарушения социально-обеспечительного законодательства, в том числе о минимальных социальных стандартах и их гарантиях, о социальной защите инвалидов и специальных социальных услугах, о пенсионном обеспечении, об обязательном социальном страховании, об обязательном социальном медицинском страховании.

Широкий санкционный перечень охватывает сферу трудового права, представляя правонарушения в области нарушения требований по оплате труда, непредоставления отпусков, незаконного превышения норм рабочего времени и времени отдыха, допущения дискриминации в сфере труда, нарушения правил обеспечения безопасности и охраны труда, проведения аттестации производственных объектов, необеспечения расследования несчастных случаев, связанных с трудовой деятельностью, несообщения о факте несчастного случая, связанного с трудовой деятельностью, заключения коллективного договора, соглашения, нарушения законодательства о занятости населения и о государственной службе.

Мы не видим необходимости подробного рассмотрения видов санкций и особенностей диспозиции правовых норм, однако, представленный перечень наглядно демонстрирует регулятивный характер норм административного права, применительно к социально-трудовым отношениям.

Заключение, выводы

Проблемы, представленные в статье, как мы полагаем, носят сегодня основополагающий характер, влияющий на дальнейшее успешное развитие государства. Это подтверждается теми новыми задачами, которые поставлены сегодня перед страной в рамках административно-правовых регуляторов, в том числе в области социально-трудовых отношений. Подтверждением тому служат Послания Президента страны народу Казахстана. Так, в своем первом обращении – Послании от 02.09.2019 г. «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана» Касым-Жомарт Токаев обратил серьезное внимание системе организации и функционирования в стране государственной службы, кроме того, им была поставлена задача сокращения количества госслужащих к 2024 году на 25% для улучшения эффективности их деятельности и увеличении оплаты труда. Выступление с таким обращением 01.09.2020 г. «Казахстан в новой реальности: время действий» Глава государства начал с посыла о необходимости построения новой модели государственного управления, то есть модернизации всей системы административно-правовых регламентаций в Республике Казахстан. Он отметил, что реформы в данной сфере следует проводить системно, начиная с изменения подходов «к государственному управлению, кадровой политике, системе принятия решений и ответственности за их выполнение». В этих целях были созданы новые государственные органы: Агентство по стратегическому планированию и реформам с прямым подчинением Президенту и Высший президентский совет по реформам. Кроме того, Президент отметил необходимость «перезагрузки системы государственной службы», указав в процентном отношении этапы ее сокращения и о необходимости принятия пакета поправок в законодательство о государственной службе, в том числе о пересмотре вопросов нормотворчества. Он обратил внимание на то, что «основная проблема кроется в излишней законодательной регламентации деятельности исполнительной власти». Невозможно не согласиться с его посылом о том, что «низкая скорость принятия решений становится угрозой национальной безопас-

ности». Кроме того, им были выдвинуты семь принципов развития государства, среди которых социально-экономический блок занимает базовые положения.

Что касается текущего, юбилейного года, посвященного 30-ти летию независимости Республики Казахстан, то Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана, состоявшееся традиционно 01.09.2021 г., представлено в тематическом формате «Единство народа и системные реформы – прочная основа процветания страны». Все семь базовых вопросов, определенных в докладе и пять инициатив, посвящены социально-экономическим отношениям в стране и усовершенствованию административных рычагов. Среди них совершенствование экономического развития в постпандемический период, повышение эффективности системы здравоохранения, качественное образование, совершенствование региональной политики, формирование эффективной экосистемы на рынке труда, политическая модернизация и защита прав человека.

Приведенный нами анализ задач, поставленных главой государства, приведен исключительно с целью наглядной демонстрации необходимости глубокого научного изучения проблем совершенствования административно-правовых регуляторов в области социально-трудовых отношений, совершенствовании правовых механизмов и систем, модернизации методов административных рычагов.

Литература

Административное право: учебный курс / под ред Подопригора Р.А. – Алматы, 2010

Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, 2010. – Алматы.: ТОО «Налоговый эксперт», 2010. – 366 с.

Ведомости Парламента Республики Казахстан, 2002 г., № 16, ст. 153

Ведомости Парламента Республики Казахстан, 2011 год, сентябрь-октябрь, № 17 (2594), ст. 135

Ведомости Парламента Республики Казахстан, 2013 год, июнь, № 10-11 (2635-2636), ст. 55

Ведомости Парламента Республики Казахстан» № 23 (2798), 2019 год

Ведомости Парламента РК, 2020 год, июль, № 15-II (2809), ст. 76

Ведомости Парламента Республики Казахстан, 2015 г., № 22-V, ст. 153

Ведомости Парламента РК 2015 г., № 22-IV, ст.151

Ведомости Парламента РК 2012 год, март, № 5 (2606), ст. 40

Ведомости Парламента Республики Казахстан, 2014 год, август, № 17 (2666), ст. 90

Ведомости Парламента Республики Казахстан, 2014 год, сентябрь, № 18-II (2667-II), ст. 92

Волков, А. М. Административное право: учебник для вузов / А.М. Волков. – Москва : Издательство Юрайт, 2021. – 457 с. – (Высшее образование). – ISBN 978-5-534-13551-0. Стр.15-16

Генкин Д.М. Предмет и система советского трудового права // Советское государство и право. – 1940. № 2.

Джиоев В.Г. Соотношение трудового права с отраслями гражданского и административного права: Дисс.к.ю.н. 12.00.05. 2013. Моск. гос. юрид. акад. им. О.Е. Кутафина]. – Москва, 2013. – 219 с.

Евстратов А.Э. Генезис идеи социального государства: историко-теоретические проблемы. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – Омск, 2005. – 234 с. РГБ ОД, 61:05-12/1087).

Казахстанская правда» от 19 ноября 2015 г. № 222 (28098).

Лебедев В.М. Трудовое право и акрибология (Особенная часть). – М.: Статут, 2008 – 136 стр.

Лушников А.М., Лушникова М.В. Онтология отечественной науки трудового права в постсоветский период. Монография. – М.: Проспект, 2021 г. – 624.

Новый экономический и юридический словарь / Под ред. Азрилияна А.Н. – М.: Институт новой экономики. 2003. – 1088 с.

Официальный сайт Министерства иностранных дел РК / Электрон. ресурс – URL: (http://mfa.gov.kz/ru/content-view)

Охотский Е.В. Социальное государство и социальная политика современной России: ориентация на результат / Е.В. Охотский, В.А. Богучарская // Труд и социальные отношения. – 2012. – № 5(95). – С. 30-44.

Подопригора Р.А. О состоянии и проблемах административного права в Республике Казахстан. Электрон. ресурс – URL: https://onlin/zakon.kz/rus/Document

URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs.

URL: https://zakon.uchet.kz/rus/docs

URL: https://trambiysk.ru/spravka/otlichie.

URL: https://online.zakon.kz/Document/doc_id=33106626

URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president

URL:https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president

URL: (https://www.baiterek.gov.kz/ru/president-messages/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazakhstana)

References

Administrativnoe pravo Uchebnyj kurs. pod red Podoprigora R.A. Almaty, 2010 Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, [Administrative Law Training Course. edited by Podoprigor R.A. Almaty, 2010 Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH] 2010 Almaty.: TOO «Nalogovyj jekspert», 2010. 366 s.

Vedomosti Parlamenta Respubliki Kazahstan, 2002 g., № 16, st. 153 [Vedomosti of the Parliament of the Republic of Kazakhstan, 2002, No. 16, Article 153]

Vedomosti Parlamenta Respubliki Kazahstan, 2011 god, sentjabr'-oktjabr', № 17 (2594), st. 135 [Vedomosti of the Parliament of the Republic of Kazakhstan, 2011, September-October, No. 17 (2594), Article 135]

Vedomosti Parlamenta Respubliki Kazahstan, 2013 god, ijun', № 10-11 (2635-2636), st. 55[Gazette of the Parliament of the Republic of Kazakhstan, 2013, June, No. 10-11 (2635-2636), Article 55]

Vedomosti Parlamenta Respubliki Kazahstan» № 23 (2798), 2019 god [Gazette of the Parliament of the Republic of Kazakhstan" No. 23 (2798), 2019]

Vedomosti Parlamenta RK, 2020 god, ijul', № 15-II (2809), st. 76 [Gazette of the Parliament of the Republic of Kazakhstan, 2020, July, No. 15-II (2809), Article 76]

Vedomosti Parlamenta Respubliki Kazahstan, 2015 g., № 22-V, st. 153 [Vedomosti of the Parliament of the Republic of Kazakhstan, 2015, No. 22-V, Article 153]

Vedomosti Parlamenta RK 2015 g., № 22-IV, st.151 [Gazette of the Parliament of the Republic of Kazakhstan 2015, No. 22-IV, Article151]

Vedomosti Parlamenta RK 2012 god, mart, № 5 (2606), st. 40 [Statements of the Parliament of the Republic of Kazakhstan 2012, March, No. 5 (2606), Article 40]

Vedomosti Parlamenta Respubliki Kazahstan, 2014 god, avgust, № 17 (2666), st. 90 [Statements of the Parliament of the Republic of Kazakhstan, 2014, August, No. 17 (2666), Article 90]

Vedomosti Parlamenta Respubliki Kazahstan, 2014 god, sentjabr', № 18-II (2667-II), st. 92 [Statements of the Parliament of the Republic of Kazakhstan, 2014, September, No. 18-II (2667-II), Article 92]

Volkov, A. M. (2021) Administrativnoe pravo: uchebnik dlja vuzov [Administrative law: textbook for universities / A.M. Volkov. – Moscow : Publishing House] / A. M. Volkov. – Moskva : Izdatel'stvo Jurajt, 2021. – 457 s. – (Vysshee obrazovanie). – ISBN 978-5-534-13551-0. Str.15-16

Genkin D.M. Predmet i sistema sovetskogo trudovogo prava // Sovetskoe gosudarstvo i pravo. [The subject and system of Soviet labor law // The Soviet state and law] 1940. № 2.

Dzhioev V.G. (2013) Sootnoshenie trudovogo prava s otrasljami grazhdanskogo i administrativnogo prava. Diss.k.ju.n. 12.00.05. 2013. Mosk. gos. jurid. akad. im. O.E. Kutafina [Correlation of labor law with branches of civil and administrative law. Diss.k.yu.n.]. – Moskva. – 219 s.

Evstratov A.Je. (2005) Genezis idei social'nogo gosudarstva: istoriko-teoreticheskie problemy. Dis. ... kand. jurid. nauk: 12.00.01: [Genesis of the idea of a social state: historical and theoretical problems. Dis. ... cand. jurid. sciences] – Omsk. 234 s. RGB OD, 61:05-12/1087).

Kazahstanskaja pravda» ot 19 nojabrja 2015 g. № 222 (28098). [Kazakhstanskaya Pravda" dated November 19, 2015 No. 222 (28098)]

Lebedev V.M. (2008) Trudovoe pravo i akribologija (Osobennaja chast') [Labor law and akribology (Special part)]. M.: Statut. – 136 s.

Lushnikov A.M., Lushnikova M.V. (2021) Ontologija otechestvennoj nauki trudovogo prava v postsovetskij period. Monografija [Ontology of the national science of labor law in the post-Soviet period. Monograph]. – M.: Prospekt. -624 s.

Novyj jekonomicheskij i juridicheskij slovar'. [New Economic and Legal dictionary]. Pod red. Azrilijana A.N. M.: Institut novoj jekonomiki. 2003. – 1088 s.

Oficial'nyj sajt Ministerstva inostrannyh del RK: Jelektron. resurs [Official website of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan] – URL: (http://mfa.gov.kz/ru/content-view)

Ohotskij E.V. Social'noe gosudarstvo i social'naja politika sovremennoj Rossii: orientacija na rezul'tat [The social state and social policy of modern Russia: result orientation] / E.V. Ohotskij, V.A. Bogucharskaja // Trud i social'nye otnoshenija [Labor and social relations] – 2012. – № 5(95). – S. 30-44.

Podoprigora R.A. O sostojanii i problemah administrativnogo prava v Respublike Kazahstan. Jelektron. Resurs [About the state and problems of administrative law in the Republic of Kazakhstan. Electron. Resource] – URL: https://onlin/zakon.kz/rus/Document

URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs.

URL: https://zakon.uchet.kz/rus/docs

URL: https://trambiysk.ru/spravka/otlichie.

URL: https://online.zakon.kz/Document/doc_id=33106626

URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president

URL:https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president

URL: (https://www.baiterek.gov.kz/ru/president-messages/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazakhstana)

IRSTI 10.27.61 https://doi.org/10.26577/JAPJ.2022.v102.i2.07

A. Amangeldy

Eurasian Law Academy named after D.A. Kunaev, Research Center of the Academy
of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Kazakhstan, Almaty
e-mail: aizhan_amangeldy@mail.ru

NON-CONTRACTUAL OBLIGATIONS IN INTELLECTUAL PROPERTY LAW

The article deals with obligations as the basis for the emergence of civil law relations, in connection with this, the specificity of non-contractual obligations is revealed. In particular, attention is paid to both illegal non-contractual obligations, namely torts, i.e. liabilities from causing damage to property, incl. in case of illegal use of objects of intellectual property rights. The article highlights the jurisprudence in connection with this the approaches of judges are analyzed in the consideration and resolution of disputes relating to the violation of exclusive rights to intellectual property. The article also discusses legitimate non-contractual obligations, for example, competitive obligations, the subject of which is the creation of the results of intellectual creative activity. Competitive obligations, in turn, are pre-contractual relations, i.e. precede the conclusion of an agreement, in particular, an appropriate agreement is concluded with the winner of a tender or auction on the creation of an object of intellectual property rights or an agreement on the sale of paintings, other objects of art. The article also considers such an extra-contractual obligation as a public promise of a reward, for example, for the creation of any work of science, literature, art. Thus, intellectual property law as a sub-branch of civil law closely interacts with other institutions of civil law.

Key words: non-contractual obligations, obligations from infliction of harm, violation of the exclusive right, competitive obligations, tender, auction, public promise of remuneration.

А. Амангельды

Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясы,
ҚР ІІМ Академиясының Ғылыми-зерттеу орталығы, Қазақстан, Алматы қ.
e-mail: aizhan_amangeldy@mail.ru

Зияткерлік меншік құқығындағы шарттан тыс міндеттемелер

Мақалада азаматтық-құқықтық қатынастардың туындауының негізі ретіндегі міндеттеме қарастырылады, осыған байланысты шарттан тыс міндеттемелердің ерекшелігі ашылады. Атап айтқанда, заңсыз шарттан тыс міндеттемелерге де, атап айтқанда деликттерге, т.б. мүлікке зиян келтіру бойынша міндеттемелер, соның ішінде зияткерлік меншік құқығы объектілерін заңсыз пайдаланған жағдайда. Мақалада сот практикасына ерекше тоқталған, осыған байланысты зияткерлік меншік объектілеріне айрықша құқықтарды бұзуға қатысты дауларды қарау және шешудегі судьялардың тәсілдері талданады. Мақалада сондай-ақ шарттан тыс заңды міндеттемелер, мысалы, пәні зияткерлік шығармашылық қызметтің нәтижелерін жасау болып табылатын конкурстық міндеттемелер қарастырылады. Бәсекелестік міндеттемелер, өз кезегінде, шартқа дейінгі қатынастар, яғни. шарт жасалғанға дейін, атап айтқанда, зияткерлік меншік құқығы объектісін жасау туралы конкурстың немесе аукционның жеңімпазымен тиісті шарт немесе картиналарды, өнердің басқа да объектілерін сату туралы шарт жасалады. Мақалада сондай-ақ мұндай шарттан тыс міндеттеме, мысалы, сыйақы туралы жария уәде ретінде қарастырылады. кез келген ғылым, әдебиет, өнер туындысын жасау үшін. Осылайша, зияткерлік меншік құқығы азаматтық құқықтың қосалқы саласы ретінде азаматтық құқықтың басқа институттарымен тығыз байланыста болады.

Түйін сөздер: шарттан тыс міндеттемелер, зиян келтіруден туындайтын міндеттемелер, ерекше құқықты бұзу, конкурстық міндеттемелер, конкурс, аукцион, сыйақы туралы жария уәде.

 © 2022 Al-Farabi Kazakh National University

А. Амангельды
Евразийская юридическая академия им. Д.А. Кунаева, Научно-исследовательский центр Академии МВД РК, Казахстан, г. Алматы
e-mail: aizhan_amangeldy@mail.ru

Внедоговорные обязательства в праве интеллектуальной собственности

В статье рассматриваются обязательства как основания возникновения гражданско-правовых отношений, в связи с этим раскрывается специфика внедоговорных обязательств. В частности, уделяется внимание как неправомерным внедоговорным обязательствам, а именно деликты, т.е. обязательства из причинения вреда имуществу, в т.ч. в случае незаконного использования объектов права интеллектуальной собственности. В статье освещается судебная практика, в связи с этим анализируются подходы судей при рассмотрении и разрешении споров, касающихся нарушения исключительных прав на объекты интеллектуальной собственности. В статье также рассматриваются и правомерные внедоговорные обязательства, например, конкурсные обязательства, предметом которых является создание результатов интеллектуальной творческой деятельности. Конкурсные обязательства, в свою очередь, являются преддоговорными отношениями, т.е. предшествуют заключению договора, в частности с победителем тендера или аукциона заключается соответствующий договор о создании объекта права интеллектуальной собственности или договор продажи картин, иных предметов искусства. В статье также рассматривается такое внедоговорное обязательство как публичное обещание вознаграждение, например, за создание какого-либо произведения науки, литературы, искусства. Таким образом, право интеллектуальной собственности как подотрасль гражданского права тесно взаимодействует с другими институтами гражданского права.

Ключевые слова: внедоговорные обязательства, обязательства из причинения вреда, нарушение исключительного права, конкурсные обязательства, тендер, аукцион, публичное обещание вознаграждения.

Introduction

Obligations are the basis of civil turnover. Through obligations, there is a turnover of goods, performance of work or rendering of services. In the theory of civil law, obligations are divided into two types: contractual and non-contractual obligations. Contractual obligations arise by virtue of the agreement of the parties, while non-contractual obligations are based on other legal facts, namely: unilateral actions, infliction of harm, salvage of property, etc.

Legal facts act as the grounds for the emergence, change or termination of civil legal relations, while legal relations may often arise by virtue of legal composition, that is, several legal facts.

As noted by V.V. Dolinskaya, the main characteristics of legal facts are the following: they are based on life circumstances; these circumstances have an external form of expression; it is a legal category; it is qualified as such by sources of law; its meaning is due to the consequences that it entails; legal facts must be recorded and can be certified (Dolinskaya, Slesarev 2017 : 15).

Quite a lot of research is devoted to contracts in the field of intellectual property, but the purpose of the study in this article is to study non-contractual obligations in relation to intellectual property.

Results and discussion

Let us consider each type of non-contractual obligations separately in order to understand which non-contractual obligations may arise in relation to intellectual property.

Obligations from infliction of harm or as otherwise they are called tort obligations are generated as a result of committing lawful and unlawful actions. Thus, as a result of the emergence of such obligations comes the obligation to compensate the damage caused to either property or non-property benefits and rights. The objects of such obligations may be life and health or other personal non-property rights, as well as, of course, property. The person who caused the harm must compensate it in kind or in the form of damages.

Article 917 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan provides for general grounds for liability for causing harm.

According to paragraph 1 of Article 917 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, damage (property and (or) non-property) caused by illegal actions (inaction) to property or non-property benefits and the rights of citizens and legal entities is subject to compensation by the person who caused the harm in full. Legislative acts may impose the obligation to compensate for harm on a person who

is not the tortfeasor, and also establishes a higher amount of compensation.

It follows from the content of this article that harm acts as a general basis for the emergence of a tort obligation, that is, these are the adverse consequences that arise as a result of the commission of unlawful actions (inaction) against the benefits and rights of citizens and legal entities.

S.A. Stepanov notes that the basic principle of obligation due to the infliction of harm is to fully compensate for the harm by the person who caused it. In the literature, this is called a general tort, according to which the wrongfulness of the action and the guilt of the tortfeasor are presumed (Stepanov, Alekseev 2013: 366).

The subjects of tort liabilities are the tortfeasor and the victim. The victim can be any subject of civil rights, regardless of the degree of legal capacity, age, gender, nationality, citizenship or legal status (Anisimov 2013 : 403).

The inflictor of harm can be both individuals or legal entities, and the state represented by its state bodies and administrative-territorial units.

The institution of obligations as a result of compensation for harm performs a protective function, and also ensures the protection of rights and interests, the violation of which has already occurred. The content of the obligation reflects its compensatory (restorative) function (Sadikov 2010: 447).

The next general basis for liability for causing harm is illegal actions or omissions, that is, such actions (omissions) are illegal.

Wrongfulness in tort obligations means any violation of someone else's subjective absolute right, resulting in harm, unless otherwise provided by law (Sadikov 2010 : 451).

Paragraph 2 of Article 917 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan provides that the person who caused the harm is exempted from its compensation if he proves that the harm was caused through no fault of his, except for the cases provided for by this Code. That is, the norms of the Civil Code definitely give reason to believe that a person is exempt from compensation in the absence of guilt.

It is written in the literature that legally significant for the emergence of a tort obligation is the fault of the tortfeasor in any form: intent, gross or simple negligence. The form of fault does not affect the amount of compensation. In all cases, the harm, as a general rule, is compensated in full, so the amount of liability depends on the amount of harm, but not on the form of guilt of the tortfeasor (Sadikov 2010: 454).

Not everyone agrees with this position. In particular, as T.T. Shiktybaev, one cannot categorically reject the meaning of guilt in civil law, especially in tort relations. We fully share the position of the legislator, which establishes the principle of guilty liability of the tortfeasor (Article 917 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan). The behavioral aspect of the offender's guilt in eliminating harmful consequences has its own subjective side, since guilt includes, firstly, the possibility of foreseeing the consequences of one's unlawful behavior and, secondly, the consciousness of the possibility of preventing them (Shiktybaev). According to the author, the main condition in determining the person responsible for the harm (the causer or the victim) that arose as a result of the action (inaction) of the victim himself should not be the mental attitude of the latter to his behavior, but the external manifestations of his mental activity, which, in relation to guilt or the innocence of the offender and determine who and to what extent will bear the burden of property liability in each specific case (Shiktybaev).

Harm can also be caused by lawful actions. This was expressed in paragraph 3 of Article 917 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, which states that the harm caused by lawful actions is subject to compensation in cases provided for by the Civil Code of the Republic of Kazakhstan and other legislative acts.

In our opinion, here we are talking about a subject who acted in good faith.

O.A. Otradnova writes that the person who caused the harm acted in bad faith, since the requirements of good faith provide precisely for refraining from such actions. If the harm has already been done, the implementation of the principle of good faith in this case is manifested in preventing an increase in the amount of harm caused, in the implementation by the harm-doer of all actions aimed at minimizing the amount of harm and in the fastest possible voluntary compensation for the harm caused. (Otradnova 2009: 380).

An important fact is the presence of a causal relationship between the illegal action (inaction) and the resulting harm.

A causal relationship between the wrongful action (inaction) of the tortfeasor and the resulting harm exists if: a) the first precedes the second in time; b) the first gives rise to the second (Sadikov 2010: 452).

Obligations are closely related not only to the movement of material objects, but also mediate the circulation of intellectual property objects. Torts

may arise as a result of harm to the subjective civil rights and benefits of authors and copyright holders of intellectual property.

The obligations of causing harm in the field of intellectual property law include the illegal use of property exclusive rights, for example, property copyright, related, patent rights, rights to means of individualization and other exclusive rights, as well as violation of the personal non-property rights of the author, inventor (right of authorship, the right to a name, the right to the inviolability of the work).

S.A. Sudarikov sees the reasons for violations of intellectual property rights in the very essence, that is, in the monopoly of this right. The monopoly nature of intellectual property rights gives rise to violations of this right. Legislatively assigned rights to a particular object to the right holder mean that the right holder can set any prices for his property. However, no statutory right can override economic laws. (Sudarikov 2009: 304-305).

Exclusive rights refer to absolute rights, this explains the monopoly of the copyright holder. At the same time, we agree with S.A. Sudarikov in terms of monopoly, but do not agree on the actions of economic laws..

In fact, being involved in civil circulation, objects of intellectual property are already subject to economic laws. And why are they created? They are created for the sake of obtaining an economic effect in the form of profit, or in the form of self-realization of creative potential. In our opinion, the reason for the violation of intellectual property rights lies in their creative intellectual nature. After all, creativity cannot be reduced to any particular pattern, the idea and thought are constantly evolving, taking on different forms and content, and the copyright holders ultimately do not want to part with the monopoly of their exclusive right to the object, and do not want to admit that other authors and copyright holders are also can create something unique, even if somewhat similar.

Another reason, in our opinion, is the lack of a formal approach to securing their intellectual property rights. Ignorance and ignorance of the legal protection of intellectual property objects lead to litigation and endless clarification of the ownership of exclusive rights.

In turn, Article 49 of the Law of the Republic of Kazakhstan dated June 10, 1996 No. 6-I "On Copyright and Related Rights" (hereinafter referred to as the Law of the Republic of Kazakhstan) provides for ways to protect copyright and related rights, which come down not only to filling intangible nature, but also material. (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51005798#activate_doc=2). Like any other property right, the exclusive right is subject to monetary value, as well as the damage caused to the exclusive rights of the copyright holder, which is subject to compensation, which allows not only to restore the good name of the author or copyright holder, but also his property sphere.

Of course, the infringement of intellectual property rights must be proven. And only after establishing the fact of violation, the harm caused is subject to compensation.

At the same time, in Russian judicial practice, compensation is one of the most popular ways to protect exclusive rights (Novoselova 2017: 480).

The maximum amount of compensation in case of violation of exclusive rights is provided for by the special legislation of the Republic of Kazakhstan.

Examples from the judicial practice of the Republic of Kazakhstan are quite diverse.

The Judicial Board of Appeal for Civil and Administrative Cases of the Astana City Court considered a civil case on the claim of ROO "IKP" against JSC "Republican Television and Radio Corporation" (hereinafter – the Corporation) for the recovery of compensation in the amount of 2,354,265 tenge, indicating that the defendant used objects of related rights , by broadcasting phonograms published for commercial purposes, namely the songs: "C" performed by A.S. and D.; "E" performed by gr. "MAPT"; "P" performed by A.Zh.

By virtue of the agreement, the plaintiff was transferred to collective management the property rights of the indicated performers and to the phonograms used on the TV and radio channel. For violation of the rights of performers, he asks to recover compensation of 435,975 tenge for each song, in total 1,307,925 tenge. For violation of the rights of N.M., as a producer of phonograms, he asks to recover compensation for each phonogram in the amount of 20 minimum wages, which is 348,780, and, accordingly, the amount for three phonograms is 1,046,340 tenge.

The representative of the defendant did not recognize the claim, pointing out that the rights of the performers and the phonogram producer were not violated. Payment of remuneration for works used without the consent of the copyright holders, in accordance with paragraph 1 of Article 39 of the Law on Administrative Offenses of the Republic of Kazakhstan, was paid in accordance with the license agreement PI "A".

By the decision of the court, the claim was partially satisfied, compensation in the amount of

435,975 tenge was recovered from the Corporation in favor of RPO "Ikp".

It follows from the materials of the civil case that between the IE "N.M." (User) and A.S. (Copyright Holder) concluded Agreement No. 137 dated July 21, 2010, in accordance with the terms of which the Copyright Holder transferred exclusive rights to the User to use the works specified in clause 5 of this Agreement, i.e. albums / compilations in the following ways: audio recording, ringtones, broadcast on television, including cable and satellite, radio, MS, CD, VCD, DVD, VHS, MP3, VP4, use in the media, as well as the use of photos and videos.

In accordance with clause 1.1.4 of the above Agreement, the User has the right, including broadcasting, followed by broadcasting on the air and cable TV, etc. within the territory of the Republic of Kazakhstan and beyond its borders.

Clause 5 of the Agreement provides for the works "B.ө.t.", "E." performed by the duet "A. men D."

A similar agreement was concluded by IE "N.M." (User) and A.Zh. (Copyright holder) No. 16 dated January 23, 2006, clause 5 of the Agreement provides for the works "P", "S.қ." "A.a."

Also between IP "N.M." (Licensor) and the MART trio represented by M.B., S.M., K.Zh. (Licensee) concluded the License Agreement No. 10 dated 06/01/2007, in accordance with paragraph 2.1. which the Licensor transferred to the Licensee for a period of time exclusive rights to albums (phonograms), related (and copyright) rights that belong to the Licensor, in terms of their reproduction on media with subsequent sale, as well as by leasing, broadcasting, with subsequent broadcasting and cable TV, etc. within the territory of the Republic of Kazakhstan and beyond its borders.

According to the Appendix to the license agreement of IP "N.M." including the work "E.a."

The right to manage the above property rights of IP "N.M." handed over to ROO "IKP" on the basis of the Agreement dated 01.10.2009.

Acts of fixing the fact of the use of phonograms published for commercial purposes dated 06/25/2012, dated 07/25/2012 recorded the facts of the use of the following phonograms: "P" performed by A. Zh., "S" performed by the duet A.S. and D., "E.a" performed by the group "MAPT".

07/31/2012 for No. 12/15, No. 12/16 N.M. claims were sent to the defendant to prohibit the use of works transferred to him by the copyright holders in accordance with the License Agreements.

The court also established that between PI "A" and the RPO "Ikp" concluded an agreement No. 1 dated December 6, 2011 with a period of validity from November 1, 2011 to December 31, 2012, under the terms of which the parties agreed that if the RPO " Ikp" will collect remuneration for performers and / or producers of phonograms, the management of whose property rights has been duly transferred to PI "A", RPA "IPK" undertakes to transfer this remuneration to PI "A". In turn, if PI "A" collects remuneration for performers and / or producers of phonograms, the management of whose property rights is duly transferred to RPO "IKP", PI "A" undertakes to transfer this remuneration to RPO "IKP".

Acting within the framework of the specified agreement, PI "A" transferred the remuneration received from the defendant to the plaintiff, which is confirmed by the submitted payment orders.

Under such circumstances, the panel finds that the defendant used the objects of related rights in accordance with the requirements of subparagraph 2) of paragraph 1 of Art. 39, paragraph 2 of Art. 46-1 of the Law, the remuneration was paid to PI "A" in accordance with the terms of the license agreement.

It should also be noted that between RPO "IKP" and the Corporation a similar license agreement on the use of phonograms published for commercial purposes and performances recorded in these phonograms by radio transmission was not concluded.

At the same time, the board finds the conclusions of the court in the motivational part that the ACD R studio, represented by N.M. is not a producer of phonograms, is not based on the materials of the case and the requirements of the law.

In view of the foregoing, the board finds that the grounds for bringing the defendant to liability under paragraphs. 6 p. 1 art. 49 of the Law, absent, the arguments of the defendant's appeal are substantiated, the decision is subject to change with the cancellation of the satisfied part of the claim with the refusal of the claim in full. With regard to the recovery of compensation from the Corporation in the amount of 435,975 tenge, cancel and refuse the claim of RPO "Ikp" in full (http:sud.kz).

In this example, it is obvious that the board came to the right conclusion, because the defendant used the objects of related rights in accordance with the requirements of the Administrative Code of the Republic of Kazakhstan and the terms of the license agreement, that is, he acted lawfully.

The Bostandyk District Court of Almaty considered a civil case on the claim of N.D. to E.KZ LLP on copyright protection. At the same time, the Company violated the copyrights of the artist, and the Company is obliged to pay an amount of 4,500,000

(Four million five hundred thousand) tenge as compensation for the use of the Work. The parties reached an amicable agreement ((http:sud.kz).

This example illustrates the possibility of concluding a settlement agreement in cases where guilt in committing copyright infringement is proven in court.

Often, personal non-property rights are also a subject of dispute. Thus, the cassation judicial board of the North-Kazakhstan Regional Court of the Republic of Kazakhstan considered a civil case on the claim of T.S. to NPO EF LLP on copyright protection by imposing a ban on the use of technology in the manufacture of medicines, payment of compensation in the amount of 74,760,000 tenge and confiscation of counterfeit medicines.

In the appeal, the plaintiff T.S. asks to cancel the judicial acts in the case and make a new decision to satisfy the claim. Indicates that the courts have violated and incorrectly applied the norms of substantive and procedural law, since the courts do not consider his works (dissertation, dissertation abstract and industrial regulations) to be objects of copyright, that is, paragraph 1 of Art. 971 of the Civil Code and paragraph 1 of Art. 6 of the Administrative Code, with which he does not agree, since from the Rules for awarding scientific degrees not applied by the courts, and the content of his defended scientific works, the novelty of the developed technology for the complex processing of balsam poplar buds, the development of industrial regulations for the substance "Ef", tincture "Ef-2" follows , suppositories "Ef-3".Алқа т.с. талап-арызының негізі сотталушының диссертацияны, автореферatты және ережелерді авторлық құқықты бұза отырып пайдаланбауы, бірақ "Эф", "Эф-2", "Эф-3"дәрі-дәрмектерін өндіру технологияларын қолдануы деп дұрыс тұжырым жасады.

The Board correctly concluded that T.S. is not the defendant's use of the dissertation, author's abstract and regulations, as such, in violation of copyright, but the use of technologies for the production of medicines "Ef", "Ef-2", "Ef-3".

We believe that the courts of first instance and appeal came to the conclusion that the defendant did not infringe the copyright of T.S. due to the lack of an object of protection, since the technologies for the production of medicines are not subject to copyright regulation, and therefore the courts refused to satisfy the claim in full.

At the request of the defendant LLP "NPO EF" dated March 1, 2004, the Committee for Intellectual Property Rights of the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan issued a provisional patent No. 16150 for the invention "a method for obtaining biologically active substances from the balsam poplar buds", the invention was registered in the State Register of Inventions of the Republic of Kazakhstan on June 15, 05 year, the defendant is the patent owner, the plaintiff is the author of the invention. The claims are formulated as follows: a method for obtaining biologically active substances from balsam poplar buds, including steam treatment at a steam pressure of 0.1-3 atm and a temperature of 105-130 degrees Celsius.

According to the letter of the Committee for Control of Medical and Pharmaceutical Activities of the Ministry of Health of the Republic of Kazakhstan dated 21.06.10, the medicines "Ef", "Ef-2", "Ef-3" manufactured by NPO EF LLP were registered on 10.22.03, in accordance with the current At the time, the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan No. 2655 dated November 23, 1995 "On Medicines" did not include the coordination of technological regulations for the production of medicines within the competence of the Ministry (vol. 1 case sheet 157).

Following the introduction to the thesis by T.S. on the topic "Improving the technology of processing balsam poplar buds and developing medicines based on them", defended on November 18, 2005 at the South Kazakhstan State Academy, the developed technology for the complex processing of poplar buds was adopted as the base for the construction of the production workshop of NPO EF LLP, and on April 6, 2004, the 1st stage of the enterprise was put into operation.

All of the above was taken into account by the courts when making a decision, and the cassation board considers it proven in the case that the scientific work of T.S. was based on a preliminary patent for the invention "a method for obtaining biologically active substances from balsam poplar buds", until the defense of T.S. technological regulations were developed that were used with his knowledge by the defendant when filing an application for the said patent, and that, having a license for production, NPO EF LLP, in which the plaintiff worked as a production manager, produced medicines "Ef", "Ef-2" , "F-3".

The concluded settlement agreement also points to the inconsistency and inconsistency of the plaintiff's arguments on extending the provisions of copyright to the Ef-2 tincture and Ef-3 suppositories to their qualification as objects of patent law.

In addition, as the courts rightly pointed out, copyright applies to works of science, art and

literature, but medicines are not, in accordance with Art. 2 of the Patent Law, this law regulates property relations, as well as personal non-property relations related to them, arising in connection with the creation, legal protection and use of industrial property objects.

The arguments of the complaint about classifying his scientific works as objects of copyright protection only because they are composite works (clause 2, clause 3, article 972 of the Civil Code) are untenable, since this does not apply to the merits of the claim, and, moreover, the plaintiff admits a contradiction, indicating that he is the author of a scientific work and, at the same time, a composite (collection).

The Board concludes that the courts reasonably took into account the chronological sequence and interconnectedness of the defendant's activities in issuing permits and organizing the production of medicines "Ef", "Ef-2", "Ef-3", in which the plaintiff T. S., which began in February 2004 with the approval of industrial regulations in the Committee of Pharmacy, as well as data on the preparation, defense, publication of the plaintiff's scientific work, begun during his postgraduate studies (2001-2005). At the same time, in the opinion of the board, the fact of defending the dissertation of T.S. in November 2004, since the defense confirmed the scientific status of this work, which allows it to be attributed to the object of copyright in accordance with paragraph 1 of Art. 971 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan.

Since the organization and the actual production cycle for the manufacture of medicines "Ef", "Ef-2", "Ef-3" in NPO EF LLP was carried out with the direct participation of the plaintiff, which is confirmed by the indication in the Introduction to the dissertation on the construction of a production workshop and production products from poplar buds, – the plaintiff's arguments that he was not aware of the activities for the organization of production at NPO EF LLP, and that the courts unreasonably applied the statute of limitations do not deserve attention. At the same time, the board believes that the production of drugs "Ef", "Ef-2", "Ef-3" until the spring of 2010 does not affect the expiration of the limitation period, since, according to paragraph 1 of Art. 180 of the Civil Code, the limitation period begins from the day when the person knew or should have known about the violation of the right (http:sud.kz).

Thus, the plaintiff misinterpreted the norms of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Copyright and Related Rights" and the Patent Law of the Republic of Kazakhstan, therefore, the courts correctly concluded that the plaintiff's claims were inconsistent, respectively, there was no talk of any material compensation.

Often, copyright holders go to court with claims to ban the import of an intellectual property object, offer it for sale, sale and other introduction into civil circulation in the Republic of Kazakhstan before the expiration of the protection period, thereby substantiating their claims by the fact that they are the legal owner of a certain object. Such copyright holders cannot allow the parallel use of similar objects by someone else, completely forgetting that such actions generally lead to a violation of competition law and negatively affect the firmness and freedom of civil circulation. And it would have been so, if not for the adoption in 2012 in the legislation of the Republic of Kazakhstan of the norm on the exhaustion of exclusive rights.

One of these entrepreneurs turned out to be the plaintiff AsPharmaS.A. (France), who filed a lawsuit against GX LLP to ban the import of a medicinal product, offer it for sale, sale and other introduction into civil circulation in the Republic of Kazakhstan before the expiration of the term of protection of the invention, protected by a patent, indicating that AsPharmaS. BUT. is the owner of the RK patent No. 9196, for the invention "Methods for the purification of 10-deacetyl-baccatin III and taxotere, taxotere trihydrate", issued on June 15, 2000 with priority dated March 22, 1993. The patent in part of paragraph 10 of the claims is valid until March 18, 2019.

LLP "GX" received in the Republic of Kazakhstan the state registration of the drug under the trade name "Vizdok". The registration certificate for the medicinal product was issued. The drug is also included in the state register of medicines, medical devices and medical equipment of the Republic of Kazakhstan from the moment of its state registration.

The plaintiff believes that the defendant's actions create a threat of violation of the plaintiff's exclusive right to an invention protected by the Patent (substance protected by paragraph 10 of the Patent's claims). Asks to ban "G X" LLP from importing a medicinal product (any dosage) with the trade name "Vizdok" in the Republic of Kazakhstan, offering it for sale, sale, other introduction into civil circulation in the Republic of Kazakhstan until the expiration of the term of protection of the invention protected by paragraph 10 of the formula of the patent of the Republic of Kazakhstan "Methods for the purification of 10-deacetyl-baccatin III and taxotere, taxotere trihydrate" No. 9196.

By the decision of the Specialized Interdistrict Economic Court of Almaty dated October 06, the claims were satisfied.

By the ruling of the Appellate Judicial Board of the Almaty City Court dated February 12, 2015, the decision of the court of first instance was canceled for the adopted new appeal decision.

As established by the court and confirmed by the case file, AsPharmaS.A. holds the RK Patent No. 9196 for the invention "Methods for the purification of 10-deacetyl-baccatin III and taxotere, taxotere trihydrate", issued on June 15, 2000 with priority dated March 22, 1993.

Paragraph 6 of Article 12 of the Patent Law of the Republic of Kazakhstan dated July 16, 1999 determines what is not recognized as a violation of the exclusive right of the patent owner to import into the territory of the Republic of Kazakhstan, use, offer for sale, sale, other introduction into civil circulation or storage for these purposes of funds containing protected objects of industrial property, if they were previously introduced into civil circulation on the territory of the Republic of Kazakhstan by the patent holder or another person with the permission of the patent holder; paragraph 10 of Art. 6 of the Patent Law, defining the criterion of patentability; subclause 7) clause 4 of the Rules for state registration, re-registration and amendments to the registration certificate of medicines, medical devices and medical equipment, approved by order of the Minister of Health of the Republic of Kazakhstan dated November 18, 2009 No. 735, providing for the concept of a generic (reproduced drug) as a drug that corresponds to the original drug in terms of the composition of active substances, dosage form and entered into circulation after the expiration of the title of protection for the original drug, or under a license agreement, came to the rightful conclusion that the plaintiff did not prove a violation of his exclusive rights to the drug, as well as the legitimacy of the defendant's arguments that the plaintiff's actions are aimed at restricting the free circulation of the Vizdok drug, which competes with a similar drug imported by the plaintiff, the cassation board considers lawful and justified (http:sud.kz).

Thus, not always certain actions of competitors should be qualified as unlawful actions, one should not forget about the freedom of competition and its protection.

Of course, in practice, cases of harm to trademark owners are also common.

The court of the Specialized Interdistrict Administrative Court of the city of Astana considered the case of an administrative offense against CenterPivo-A LLP, in committing an administrative offense under Article 158 of the Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offenses.

Based on the appeal of the director of SHYMKEN BEER LLP K.A. on the fact of illegal use of TsentrPivo-A LLP (hereinafter – LLP) of the trademark "SHYMKEN BEER", "SHYMKENT SYRASY" (hereinafter – Trademarks), an unscheduled check was registered for compliance with the requirements of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Trademarks, Service Marks and Place Names origin of goods.

Based on the results of the inspection of the activities of CenterPivo-A LLP, stockpiled metal barrels or kegs with beer labeled "Derbes Shymkent Soft" were found, where in the word "Shymkent" after the letter "m" the word "kent" was painted over with a black marker. Below on the label in the Kazakh language is written "DERBES SHYMKENT SOFT", also in Russian "BEER LIGHT DERBES SHYMKENT SOFT".

Registration of the appellation of origin of goods "SHYMKENT BEER SHYMKENT SYRASY" was carried out for Shymkentpivo LLP in accordance with the Certificate for the right to use the appellation of origin (AO) No. 44-1.

According to paragraph 1 of Art. 37 of the Law, "The owner of the right to use the appellation of origin of goods has the exclusive right to use it." Therefore, Shymkentpivo LLP has the exclusive right to use the appellation of origin of goods, such as: Shymkent, Shymkent, Shym and other derivative indications.

The court does not agree with the conclusion of the specialist dated 04/02/2016, since the specialist compared the combined symbol "Derbes Shymkent Soft" with "SHYMKENT BEER, SHYMKENT SYRASY" marked with a trademark, but did not take into account that "SHYMKENT BEER, SHYMKENT SYRASY" is appellation of origin of goods, as it is registered in the state register of appellations of origin of goods No. 44-1 dated October 6, 2015, in accordance with paragraphs. 11 of Article 1 Law of the Republic of Kazakhstan dated July 26, 1999 No. 456-1 "On Trademarks, Service Marks and Appellations of Origin of Goods", as well as on the above grounds. Thus, the fact that TsentrPivo-A LLP committed an administrative offense in terms of the illegal use of the name of the place of origin of goods was proven by the case materials. The court considered it possible to impose a penalty in the form of a fine with confiscation of the appellation of origin of goods (http:sud.kz).

It is obvious that guilt proven by a court decision in committing an administrative offense in terms of illegal use of the appellation of origin of goods gives grounds to file a civil claim for damages caused to the right holder, as well as to demand material compensation for violation of the exclusive right to the appellation of origin of goods.

The cassation judicial board of the court of the city of Astana considered a civil case on the claim of IP "Center A-t "OA" T.S." to the NGO "Creative Center A-t "OA" on imposing on the defendant the obligation to stop using the trademark and on the counterclaim of the NGO "Creative Center A-T "OA" to IP T.S. and the Committee for Intellectual Property Rights of the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan on invalidating the decision of the Appeals Board, registering a trademark, assigning to IP T.S. obligation to return the seal and copies of documents, recognition of the actions of IP T.S. an act of unfair competition.

IP T.S. is the owner of the trademark, then its demands for the termination of the use of the trademark "OA" or a designation confusingly similar to it, the exclusion of the use of the trademark "OA" from all information sources, the exclusion of the word "OA" from the name of the Public Association and its re-registration are subject to satisfaction.

Considering that the circumstances of the case were established correctly, the collegium considered that the courts had made a mistake in applying the norms of substantive law, the collegium considered it possible, without sending the case for a new trial, to cancel the judicial acts held in the case regarding the satisfaction of the counterclaim with the issuance of a new decision to refuse satisfaction of the claim for recognition of the trademark registration as invalid. At the same time, by a resolution, the board ordered the NGO "Creative Center AI "OA" to stop any use of the trademark "OA" or a designation confusingly similar to it, to exclude from all information sources (mass media, television and radio, Internet, advertising, etc. .) use of the trademark "OA", exclude the words "OA" from the name of the Public Association and re-register it (http: sud.kz).

Thus, questions are resolved in court if a trademark is registered and its right holder is determined. And the right holder has the right to demand compensation for damages caused by the unlawful use of a trademark that is confusingly similar. Compensation as a form of civil liability is not provided for by the legislation of the Republic of Kazakhstan in case of violation of exclusive rights to a trademark.

In this respect, Kazakh legislation differs from Russian legislation.

According to paragraph 3 of Article 1252 of the Civil Code of the Russian Federation, compensation is subject to collection when the fact of an offense is proven, while the copyright holder is exempted from proving the amount of losses caused to him (http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_64629/a68c2e03d7967da86ff598906972cd025196845e).

Obviously, compensation for damages and compensation are not identical concepts.

It should be noted that the nature of compensation was described in one of the judicial acts by the Intellectual Property Rights Court of the Russian Federation: "... is a sanction for a non-contractual civil offense. Compensation is an independent type of civil liability, and the rules provided for in relation to other types of civil liability cannot be applied to it (Ostanina E.A., Taradanov 2015 : 418).

At the same time, we agree with this position, and as we see from the above judicial practice, Kazakh courts hold a similar opinion when making decisions.

Moreover, as I.A. Zenin, the copyright holder has the right to demand compensation from the infringer for each case of misuse of an intellectual property object individually or for the entire offense as a whole, that is, to sum up several compensations (Zenin 2012:391).

Kazakhstani judicial practice does not differ in a different approach. Each fact of infringement of rights to objects of intellectual property and compensation for damages are the subject of separate claims.

When considering disputes in the field of intellectual property, we see that the courts take into account the legal nature of objects, since this specificity is reflected in the use of objects and legal protection.

The next institution that we will touch upon in this article are obligations due to unjust enrichment, which also arise due to illegal actions.

In accordance with paragraph 1 of Art. 953 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, a person (purchaser) who, without the grounds established by law or a transaction, acquired or saved property (unjustly enriched) at the expense of another person (victim), is obliged to return to the latter the unjustly acquired or saved property, except for the cases provided for in Article 960 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51013880#activate_doc=2).

O.S. Ioffe wrote that the conditions for the emergence of this kind of obligation are: firstly, it is necessary that one person acquire (save) property at the expense of another, that is, that an increase or preservation of property in the same amount on one side should be the result of a corresponding decrease in it on the other side. In the absence of this condition, the obligation either does not appear at all, or does not arise in relations between these subjects. Secondly, it is necessary that the acquisition (saving) of property by one person at the expense of another occurs in the absence of sufficient grounds for this, provided for by law or a transaction (Ioffe 2004: 818).

Obligations due to unjust enrichment differ significantly from obligations due to infliction of harm. The groundless nature of the acquisition (saving) of property makes it objectively illegal. But it does not follow from this that it is caused only by illegal actions. There are known cases of unjust acquisition as a result of events, not actions.

It does not matter what caused the obligation to arise as a result of unjust enrichment, it is significant that the acquisition of property is groundless, illegal. The difference from obligations from causing harm is that harm can be caused by both illegal and lawful actions. (Ioffe 2004: 819).

Obligations due to unjust enrichment always have property as their object, in contrast to obligations from causing harm, since intangible benefits can be the subject of harm.

The acquisition (saving) of property is recognized as unjustified because either the corresponding basis was absent from the very beginning, or it disappeared later (Ioffe 2004: 819).

D.G. Lavrov notes that it is necessary to distinguish between the objective wrongfulness of the very fact of unjust enrichment and the nature of the actions leading to the emergence of the corresponding obligation. Very often they are lawful actions committed either by the victim himself, or by the enriched person, or by third parties (Lavrov, Sergeev, Tolstoy 2008:780).

It is difficult to disagree with D.G. Lavrov, obligations due to unjust enrichment are objectively illegal.

O.N. Sadikov notes that the rules on unjust enrichment apply regardless of whether the enrichment was the result of the behavior of the enriched person, the victim himself, third parties or happened against their will. The reasons and motives for unjust enrichment and the presence, or, conversely, the absence of guilt in the actions of the parties, have no legal significance. The result is important: enrichment without a proper legal basis (Sadikov 2010:491).

At the same time, guilt is taken into account, this is provided for in paragraph 2 of Art. 955 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, according to which: “The acquirer is liable to the victim for any, including accidental shortage or deterioration of unjustly acquired or saved property that occurred after he learned or should have learned about the unjustified enrichment. Until that moment, he is liable only for intent and gross negligence. (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51013880#activate_doc=2).

The property constituting the acquirer’s unjust enrichment must be returned to the victim in kind. If it is impossible to return in kind the unjustly received or saved property, the acquirer is obliged to compensate the victim for the real value of this property at the time of its acquisition, as well as to compensate for losses caused by a subsequent change in the value of the property, if the acquirer did not reimburse its value immediately after learning about the unjustified enrichment.

A person who unjustifiably received or saved property is obliged to return or compensate to the victim all the income that he has derived or should have derived from this property from the time when he learned or should have learned about the unjustified enrichment.

According to Art. 960 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan is not subject to return as unjust enrichment:

1) property transferred in fulfillment of an obligation before the due date for fulfillment, unless the obligation provides otherwise;

2) property transferred in fulfillment of an obligation after the expiration of the limitation period;

3) amounts of money and other property provided to a citizen, in the absence of bad faith on his part, as a means of subsistence (salary, royalties, compensation for harm to life or health, pension, alimony, etc.) and used by the acquirer;

4) amounts of money and other property provided in pursuance of a non-existent obligation, if the acquirer proves that the person demanding the return of the property knew about the absence of the obligation or provided the property for charity purposes (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51013880#activate_doc=2).

Obligations due to unjust enrichment may arise in the area of intellectual property. Therefore, when such facts are revealed, right holders should not forget about this and demand not only the return of

unjust enriched (saved), but also the compensation of the earned income.

Moreover, if actions not directly aimed at ensuring the interests of another person, including in the case when the person who committed them mistakenly assumed that he was acting in his own interest, led to unjust enrichment of another person, the rules of the chapter on obligations due to unjust enrichment are applied.

Actions in someone else's interest without an order also refer to non-contractual obligations, and, as a rule, they can arise simultaneously with obligations due to unjust enrichment.

Art. 855 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan provides that actions without an order, other indication or previously promised consent of the person concerned in order to prevent harm to his person or property, fulfill his obligations or in his other legitimate interests (actions in someone else's interest) must be performed based on obvious benefit or benefit and actual or probable intentions of the person concerned, with due diligence and prudence due to the circumstances of the case (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51013880#activate_doc=2).

This norm actually defines the main conditions: firstly, the actions are performed without an order, other indication or previously promised consent of the person concerned, and secondly, the goal is to prevent harm to the person of the person concerned or property, the fulfillment of his obligations or in his other legitimate interests, in thirdly, the actions proceed from the obvious benefit or benefit and the actual or probable intentions of the person concerned; fourthly, the actions are performed with care and discretion.

Thus, in order to recognize actions as an obligation in someone else's interest without a mandate, they must meet the specified conditions.

Often, the authors note that in real life situations sometimes arise when some persons voluntarily perform certain actions in the interests of other persons, without having any authority from the latter to commit them. Most often this is done for moral reasons in order to prevent (reduce) harm that threatens the property interests of persons who are temporarily absent or for other reasons cannot take care of protecting their interests themselves (Sergeev, Tolstoy 2008:786).

Of course, as a result of such circumstances, persons perform not only actual, but also legal actions, and at the same time they have the right to demand compensation for the losses that they have suffered in connection with the commission of actions in someone else's interest without an order and may even receive a reward.

Obligations arising from unilateral transactions include competitive obligations, namely: a public promise of remuneration and obligations arising from tender, auction and other forms of bidding (ie obligations from unilateral actions).

According to paragraph 2 of Art. 910 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan in the tender obligation, its initiator, on the basis of the subject determined by him and the initial conditions of the tender, makes an offer to take part in it to an indefinite or certain circle of persons and undertakes to pay the established remuneration to the winner of the tender and (or) conclude an agreement with him corresponding to the content of the tender obligation (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51013880#activate_doc=2).

An offer to take part in the competition can be made by the initiator of the competition directly or through the intermediary organizer of the competition.

The rights and obligations of the mediator are determined by his contract with the tender initiator.

The legal facts that make up the competition are successive unilateral transactions: announcement of a competition, submission of works for the competition, adoption of an evaluation decision, payment of remuneration or return of the submitted works. The main legal fact in the development of the competitive legal relationship is the announcement of the competition. It is this legal fact that gives everyone (with a closed competition – for a certain circle of people) the opportunity to take part in the competition. The implementation of this opportunity is accompanied by the performance by the relevant persons of actions to submit works, other results they have achieved for the competition (Sergeev, Tolstoy 2008:801-802).

The competition may be open, when the invitation of the competition initiator to take part in the competition is addressed to everyone by an announcement in the press and other mass media, or closed, when the offer to take part in the competition is sent to a certain circle of persons at the choice of the competition initiator.

An open tender may be conditioned by the preliminary qualification of its participants, when the initiator of the tender conducts a preliminary selection of persons wishing to take part in the tender.

In accordance with paragraph 1 of Art. 911 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, any person who has publicly announced the payment of

remuneration in monetary or other form for the best performance of work or the achievement of other results must fulfill the obligation to the person who, in accordance with the terms of the competition, is recognized as its winner.

Paragraph 2 of Article 911 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan defines the conditions that provide for the content of a public promise of remuneration: conditions that provide for the essence of the assignment, criteria and procedure for presenting results, the amount and form of remuneration, as well as the procedure and timing for announcing results.

A public promise of a reward, as the very name of the obligation implies, implies some kind of reward, and the decision to pay the reward and its payment itself must be accepted and implemented within the time frame established by the promise.

As for works that did not receive remuneration, the person who made a public promise of remuneration is obliged to return them to their creators, unless otherwise provided by the terms of the competition.

If you pay attention to the content of paragraph 4 of Art. 911 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, it follows from its content that only works of science, literature or art, that is, only objects of copyright, can be the subject of a public promise of an award.

Public promises of rewards for the creation of works of science, literature and art are quite common, but it remains unclear why the Civil Code of the Republic of Kazakhstan excluded such a possibility for industrial property objects, even if not all, with the exception of means of individualization. After all, as a result of a public promise of an award, an object of copyright can be created as a kind of image, for example, such an image becomes a trademark after state registration.

According to paragraph 4 of Art. 911 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, if a competition is announced for the creation of a work of science, literature or art, the person who made the public promise acquires the pre-emptive right to conclude an agreement with the creator of the work for its use with the payment of a fee, unless otherwise established by the public promise of remuneration.

The Civil Code and the Law of the Republic of Kazakhstan "On Copyright and Related Rights" recognize the copyright agreement as the only (except for inheritance) basis for the transfer of copyright to use a work (Articles 30 and 31 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Copyright and Related Rights"). Therefore, the transfer (acquisition) of property rights to use works directly "by competition" is excluded. An author's agreement may be concluded with the winner of the competition (Basin, Suleimenov 2006: 325). The initiator of the tender has not only the pre-emptive right to conclude such an agreement, but is not obliged to conclude it (Basin, Suleimenov 2006: 325).

As V.T. Smirnov, a public promise of a reward is a promise of property reward addressed to an indefinite circle of persons for achieving a conditioned result. Who will achieve this result (Smirnov, Sergeev, Tolstoy 2008:799).

The public promise of a reward is a one-way deal. In fact, the onset of legal consequences depends on whether the result is achieved or not.

In the legal literature, the following signs of a public promise of a reward are noted.

The first sign is that this obligation is characterized by the announcement of the issuance of a reward for certain actions by a capable person. The obligation to pay a reward arises on the condition that the promise of the reward makes it possible to establish by whom it was promised. The person who responds to the promise is entitled to demand a written confirmation of the promise and bears the risk of the consequences of not presenting this demand if it turns out that the announcement of the reward was not actually made by the said person.

The second sign is its urgent nature.

The third sign is his public character. In addition, if the amount of the reward is not indicated in the public promise, it is determined by agreement with the person who promised the reward, and in the event of a dispute, by the court.

The fourth feature is the absence of a direct motivational connection between the announcement made and the performance of the required actions, which gives rise to the obligation to pay the reward, regardless of whether the corresponding action was performed in connection with the announcement or regardless of it (Ryzhenkov 2013:388-389).

O.S. Ioffe wrote that in order for a promise to be legally binding, it must meet certain criteria, namely:

a) the promise of a reward must be public, that is, addressed to an indefinite circle of persons;

b) the promised remuneration must be property, that is, monetary or otherwise, having a value expression;

c) a necessary element of the content of the public promise of the reward is an indication of the result to be achieved as a condition for receiving the reward;

d) the promise of a reward should make it possible to establish by whom it was promised (Ioffe 2004:750).

When an author writes a work in response to an announced competition, he does not make any transactions in the course of his creative activity, not to mention that the competition can be held on already created and even published works, but the provision of the achieved result to the one who announced the promise of the award, as well as agreement (whether explicit or tacit) to include an assessment of the result achieved prior to such announcement is, of course, a bargain. Consequently, along with the achieved result, the legal structure that generates the obligation includes at least two unilateral transactions – the promise of a reward and a response to it expressed in one way or another (Ioffe 2004:750-751).

A public promise of a reward can be regarded as a public offer, since the offer of a public promise of a reward provides for making a deal on the conditions specified in the offer with anyone who responds, and we propose to consider the response to a public promise an acceptance.

Thus, the authors have developed key features of a public promise of a reward. As wrote O.S. Ioffe, an obligation based on a competition obliges the organizer to pay and authorizes the applicant to receive a conditional remuneration for the work submitted by him and recognized as worthy (Ioffe 2004:752).

Of course, the subject of this obligation may be the creation of the result of creative activity. In Kazakhstan, the announcement of a public promise of an award is not uncommon; periodically, such contests are announced by the well-known Paragraph Information System. Moreover, in our opinion, the object can be not only works of science, literature and art, but also inventions or useful models that could be further used in industry, given the focus of Kazakhstani society and the state on industrialization, such tasks cannot be solved without material incentives authors.

Literary works on a given topic can be created simultaneously and independently of one another by several authors without any coincidence of artistic and other merits, excluded by the individuality of literary creativity. In this regard, it is customary to distinguish between a public promise of an award, which is built as a competition and is not a competition (Ioffe 2004:751).

The situation is different with competitions for works of science, literature and art. In these cases, the organizer has mutual obligations with the winning applicants: he is obliged to pay remuneration, but has the right to use the awarded works, but not in any way, but only as provided in the competition announcement. For example, a performance organization has announced a competition for a stage work with the right to use it for staging on stage, it does not have the right to publish the awarded work as a literary work (Ioffe 2004:761).

At the same time, it should be remembered that the use of awarded works must be based on the rules of intellectual property law, which means that the right to use the object of copyright in a certain way must be granted on the basis of an author's agreement.

The general rule on the payment of a premium does not deprive the author of the right to receive remuneration for the use of his work in accordance with the norms of copyright law. But in the conditions of the announced competition, it may be stipulated that the use of the awarded work does not belong to a separate payment. In the latter case, the premium should not be less than the amount of the author's fee established by law, since it is not allowed to reduce the current remuneration rates for authors in any way, including through a competition. Otherwise, the author will be entitled to recover from the organizer for the use of his work the difference between the premium received and the rates of royalties. In order, however, for the competition to play a stimulating role, the premium, the payment of which excludes royalties, must be greater than the amount of the remuneration that would be due under the norms of copyright law to the author for the use of his work (Ioffe 2004:761).

In accordance with paragraph 1 of Art. 912 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, a person who has publicly announced the payment of remuneration has the right to refuse this promise in the same form, except when the announcement itself provides for or follows from it that the refusal is unacceptable or a certain period is given for performing the action for which the reward is promised, or to at the time of the announcement of the refusal, at least one of the responding persons has already performed the actions specified in the announcement.

At the same time, it should be remembered that the cancellation of a public promise of a reward does not relieve the one who announced the reward from reimbursement to the person who responded of the expenses incurred by him in connection with the commission of the action provided for by the announcement. The amount of compensation in all

cases cannot exceed the remuneration specified in the announcement.

Another type of competitive obligations are tenders and auctions.

According to paragraph 1 of Art. 915 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, when bidding in the form of a tender, its initiator (organizer) undertakes, on the basis of the initial conditions proposed by him, to conclude an agreement (as a seller, buyer, customer, contractor, lessor, tenant, etc.) with one of the tender participants who will offer the best terms of the contract for the tender initiator.

On the basis of the tender, purchases of state bodies, companies that are part of state holdings, companies in the field of subsoil use, as well as those organizations that, with their internal rules, have adopted this type of purchase of goods, works or services, are built.

The purpose of a tender is to obtain goods, works or services on the basis of the most advantageous proposals for the customer.

As a rule, an appropriate contract is concluded with the winner.

Of course, the creation of intellectual property is also the subject of a tender, for example, the creation of certain software. Often this is not limited only to the creation, customers may also require technical support for the program, which is already drawn up in a mixed contract: copyright and services. If the tender initiator refuses to conclude an appropriate contract with the winner, the tender winner has the right to recover the losses caused to him.

By means of a tender, contracts are concluded between the tender initiator and the tender participant that offered the best terms of the contract for the tender initiator to create (develop) advertising slogans and images, works of science, literature and art, inventions and utility models, topologies of integrated circuits.

The participants of the tender, within the terms established by its terms, send their proposals to the tender initiator or its organizer in writing with all the documentation stipulated by the tender attached. The terms of the tender may provide for the submission of proposals in sealed envelopes and under slogans.

Violation of the deadlines for submitting proposals entails the exclusion of the person who missed the deadline from the number of tender participants, unless the initiator or organizer notifies this person in writing of admission to participate in the tender.

The tender may be declared invalid by its initiator if less than two participants took part in it or the proposals of the tender participants will be recognized by its initiator as not satisfying the conditions of the tender.

Another transaction that entails the emergence, change or termination of intellectual property rights is an auction, in which, in accordance with paragraph 1 of Art. 916 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, the seller undertakes to sell the subject of the auction to the bidder who offers the highest price for it.Зияткерлік меншік құқығының туындауына, өзгеруіне немесе тоқтатылуына әкеп соғатын басқа мәміле аукцион болып табылады, бұл ретте ҚР АК 916-бабының 1-тармағына сәйкес сатушы аукцион затын өзі үшін неғұрлым жоғары баға ұсынатын аукционға қатысушыға сатуға міндеттенеді.

The auction can be held on the terms of an increase (according to the English method of bidding) or a decrease in the price (Dutch method) from the price announced by the seller. The terms of an auction held to reduce prices may provide for a minimum price at which an item can be sold.

The subject of the auction may be any movable or immovable property not withdrawn from civil circulation, including intellectual property objects, contracts and property rights, including import, export and other quotas and licenses.

When bidding in the form of an auction in the field of intellectual property, works of art, paintings, sculptures, sale of property exclusive rights to any object of intellectual property rights may be alienated.

At the same time, there is one feature: the exclusive right to the result of intellectual creative activity or means of individualization exists regardless of the ownership of the material object in which such a result or means of individualization is expressed (Article 968 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan), that is, the author, losing ownership of the thing in which a painting or sculpture is expressed does not lose its personal non-property copyrights to these objects.

There are also a number of features for auctions, the subject of which is intellectual property: the right to follow and the right to access.

The right of reproduction is the right of the author to a share of the proceeds from the public resale of original works of fine art and original manuscripts (Sudarikov 2009:130).

In the legislation of the Republic of Kazakhstan, this provision is reflected in paragraph 2 of Art. 17 of the Law of the Republic of Kazakhstan “On Copyright and Related Rights”: “In each case of public (through an auction, fine art gallery, art salon,

shop, and so on) resale of the original work of fine art after the first alienation of ownership of such a work of fine art, the author or his heirs are entitled to a remuneration from the seller in the amount of five percent of the resale price (the right to follow). This right is inalienable during the lifetime of the author and passes exclusively to the author's heirs by law or will for the duration of the copyright. (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51005798&sub_id=170000&pos=5;-106#pos=5;-106).

We agree with S.A. Sudarikov that the right to follow has elements of both personal non-property and exclusive rights. On the one hand, the right to follow is inalienable, which is characteristic of a personal non-property right, and the inalienability of the right is introduced into the legislation to prevent the forced waiver of the author from his right. On the other hand, the duration of the right to follow is equal to the duration of the exclusive right (Sudarikov 2009:130).

According to paragraph 1 of Art. 17 of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Copyright and Related Rights» the author of a work of fine art has the right to demand from the owner of the work to provide the opportunity to exercise the right to reproduce his work (the right of access). At the same time, the owner of the work cannot be required to deliver the work to the author (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51013880#activate_doc=2).

The right of access secures the interests of the author, but does not make it possible to exercise dominance over the thing in which the work is expressed.

And not always, in our opinion, the right of access can be ensured, here a conflict of interest may arise between the author and the owner.

Proposals for participation in the auction must contain information about the subject of the auction, the place and time of its holding.

Persons wishing to take part in the auction must, before the start of the auction, unless otherwise provided by the conditions of its conduct, submit an application for participation in the auction and pay the established amount of the guarantee fee.

The auction can take place if at least two participants (buyers) take part in it.

If none of the participants wished to purchase the subject of the auction, the original price may be reduced or the subject of the auction removed from this auction.

Unless otherwise established by the terms of the auction, an agreement is concluded with the auction participant who offered the highest price for the sale of the subject of the auction to him. At the same time, you should remember the requirements of special legislation in the field of intellectual property and follow them when concluding a contract.

National Company JSC (hereinafter – JSC) filed a lawsuit against A.N. on recognizing the software product of the ABU «F» (hereinafter referred to as the software) as an official work and compelling to transfer the source data / codes. In support of this argument, the plaintiff refers to paragraph 2 of Art. 14 of the Law on Administrative Offenses of the Republic of Kazakhstan, according to which the property rights to an employee work belong to the employer.

The applicable law to the subject of the dispute is paragraph 2 of Art. 14 of the Law as amended on 10.06.1996, according to which the property rights to use an official work belong to the employer, if it is provided for in the contract between him and the author, and not otherwise provided, i.e. property rights belong to the author, i.e. A.N., but to the employer, i.e. Joint-stock companies they can belong if there is a civil-law author's contract, while it should be noted – not labor.

In such circumstances, the court considered that this legal justification was sufficient to leave the claims of the JSC without satisfaction. The plaintiff demanded that the software be recognized as a service work. However, in the opinion of the court, a work that was created within the limits of the labor and job duties of an employee can be recognized as official. At the same time, a specific work can be recognized as official only if the employment contract or job description includes a provision that the employee's duties include creative work, the result of which is a certain object of copyright.

The plaintiff did not submit job descriptions for the period 1997-2001, according to which A.N. the creation of specific information systems (software products) was imputed as a labor duty.

The plaintiff has been using this information system for more than ten years, sees this screensaver in the program, and has never demanded from the author A.N. replace it, indicate the owner of the exclusive rights – JSC, although A.N., as an employee of the JSC, was in the service of dependence on the employer. For a long time, AO did not declare its rights to the service work anywhere.

Certificate of state registration of rights to the object of copyright No. 822 dated June 19, 2012. it is confirmed that the author of the software created on 10.09.1998 is A.N., the owner of property rights is LLP on the basis of an agreement dated 22.05.2012.

Thus, the court came to the conclusion that the claims of JSC for recognition of the software as

an employee work, for compulsion to transfer the source data / codes for the software product, as well as the password, must be left without satisfaction (http:sud.kz).

The JSC was unable to prove in court that its former employee A.N. during the period of work and on the instructions of the joint-stock company, he created software for the needs of the joint-stock company, thereby losing the case, and the joint-stock company had to conclude an agreement with the LLP, which A.N. assigned the rights to this software. Due to the fact that a joint-stock company is a national company, it is obliged to make purchases of goods, works and services according to the rules of procurement, that is, to announce tenders, competitions, but if the rights are acquired from developers or intellectual property owners, a so-called purchase agreement is concluded from one source. According to paragraphs. 28 art. 2 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Public Procurement", goods are also understood as objects of intellectual property rights. In accordance with paragraphs. 3 p. 3 art. 30 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Public Procurement", the acquisition of goods, services that are objects of intellectual property from a person who has exclusive rights in relation to the purchased goods, services is one of the grounds for public procurement from a single source by directly concluding a public procurement contract. But this is not enough, since the alienation and granting of rights to objects of intellectual property must be carried out according to the rules of special legislation. And this is confirmed by the provision of paragraphs. 9 st. 4 of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Public Procurement», according to which, that the implementation of public procurement is based on the principles of compliance with the rights to intellectual property objects contained in the purchased goods (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34146377#activate_doc=2).

Conclusion

Thus, it is obvious that the basis for the emergence of relations regarding intellectual property can be not only contracts, but also non-contractual obligations. At the same time, when applying the legislation regarding non-contractual obligations, one should not forget about the requirements of special regulatory legal acts when regulating relations in the field of intellectual creative activity.

References

Grazhdanskoye pravo: yuridicheskiye fakty: uchebnik dlya bakalavrov / Otv. izd. V.V. Dolinskaya V.L. Slesarev. – M.: Prospekt, 2017.

Grazhdanskoye pravo: uchebnik / Pod red. SS. Alekseyeva. – 3-ye izd., ucheb. I myach. – M.: Prospekt; Yekaterinburg: Institut chastnogo prava, 2013.

Anisimov A.P. Grazhdanskoye pravo Rossii. Osobennaya chast': uchebnik dlya bakalavrov / Pod red. A.YA Ryzhenkova. – M.: Yurayt, 2013.

Grazhdanskoye pravo: Uchebnik. T. II / Red. NA. Sadikova. – M.: Yuridicheskaya firma «KONTRAKT»: INFRA-M, 2010.

Shiktybayev T.T. Vina prichinitelya i poterpevshego v deliktnykh obyazatel'stvakh // https://www.zakon.kz/122988-vina-prichinitelja-i-poterpevshego-v.html.

Otradnova O.A. Printsipy spravedlivosti, razumnosti, dobrosovestnosti v nedogovornykh obyazatel'stvakh, voznikayushchikh iz naneseniya vreda, v grazhdanskom prave Ukrainy // Al'manakh tsivilistiki: Sbornik statey. Vyp. 2. / Pod red. Maydanika R.A. – K.: Alerta; KNT; Tsentr uchebnoy literatury, 2009.

Pravo intellektual'noy sobstvennosti. T. 1. Obshchiye polozheniya: Uchebnik / Pod obshch.red. L.A. Novoselovoy.- M.: Statut, 2017.

Ostanina Ye.A., Taradanov R.A. Kompensatsiya za narusheniye isklyuchitel'nogo prava na tovarnyy znak // Obyazatel'stva, voznikayushchiye ne iz dogovora: Sbornik statey / Otv. Red. M.A. Rozhkova. – M.: Statut, 2015.

Zenin I.A. Pravo intellektual'noy sobstvennosti: uchebnik dlya magistrov. – M.: Yurayt, 2012.

Ioffe O.S. Izbrannyye trudy. V 4 t. T. III. Obyazatel'stvennoye pravo. – Spb.: Yuridicheskiy tsentr Press, 2004.

Grazhdanskoye pravo: ucheb.: v 3 t. T. 2. – 4-ye izd., pererab. i dop. / Otv. red. A.P. Sergeyev, YU.K. Tolstoy. – M.: Prospekt, 2008

Grazhdanskiy kodeks Respubliki Kazakhstan (Osobennaya chast'.) Kommentariy (postateynyy): V dvukh knigakh. Kniga 2 / otv. red. M.K. Suleymenov, YU.G. Basin. – Almaty, 2006.

Grazhdanskoye pravo Rossii. Osobennaya chast': uchebnik dlya bakalavrov / Pod obshch.red. A.YA. Ryzhenkova. – M.: Yurayt, 2013.

Sudarikov S.A. Pravo intellektual'noy sobstvennosti: ucheb. – M.: Prospekt, 2009.

IRSTI 10.63.59 https://doi.org/10.26577/JAPJ.2022.v102.i2.08

S.K. Tasybayeva

D.A. Kunaev Eurasian law Academy, Kazakstan, Almaty
e-mail: cool.saule81@mail.ru

CURRENT ISSUES OF RESOLVING INDIVIDUAL LABOR DISPUTES

This article discusses the specifics of the jurisdiction of individual labor disputes in the Republic of Kazakhstan. Today in Kazakhstan, the legal regulation of individual labor disputes is one of the key issues in the field of labor relations.

At the present stage, there is a tendency to expand the judicial settlement of labor conflicts in the current legislation. However, it should be borne in mind that the judicial procedure for resolving individual labor disputes is expensive, lengthy and not too formal, and the court cannot equally satisfy the interests of both parties. All this negatively affects the relationship between the employee and the employer, which contributes to the growth of social tension. The occurrence of labor disputes usually precedes labor offenses in the field of Labor, which are the direct cause of the dispute. A labor offense is a non-performance or improper performance of labor duties in the field of labor, as well as separation, and therefore violation of the rights of another subject of this legal relationship.

The methodological and theoretical basis of the work is the general scientific dialectical method of cognition, the empirical method, and the formal and logical method.

Key words: labor law, labor code, individual labor disputes, jurisdiction of individual labor disputes, court, conciliation Commission.

С.К. Тасыбаева

Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясы, Қазақстан, Алматы қ.
e-mail: cool.saule81@mail.ru

Жеке еңбек дауларын шешудің өзекті мәселелері

Бұл мақалада жеке еңбек дауларының ведомстволық бағыныстылығының ерекшеліктері қарастырылады. Қазақстанда қазіргі таңда жеке еңбек дауларының құқықтық реттелуі еңбек құқыққатынастарының маңызды мәселелерінің бірі болып табылады.

Қазіргі кезеңде қолданыстағы заңнамада еңбек дауларын сот арқылы реттеуді кеңейту үрдісі кең ауқымды қолданысы байқалады. Алайда, жеке еңбек дауларын шешудің сотта қаралу процессі ақылы, ұзақ және тым ресми емес екенін және сот екі тараптың мүдделерін бірдей қанағаттандыра алмайтындығын есте ұстаған жөн. Мұның бәрі қызметкер мен жұмыс берушінің арасындағы қарым-қатынасқа теріс әсерін беретіні айқын, бұл әлеуметтік шиеленістің өсуіне ықпал жасайды. Еңбек дауларының пайда болуы, әдетте, даудың тікелей себебі болып табылатын еңбек саласындағы еңбек құқық бұзушылықтарынан бұрын болады. Еңбек ету құқық бұзушылық – бұл еңбек саласындағы еңбек міндеттерін орындамау немесе тиісінше орындамау, сондай-ақ жұмыстан босату, демек, осы құқықтық қатынастардың басқа субъектісінің жеке құқықтарын бұзу болып саналады.

Зерттеу жұмысын жазудың әдіснамалық, сонымен қатар теориялық негізі жалпы ғылыми әдістер, атап айтқанда танымның диалектикалық әдісі, эмпирикалық әдіс және формальды-логикалық әдіс болып табылады.

Түйін сөздер: еңбек құқығы, еңбек кодексі, жеке еңбек даулары, жеке еңбек дауларының ведомстволық бағыныстылығы, сот, келісу комиссиясы.

С.К. Тасыбаева

Евразийская юридическая академия им. Д.А. Кунаева, Казахстан, г. Алматы
e-mail: cool.saule81@mail.ru

Актуальные вопросы разрешения индивидуальных трудовых споров

В данной статье рассматриваются особенности подведомственности индивидуальных трудовых споров в Республике Казахстан. На сегодняшний день в Казахстане правовое регулирование индивидуальных трудовых споров является одной из ключевых вопросов в сфере трудовых правоотношений.

 © 2022 Al-Farabi Kazakh National University

На современном этапе наблюдается тенденция к расширению судебного урегулирования трудовых конфликтов в действующем законодательстве. Однако следует иметь в виду, что судебная процедура разрешения индивидуальных трудовых споров является дорогостоящей, длительной и не слишком формальной, и суд не может в равной степени удовлетворить интересы обеих сторон. Все это негативно сказывается на отношениях между работником и работодателем, что способствует росту социальной напряженности. Возникновению трудовых споров обычно предшествуют трудовые правонарушения в сфере труда, которые являются непосредственной причиной спора. Трудовое правонарушение – это неисполнение или ненадлежащее исполнение трудовых обязанностей в сфере труда, а также увольнение, а следовательно, и нарушение прав другого субъекта данного правоотношения.

Методологической, а также теоретической основой написания исследоваельской работы являются общенаучные методы, а именно диалектический метод познания, эмпирический метод и формально-логический метод.

Ключевые слова: трудовое право, трудовой кодекс, индивидуальные трудовые споры, подведомственность индивидуальных трудовых споров, суд, согласительная комиссия.

Introduction

Market transformations have significantly changed the nature of industrial relations, in a complex complex of which social and labor relations arise and develop.

Kazakhstan's process of reforming the political and socio-economic conditions has a profound impact on labor relations and determines fundamental changes in their legal regulation (Toleuhanova 2006: 5).

The labor force becomes a commodity, an object of purchase and sale in the labor market, where labor relations are formed. The sale of labour occurs on the condition that the worker as a free person is free to dispose of his ability to work, i.e. the labor force, but is economically forced to sell his work, because he has nothing else to do with the existence of his and his family. Remaining the owner of his abilities to work, the employee sells his work for temporary use to the buyer-owner, who has the opportunity to pay for his work. Moreover, in these conditions, the field of labor organization needs such techniques and ways of legal regulation of labor relations, which would strengthen the role of the employee in increasing productivity while meeting his material needs.

Materials and methods

Nursultan Nazarbayev in his Message to the People of Kazakhstan «Kazakhstan Way-2050: A Single Goal, Common Interests, a United Future» notes that strategy is a program of concrete practical affairs, which day after day will make the country and life better for a better year after year Kazakhstan. Nevertheless, everyone should understand and know that in market conditions it is not necessary to wait for manna from heaven, but to work effectively. The task of the state is to create all conditions for this (www.akorda.kz.). Therefore, to date, one of the conditions for the creation of the Universal Labor Society in order to ensure a decent future of our motherland is to reduce the number of violations of labor laws, to create an appropriate legal basis for the regulation of labor disputes, which will contribute to the correct and rapid resolution of the latter.

To date, the Institute of Labour Disputes, as one of the most important institutions of labor law, regulates all legal disputes arising from social labor relations. First of all, it reflects individual labor disputes related to the conclusion, operation and termination of an employment contract, reparation spree of harm caused by the parties to the employment contract to each other.

According to L.A. Syrovatskaya, labor law does not regulate all relations on labor disputes. Part of them relating to individual labour disputes fall within the scope of civil procedural law (between each of the disputed parties and the judiciary). At the same time, the jurisdiction and the manner in which it is dealt with is due to the nature and nature of the disputes (Syrovatskaıa 1998: 106).

One of the most pressing issues in the science of labor law remains the question of the concept of "individual labor dispute". Although scientists have different opinions, there is no universal approach to defining this concept.

After analyzing the proposed legal literature, the definition of a dispute and conflict can be given several more examples common approaches. According to the definition of V.I. Dal, there is a dispute «an oral, oral or written discussion in which each side defends itself by denying the opponent's opinion» (Dal' 1995: 265). The definition of" dispute " is based on the competition of the parties.

In the" dictionary of the modern Russian language " by S. I. Ozhegov, the word "dispute" is interpreted as" oral competition, discussion something that everyone defends their opinion this is correct; a mutual requirement to own what the court decides." So, O. A. Vinogradova in her scientific article "Problems of individual labor dispute terminology: historical and legal aspect," writes E. F. Anderson, these are " labor conflicts-these are the disputes of workers and employees employers on the basis of Labor application. In labor disputes, "conflicts", no matter how different the conflicts of workers and employers are, the latter were divided by content there are two types: conflicts based on law and conflicts of interest" (Vynogradova 2013: 213). There should be a difference here between the concepts of" conflict "and" dispute " and, respectively the concepts of "labor conflict"and "labor dispute".

According to A. N. Asadov,"...not in labor disputes there is a conflict of forces, only a "psychological tension", through which disagreements turn into conflicts" (Asadov 1994).

Such psychological stress, of course, can indicate – this is the cause of the conflict, but the reverse option is also possible when there is a conflict that is not related to Labor Relations, the cause of a labor dispute will be. Terminological difficulties they arise not only because of the similarity of concepts, but also because disputes and conflicts often go hand in hand there may even be reasons for each other.

Discussion and results

Currently, the term" conflict " is used for a wide range of phenomena and has many types of manifestations studied in the interdisciplinary section. So, more than two decades ago, American Scientists R. Mack and R. Snyder, analyze several concepts related to conflicts and ask the question: "What is conflict?" it is often a rubber-like concept that can be stretched and used for its own purposes." (Trunin 2011: 48). So there is a dispute about how the disagreement over the concept of "labor conflict" in modern Russian science is correct define a term that combines a conflict of interest between the labor collective (part of it or the entire collective) with the tenant.

The main features of an individual labor dispute: they could not be adjusted;on the application of labor legislation and other requirements normative legal acts containing labor law norms; about them to the body for consideration of individual labor disputes (for the settlement of labor disputes).

The subject of individual labor disputes – some scientists it is believed that the pregnancy and the tenant. Other scientists determine the subject of individual labor disputes by individual elements of Labor Relations related to various legal institutions, for example, payment working hours, rest periods, material or disciplinary responsibility.

The subject of individual labor disputes can be various aspects of labor activity: salary (salary work on weekends or holidays); establishment or change of working conditions; legality of applying disciplinary liability measures, etc.

Scientist I. O. Snigireva believes that» the subject of an individual labor dispute is a creature declared by an employee requirements, such as violated recovery requirements protection of legitimate interests or recognition of subjective interests the rights that the employee believes belong to him. Thus, the subject of an individual labor dispute may be employee's claim for payment of wages, removal of disciplinary penalties, reinstatement to work, payment of forced free time, recognition of unjustified refusal conclusion of an employment contract» (Smirnova 2007a: 514).

According to T. A. Soshnikova, " the subject of the occurrence of individual labor disputes is the requirements of employees on the restoration of subjective rights violated by the administration in the course of applying the norms of labor legislation and regulatory provisions of collective agreements, as well as other local regulations acts, agreements and terms of Employment Contracts " (Smirnova 1991b: 338).

In conclusion, from the above point of view, this the subject of a dispute should be understood as the entire set of tangible and intangible objects related to them and related to them individual disputes arise in cases of unjustified violation by the employer of the current norms of labor legislation, the terms of a collective or employment contract, depriving the employee of the right to receive them or trampling on legal entities the interests of the employee, ultimately, as well as tangible or intangible.

In the legal literature, there are different approaches to identifying individual labor disputes.

In the doctrine of labor law there are methods of definition "individual labor dispute" through its elements: subjects object of an individual labor dispute; disagreements that are not resolved through preliminary negotiations; dynamics of the occurrence of an individual labor dispute.

As a result of consideration of the elements of an individual labor dispute, a comprehensive concept

of an individual labor dispute is formulated, taking into account modern concepts and legal doctrines.

Thus, N. S. Pilipenko, based on the analysis of the elements of an individual labor dispute, proposes the following definition of an individual labor dispute in labor legislation – fixing the actions of subjects of labor law (employer) regulation of Labor Relations (disagreements) occurrence of offenses in the process of applying norms in connection with the establishment of labor legislation or and by changing the existing working conditions this is a competent jurisdiction (Pilipenko 2016).

Legal analysis of the term" individual labor dispute" by dividing its elements (subjects, object of an individual labor dispute, preliminary negotiations as a way to resolve disputes; moment of occurrence of an individual labor dispute; filing an individual labor dispute submission of the dispute to the competent authority for consideration-consideration of dissent as a material category and individual labor disputes as legal relations arising from labor disputes.

Responsibility is the determination in which body should initially resolve this dispute over the properties and contents of an employment dispute. In our view, such a pointer in individual disputes is not only the nature of the dispute, but also the legal relationship from which the dispute, including the subject and the object of the dispute, emerges. Therefore, determining the jurisdiction of a separate individual labor dispute, it is necessary to first find out what kind of dispute, i.e. individual or collective, despite the fact that each collective dispute is based on individual.

At the same time, the jurisdiction of labor disputes should be have distinguished from the right of citizens to complain to a higher authority in relation to the one they complain about. The established procedure for dealing with labor disputes, including their jurisdiction, does not deprive the employee of the right to complain to a higher authority or administration about the actions (inaction) of a particular leader.

Jurisdiction, in our opinion, is an external indicator of the competence of a particular jurisdictional body to resolve individual labor disputes; legal consolidation of the range of issues that constitute the subject of an individual labor dispute, for consideration of which a certain procedure and bodies that can most effectively resolve the dispute have been established.

The order of consideration of individual labor disputes in the Republic of Kazakhstan (hereinafter RK) are regulated by the Labor code of the Republic of Kazakhstan (hereinafter – RK LC) (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38910832) and other laws and the procedure of consideration of cases on labor disputes in the courts is defined, in addition, the civil procedure legislation of Kazakhstan. Laws establish the specifics of consideration of individual labor disputes of certain categories of employees.

Article 170 of the labor code of the Republic of Kazakhstan establishes bodies that consider individual labor disputes arising mainly from labor relations. It specifies two jurisdictional bodies that are competent to consider labor disputes between an employee and an employer: the labor dispute conciliation Commission and (or) the court. Individual disputes can be have considered by the conciliation Commission regardless of whether the employee is a full-time, temporary, part-time employee, regardless of membership in a trade Union (Nurgalieva 2012: 422).

The labor legislation of our country does not determine individual labor disputes are considered directly by the court, without considering them in the conciliation Commission, while the Labor code of the Russian Federation (hereinafter RF LC) provides categories of individual labor disputes, the consideration of which is carried out only in the courts. So, according to article 391 of the labor code, the courts are dealing with individual labor disputes by the statements of the employee, employer or trade Union protecting the interests of the employee when they do not agree with the decision of the Commission on labor disputes or when the worker goes to court, bypassing the Commission on labor disputes and application of the Prosecutor, if the decision of the Commission on labor disputes does not correspond to the labor legislation and other acts containing norms of labor law.

According to Russian law, individual labor disputes on applications are have considered directly in the courts:

1) employee on reinstatement regardless of the grounds of termination of the employment contract, on change of date and formulation of reasons for dismissal, the transfer to another job, payment for the period of forced absence or payment of difference in wages for lower-paid work, about illegal actions (inaction) of the employer in the processing and protection of personal data of the employee;

2) the employer – for compensation by the employee for damage caused to the employer, unless otherwise provided by Federal laws.

Individual labor disputes are also considered directly in the courts: on the refusal to hire persons working under an employment contract with

employers-individuals who are not individual entrepreneurs, and employees of religious organizations; persons who believe that they have been discriminated against (Strogovich 2009: 709-710).

In our opinion, at the current stage of development, it would be appropriate, based on the experience of Russian legislation, to provide for this provision in the labor code of the Republic of Kazakhstan, which, in turn, would reduce the number of cases in courts related to individual labor disputes.

According to the guidelines for improving productivity developed by the International Labor Organization (ILO), «industrial relations depend on the interaction between employees and employers. The nature of their interaction depends on the environment in which they work as well as the type of dispute they seek to resolve. Many disputes, but not all, can be resolved by the parties themselves on the basis of consensus, dialogue and negotiations» (https://www.ilo.org/ifpdial/information-resources/publications/WCMS_211468/lang--en/index.htm: 22).

At the same time, it is not necessary to assign a secondary role to the courts, since there is a very positive practice of judicial settlement of labor disputes in the world.

The right to judicial protection is the most important constitutional guarantee of workers ' labor rights. The court performs a protective function in the process of resolving labor disputes and restoring illegally violated rights (Stavtseva 1998: 93).

The activities of specialized labour justice institutions have proved in practice their necessity and usefulness as one of the institutions of social and legal infrastructure that contribute to the effective resolution of labour conflicts with maximum consideration for the interests of the disputing parties and the entire society, and thus ensure social peace.

The important role of specialized labor justice institutions in the development of labor law, increasing its authority, consolidation in achieving internal consistency, eliminating gaps in law enforcement practice, and improving it is generally recognized. In many countries, decisions of labor courts are the source of labor law (Orobets 2003).

In Kazakhstan, there are currently no labor courts, which is why labor disputes are, have considered in courts of General jurisdiction in civil proceedings, whereas in most European countries, the jurisdiction of courts of General jurisdiction includes only individual labor disputes, less often – collective.

For example, in Switzerland, the vast majority of employment cases are have handled by courts of General jurisdiction. Special courts for the settlement of labor disputes exist only in certain cantons (Berdyachevski 2004: 205).

The peculiarity of labor disputes in Switzerland is that there are two levels: district courts (first instance) and cantonal courts of appeal (second, or cassation instance). The highest judicial authority is the Federal Court.

In the Federal Court, labor cases are have handled only in individual cases. As an example, the parties have concluded an agreement to refer the dispute to the first instance court, when the amount of the claim exceeds the amount stipulated by law.

The Federal Court has chambers for civil, criminal and insolvency and bankruptcy cases, etc.

The peculiarity of the proceedings in Switzerland is that the burden of proof is have shared between the parties. This means that the court is not has bound by claims and may go beyond them when making a decision.

Only court decisions with a high claim amount are subject to review or cancellation. There is a simplified special appeal procedure. It is have applied in cases where the court considers a complaint against a decision of a lower court to be «clearly justified» or, on the contrary, «clearly unfounded». On such complaints, decisions are have made in closed session by the court in three people (but only if it is adopted unanimously) (Scobelkin 2002: 480).

As an example, we can consider the Swedish legislation. Thus, the peculiarity of labor disputes in Sweden is has expressed in the fact that individual labor disputes of employees who are not members of trade unions are considered in courts of General jurisdiction. If the employee is not satisfied with how the Union protects those interests, or if the Union refused to file a claim on behalf of the employee in the labor court, it also has the right to apply to the ordinary court. The decision of an ordinary civil court can be have appealed to the labor court (Scobelkin 2002: 481).

Creation and functioning of labor justice bodies in many countries in countries with developed market economies; it shows the regularity of this process, the expediency and effectiveness of labor courts in ensuring the rule of law in labor relations (Scobelkin 2002: 488).

Conclusion

Analyzing the above, it can be concluded that in some countries the usual rules of civil procedure

are used for the consideration of labor disputes, in others – a simplified procedure, because of which the process of resolving the case by a judge specializing in labor law is significantly accelerated.

At the same time, the correct determination of the jurisdiction of a specific labor dispute is of no small practical importance, since the decision of the dispute by an unauthorized body has no legal force and cannot be have enforced.

It should be noted that the dispute arises between the subjects of material legal relations and does not arise as a phenomenon of material order, regardless of which body is considered.

The dispute will not become a procedural phenomenon, but it will be only the essence of procedural relations.

It differs from dissent and causes even more conflict heavy burden: in addition to different legal assessments of the situation, disagreements, points of view are still present in the conflict and contradictions that can be regulated and irreconcilable. Usually a constant contradiction depends on the existence of a conflict.

In the legal literature, the opinion prevails, according to which the disagreement "corresponds" to an individual labor dispute, if it is transferred to the relevant decision jurisdiction authority.

In this article, we have tried to consider only some issues of jurisdiction of individual labor disputes. Making conclusions that ensuring effective protection of labor rights of employees, establishing a decent level of legal guarantees in the field of labor objectively requires studying foreign experience, both far and near abroad, since the norms of the current labor code of the Republic of Kazakhstan are not fully correlated with the generally recognized principles of international labor law and require improvement.

Литература

Толеуханова Д.Б. Метод правового регулирования общественно-трудовых отношении. Автореф. Дисс. ... канд. юрид. наук. 12.00.05. – Алматы, 2006. – 33 с.

Казахстанский путь-2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее /Послание Президента Республики Казахстан от 17 января 2014 года. // www.akorda.kz.].

Даль, В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. / В. И. Даль. – М.: Терра, 1995. – Т. 4. – 479 с.

Виноградова, О. А. Проблемы терминологии индивидуального трудового спора: историко-правовой аспект / О. А. Виноградова // Вестн. Пск. гос. ун-та. Сер. «Социал.-гуманитар. и психол.-пед. науки». – 2013. – № 3. – С. 212–218.

Асадов, А. Н. Влияние оценок труда и распределение доходов на конфликтность в трудовых коллективах предприятий: дис. … … канд. эконом. наук: 22.00.03 / А. Н. Асадов. – СПб., 1994. – 232 с.

Трунин, С. Н. Проблемы терминологии трудового конфликта / С. Н. Трунин, А. Р. Муратова // Труд и социал. отношения. – 2011. – № 1. – С. 48–50.

Трудовое право: учеб. / под ред. О. В. Смирнова, И. О. Снигиревой. – М.: ТК Велби: Проспект, 2007. – 600 с.

Советское трудовое право: учеб. пособие для профсоюзных вузов / под общ. ред. О. В. Смирнова. – М.: Профиздат, 1991. – 368 с.

Пилипенко, Н. С. Теоретико-правовые подходы к исследованию понятия «индивидуальный трудовой спор» [Электронный ресурс] / Н. С. Пилипенко. – Режим доступа: http://www.justicemaker.ru/ view-article.php?id=20&art=2293. – Дата доступа: 10.09.2016.

Сыроватская Л.А. Трудовое право: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 1998. – 312 с.

Трудовой кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года № 414-V https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38910832

Нургалиева Е. Н. Қазақстан Республикасының Еңбек кодексіне түсініктеме: түсініктеме / Е. Н. Нургалиева. – Қарағанды : Болашақ-Баспа, 2012. – 878 б.

Строгович Ю.Н. Трудовой кодекс Российской Федерации. Профессиональный комментарий и разъяснения к сложным ситуациям. – М., 2009. – 768 s.

Labour dispute systems: guidelines for improved performance. International Training Centre of the ILO, 2013.

Ставцева А.И. Разрешение трудовых споров. – М., 1998. – 93 s.

Оробец В. М. Специализированные трудовые суды: зарубежный опыт и российское законодательство / Оробец Вячеслав Михайлович // Журнал российского права. – 2003. – № 9. – С. 96-107.

Скобелкин В.Н., Передерин С.В., Чуча С.Ю,, Семенюта Н.Н. Трудовое процедурно-процессуальное право: Учебное пособие/Под ред. В.Н. Скобелкина. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 2002. – 504 с.

References

Toleuhanova D.B. (2006) Metod pravovogo regulirovanija obshhestvenno-trudovyh otnoshenii. Avtoref. Diss. ... kand. jurid. nauk. 12.00.05. [Method of legal regulation of social and labor relations. Autoref. Diss. ... cand. jurid. sciences'. 12.00.05.] Almaty, 2006. – 33s.

Kazahstanskij put'-2050: Edinaja cel', edinye interesy, edinoe budushhee /Poslanie Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 17 janvarja 2014 goda.[Kazakhstan's way-2050: Common goal, common interests, common future /Message of the President of the Republic of Kazakhstan dated January 17, 2014.] // www.akorda.kz.

Dal', V. I. (1995) Tolkovyj slovar' zhivogo velikorusskogo jazyka: v 4 t.[Explanatory dictionary of the living Great Russian language: in 4 vols.] / V. I. Dal'. – M.: Terra, 1995. – T. 4. – 479 c.

Vinogradova, O. A. Problemy terminologii individual'nogo trudovogo spora: istoriko-pravovoj aspekt / O. A. Vinogradova // Vestn. Psk. gos. un-ta. Ser. «Social.-gumanitar. i psihol.-ped. nauki».[Problems of terminology of individual labor dispute: historical and legal aspect / O. A. Vinogradova // Vestn. Pskov. State University. Ser. "Social.- humanitarian. and psychological and pedagogical sciences"]. – 2013. – № 3. – S. 212–218.

Asadov, A. N. Vlijanie ocenok truda i raspredelenie dohodov na konfliktnost' v trudovyh kollektivah predprijatij: dis. … … kand. jekonom. nauk: 22.00.03 [Influence of labor estimates and income distribution on conflict in labor collectives of enterprises: dis. ... ... candidate of Economics. Sciences:] / A. N. Asadov. – SPb., 1994. – 232 c.

Trunin, S. N. Problemy terminologii trudovogo konflikta / S. N. Trunin, A. R. Muratova // Trud i social. otnoshenija. [Problems of terminology of labor conflict / S. N. Trunin, A. R. Muratova // Labor and social. relationships.] – 2011. – № 1. – S. 48–50.

Trudovoe pravo: ucheb [Labor law: studies]/ pod red. O. V. Smirnova, I. O. Snigirevoj. – M.: TK Velbi: Prospekt, 2007. – 600 c.

Sovetskoe trudovoe pravo: ucheb. posobie dlja profsojuznyh vuzov / pod obshh. red. O. V. Smirnova. [oviet labor law: studies. manual for trade union universities / under the general editorship of O. V. Smirnov] – M.: Profizdat, 1991. – 368 c.

Pilipenko, N. S. (2016) Teoretiko-pravovye podhody k issledovaniju ponjatija «individual'nyj trudovoj spor» [Jelektronnyj resurs] / N. S. Pilipenko. [Theoretical and legal approaches to the study of the concept of "individual labor dispute" [Electronic resource]] – Rezhim dostupa: http://www.justicemaker.ru/ view-article.php?id=20&art=2293. – Data dostupa: 10.09.2016.

Syrovatskaja L.A. (1998) Trudovoe pravo: Uchebnik. 2-e izd., pererab. i dop. [Labor law: Textbook. 2nd ed., reprint. and additional]. – M.: Jurist#, 1998. -312 s.

Trudovoj kodeks Respubliki Kazahstan ot 23 nojabrja 2015 goda № 414-V [Labor Code of the Republic of Kazakhstan No. 414-V dated November 23, 2015] https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38910832

Nurgalieva E. N. (2012) Qazaqstan Respublikasynyng Enbek kodeksine tγsinikteme: tγsinikteme [Commentary to the Labor Code of the Republic of Kazakhstan: commentary] / E. N. Nurgalieva. – Qaragandy : Bolashaq-Baspa, 2012. – 878 b.

Strogovich Ju.N. (2009)Trudovoj kodeks Rossijskoj Federacii. Professional'nyj kommentarij i raz#jasnenija k slozhnym situacijam. [Labor Code of the Russian Federation. Professional commentary and clarification of the difficult situation]. – M.: 2009. – 768 s.

Labour dispute systems: guidelines for improved performance. International Training Centre of the ILO, 2013.

Stavceva A.I. (1998) Razreshenie trudovyh sporov. [Resolution of labor disputes] M., 1998. -93 s.

Orobec V. M. Specializirovannye trudovye sudy: zarubezhnyj opyt i rossijskoe zakonodatel'stvo [Specialized labor water: foreign experience and Russian legislation] / Orobec Vjacheslav Mihajlovich // Zhurnal rossijskogo prava. – 2003. – № 9. – S. 96 – 107.

Skobelkin V.N., Perederin S.V., Chucha S.Ju,, Semenjuta N.N. (2002) Trudovoe procedurno-processual'noe pravo: Uchebnoe posobie [Labor procedural law: a textbook] /Pod red. V.N. Skobelkina. – Voronezh: Izd-vo Voronezh. un-ta, 2002. – 504 s.

4-бөлім

ТАБИҒИ РЕСУРС ЖӘНЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ЗАҢ

Section 4

NATURAL RESOURCE AND ENVIRONMENTAL LAW

Раздел 4

ПРИРОДОРЕСУРСОВОЕ И ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

IRSTI 10.21.63 https://doi.org/10.26577/JAPJ.2022.v102.i2.09

K. Raiymbergenova[1*], A. Zhatkanbaeva[1], S. Umbet[2], A. Berdibayeva[1], A. Jangabulova[1]

[1]Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty
[2] Nazarbayev University, Kazakhstan, Nur-Sultan
*e-mail: k.raiymbergenova.kaznu@gmail.com

FINANCIAL AND LEGAL REGULATION OF ELECTRONIC MONEY CIRCULATION

This article provides a comprehensive overview of the history of e-money and the current state of the market. Electronic money is regulated by special legislation in the Republic of Kazakhstan. Article gives proposals and conclusions that contribute to the effective consideration of the problems encountered in practice on various theoretical and practical bases.

Easy and fast payment systems that pay for paid services over the Internet are well thought out. It is obvious that electronic payment systems, which are carried out in a simple way, are more flexible for sellers and consumers, as well as Internet users, because they are more flexible. That's why "electronic money" was invented.

Plastic cards are an identifiable quick tool that goes into a bank account. However, we cannot classify e-money as a type of plastic card, because: plastic cards have a role only as a means of access to a bank account or as a carrier of electronic money. In essence, plastic cards are not money.

Electronic money is a means of payment on a plastic medium used in electronic circuits. This means that money is a means of carrying out payment transactions by transmitting electronic signals without the involvement of paper carriers. The main features of payment systems using electronic money – the equivalent value of money paid in advance by the issuer (issuer – the provider of payment services with the right to issue and reimburse electronic money), stored on card microprocessors, computer hard drives and other devices digitally controlled by its owner. We see that it can be used as a tool without direct participation in banking operations.

Key words: electronic money, payment system, mobile banking, sms-banking, mobile operator payment, electronic wallet, online payment in the Republic of Kazakhstan, electronic money issuer in Kazakhstan, electronic money system.

К.Т. Райымбергенова[1*], А.Е. Жатканбаева[1], С. Умбет[2], А. Бердибаева[1], А.К. Джангабулова[1]

[1]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.
[2]Назарбаев Университеті, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.
*e-mail: k.raiymbergenova.kaznu@gmail.com

Электронды ақша айналымын қаржылық-құқықтық реттеу

Бұл мақалада электронды ақша тарихына және нарықтың қазіргі жағдайына жан-жақты шолу берілген. Электрондық ақша Қазақстан Республикасының арнайы заңнамасымен реттеледі. Мақалада тәжірибеде туындайтын мәселелерді әртүрлі теориялық және тәжірибелік негіздерде тиімді қарастыруға ықпал ететін ұсыныстар мен тұжырымдар келтірілген.

Интернет арқылы ақылы қызметтерді төлейтін қарапайым және жылдам төлем жүйелері жақсы ойластырылған. Қарапайым түрде жүзеге асырылатын электрондық төлем жүйелері сатушылар мен тұтынушылар үшін, сондай-ақ интернетті пайдаланушылар үшін икемді, өйткені олар икемді. Сондықтан «электронды ақша» ойлап табылды.

Пластикалық карталар-бұл банктік шотқа түсетін жылдам анықталатын құрал. Алайда, біз электронды ақшаны пластикалық картаның бір түрі ретінде жіктей алмаймыз, өйткені: пластикалық карталар тек банктік шотқа кіру құралы немесе электронды ақша тасымалдаушысы ретінде рөл атқарады. Негізінен, пластикалық карталар ақша емес.

Электрондық ақша-бұл электрондық схемаларда қолданылатын пластикалық тасымалдаушыдағы төлем құралы. Бұл ақша қағаз тасымалдаушыларды тартпай электрондық сигналдарды беру арқылы төлем операцияларын жүзеге асырудың құралы екенін білдіреді. Электрондық ақшаны пайдаланатын төлем жүйелерінің негізгі ерекшеліктері – карточкалық микропроцессорларда, компьютерлердің қатты дискілерінде және оның иесі цифрлық

 © 2022 Al-Farabi Kazakh National University

бақылайтын басқа да құрылғыларда сақталатын Эмитент (эмитент-электрондық ақшаны шығару және қайтару құқығымен төлем қызметтерін жеткізуші) алдын ала төлеген ақшаның баламалы құны. Біз оны банк операцияларына тікелей қатыспай-ақ құрал ретінде пайдалануға болатынын көреміз.

Түйін сөздер: электронды ақша, төлем жүйесі, мобильді банкинг, sms-банкинг, мобильді операторлық төлем, электронды кошелек, ҚР онлайн төлем, Қазақстандағы электронды ақша эмитенті, электронды ақша жүйесі.

К.Т. Райымбергенова[1*], А.Е. Жатканбаева[1], С. Умбет[2],
А. Бердибаева[1], А.К. Джангабулова[1]
[1]Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы
[2]Назарбаев Университет, Казахстан, г. Нур-Султан
*e-mail: k.raiymbergenova.kaznu@gmail.com

Финансово-правовое регулирование электронного обращения

В данной статье представлен всесторонний обзор истории электронных денег и современного состояния рынка. Электронные деньги регулируются специальным законодательством Республики Казахстан. В статье приводятся предложения и выводы, способствующие эффективному рассмотрению возникающих на практике проблем на различных теоретических и практических основаниях.

В Интернете есть все необходимые человеку услуги, а иногда можно столкнуться даже с платными услугами. Простые и быстрые платежные системы, которые оплачивают платные услуги через Интернет, хорошо продуманы. Очевидно, что электронные платежные системы, которые осуществляются простым способом, являются более гибкими для продавцов и потребителей, а также пользователей Интернета, потому что они более гибкие. Вот почему были изобретены «электронные деньги».

Пластиковые карты-это идентифицируемый быстрый инструмент, который поступает на банковский счет. Однако мы не можем классифицировать электронные деньги как тип пластиковой карты, потому что: пластиковые карты играют роль только как средство доступа к банковскому счету или как носитель электронных денег. По сути, пластиковые карты-это не деньги.

Электронные деньги-это платежное средство на пластиковом носителе, используемое в электронных схемах. Это означает, что деньги являются средством осуществления платежных операций путем передачи электронных сигналов без привлечения бумажных носителей. Основные особенности платежных систем, использующих электронные деньги, – эквивалентная стоимость денег, уплаченных заранее эмитентом (эмитент – поставщик платежных услуг с правом выпуска и возврата электронных денег), хранящихся на карточных микропроцессорах, жестких дисках компьютеров и других устройствах, цифрово контролируемых его владельцем. Мы видим, что его можно использовать как инструмент без непосредственного участия в банковских операциях.

Ключевые слова:электронные деньги, платежная система, мобильный банкинг, смс-банкинг, оплата мобильного оператора, электронный кошелек, онлайн-платеж в РК, эмитент электронных денег в Казахстане, система электронных денег.

Introduction

We have also considered various theories of economists in many publications on the origin of electronic money. In particular, we consider the emergence of electronic money in 1918 when the Federal Reserve Bank of the United States made the first money transfer by telegraph. However, until recently this method of transfer was not very popular, in 1972 the US Federal Reserve established an automatic settlement chamber to provide the National Bank of the United States and commercial banks with electronic payment check servicing, as a similar system appeared in Europe (Javanova 2012: 142). Since then the process of using electronic money has gained momentum.

Analysis of the electronic money history

The history of electronic money dates back to the middle of the twentieth century. However even then e-money was constantly emerging and evolving in new forms. We have divided the history of electronic money as a means of payment into the following stages:

- *In the first stage*, in the 60s and 80s of the twentieth century, non-cash electronic money was in the form of records stored in computer memory accounts of banks. At this time the introduction of electronic money in the circulation of magnetic and debit cards began, and electronic payment systems began to be widely used. Entries of bank accounts in paper documents were transferred to electronic

media. During this period the term "electronic money" has long been used in developed countries as a substitute for various technological changes in the payment system. These changes have led to a breakdown of the payment management system, a reduction in settlement and credit risks, the emergence of a new financial goods, and a diversification of access to them.

- *The second stage*, characterized by the introduction of smart cards in the 90s and 2000s, was the first in the history of electronic money to distribute digital money and e-wallets. Technically they are presented in the form of electronic pulses on special devices. Unlike electronic money in previous periods, the new type was an analogue of banknotes and was able to serve as an electronic medium of exchange.

In 1993, Dr. David Chaum of the University of California proposed a new technology called eCash to implement the ideology of electronic money.

In 1994, the company DigiCash, founded by David Chaum, later known as the "father of electronic cash", began issuing the first electronic money in the international payment system ECASH. In 1994, the United States made its first online purchase using ECASH technology.

In 1995, the American bank Mark Twain Bancshares began using the payment system ECASH, while in Europe was developed PhonePaid system, which allows you to make transactions using mobile phones. Thus, in America and Europe, new technological advances in the issuance of electronic money and its use in various operations have become widespread (http://www.lawbridge.org/english/e-money.htm).

– *In the third stage*, from 2000 to the present, the development of electronic money has become widespread; many new types have been developed, including a new type of electronic money, "online money", which makes payments on computer networks in real "online" time. It is also assumed that e-money has a wide range of services: money was not only a measure of value and a means of circulation, but also a means of payment and savings, which means "world money".

As mentioned above, e-money, which has gone through historical periods, is now developing rapidly, is used as a means of payment in the electronic payment system, and is accompanied by the further development of information technology.

V.M. Usoskin was the first man who used the term "electronic money" in Russia in the 70s of the twentieth century and in his book named 'Theory of Money', defined e-money as "records in the memory of bank computers transmitted over remote communication channels."

Other groups of authors (Antonov N.G, Pessel M.A, Pashkus Y.V, etc.) associate the concept of "electronic money" with plastic cards. "Electronic money – first appeared in the 70s, when the circulation of cards of some companies was transferred to the electronic basis, – writes Pashkus Y.V" (Goryunov 2004: 9-10).

Normative and legal regulation of electronic money circulation in Kazakhstan

Prerequisites for the legal regulation of electronic money around the world began with the adoption of the European Parliament Directive 0002000/46 / EU, signed on June 8, 2000 in Luxembourg. The provisions of this directive became the basis for the legal regulation of electronic money not only in the European Union, but also in the CIS countries: Belarus, Ukraine, Armenia and Kyrgyzstan.

Analyzing the world experience, let's consider two main directions of e-money regulation: *the first* is the European model, which has the most active, more stringent requirements for e-money issuers, and *the second* is the American model, where the state pursues a more liberal policy in e-money market regulation.

Now let's talk about the state of financial and legal regulation of electronic money in domestic legislation. Electronic money not only facilitates the official entry of the largest payment systems on the market in the country, but also allows the creation of local Kazakhstani electronic payment systems. This means that the introduction of electronic money will contribute to the further popularization and development of Internet commerce in the country, the further development of a new types of online and remote services in Kazakhstan for the benefit of all economic entities, as well as increase access to financial services. The adoption of a law regulating e-money in the country will stimulate the creation of domestic e-money systems focused on the domestic needs of the domestic Internet and establish state control over their circulation in the country. The purpose of the law is to create a legal environment for the use of electronic money in Kazakhstan as a new means of payment for trade transactions, including for trading on the Internet.

The National Bank paid special attention to the formation of an effective and adequate legal environment for the current state of development of the electronic money market in our country, closely monitoring the global trends in the regulation of

electronic money circulation and taking into account the positive international experience.

In the new market stage of economic development, the first stream of the revised regulatory framework providing for a new payment instrument for trade transactions in Kazakhstan – the legal framework for the issuance and use of electronic money in the Republic of Kazakhstan on July 21, 2011. The adopted law introduced the concept of "electronic money" for the first time in the country and established the legal status of electronic money. According to the law, the use of electronic money by individuals and legal entities was related to other means of payment – payment cards, checks, promissory notes and payment orders. In this regard, the right to issue electronic money was transferred to the second-tier banks in the Republic of Kazakhstan. This is due to the involvement of individuals and legal entities in the issuance of electronic money, as well as a number of banking operations.

Also the possibility of participation of non-bank private organizations in electronic money systems as operators or issuing agents of the electronic system was considered. This means that private organizations can distribute electronic money issued by issuing banks and use them to service transactions. Issuance of electronic money by the issuer is carried out within the amount of funds received in advance from the owners of electronic money. This norm was introduced to prevent issuers from issuing unsecured electronic money. However as the above law does not cover the rapid development of electronic money in Kazakhstan in market relations, on July 26, 2016 the current Law of the Republic of Kazakhstan "On Payments and Payment Systems" was adopted, Chapter 8, Articles 42-44 are devoted to the legal regulation of electronic money.

This law defines the concept of electronic money as follows: "electronic money is an unconditional and irrevocable monetary obligation of the issuer of electronic money, stored in electronic form and accepted by other participants in the electronic money system as a means of payment" (http://adilet.zan.kz/). That is the definition of this concept, which has been given by many economists so far, is summarized by our domestic legislature as "monetary obligations in electronic form." Therefore, its features are: storage in electronic form used by participants in the electronic money system as a means of payment and considered as unconditional and irrevocable monetary obligations of issuers.

If we consider Chapter 8 of the Law "On Payments and Payment Systems", the law provides a clear definition of issuers, owners and operators of electronic money, shows how to issue and sell electronic money and provides the basis for the use and redemption of electronic money. Electronic money of issuers issued in the territory of the Republic of Kazakhstan must be denominated in the national currency of the Republic of Kazakhstan. This will increase the level of circulation of the national currency in the electronic payment system and reduce dependence on other foreign currencies. This means that the original tenge will retain its value in electronic money transactions. It goes without saying that this plays an important role in the development of the country's economy.

Only the National Bank of the Republic of Kazakhstan, banks and national postal operators have the right to issue electronic money in Kazakhstan. That is in the country, electronic money is carried out only by the three named organizations, other individuals and legal entities cannot participate.

The law also applies to holders of electronic money: individuals and agents, sole proprietors and legal entities, from which the rights of the holder of electronic money arise from the moment of receipt of electronic money. As the owner of electronic money uses electronic money to make electronic payments on civil transactions, to conduct other operations that do not contradict the legislation of the Republic of Kazakhstan.

If the issuer of electronic money carries out the identification of an individual, if the owner of electronic money in the amount exceeding fifty times the MCI established for individuals in the relevant financial year by the law on the republican budget. It follows that the movement of individuals in electronic money is constantly monitored by the bank (http://adilet.zan.kz/).

Identification of the holder of electronic money is carried out by remote identification on the basis of personal data in accordance with the information available from the operating center of the interbank money transfer system, or by simplified identification, provided that the person personally participates and presents an identity document.

The issuer of electronic money and operators of electronic money system shall be liable to the owners of electronic money for the damage caused to them in the following cases: if access to or use of electronic money without the permission of its owner in accordance with the terms of the agreement on issue, use and redemption of electronic money; in case of damage caused by errors and failures in the operation of the security or electronic money system. Therefore, under the law, the damage caused

by the bank when using the money of the owner of electronic money is mandatory.

In accordance with the requirements of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Combating Money Laundering and Terrorist Financing"the operators of electronic money systems provide the authorized body for financial monitoring with information on transactions subject to financial monitoring. Thus the national legislation stipulates that electronic money circulation is constantly monitored and special monitoring is carried out.

The next legal regulation of electronic money in the country is the Resolution of the Board of the National Bank of the Republic of Kazakhstan dated August 31, 2016 № 202 "On approval of the rules of issuance, use and redemption of electronic money in the Republic of Kazakhstan, as well as requirements for electronic money issuers and electronic money systems". . This resolution is developed according to law of the Republic of Kazakhstan of July 26, 2016 "About payments and payment systems", defines the procedure for issue, use and redemption of electronic money in the country, and also requirements to issuers of electronic money and electronic money systems in the territory of the Republic of Kazakhstan. The order of operation of electronic money is provided by the issuer or operators (http://adilet.zan.kz/kaz). Means and measures to prevent unauthorized access to software and hardware used in the electronic money system, including measures to organize the protection of electronic money, provide a sufficient level of protection of information and its confidentiality. Currently, new types of services using electronic money are being introduced, in particular, payments through the mobile application for taxes, fines for traffic violations and other payments through the portal "E-gov".

Economic analysis of electronic money circulation

«The global economy is on its way to digital transformation. The processes of the digital economy areactively continuing in all developed countries, affecting all spheres of life. Numerous studies show a significantdependence of the level of economic development on the indicators of access and use of information and communication technologies by enterprises and the public» (Alibekova 2019).

The active development of the information economy has led to the rapid development of various little-studied economic phenomena, including electronic money. The rapid development of electronic technologies now allows almost all mobile and contactless payments, daily purchases in online stores, the purchase of theater and plane tickets with the help of a mobile application, and other services. Therefore, affecting human activity in any sector of the economy is undoubtedly a topical issue in the economy today.

The current legislation of Kazakhstan is aimed at the development of legal and economic regulation and the introduction of high-tech means of payment with electronic money in accordance with the basic principles of the electronic payments market.

The effectiveness of the use of electronic money in the economic market is, firstly, that this type of money is safe and very effective in online trading and is convenient for small transactions. At the same time, we understand the trend associated with the expansion and popularity of the use of payment instruments in the structure of global e-commerce using e-money. For example, opening an e-wallet takes only a few minutes and requires only an identity document. In addition, the operators of the electronic money system have established contacts with the operators of the terminal system, automatically opened e-wallets for consumers and created conditions for immediate payments.

Demonstration of the economic efficiency of the use of electronic money – domestic and foreign Internet commerce is developing rapidly, and the electronic circulation of the national currency is growing significantly in the country.

In 2020 174.9 million transactions worth 580.2 billion tenge were made through electronic money systems, which is an increase of 29.5% in the number of transactions compared to 2019. These transactions included transfers between individuals and payments for goods and services in favor of legal entities and individual entrepreneurs. According to the National Bank's statistics 65% of all transactions through Kazakhstan's electronic money systems are conducted online, 16% through mobile applications and 19% using electronic terminals.

In 2019 issuers of electronic money systems issued 572.8 billion tenge, which is 10% more than in 2018. According to the electronic money system, in 2019, payments were made in the amount of 410.4 billion tenge, which accounted for 70% of the turnover of all existing electronic money systems (https://kapital.kz/finance/85322/ob-yemy-operatsiy-cherez-sistemy-elektronnykh-deneg-vyrosli.html).

Electronic money circulation makes a significant contribution to the country's economy. According to statistics in October 2017, 7.8 million Internet and

mobile banking users and 7.2 million e-wallet users were registered in Kazakhstan. According to the National Bank, the volume of non-cash payments using payment cards increased by 80.7%, compared to 2016 increased by 75% .

A total of 152.1 million transactions were made on non-cash payments using payment cards in the amount of 1965.5 billion tenge. At the same time, the share of non-cash payments in the total volume of transactions using payment cards increased to 47% by the number of payments and 20.4% by the amount of payments.

Four electronic money systems accounted for 90.2% of the total volume of electronic money transactions. These include Kaspi Bank, Qiwi Wallet, Wooppay and Private Cashier (http://adilet.zan.kz/eng/docs/).

The largest electronic money systems in the country, which occupy more than 90% of the electronic money market: "Kaspi Bank", "VISA QIWI WALLET", "WOOPPAY", "Personal Cashier" and "W1 Kazakhstan". Currently, there are specialized online e-money exchange points in Kazakhstan: oborot.kz, kaspeed.kz, webtenge.kz, webdengy.kz, wmb.kz and others.

As of July 22, 2020, there are 27 electronic money systems in the country. These include "Wooppay", "Qiwi Wallet", "Personal Cashier", "Paypoint", "ONE", "Homepay", "Halyk", "AllPay", "Kaspi Bank", "MyBonus", "Homebank Wallet", "TengriWallet", "Wallet One", "Kazpost", "RPS", "Indigo 24", "Peiteh", "Senim", "KazEuroMobile", "Almapay", "onay pay" "Ope click", "innopay" "WebMoney Kazakhstan" "Silkpay" "Paybox.money" "ASIAPAY" (http://adilet.zan.kz/eng/docs/).

About digital currency

Currently, there is an unresolved issue in the field of electronic money, which requires legal regulation and pending legalization.

As a result of the rapid development of digital technology today, many industries are undergoing digitization. This has not been bypassed in the financial sector. New financial technologies are blockchain and cashless payments. The first is not only cryptocurrencies that many people do not trust, but also a powerful tool to protect any monetary transactions. In addition, digital transformation takes place in the following areas:

– mobile banking;
– online buying and selling;
– remote payment and operation.

Although not regulated by the specific legislation of the Republic of Kazakhstan on digital currency, the Civil Code of the Republic of Kazakhstan on digital assets states that: Article 115, Types of objects of civil law: financial instruments, works, services, results of creative and intellectual activity, trade names, trademarks and other means of product personalization include property rights, digital assets and other property "(http://adilet.zan.kz/eng/docs/K940001000_).

Article 116, paragraph 3-1, states: "The concept and types of digital assets, as well as the specifics of the circulation of digital assets are defined by the legislation of the Republic of Kazakhstan, acts of the International Financial Center "Astana". And to get the concept of digital assets, we have considered the following legislation. In accordance with the Law of the Republic of Kazakhstan "On Informatization" dated November 24, 2015, the following concepts are explained:

38-2) blockchain – information and communication technology that ensures the invariance of information on the distributed data platform on the basis of a series of interconnected data blocks, given algorithms for authentication and encryption;

55-1) digital asset – property that is not a financial instrument, created in electronic-digital form with the use of cryptography and computer tools, as well as an electronic-digital form of certification of property rights;

55-3) digital mining – the process of conducting computational operations using computer, power capacities in accordance with the given algorithms of data encryption and processing, providing confirmation of the integrity of data blocks in the objects of informatization through the blockchain;

56-1) digital token – a type of digital asset that is a digital tool for accounting, conversion and certification of property rights (http://adilet.zan.kz/eng/docs/Z1500000418).

Reading the above explanations, we conclude that digital assets are not financial instruments. And the issue of digital currency, developed on the basis of blockchain algorithms, which has become the center of various debates and heated discussions around the world, raises the issue of digital money in Kazakhstan as a form of advanced technology in the digital form and services.

What changes can occur in the economy of Kazakhstan through the introduction of digital currency? In this context, the National Bank of Kazakhstan is currently studying the digital currency. Digital currency should be issued by

central banks and in the case of Kazakhstan it is the National Bank. In the world practice the digital yuan project in China (digital yuan is used in several provinces of China, but no concrete results have been seen yet), the digital crown project is being developed in Sweden. The effectiveness of the introduction of digital money in our country is manifested in the following cases: for example, if the money allocated from the state treasury in public procurement is digital, it is clear that it is spent for its intended purpose or further distributed. It would be an indispensable tool in the fight against corruption in our country. The country needs technical, infrastructural and logistical training for the introduction of public digital money. This is due to the fact that the algorithm for the introduction of digital currency in the country requires a lot of preparation for further operation.

With the introduction of digital currency in the country you can clearly see where every penny is spent and you can not hide the payment history from the state, while the European Central Banks are in direct contact only with digital currency account holders, and there is a risk of second-tier domestic banks. . That is why we see the reason why this issue is still unresolved and under discussion. The introduction of digital currency for the state would have the following benefits for the economy: from the moment the digital money transaction is performed, the amount and type of taxes paid to individuals and legal entities are automatically visible, no one can evade taxes. For example no waiting for entrepreneurs to pay taxes. In the blockchain, the algorithm appears in the supervisory body. The shadow economy will fall to a very low level or will actually disappear, as the financial regulator will monitor the accounting of digital currency to the last penny. It is known that in the world there are questions about what kind of currency is more profitable to use.

In our country a number of independent experts suggest the introduction of digital currency in the form of dollars and now the National Bank is considering the possibility of introducing digital currency in the national tenge. Obviously, this creates competition between currencies. And what we need to understand is that crypto currency is a digital currency, not electronic money. Crypto currency includes bitcoin, etherium, etc. According to the legislation of Kazakhstan, they are neither money, nor currency, nor financial instruments, nor electronic money – they are a database of information stored on a computer using special algorithms, without any value or other meaning. Crypto currency has three differences from electronic money: 1) the absence of the issuer, 2) decentralized (ie non-specific and cross-border) and 3) the use and creation of cryptographic algorithms (https://inbusiness.kz/ru/last/kakoj-budet-cifrovaya-valyuta-kazahstana).

The price of crypto currencies is only available when they are in use, the supply and demand for them are based on trust in this "product". Given the high volatility, various schemes will emerge in the markets, including an increase in the number of those who want to profit quickly from the rapid growth of the exchange rate, similar to financial pyramids.

Crypto currencies are banned in Bangladesh and a number of other countries, while in the US they are recognized as an exchange commodity, a means of payment in Japan. In China and South Korea the initial placement of ICO (Initial) tokens / coins is prohibited while Australia has decided to regulate this market. In Kazakhstan crypto currencies and their use as a means of payment contradict the current legislation. As for e-money we are actively developing this industry, there is a special legal field for their relationship. If crypto currencies do not have legally binding persons and real issuers of real assets – money, then the issuers of electronic money are financial institutions (banks and postal operators).

Returning to our topic, the preservation of digital currency in the algorithm of bitcoin is explained by the preservation of the value of money in the global crisis. And it is distinguished by its security.

For the clarity, if digital currency is introduced in Kazakhstan, this digital tenge differs from the usual national currency tenge only in its use of many technical functions: for example, it can be written in smart contracts, create a code algorithm, monitor it, etc. . If technical services are not included it will serve as an ordinary tenge, a means of payment, and will have all the properties of the tenge in circulation. For digital national currencies, including the tenge, this means the ability to monitor the process of spending budget money in real time. Thus, the system cannot be deceived: the system has no choice but to work strictly with public money according to the law.

And for our country we believe that the process of introduction and legalization of the digital tenge will still take at least 4-5 years for research and regulation.

It has been almost two years since the issue of legalization of the digital ruble was regularly heard and discussed in neighboring Russia. But it is being discussed without full legalization.

Conclusion

In conclusion, in the process of emergence and development of electronic money, humanity is rapidly advancing with the time of the great information and technological revolution. For the state of Kazakhstan, the production, use and financial regulation of electronic money are gradually being addressed. The unresolved issue is to fundamentally consider the effectiveness and benefits of digital money for our country and to consider the future state of legalization.

The dynamics of development and growth of electronic money shows that the audience and services of these systems are gradually expanding. The experience of other countries shows that e-money is becoming more popular for making payments in the e-commerce segment. Their use contributes to the reduction of cash turnover, the development of the market of online services, the acceleration of payments and the improvement of the payment culture of citizens.

We believe that the demand for e-money or new innovative payment services will increase, taking into account global trends. This process is largely due to the further spread of the Internet and the growth of services available to consumers through the Internet, the expansion of various spheres of life.

Electronic money can gradually replace traditional means of payment in places and segments where their use is inefficient. In the future, e-money can be expected to be used not only for remote payments, but also in points of sale based on the use of contactless technologies and mobile payment technologies.

References

The Law of the Republic of Kazakhstan (2016) On Payments and Payment Systems of July 26, 2016. Avialable at: http://adilet.zan.kz/ (in Russ).

Javanova M.A, Javanova D.A, Agafonova M.S. (2012) Electronic money: the history of the emergence of development, Success of modern natural science, 4:142-142. (in Russ).

Goryunov E.V. (2004) Electronic money: analysis of the practice of use and forecast of development, Dissertation of the Candidate of Economic Sciences:9-10. (in Russ).

Electronic money and related legal and regulatory issues. Avialable at: http://www.lawbridge.org/english/e-money.htm (in Russ).

The volume of non-cash payments by cards has grown sharply in Kazakhstan [V Kazahstane rezko vyros obyom beznalichnyh platezhey po kartochkam] (2017). Avialable at:https://informburo.kz/novosti/v-kazahstane-rezko-vyros-obyom-beznalichnyh-platezhey-po-kartochkam.html (in Russ).

The volume of transactions through electronic money systems has increased [Obyemy operatsiy cherez sistemy elektronnykh deneg vyrosli] (2020) Avialable at:https://kapital.kz/finance/85322/ob-yemy-operatsiy-cherez-sistemy-elektronnykh-deneg-vyrosli.html (in Russ).

Utepbergenov I.T, Urynbasarova A.Zh. (2012) Monetary system Internet Information and communication technologies Information technologies Payment balance Electronic commerce Economy of Kazakhstan. Bulletin of KazEU: 78-85. (in Russ).

Resolution of the Board of the National Bank of the Republic of Kazakhstan (2016) On approval of the rules of issuance, use and redemption of electronic money in the territory of the Republic of Kazakhstan, as well as requirements for issuers of electronic money and electronic money systems, dated August 31, 2016. Avialable at:http: //adilet.zan. kz / kaz (in Russ).

The Law of the Republic of Kazakhstan (2015) On Informatization, dated November 24, 2015. Avialable at:http: //adilet.zan.kz/eng/docs/Z1500000418 (in Russ).

What will be the digital currency of Kazakhstan? [Kakoj budet cifrovaya valyuta kazahstana] (2020) Avialable at:https://inbusiness.kz/ru/last/kakoj-budet-cifrovaya-valyuta-kazahstana (in Russ).

Civil Code of the Republic of Kazakhstan, dated December 27, 1994 (general part). Avialable at:http://adilet.zan.kz/eng/docs/K940001000_ (in Russ).

G. Alibekova, M. Bapiyeva (2019) Digitalization processes and their impact on the development of the Republic of Kazakhstan. The Bulletin the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. Volume 4, Number 380: 217 – 225. https://doi.org/10.32014/2019.2518-1467.113 //ISSN 1991-3494. (in Eng.).

5-бөлім

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ПРОЦЕСС, КРИМИНАЛИСТИКА

Section 5

CRIMINAL LAW AND PROCESS, FORENSICS

Раздел 5

УГОЛОВНОЕ ПРАВО И ПРОЦЕСС, КРИМИНАЛИСТИКА

ҒТАМР 10.51.33 https://doi.org/10.26577/JAPJ.2022.v102.i2.010

Г.А. Қуаналиева[1*], Г.К. Шуланбекова[1], Г.Н. Рахимова[2], М.Н. Абишева[1]

[1]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.
[2]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан, Алматы қ.
*e-mail: kuanalieva.guldanakz@mail.ru

ҚЫЛМЫСТЫҚ ТЕРІС ҚЫЛЫҚ ЖӘНЕ ҚЫЛМЫС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада қылмыстық құқықтың жалпы бөлігіндегі негізгі, жаңа институт – қылмыстық құқық бұзушылық, оның белгілері мен түрлері қазіргі қылмыстық заңнамаға сәйкес және шетелдің сот-тергеу тәжірибесіне салыстырмалы талдау жасай отырып зерттелген. Соның ішінде сот-тергеу тәжірибесінде аса қиындықтар тудыратын қылмыстық теріс қылықтарды қылмыстан және әкімшілік құқық бұзушылықтардан ажырату мәселесі зерттелген. Қылмыстық теріс қылықтардың жаңа анықтамасын ұсыну, сонымен қатар, қылмыстық құқық бұзушылық анықтамасын заңдастыруға қатысты көзқарастар келтіріледі.

Зерттеудің мақсаты қылмыстық теріс қылықтың ерекшеліктерін қазіргі қылмыстық заңнамаға сәйкес және шетелдің сот тәжірибесін қолдана отырып талдау.

Зерттеу идеясы: қылмыстық заңнаманың ұлттық моделі еуропалық модельге жақын болуы керек, бірақ оның көшірмесі болмауы керек.

Жұмыстың ғылыми маңыздылығы: қылмыстық заңның қазақстандық моделін еуропалық модельге заңды бейімдеу үшін ғылыми алғышарттарды қалыптастыру.

Практикалық маңыздылығы: ҚР қолданыстағы ҚК-не өзгерістер мен толықтырулар енгізу үшін ұсыныстар тұжырымдау.

Зерттеу әдістемесі: құқықтық нормаларды логикалық-құқықтық талдау, компаративистика, құқықтық феноменді құқықтық құбылыстарға айналдыру процестеріне диалектикалық көзқарас әдістерінің жиынтығы.

Жүргізілген зерттеудің құндылығы: қылмыстық құқық саласындағы проблемаларды зерттеу әдіснамасындағы жекелеген олқылықтардың орнын толтыру.

Түйін сөздер: қылмыстық заң, қылмыстық құқық бұзушылық, қылмыс, қылмыстық теріс қылық, қоғамға қауіптілік, құқыққа қайшылық, кінәлілік, жазаланушылық қылмыстық жауаптылық.

G.A. Kuanaliyeva[1*], G.K. Shulanbekova[1], G.N. Rakhimova[2], M.N. Abisheva[1]

[1]Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty
[2]Abai Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan, Almaty
*e-mail: kuanalieva.guldanakz@mail.ru

Features of criminal misdemeanor and crime

The article examines the main, new institution of the general part of criminal law – a criminal offense, its signs and types in accordance with the current criminal legislation and a comparative analysis of foreign judicial and investigative practice. In particular, the issue of distinguishing criminal offenses, representing the greatest complexity in judicial and investigative practice, from crimes and administrative offenses is investigated. Attempts are being made to form a new definition of the concept of a criminal offense. In addition, recommendations are made regarding the legislative consolidation of the definition of a criminal offense. The purpose of the study is to analyze the features of criminal misconduct in accordance with modern criminal legislation and using foreign judicial practice.

The idea of the study: the national model of criminal legislation should be close to the European one, but not be a copy of it.

Scientific significance of the work: the formation of scientific prerequisites for the legal adaptation of the Kazakh model of criminal law to the European one.

Practical significance: development of proposals for amendments and additions to the current Criminal Code of the Republic of Kazakhstan.

Research methodology: logical and legal analysis of legal norms, comparative studies, a set of methods of dialectical approach to the processes of transformation of a legal phenomenon into legal phenomena.

 © 2022 Al-Farabi Kazakh National University

The value of the research: filling in some gaps in the methodology of research of problems in the field of criminal law.

Key words: criminal law, criminal offense, crime, criminal offense, public danger, illegality, guilt, punishability, criminal liability.

Г.А. Қуаналиева[1*], Г.К. Шуланбекова[1], Г.Н. Рахимова[2], М.Н. Абишева[1]

[1]Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы
[2]Казахский национальный педогагический университета имени Абая, Казахстан, г. Алматы
*e-mail: kuanalieva.guldanakz@mail.ru

Особенности уголовного проступка и преступления

В статье исследуется основной, новый институт общей части уголовного права – уголовное правонарушение, его признаки и виды в соответствии с действующим уголовным законодательством и с сравнительным анализом зарубежной судебно-следственной практики. В том числе исследован вопрос разграничения уголовных проступков, представляющих наибольшую сложность в судебно-следственной практике, от преступлений и административных правонарушений. Предпринимаются попытки сформировать новое определение понятия уголовного правонарушения. Кроме того, даются рекомендации относительно законодательного закрепления определения уголовного правонарушения. Целью исследования является анализ особенностей уголовного проступка в соответствии с современным уголовным законодательством и с использованием зарубежной судебной практики.

Идея исследования: национальная модель уголовного законодательства должна быть близка к европейской, но не быть ее копией.

Научная значимость работы: формирование научных предпосылок для правовой адаптации казахстанской модели уголовного права к европейской.

Практическая значимость: выработка предложений для внесения изменений и дополнений в действующие УК РК.

Методика исследования: логико-правовой анализ правовых норм, компаративистика, совокупность методов диалектического подхода к процессам превращения правового феномена в правовые явления.

Ценность проведенного исследования: восполнение отдельных пробелов в методологии исследования проблем в области уголовного права.

Ключевые слова: уголовный закон, уголовное правонарушение, преступление, уголовный проступок, общественная опасность, противоправность, виновность, наказуемость уголовная ответственность.

Кіріспе

Мақаланың өзектілігі Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 15 қазандағы № 674 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясатының тұжырымдамасына негізделеді: «Мемлекеттің қылмысқа қарсы іс-қимыл саласындағы саясаты құқықтық саясаттың маңызды бағыты болып табылады. Қазіргі заманғы қылмыстық-құқықтық саясат адамның, оның құқықтары мен бостандықтарының, сондай-ақ қоғам мен мемлекеттің қылмыстық қатерден қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған. Қылмыстық және қылмыстық-процестік заңнаманың тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталған тетіктерді тұжырымдау маңызды.

Қылмыстық заңнаманың мақсаттарына қол жеткізу үшін мынадай мәселелерді шешу: адам құқықтары саласындағы халықаралық-құқықтық стандарттардың талаптарын, қылмысқа қарсы іс-қимылды және ұлттық құқықтық жүйенің ерекшеліктерін ескере отырып, қылмыстық заңнаманы және оны қолдану практикасын жетілдіру, сондай-ақ қылмыстық құқық бұзушылықтың жаңа ұғымын тұжырымдау;» – деп белгіленген (https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674).

«Қылмыстық құқық бұзушылық» институты Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіндегі (ҚРҚК) жаңа ұғым болып табылады. Қолданыстағы қылмыстық заңнаманың 2-бөлімі «Қылмыстық құқық бұзушылықтар» деп аталады, 10-38 баптар аралығын қамтиды (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226). Бұл бөлімде қылмыстық құқық бұзушылықтардың түрлері, қылмыстық құқық бұзушылықтардың көптігі; қылмыстық құқық бұзушылықтардың субъектісі; кінә институты; қылмыстық құқық бұзушылық сатылары; қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысу институты;

іс-әрекеттің қылмыстылығын жоятын мән-жайлардың түрлері көрсетілген.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде «Қылмыстық құқық бұзушылық» деп аталатын жаңа ұғымның анықтамасы жоқ. Бірақ олардың түрлері ҚРҚК 10-бабында ажыратылып көрсетілген: «Қылмыстық құқық бұзушылықтар қоғамға қауіптілік және жазаланушылық дәрежесіне қарай қылмыстар және қылмыстық теріс қылықтар болып бөлінеді» (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226).

Бұрынғы кеңестік жүйеде қылмыстың ұғымы алғаш рет 1919 жылы РСФСР-дың Қылмыстық құқық жөніндегі басшылық негіздерінде (5-бап): «Қылмыстық құқықпен қорғалатын қоғамдық қатынастар тәртібін бұзушылық қылмыс деп танылады» делінген. РСФСР-дың 1922 жылғы Қылмыс кодексінде «Қылмыс дегеніміз кез келген қоғамға қауіпті әрекет немесе әрекетсіздік» деген ұғыммен тұжырымдалады.

1924 жылы КСРО және одақтас республикалардың қылмыстық заңдарының негізгі бастамаларында қылмыс туралы ұғымға арнаған бап болған жоқ. 1926 жылғы РСФСР Қылмыстық кодексінде «қылмыс дегеніміз қоғамға қауіпті іс-әрекет» деп көрсетіледі (1-бап). Бұл жерде кеңестік құрылысқа немесе құқық тәртібіне бағытталған әрекет немесе әрекетсіздік қоғамға қауіпті деп жарияланды. КСРО және одақтас республикалардың 1958 жылғы қылмыстық заңдардың негізінде «Қылмыстық заңда көзделген, оның саяси және экономикалық жүйелеріне, социалистік меншігіне, азаматтардың жеке басына, саяси, еңбек, мүліктік және басқа да құқықтары мен бостандықтарына қиянат жасайтын қоғамдық қауіпті іс-әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік), сондай-ақ социалистік құқық тәртібіне қиянат жасайтын қылмыстық заңда көзделген қоғамдық қауіпті іс-әрекет қылмыс деп табылады»« делінген. Дәл осындай анықтама бұрынғы Одаққа кірген барлық республикалардың, оның ішінде 1959 жылы 22 шілдеде қабылданған Қазақ КСР Қылмыстық кодексінде де (7-бап) берілді. Еліміз тәуелсіздік алғаннан кейінгі тұңғыш рет 1997 жылы жаңа Қылмыстық кодекс қабылданды. Осы Кодексте өмірімізде, қоғамда орын алған елеулі әлеуметтік-экономикалық, саяси өзгерістерге сәйкес қылмыстың жаңа ұғымы берілген. Онда «жазалау қатерімен тыйым салынған айыпты қоғамға қауіпті әрекет (іс-әрекет немесе әрекетсіздік) қылмыс деп танылады» делінген (9-бап). Осы анықтамадан қылмыстық құқыққа қайшылық, қоғамға қауіптілік, кінәлілік, жазаланушылық қылмыстық құқық бұзушылықтың белгілері екендігі көрініп тұр.

Қылмыстық құқық бұзушылық ұғымының жаңа анықтамасын қалыптастыруға әрекет жасалуда. Бұдан басқа, қылмыстық құқық бұзушылықты айқындауды заңнамалық бекітуге қатысты ұсынымдар беріледі. Зерттеудің мақсаты қазіргі қылмыстық заңнамаға сәйкес және шетелдік сот практикасын қолдана отырып, қылмыстық құқық бұзушылықтың ерекшеліктерін талдау болып табылады.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу тақырыбын әзірлеу кезінде жалпы ғылыми, тарихи-құқықтық, логикалық-семантикалық, компаративистік, статистикалық, сондай-ақ диалектикалық жолдар мен әдістер қолданылды. Зерттеудің арнайы әдістерінен басқа, жұмыста қылмыстық құқық бұзушылық институтын анықтайтын жеке әдістер де қолданылды. Қылмыс және қылмыстық теріс қылық белгіленген шетелдік үлгісін ғылыми негіздеу және ұтымды түсіндіру мақсатында ұлттық құқық жүйесінің де, шетелдік және халықаралық құқықтың да құқықтық көздерінің нормалары пайдаланылды.

Нәтижелер және талқылаулар

«Қылмыс» институтына қатысты заң әдебиеттерінде көптеген ғылыми зерттеулер мен тұжырымдар бар екені мәлім. Ал «қылмыстық теріс қылық» қазіргі жағдайда толыққанды зерттелмеген, қылмыстық құқық аясындағы жаңа ұғым болып табылады. Еліміздің қылмыстық заңнамасындағы қылмыстық теріс қылықтар институты туралы мәселе даулы мәселелердің бірі болып табылады.

Зерттеу нәтижелері практикалық бағытқа ие және қолданыстағы ҚР ҚК нормаларын жетілдірумен байланысты құқық шығармашылық қызметте пайдаланылуы заман талабынан туындайтын заңшығармашылықтың нәтижесінде туындауы мүмкін екендігін атап кеткен жөн.

ҚРҚК қабылданғаннан кейін бірқатар нормаларды қылмыстық заңнамадан әкімшілік заңнамаға ауыстыру туралы мәселе жиі қойылды. Криминализация және декриминализация процессі орын ала бастады. Кейбір мамандардың пікірінше, бұл қылмыстық теріс қылықтарды әкімшілік құқық бұзушылықтар

мен қылмыстардан ажыратудың нақты критерийлерінің болмауына байланысты.

Қылмыстық теріс қылықтарды әкімшілік құқық бұзушылықтар мен қылмыстардан ажырату үшін, ең алдымен, еліміздің заңнамасында белгіленген қылмыстық теріс қылықтың, әкімшілік құқық бұзушылықтың және қылмыстың анықтамаларына талдау жүргізу қажет.

ҚРҚК 10-бабының 3 бөлігіне сәйкес: «Қылмыстық теріс қылық деп қоғамға зор қауіп төндірмейтін, жеке адамға, ұйымға, қоғамға немесе мемлекетке болмашы зиян келтірген не зиян келтіру қатерін туғызған, оны жасағаны үшін айыппұл салу, түзеу жұмыстары, қоғамдық жұмыстарға тарту, қамаққа алу, шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерге шығарып жіберу түріндегі жаза көзделген, айыпты жасалған іс-әрекет (әрекет не әрекетсіздік) танылады» (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226). Бұл анықтамадан қылмыстық теріс қылықтың келесі белгілерін көрсетуге болады:

1) қылмыстық теріс қылық қоғамға үлкен қауіп төндірмейді;

2) қылмыстық теріс қылық жеке адамға, ұйымға, қоғамға немесе мемлекетке болмашы зиян келтіреді;

3) қылмыстық теріс жеке адамға, ұйымға, қоғамға немесе мемлекетке болмашы зиян келтіру қаупін туғызады;

4) қылмыстық теріс қылық деп жасалған айыпты іс-әрекет (әрекет не әрекетсіздік) танылады;

5) қылмыстық теріс қылық жасағаны үшін сотталғандыққа әкеп соқпайтын айыппұл, түзеу жұмыстары, қоғамдық жұмыстарға тарту, қамаққа алу, шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерге шығарып жіберу түріндегі жазалар көзделген.

Қылмыстық теріс қылықтың анықтамасында қоғамдық қауіптілік, кінәлілік және жазаланушылық белгілері көрсетілген. Қылмыстық заңмен тыйым салыну немесе құқыққа қайшылық белгісі белгіленбеген. Біздің пікірімзше «тыйым салыну» белгісі қылмыстық теріс қылық анықтамасында орын алуы қажет. Бірақ кейбір ғалымдардың пікірінше: «Қылмыстық құқыққа қайшылықтың міндетті белгісі болып осы заңда көрсетілген іс-әрекетті істеген жағдайда нақты нормада көрсетілген қылмыстық құқылық санкция белгілеген жазаның белгілі бір түрінің тағайындалуы болып табылады» (Ағыбаев 2018: 41).

2014 жылғы 5 шілдеде қабылданған Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексінің 25-бабының 1 бөлігінде әкімшілік құқық бұзушылықтың анықтамасы белгіленген. «Осы Кодексте сол үшін әкімшілік жауаптылық көзделген, жеке тұлғаның құқыққа қарсы, кінәлі (қасақана немесе абайсызда жасаған) әрекеті не әрекетсіздігі немесе заңды тұлғаның құқыққа қарсы әрекеті не әрекетсіздігі әкімшілік құқық бұзушылық деп танылады» (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235). Бұл анықтамада жеке және заңды тұлғалардың әкімшілік жауаптылығы көрсетілген.

Қылмыстық заңнамада қылмыстық құқық бұзушылық қоғамға қауіптілік және жазаланушылық дәрежесіне қарай арнайы екі түрге бөлінсе, ал әкімшілік заңнамада әкімшілік құқық бұзушылық анықтамасы, оны жасайтын субъектілердің түрлеріне байланысты ажыратылған.

Жеке тұлға жасаған әкімшілік құқық бұзушылық келесі белгілерге ие болуы керек:

1) жеке тұлғаның құқыққа қарсы әрекеті не әрекетсіздігі әкімшілік құқық бұзушылық деп танылады;

2) жеке тұлғаның кінәлі қасақана жасалған әрекеті не әрекетсіздігі әкімшілік құқық бұзушылық деп танылады;

3) жеке тұлғаның кінәлі абайсызда жасалған әрекеті не әрекетсіздігі әкімшілік құқық бұзушылық деп танылады;

4) бұл әрекет не әрекетсіздік үшін әкімшілік жауапкершілік көзделген.

Заңды тұлға жасаған әкімшілік құқық бұзушылықтың мынадай белгілері болуға тиіс:

1) заңды тұлғаның құқыққа қарсы әрекеті не әрекетсіздігі әкімшілік құқық бұзушылық деп танылады;

2) бұл әрекет не әрекетсіздік үшін әкімшілік жауапкершілік көзделген. Әкімшілік құқық бұзушылық белгілерін талдай отырып, келесі ерекшеліктерді айқындауға болады. Жеке тұлғамен жасаған әкімшілік құқық бұзушылық екі белгімен, яғни құқыққа қайшылық және кінәлілікпен сипатталған. Ал заңды тұлға жасаған әкімшілік құқық бұзушылық тек бір ғана құқыққа қайшылық деген белгімен көрсетілген.

Қылмыс анықтамасына келетін болсақ, ҚРҚК 10-бабының 2 бөлігінде белгіленген: «Осы Кодексте айыппұл салу, түзеу жұмыстары, қоғамдық жұмыстарға тарту, бас бостандығын шектеу, бас бостандығынан айыру немесе өлім жазасы түріндегі жазалау қатерімен тыйым

салынған айыпты жасалған, қоғамға қауіпті іс-әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік) қылмыс деп танылады» (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226).

ҚРҚК-нің 10-бабының екінші бөлігінде қамтылған қылмыс ұғымының анықтамасында 4 міндетті белгі бар: қоғамға қауіптілік, қылмыстық заңға қайшылық, кінәлілік және жазаланушылық. Бірінші белгі қоғамға қауіптілік материалдық белгіге жатады, ал екінші қылмыстық заңға қайшылық, қылмыстың формальды белгісі. Үшінші және төртінші белгілер қылмыстық заңға қайшылық белгісімен тығыз байланысты және осы белгінің болуына немесе болмауына байланысты болып табылады. Егер қылмыстық заңға қайшылық белгісі анықталса, онда адам кінәлі болып, тиісті жазаланауға жатады деген қорытынды жасалады. Керісінше, егер адамның әлеуметтік қауіпті іс-әрекетті жасағаны үшін кінәсі анықталмаса, онда қылмыстық заңға қайшылық белгісі де жоқ.

Жалпы аталған төрт белгі қылмыстық құқық бұзушылықтың белгілеріне жатады. Яғни бұл белгілер қылмыстарға және қылмыстық теріс қылықтарға да қатысты болуы қажет. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі Ерекше бөлімінің тиісті баптарының диспозицияларында жекеленген қылмыстық құқық бұзушылық құрамдары арнаулы көрсетілген. Қылмыстық құқықта қылмыстық құқық бұзушылықтың осы нақты құрамдарына қарсы іс-әрекет істеуді құқыққа қайшылық деп атау қалыптасқан.

Адамның қылмыстық құқылық норма тыйым салған іс-әрекеттерді істеуін қылмыстық құқыққа қайшылық деп атаймыз. Заң шығарушы ғана белгілі бір іс-әрекетті қылмыстық құқық бұзушылық қатарына жатқызуға мүмкіндік беретін оның мәнді белгілерін анықтайды. Іс-әрекеттің қылмыстық құқыққа қайшылығын белгілеген тиісті заңның жарияланған уақытынан бастап ондай іс-әрекеттер қылмыстық құқық бұзушылық қатарына жатады. Мұндай ретте мемлекет осындай іс-әрекеттермен қылмыстық құқылық норма арқылы күрес жүргізуге мүмкіндік алады. Керісінше, белгіленген тәртіппен күші жойылған қылмыстық-құқылық норма қылмыстық құқық бұзушылық қатарынан шығарылады. Ондай іс-әрекеттер қылмыстық құқық бұзушылық деп саналмайды. «Іс-әрекеттің қылмыстық құқыққа қайшылығы – сол іс-әрекеттің қоғамға қауіптілігінің субъективтік (заң шығарушылық деңгейіндегі) көрінісі» (Борчашвили 2015: 131).

Қылмыстық құқық бұзушылықтың, соның ішінде қылмыстың негізгі сапалық белгісі оның қоғамға қауіптілігі болып табылады. Бұл белгі қылмыстық құқық бұзушылықтың материалдық мәнін білдірумен бірге не себепті осы немесе басқадай іс-әрекеттер қылмыстық құқық бұзушылық болып табылатынын түсіндіреді. Қоғамға қауіптілік белгісінің болуының өзі іс-әрекеттің қоғамдық қатынастарға зиян келтіруін немесе зиян келтіру қаупін туғызатынын білдіреді. Қоғамға қауіптілік – қылмыстық құқық бұзушылықтың объективтік белгісі. Ол заң шығарушының санасына және еркіне байланыссыз қоғамдық қатынастарға зиян келтіреді және өзінің ішкі мәні жөнінен қоғамның бір қалыпты өмір сүру шарттарына қайшы болады. Заң шығарушының міндеті сол кезеңде, дәуірде, қоғамның өмір сүру жағдайларын дұрыс бағалап, осыған байланысты іс-әрекеттің қайсысының қылмыстық құқық бұзушылық қатарына жататыны туралы шешім қабылдау болып табылады.

«Қылмыстық кодекстің 2-бабында қоғамға қауіптіліктің сипаттамасы қылмыстық заңда көзделген адам мен азаматтың құқықтарына, бостандықтары мен заңды мүдделеріне, ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделеріне, қоғамдық тәртіп пен қауіпсіздікке, табиғи ортаға т. б. қиянат жасап қол сұғатын қылмыстық құқық бұзушылық объектілерін тізбектеп көрсету арқылы берілген. Бірақ та қоғамға қауіптілік қылмыс қол сұғатын объектілерді көрсету арқылы ғана тұжырымдалмайды. Бұл – қылмыстың қоғамға қауіптілігін сипаттайтын мәнді жақтарының бірі ғана» (Ағыбаев 2015: 68).

Қылмыстық құқық ғылымы қоғамға қауіптіліктің сапалық және сандық жақтарын бөліп қарайды. Қылмыстық кодекстің 52-бабында жаза тағайындаудың жалпы негіздерін анықтай отырып, сот жазаны тағайындауда істелген қылмыстың сипатын және қоғамға қауіптілік дәрежесін есепке алу қажеттігін көрсетеді. «Мұның өзі қылмыстың сипатын қылмыстық сапалық, ал дәрежесін – сандық сипаттамасы деп түсінуді білдіреді.

Сипатына қарай қоғамға қауіптілік экономикалық және зорлық қылмыстары, қасақана және абайсыздық, жеке адамға, меншікке қарсы қылмыстар болып бөлінеді. Қоғамға қауіптілік сипаты қылмыстың объектісі бойынша анықталады» (Ағыбаев 2018: 42-43).

Қылмыстық теріс қылық та қылмыстан қоғамға қауіптілік дәрежесі арқылы ажыратылады.

Қылмыстық құқық бұзушылықтың тағы бір белгісі кінә болып табылады. Заң қорғайтын

объектілерге әрекет немесе әрекетсіздік арқылы кінәлі түрде қасақаналық немесе абайсыздықпен қол сұғушылық танылады.

Қылмыстық құқық бұзушылықтың жауапқа және жазаға тек қана қылмыстық құқық бұзушылық істегені үшін, яғни қылмыстық құқық бұзушылық үшін заңда көрсетілген, қоғамға қауіпті іс-әрекетті қасақана немесе абайсыздықпен істеген адам ғана тартылады. Кінәсіз қылмыстық құқық бұзушылық үшін жауаптылық орын алмайды. Кінәнің нысандары қылмыстық заңда қасақаналық (тікелей немесе жанама), абайсыздық (менмендік немесе немқұрайдылық) болып белгіленген. «Кінә дегеніміз, қасақаналық немесе абайсыздықпен бейненленетін адамның өз іс-әрекетіне және оның нәтижесіне деген психикалық қатынасы болып табылады» (Әпенов 2006: 137). Қылмыстық құқық бұзушылықтың зардабы қаншалықты ауыр болғанына қарамастан, егер оны істеген адамның іс-әрекетінде кінәнің белгілі бір түрі болмаса, ол қылмыстық жауапқа да, жазаға да тартылмайды. Кінәсіз қылмыстық құқық бұзушылық та, жаза да жоқ.

Қылмыстық құқық бұзушылықтың төртінші міндетті белгілерінің бірі қылмыстық жолмен жазаланушылық болып табылады. Өйткені, қылмыстық құқық бұзушылық дегеннің өзі, қылмыстық заң жазамен қорқытып тыйым салған әрекет немесе әрекетсіздік болып табылады. Мұның өзі қылмыстық құқық бұзушылық құрамы туралы сипаттама басқадай құқылық актілерде емес, тек қылмыстық заңда ғана көрсетілетіндігін және осы іс-әрекет үшін қылмыстық заңның санкциясында жазалау қатері қарастырылатынын көрсетеді.

Шетелдік қылмыстық заңнаманы талдаудан құқыққа қайшылық және жазаланушылық белгілері көптеген шет елдердің қылмыстық заңнамасында көрініс тапқанын байқауға болады. Сонымен бірге, көптеген шет елдердің Қылмыстық кодексінде қылмыс ұғымының анықтамаларында қоғамдық қауіптілік пен кінәлілік белгілері жоқ.

Біздің еліміздің және бірқатар басқа елдердің Қылмыстық кодексінде қылмыстың міндетті белгісі ретінде қоғамға қауіптілік белгісін белгілеу оң сәт деп саналуы керек, егер бұл белгі болмаса адамды қылмыстық жауапкершілікке тарту сияқты маңызды мәселенің теріс жағынан, заңсыз қаралуына негіз болар еді.

Бірқатар шет елдердің қылмыстық заңнамасында (Швеция, Франция, Бельгия, Израиль және т.б.) қылмыс ұғымын анықтауда қоғамға қауіптілік қылмыстың міндетті белгісі ретінде көрсетілмейді. Мысалы, 1962 жылғы Швецияның Қылмыстық кодексінің 1-бабында қылмыстың келесі анықтамасы берілген: «Қылмыс осы Кодексте немесе басқа заңда немесе статутта анықталған әрекет, ол үшін төменде көрсетілгендей жаза белгіленген» (http://constitutions.ru).

Француз қылмыстық құқығы барлық қылмыстық іс-әрекеттерді үш санатқа бөледі: қылмыстар, теріс қылықтар және бұзушылықтар. Қылмыстық әрекеттердің мұндай жіктелуі Франция Қылмыстық кодексінің 111-1-бабына сәйкес олардың ауырлығына байланысты (https://yurist-online.org/laws/foreign/criminalcode_fr/_doc-5-.pdf) Франциядағы қылмыстық іс-әрекеттің мұндай жіктелуі 1810 жылы Наполеон кодексі кезінде заңмен бекітілген болатын. Тек 1992 жылғы Франция Қылмыстық кодексі қылмыстық іс-әрекеттерді жіктеудің материалдық өлшемін, яғни іс-әрекеттің ауырлығын белгіледі.

Германияның қылмыстық кодексінде де барлық қылмыстық құқық бұзушылықтар екі топқа бөлінген. Қылмыс пен теріс қылық анықтамасы Германияның Қылмыстық кодексінің §12 мазмұнында белгіленген. «Қылмыстар құқыққа қайшы іс-әрекеттер болып табылады, оларды жасағаны үшін ең төменгі жаза ретінде бір жылдан және одан да көп мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жаза көзделген». «Теріс қылықтар – бұл құқыққа қайшы іс-әрекеттер, олар үшін ең аз жаза қысқа мерзімге бас бостандығынан айыру немесе ақшалай айыппұл болып табылады» (https://avidreaders.ru/book/ugolovnyy-kodeks-federativnoy-respubliki germanii.html). Қылмыс пен теріс қылықтың анықтамасын талдай отырып, оларды ажыратудағы негізгі белгі – оларды жасағаны үшін Қылмыстық кодексте қарастырылған жазаның түрі мен мөлшері болып табылады. Қылмыс пен теріс қылықтың жалпы белгісі ретінде құқыққа қайшылық көрсетілген.

«Жоғарыда келтірілген анықтамалардың мазмұнынан қылмыс пен теріс қылық арасындағы айырмашылық өлшемі ретінде құқыққа қайшы іс-әрекеттің ауырлық дәрежесі емес, жазаның мөлшері мен түрі қолданылатындығы байқалады. Осыған қарамастан, неміс заң шығарушыларының бұл ұстанымымен келісу керек, өйткені «іс-әрекеттің ауырлық дәрежесін» саралау белгісі ретінде пайдалану бағалау белгісін қолдануға әкеледі, оның нәтижесі заң шығарушының идеясын әрдайым және толық көрсетпейді, бірақ іс жүзінде санкцияның түрі

мен мөлшерін заңнамалық түрде білдіреді» (Апенов https://articlekz.com/article/18672).

Белгілі заңгерлердің бірі С.М. Апеновтың қылмыстық теріс қылық анықтамасын орынды деп санауға болады: «Қылмыстық теріс қылық деп қоғамға зор қауіп төндірмейтін, заңды қорғалатын мүдделерге болмашы зиян келтірген, жасағаны үшін кінәлі адамды қоғамнан оқшаулауға байланысты емес жаза көзделген, айыпты жасалған іс-әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік) танылады» (Апенов https://articlekz.com/article/18672).

Қылмыстық құқық бұзушылық белгілерінің ішіндегі «қоғамға қауіптілік» күрмеуі қалың мәселелердің бірі болып табылады. Қоғамға қауіптілік белгісі қылмысты, қылмыстық теріс қылықтардан және әкімшілік құқық бұзушылықтардан ажырату үшін маңызды. Өйткені қылмыс ең алдымен қоғамға қауіпті іс-әрекет. Қылмыстық теріс қылық деп қоғамға үлкен қауіп төндірмейтін және болмашы зиян келтіретін не осындай зиян келтіру қаупін туғызатын іс-әрекет танылады. Әкімшілік теріс қылық ретінде, қоғамға қауіптілік белгісі жоқ іс-әрекет деп танылады.

Осылайша, қылмыс, қылмыстық теріс қылық және әкімшілік құқық бұзушылық бір-бірінен, ең алдымен, қоғамға қауіптілік деген белгімен ажыратылады. Іс-әрекетте қоғамға қауіптілік белгісінің болуын немесе болмауын анықтаудың қиындығы қоғамға қауіптілік ұғымының өзі бағалау ұғымдарына жататындығымен байланысты.

«Қылмыстық құқық бұзушылықтың қоғамдық қауіптілігінің сипатын белгілеудің тәжірибелік маңызы зор. Бұл заң шығару қызметінде, оның ішінде іс-әрекетті қылмыстық құқық бұзушылық деп тану үшін маңызды.

Іс-әрекетте қоғамдық қауіптілік белгісін белгілеуді жеңілдету үшін қолданыстағы Қылмыстық кодекс баптардың белгілі бір бөлігіне қатысты көбінесе формальды белгіні – қылмыстық құқық бұзушылықпен келтірілген зиянның, алынған кірістің мөлшерін қолданады. Бұл қылмыстық құқық бұзушылықтарды бір-бірінен ажыратуға мүмкіндік береді» (Рахметов https://bestprofi.com/document/2407473984).

«Қоғамға қауіптілік дәрежесі туралы айта отырып, заң шығарушы қоғамға қауіптіліктің сипатын ескермейді. Егер дәреже қылмыстық құқық бұзушылықтың сандық көрсеткіші болса, онда сипат сапалық көрсеткіш болып табылады. Қоғамға қауіптіліктің сипаты – бұл бір қылмыстық құқық бұзушылықты екіншісінен ажырататын белгі, ал қоғамға қауіптіліктің дәрежесі – оны неғұрлым ауыр немесе ауыр емес деп тануға негіз болады. Бұл қылмыстық құқық бұзушылықтардың қылмыстармен салыстырғанда қоғамға қауіптілігінің төмен екендігімен түсіндіріледі, ал егер олар аяқталмай қалатын жағдайда, қоғамдық қауіптілік деңгейі типті қосымша азаяды» (Саламатов https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35091565).

Іс-әрекеттің қоғамға қауіпті және қылмыс қатарына жатқызуға мүмкіндік беретін зардаптың сипаттамасын заң шығарушы әр түрлі етіп бейнелеуі мүмкін. Кейбір реттерде қылмыстың зардабы қылмыстық заңның өзінде дәлме-дәл көрсетіледі. Мысалы, денеге жарақат салу, материалдық залал келтіру, ауыр зардаптың болуы т. б. Мұндай жағдайларда зардаптың осы көрсетілген мөлшерін анықтау нақты жағдайларда орындалған фактіге байланысты шешіледі. Қылмыстың қоғамға қауіптілігі қылмыстық ниет және мақсат сияқты оның белгілеріне де байланысты. Кейбір реттерде қоғамға қауіптілік іс-әрекетті істеген адамның ерекшелігіне де байланысты анықталады. Қылмыстық құқық бұзушылықтың қоғамға қауіптілік дәрежесі қылмыстық заңда көрсетілген санкция бойынша да анықталады. Мәні жөнінен екі қылмыстық құқық бұзушылықтың қоғамға қауіптілік дәрежесін анықтау, сол қылмыста берілген белгіленген санкцияларды салыстыру қажет. Ауыр жаза белгіленген қылмыстық құқық бұзушылық түрінің қоғамға қауіптілігі дәрежесі де жоғары болып табылады.

«Осылайша, қылмыстық құқық бұзушылықтарды әкімшілік құқық бұзушылықтар мен қылмыстардан ажырататын негізгі белгі – қоғамға қауіптілік. Оның заң шығару қызметінде болуын анықтау біздің еліміздің жоғары заң шығарушы органына байланысты. Қылмыстың қоғамға қауіптілігінің сипатын заң шығарушы оны қылмыстық-құқықтық норманың санкциясында, жазалардың түрлерінде, мөлшерінде немесе шегінде көрсете отырып анықтайды» (Антонян 2005: 45).

Қылмыстық заңнама бойынша әртүрлі қылмыстық құқық бұзушылықтар қылмыстық теріс қылық санатына жататынын атап өткен жөн. Олардың кейбіреулері сипаты бойынша тек қылмыстық теріс қылық болып табылса, ал басқалары қоғамға қауіптілік дәрежесі бойынша қылмыстық теріс қылық және қылмыс деп танылуы мүмкін. Қылмыстық

теріс қылық нысанындағы қылмыстық құқық бұзушылықтарға мыналар жатады: Аффект жағдайында денсаулыққа зиян келтіру (111-бап), Қорқыту (115-бап), Қорлау (131-бап), Бала асырап алу құпиясын жария ету (138-бап), Кәмелетке толмағандарды эротикалық мазмұндағы өнімді жасауға тарту (144-бап,) Ұсақ-түйек жымқыру (187-бап) және т.б. Қылмыстық теріс қылықтар ҚРҚК «Бейбітшілік пен адамзат қауіпсіздігіне қарсы қылмыстар» деп аталатын 4-тарауынан басқа тараулардың барлығында көрініс тапқан.

Қылмыстық заңнамаға сәйкес, қылмыстық теріс қылық және қылмыс болып табылатын қылмыстық құқық бұзушылықтарда бар. Оларға: Қауіпті жағдайда қалдыру (119-бар), Бала асырап алу жөніндегі заңсыз әрекет (137-бар), Тұрғынжайға қолсұғылмаушылықты бұзу (149-бап) және т.б. Көрсетілген баптардың бірінші бөлігі қылмыстық теріс қылық болып табылса, сараланған бөлікерінің санкциялары бас бостандығынан шектеу немесе бас бостандығынан айыру жазаларын белгілеп, оларды қылмыс қатарына жатқызады.

Қорытынды

Біріншіден, қылмыстық теріс қылық адамның қоғамға зор қауіп төндірмейтін, құқыққа қайшы мінез-құлқы болып табылады, ашып айқындайтын болсақ, кішігірім қоғамға қауіптілік белгілері бар әс әрекеттерді жатқызамыз. Әкімшілік құқық бұзушылық мұндай белгіге ие емес. Яғни, әкімшілік құқық бұзушылық – бұл заңды немесе жеке тұлғаның қоғамға қауіпті емес құқыққа қайшы әрекеті немесе әрекетсіздігі болып табылады.

Екіншіден, қылмыстық теріс қылық ретінде адаммен жасалған кінәлі іс-әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік) танылады. Жеке тұлға әкімшілік құқық бұзушылық жасаған кезде осы белгіні анықтау (әкімшілік теріс қылықты қасақана немесе абайсызда жасау) міндетті болып табылады, ал заңды тұлға әкімшілік құқық бұзушылық жасаған кезде бұл белгіні анықтау талап етілмейді, яғни заңды тұлғаның құқыққа қарсы, бірақ кінәсіз әрекеті не әрекетсіздігі әкімшілік теріс қылық деп танылуы мүмкін.

Үшіншіден, жеке тұлға ғана қылмыстық теріс қылықтың субъектісі бола алады, ал әкімшілік құқық бұзушылықтың субъектісі ретінде жеке тұлға да, заңды тұлға да бола алады.

Төртіншіден, қылмыстық теріс қылық аз болмашы зиян келтіреді не жеке адамға, ұйымға, қоғамға немесе мемлекетке зиян келтіру қатерін тудырады. Әкімшілік құқық бұзушылық үшін бұл белгі міндетті емес, яғни ол жасалған кезде жеке адамға, ұйымға, қоғамға немесе мемлекетке шамалы зиян келтіруі мүмкін, бірақ бұл міндетті белгі болып табылмайды.

Қылмыстық теріс қылық қылмыстан мынадай белгілері бойынша ерекшеленеді:

- қоғамдық қауіптілік белгісі бойынша. Қылмыс қылмыстық теріс қылықтан айырмашылығы – қоғамға қауіпті іс-әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік), қылмыстық теріс қылық – қоғамға үлкен қауіп төндірмейтін іс-әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік);
- қылмыстық теріс қылық жасағаны үшін, қылмыспен салыстырған кезде жазаның анағұрлым қатаң емес түрлері көзделеді;
- қылмыстық теріс қылық жасағаны үшін жаза қолдану соттылық атағына әкеп соқпайды.

Әдебиеттер

Ағыбаев А.Н. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсіндірме. Жалпы және Ерекше бөліктер. – Алматы: Жеті жарғы, 2015. – 768 б.

Ағыбаев А.Н. Қылмыстық құқық. Жалпы бөлім: оқу құралы / А.Н. Ағыбаев. – 2-бас. – Алматы: Қазақ университеті, 2018. – 282 б.

Антонян Ю. М. Понятие преступности, ее вечность // Преступность общество: Сборник научных трудов. – М.: ВНИИ МВД России, 2005. – С.45-56.

Апенов С.М. Особенности уголовного проступка по уголовному законодательству Республики Казахстан (в сравнении с зарубежной законодательной практикой) // https://articlekz.com/article/18672)

Әпенов С.М. Қылмысты квалификациялаудың ғылыми негіздері. Оқулық. – Алматы, 2016. – 332 б.

Бекмагамбетов А.Б. А. Б., Ревин В. П., Ревина В. В. Уголовное право Республики Казахстан. Особенная часть: Учебник. 2-ое изд. , перераб. и доп./ Под ред. доктора юридических наук., профессора, Заслуженного деятеля науки Российской Федерации Ревина В.П.– М.: Издательский дом Академии Естествознания, 2017.–396 с

Борчашвили И.Ш. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Общая часть (том 1). – Алматы: Жеті жарғы, 2015. – 500 с.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 15 қазандағы № 674 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясатының тұжырымдамасы //https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226

Рахметов С.М. Уголовный проступок, его отличие от преступления и административного проступка // https://bestprofi.com/document/2407473984

Саламатов Е.А. Аспекты совершенствования Общей части Уголовного кодекса Республики Казахстан // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35091565

Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии https://avidreaders.ru/book/ugolovnyy-kodeks-federativnoy-respubliki germanii.html

Уголовный кодекс Франции // https://yurist-online.org/laws/foreign/criminalcode_fr/_doc-5-.pdf

Уголовный кодекс Швеции. Российский правовой портал: Библиотека Пашкова // http://constitutions.ru.

Уголовное право в 2 т. Том 1. Общая часть : учебник для академического бакалавриата / А.В. Наумов [и др.] ; ответственные редакторы А. В. Наумов, А. Г. Кибальник. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2019. – 410 с. – (Бакалавр. Академический курс). – ISBN 978-5-534-04853-7. – Текст : электронный // Образовательная платформа Юрайт [сайт]. – URL: https://urait.ru/bcode/437789

References

Agybaev A.N. (2015) Kazakhstan Republikasynyn Kylmystyk codexine tusindirme. Zhalpi zhane Yerekshe bolikter [Explanation of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. General and special parts]. – Almaty: Zheti zhargy. – 768 b.

Agybaev A.N. (2018) Kylmystyk kykyk. Zhalpa bolim: oku kuraly [Criminal Law. General part: textbook] / A.N. Agybaev. – 2-bass. – Almaty: Kazakh University. – 282 p.

Antonyan Yu. M. (2005) Ponjatie prestupnosti, ee vechnost' [The importance of integrity, its eternity] // Prestupnost' obshhestvo: Sbornik nauchnyh trudov. [Crime society: Collection of scientific papers]. – M.: Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia. – pp.45-56.

Apenov S.M. Osobennosti ugolovnogo prostupka po ugolovnomu zakonodatel'stvu respubliki Kazahstan (v sravnenii s zarubezhnoj zakonodatel'noj praktikoj) [Features of criminal misconduct under the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan (in comparison with foreign legislative practice)] // https://articlekz.com/article/18672)

Apenov S.M. (2016) Kylmysty qualificationlaudyn gylym negizderi. Okulyk [Scientific foundations of Criminal qualification. Textbook]. – Almaty. – 332 p.

Borchashvili I.S. (2015) Kommentarij k Ugolovnomu kodeksu Respubliki Kazahstan. Obshhaja chast' (tom 1) [Commentary on the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. General part (volume 1)]. – Almaty: Zheti zhargy. – 500 p.

Bekmagambetov A.B. A. B., Revin V. P., Revina V. V. Ugolovnoe pravo Respubliki Kazahstan. Ocobennaja chast'. Uchebnik. 2-oe izd. , pererab. i dop. [Criminal law of the Republic of Kazakhstan. The special part. Textbook. 2nd ed. , reprint. and additional]/ Pod red. doktora juridicheskih nauk., professora, Zasluzhennogo dejatelja nauki Rossijskoj Federacii Revina V.P. [Edited by Doctor of Law, Professor, Honored Scientist of the Russian Federation Revin V.P.]. – M.: Izdatel'skij dom Akademii Estestvoznanija, 2017. – 396 s

Kazakhstan Republikasy Presidentin 2021 zhylgy 15 kazandagi No. 674 Zharlygymen bekitilgen Kazakhstan Republikasyn 2030 zhylga deyingi kukyktyk sayasatynyn tuzhyrymdamasy [Kazakhstan Republikasy Presidentin 2021 zhylgy 15 kazandagi No. 674 Zharlygymen bekitilgen Kazakhstan Republikasyn 2030 zhylga deyingi kukyktyk sayasatynin tuzhyrymdamasy] //https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674

Kazakhstan Republikasyn Kylmystyk codexi Kazakhstan Republikasyn Codexi 2014 zhylgy 3 shildedegi No. 226-V KRZ. [Kazakhstan Republikasyn Kylmystyk codexi Kazakhstan Republikasyn Codexi 2014 zhylgy 3 shildedegi No. 226-V KRZ.] https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226

Rakhmetov S.M. Ugolovnyj prostupok, ego otlichie ot prestuplenija i administrativnogo prostupka [Criminal offense, its difference from crime and administrative offense] // https://bestprofi.com/document/2407473984

Salamatov E.A. Aspekty sovershenstvovanija Obshhej chasti Ugolovnogo kodeksa Respubliki Kazahstan [Aspects of improving the General part of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan] // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35091565

Ugolovnyj kodeks Federativnoj Respubliki Germanii [Criminal Code of the Federal Republic of Germany] https://avidreaders.ru/book/ugolovnyy-kodeks-federativnoy-respubliki germanii.html

Ugolovnyj kodeks Francii [The Criminal Code of France] // https://yurist-online.org/laws/foreign/criminalcode_fr/_doc-5-.pdf

Ugolovnyj kodeks Shvecii. Rossijskij pravovoj portal: Biblioteka Pashkova [The Swedish Criminal Code. Russian legal portal: Pashkov Library] // http://constitutions.ru.

Ugolovnoe pravo v 2 t. Tom 1. Obshhaja chast' : uchebnik dlja akademicheskogo bakalavriata / A. V. Naumov [i dr.] ; otvetstvennye redaktory A. V. Naumov, A. G. Kibal'nik [Criminal law in 2 vols. Volume 1. General part: textbook for academic baccalaureate / A.V. Naumov [et al.] ; responsible editors A.V. Naumov, A. G. Kibalnik] – 5-e izd., pererab. i dop. – Moskva : Izdatel'stvo Jurajt, 2019. – 410 s. – (Bakalavr. Akademicheskij kurs). – ISBN 978-5-534-04853-7. – Tekst : jelektronnyj // Obrazovatel'naja platforma Jurajt [sajt]. – URL:https://urait.ru/bcode/437789

МРНТИ 10.77.51 https://doi.org/10.26577/JAPJ.2022.v102.i2.011

Г.Е. Жандыкеева*, А.Д. Байсалов

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы
*e-mail: g-zhandykeeva@mail.ru

КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА УЧАСТНИКОВ ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Данная статья посвящена вопросам криминологической характеристики участника организованной преступности. Изучение личности преступника выступает одним из центральных элементов системы противодействия конкретному виду преступности. Правильное определение ключевых криминологических признаков личности преступника выступает основой эффективного противодействия уголовным правонарушениям, совершаемым лицами с данными признаками.

В статье авторы раскрывают вопросы классификации организованных преступников, признаки, присущие основным типам организованных преступников, вопросы источников нравственного становления личности, основные черты, присущие современным лидерам организованных преступных объединений.

Авторы полагают, что лица, осуществляющие преступную деятельность на постоянной основе в составе организованной преступной группы, представляют повышенную общественную опасность для общества. Более того, ввиду присущим им признаков личности становится возможным их активное влияние на других членов общества с их последующим вовлечением в систему организованной преступности. В свою очередь, распространяемая лидерами организованных преступных групп идеология безнаказанности, жизни «на широкую ногу» выступает деструктивным элементов при формировании личности несовершеннолетних лиц.

Ключевые слова: организованная преступность, личность, преступник, организованная преступная группа, криминологическая характеристика.

G.Ye. Zhandykeeva*, A.D. Baisalov

Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty
*e-mail: g-zhandykeeva@mail.ru

Criminological characteristics of participants in organized crime

This article is devoted to the issues of criminological characteristics of a participant in organized crime. The study of the personality of the offender is one of the central elements of the system of counteraction to a specific type of crime. The correct definition of the key criminological features of a criminal's personality is the basis for effective counteraction to criminal offenses committed by persons with these characteristics.

In the article, the authors reveal the issues of classification of organized criminals, signs inherent in the main types of organized criminals, issues of sources of moral formation of the individual, the main features inherent in modern leaders of organized criminal associations.

The authors believe that persons who carry out criminal activities on an ongoing basis as part of an organized criminal group pose an increased public danger to society. Moreover, in view of their inherent personality traits, it becomes possible for them to actively influence other members of society with their subsequent involvement in the organized crime system. In turn, the ideology of impunity and life "on a grand scale" spread by the leaders of organized criminal groups acts as a destructive element in the formation of the personality of minors.

Key words: organized crime, personality, criminal, organized criminal group, criminological characteristics.

© 2022 Al-Farabi Kazakh National University

Г.Е. Жандыкеева*, А.Д. Байсалов
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.
*e-mail: g-zhandykeeva@mail.ru

Ұйымдастырылған қылмыстыққа қатысушылардың криминологиялық сипаттамасы

Бұл мақала ұйымдасқан қылмысқа қатысушының криминологиялық сипаттамасы мәселелеріне арналған. Қылмыскер тұлғасын зерттеу қылмыстың белгілі бір түріне қарсы әрекет ету жүйесінің орталық элементтерінің бірі болып табылады. Қылмыскер тұлғасының негізгі криминологиялық белгілерін дұрыс анықтау осы белгілерге ие адамдар жасаған қылмыстық құқық бұзушылықтарға тиімді қарсы тұрудың негізі болып табылады.

Мақалада авторлар ұйымдасқан қылмыскерлерді саралау мәселелерін, ұйымдасқан қылмыскерлердің негізгі түрлеріне тән белгілерді, жеке тұлғаның моральдық қалыптасу көздерінің мәселелерін, ұйымдасқан қылмыстық бірлестіктердің қазіргі жетекшілеріне тән негізгі белгілерді ашады.

Авторлар ұйымдасқан қылмыстық топ құрамында тұрақты түрде қылмыстық әрекеттерді жүзеге асыратын адамдар қоғамға жоғары қоғамдық қауіптілік туғызады деп есептейді. Сонымен қатар, олардың өзіне тән жеке қасиеттерін ескере отырып, олардың кейіннен ұйымдасқан қылмыс жүйесіне араласуымен қоғамның басқа мүшелеріне белсенді түрде ықпал ету мүмкіндігі туады. Өз кезегінде ұйымдасқан қылмыстық топтардың жетекшілері таратқан жазасыздық пен өмір сүру идеологиясы «үлкен ауқымда» кәмелетке толмағандардың жеке басын қалыптастыруда деструктивті элемент ретінде әрекет етеді.

Түйін сөздер: ұйымдасқан қылмыс, тұлға, қылмыстық, ұйымдасқан қылмыстық топ, криминологиялық сипаттама.

Введение

Исследование особенностей участников организованной преступности имеет существенное значение для ее комплексной криминологической характеристики. Изучение личности преступника является обязательным условием для полноценного исследования всей преступности.

Установление психологических и социальных особенностей личности участников организованной преступности, определение причинного комплекса их противоправной деятельности образуют круг предметов криминологического исследования их личности.

Особенности личности преступника зачастую зависят от занимаемого им места в структуре и иерархии преступного объединения, что обусловливает необходимость изучения их структуры, являющейся одной из ключевых ее характеристик.

Цель настоящего исследования – изучить и выявить криминологические признаки личности участников организованной преступности.

Задачи исследования:

- исследовать классификацию организованных преступников;

- изучить основные типы организованных преступников и выделить присущие им криминологические признаки;

- исследовать основные научные подходы к классификации и типологизации организованных преступников;

- изучить и установить основные признаки, присущие современным лидерам организованных преступных групп.

Степень научной исследованности. Казахстанскими и зарубежными криминологами уделялось большое внимание вопросам организованной преступности и особенностям личности участников организованной преступности.

Материалы и методы

Различные аспекты организованной преступной деятельности исследовались С.М. Бевзой, Я.М. Бельсоном, С.С. Бутениной, С.В. Ванюшкиной, А.Н. Волобуевой, Ю.А. Ворониной, Э.Г. Гасановой, А.И. Гуровой, А.В. Демчуком, А.И. Долговой.

Также рассматриваемыми вопросами занимались Б.В. Волженкин, В.М. Алиев, И.Г. Галимов, Б.С. Болотский, В. Быков, Ф.Г. Бурчак, В.Н. Кудрявцев, СВ. Максимов, А.С. Никифоров, З.А. Незнамова, В.Г. Павлов, Д.В. Савельев, А.Г. Пипия и многие другие.

Среди казахстанских ученых, занимавшихся исследованием рассматриваемого вопроса, необходимо отметить Мауленова Г.С., Нургалиева Б.М., Абисатова М.Х., Баймолдину С.М., Рустемову Г.Р., Байкенжеева А.С.

В ходе настоящего исследования были выдвинуты следующие научные гипотезы.

1. В типологии участников организованной преступности возможно выделение следующих

типов лидеров организованных преступных объединений: инициатор, вдохновитель, организатор.

Вдохновитель – лидер, реализующий роль криминального или технического советника, консультанта, который планирует деятельность группы, обладает сильной личностью, которая может подчинить себе других членов преступного объединения.

Инициатор выступает переходным лидером, позиция которого, как правило, не является стабильной. Данный тип лидера обладает хорошими организаторскими способностями, который в результате становится инициатором осуществляемой преступной группой деятельности.

Организатор выступает основной фигурой организованного преступного объединения.

2. Для Республики Казахстан характерно участие в организованной преступной деятельности граждан Республики Казахстан мужского пола в возрасте 21-29 лет и 30-39 лет, со средним и высшим образованием.

3. Волевые качества лидера организованной преступной группы имеют большое значение. Для лидера с сильными волевыми качествами характерны следующие качества: самодисциплина, решительность, энергичность, целеустремленность, амбициозность, концентрация на достижении поставленной цели. Также лидерам присуща доминантность, которая выражаемся в честолюбии и властности, что, в свою очередь, порождает высокую самооценку и независимость.

Обсуждение и результаты

Прежде всего необходимо отметить, что существует социометрическая структура, значение которой заключается в определении статуса каждого члена группы, основанного на его взаимоотношениях с другими членами группы. Так, разработаны следующие типы членов группы – лидеры, середнячки, предпочитаемые, изолированные («изгои»). Социометрическая структура может выстраиваться для описания малочисленных групп, в состав которых входит не более 20 человек.

Также существует ролевая структура, которая дает характеристику членам группы на основе реализуемых ими неофициальных функций. К примеру, выделяют «банкира» – члена группы, осуществляющего учет финансовых потоков группы; «танка» – члена группы, отвечающего за ее безопасность; «шестерку» – члена группы, который выполняет мелкие поручения других, более сильных членов преступной группы.

Организационная структура состоит из иерархически взаимосвязанных, многофункциональных подразделений преступной группы. Структура группы является одним из наиболее важных признаков ее организованности, которая непосредственно определяет характер преступной деятельности.

Кроме того, для организации системы эффективного противодействия организованной преступности, необходимо исследование типологии личности участника организованной преступной деятельности.

В криминологии была разработана следующая классификация организованных преступников:

- в зависимости от реализуемых функций (лидеры, руководители и остальные участники);
- в зависимости от уровня руководящих функций (смотрящий, положенец);
- в зависимости от выполняемой криминальной роли: кассиры, связник, боец-бык.

Вышеуказанные типы организованных преступников решают вопросы их классификации, но не дают представления об их личностных особенностях.

Как отмечает М.П. Клеймёнов, личность преступника представляет собой совокупность социально значимых свойств, которые определяют виновность в совершении преступного деяния, меру асоциальности человека (Клеймёнов 2018:96).

В криминологии личность преступника определяет его социальные и нравственно-психологические особенности. Структура личности преступника изучается на основании социологических и психологических аспектов.

Социологический аспект определяет социальный статус личности, на разных уровнях – общем, особенном и индивидуальном. Так как каждая социальная роль представляет собой требуемый обществу тип поведения и действий личности ее изучения является необходимым для противодействия преступности. Социальный статус преступника позволяет узнать и понять особенности поведения личности, в том числе, преступного.

Нельзя не отметить прогностическую функцию социального статуса личности, так как именно выполняемая лицом в социуме роль может служить основанием для прогноза возможной криминогенности личности.

Социологический подход включает в себя правовую и социально-демографическую части.

Социально-демографическая характеристика личности охватывает возраст, гендерную принадлежность, возраст, образование, гражданство, семейный статус, род деятельности, место проживания, бытовые условия, национальность.

Правовая часть социологического подхода включает в себя факты наличия судимости, совершения административных правонарушений, виды совершенных правонарушений, выполняемая функция в групповых преступлениях, особенности преступного и пост преступного поведения.

Криминологи также включают межличностную характеристику личности, заключающуюся в отношении преступника к криминальной среде и его положение в ней, его социальная роль и степень признания в преступной группе. В данном аспекте исследуются специальные знания, навыки и умения, а также уровень профессионализма преступника.

Также в криминологии принято выделять нравственно-психологический аспект личности, который включает в себя нравственные и психологические признаки.

Нравственный аспект личности преступника определяется отношением личности к социальным общепринятым ценностям.

Исследование данных аспектов позволяет определить идеи, установки и ценности преступника. Отношение преступника к правовым идеям и ценностям, совершенным правонарушениям имеет важное криминологическое значение.

В свою очередь, психологические признаки определяются волевыми, эмоциональными и интеллектуальными особенностями личности, а также его характером и темпераментом.

В.С. Мерлин различал в структуре темперамента следующие виды:

- тревожность, которая представляет собой предрасположенность к психологической реакции избегания в ожидании нестандартной ситуации, несущей угрозу;

- экстраверсию, которая выражает зависимость психической деятельности от объективных обстоятельств окружающей действительности;

- реактивность, представленную интенсивностью реакции в ответ на стимулирующие факторы;

- импульсивность – скорость приведения эмоции в побудительные действия;

- эмоциональную устойчивость, которая отвечает за способность лица контролировать эмоции;

- эмоциональную возбудимость, выражающую интенсивность эмоциональных переживаний лица и степень его активности;

- ригидность, которая неспособность корректировать программу деятельности в соответствии с требованиями ситуации (Мерлин 1964: 64).

Также интерес представляет учение А.Е. Личко об акцентуации характера, которое представляет собой чрезмерное усиление отдельных черт личности, при котором наблюдаются отклонения в поведении и психологии, но на грани патологии (Личко 1983: 48).

На криминальное поведение личности оказывают влияние психофизиологические свойства личности, которые связаны с возрастом, состоянием психического и физического здоровья, типом нервной системы.

Также влияние на криминальное поведение человека оказывают конституциональные особенности. В частности, ввиду развития в начале 90-х гг. XX в. организованной преступности произошла криминальная активность представителей атлетического типа строения, которые впоследствии составили основной состав преступных объединений. При этом, атлетическое сложение выступило «конкурентным» преимуществом при выборе членов преступных объединений.

Г. Шнайдер считал, что организованным преступником становится такой преступник, который получает такое определение от других членов преступных объединений, а также от окружающих. Кроме того, ученый отмечал, что организованные преступники являются своего рода элиту криминального мира (Шнайдер 1994: 312).

Также в зарубежной криминологии существуют точки зрения, согласно которой организованные преступники являются одним из видов профессиональных преступников.

Таким образом, можно выделить следующие типы организованных преступников: исполнитель, главарь, коррупционер, промежуточный тип.

Главарь представляет собой самый общественной опасный тип организованного преступника, чьи нравственные качества необратимо негативно изменены, презрительно относится к законам и праву. Является идеологом криминальной субкультуры, имеет ярко выра-

женные лидерские качества. Как правило, является представителем среднего возраста, не имеет семьи.

Исполнитель во многом схож по своим личностным характеристикам с главарем, однако у него отсутствуют качества лидера. Относительно возрастной категории – здесь 2 основные группы – от 18 до 25 лет и от 35 до 45 лет.

Мотивы преступной деятельности исполнителя, как правило, – корыстные. Выполняемая им роль в преступном объединении – активный участник активной преступной деятельности либо может занимать руководящие позиции отдельных подразделений.

Коррупционер – член преступного объединения, являющийся государственным служащим или сотрудником правоохранительных органов. Имеет деформированное сознание, направленное в сторону стремления удовлетворить собственные потребности любой ценой, обладает внутренним противоречием, его правосознание искажено, границы между нравственным и безнравственным стерты. Возрастная категория – от 40 лет и старше. Зачастую является примерным семьянином.

Промежуточный тип включается все преступников так называемого переходного состояния, когда они уже занимаются преступной деятельностью, которая носит общеуголовный характер, но не совершают преступления организованного характера.

Переход из категории общеуголовных преступников в категорию организованных преступников происходит по-разному. При этом, закономерностью является наличие значительного опыта общеуголовной преступной деятельности, предшествующего становлению преступника организованным. Для данных лиц характерно наличие отрицательных нравственно-психологических качеств.

Возрастная категория представлена периодом от 21 до 25 лет. В большинстве случаев имеют судимость в несовершеннолетнем возрасте. Выполняемая в составе преступного объединения роль, как правило, – второстепенная [Клеймёнов 2018:276].

Для криминологии интерес также представляют вопросы источников нравственного становления личности, среди которых принято выделять:

- личность и присущие ей характеристики;
- семья, школа, коллектив, а также иные социальные группы, в которых происходит формирование личности;
- общество, которое выполняет общее духовное, политическое, культурное и воспитательное воздействие.

Необходимо отметить, что условия конкретного общества оказывают разное влияние на членов общества, так как лицо самостоятельно выбирает модель и правила поведения.

Также на индивида оказывают влияние процессы, происходящие во внутренней и внешней политике государства.

На личность также оказывают большое влияние малые социальные группы, с которыми она взаимодействует.

Данное влияние может быть, как негативным, так и позитивным, так как большинство социальных противоречий находят свое отражение именно в малых социальных группах.

Несовпадение в нравственно-правовых и иных нормах зачастую выступает основой для противоречий между обществом и отдельными малыми социальными группами, что, в свою очередь, может проявляться в безнравственности и совершении правонарушений.

Бесспорным является решающее значение семьи в процессе формирования личности. Ведь именно в семье лицо получает базовые знания и представление об обществе, правилах поведения и моральных нормах.

Во многих случаях в семьях бывают обстоятельства, которые способствуют негативному нравственному развитию личности объективного и субъективного характера.

Отрицательные явления трудового коллектива также являются факторами, формирующими отрицательные качества личности. К таким явлениям можно отнести низкий уровень дисциплины, текучесть кадров, халатность, прогулы, несовершенства в организации работы.

Недостатки школьного воспитания и в сферах общения также являются негативными факторами развития личности.

Такими недостатками могут быть недостаточная связь школьного и семейного воспитания, формальный подход к школьному воспитанию, негативное влияние антиобщественных групп, совершение хулиганских действий.

Также отсутствие социального контроля в виде его ненадлежащей эффективности, игнорированием задач положительного воздействия, а также безнаказанность правонарушителей является одним из негативных факторов формирования личности.

Необходимо отметить, что криминальная среда, в которой в большинстве своем проте-

кает деятельность преступных объединений, предъявляет к ним ряд требований в отношении личностных качеств, которые способствуют их успешной преступной деятельности.

В частности, лидерам преступных объединений присущ высокий уровень организационных способностей, хитрость, прагматизм, а также стремление быть первым.

Так, для современных лидеров организованных преступных объединений характерны следующие черты:

- успешный опыт криминальной деятельности;
- высокий уровень воли;
- хорошие интеллектуальные способности;
- выносливость;
- целеустремленность;
- общительность;
- высокая скорость реакции и способность принимать решения в короткие сроки;
- жестокость;
- авторитарность;
- самоуверенность;
- корыстные мотивы;
- использование людей в собственных интересах.

В криминологии выделены следующие типы лидеров преступных объединений: инициатор, вдохновитель, организатор.

Вдохновитель – лидер, реализующий роль криминального или технического советника, консультанта, который планирует деятельность группы.

Рассматриваемый тип лидера облагает сильной личностью, которая может подчинить себе других членов преступного объединения.

Инициатор выступает переходным лидером, позиция которого, как правило, не является стабильной. Данный тип лидера обладает хорошими организаторскими способностями, который в результате становится инициатором осуществляемой преступной группой деятельности.

Организатор выступает основной фигурой организованного преступного объединения.

Как правило, это человек, которому присуща антисоциальная направленность личности с высоким уровнем антиобщественной направленности и преступным взглядом на жизнь, который сам ищет возможности для совершения преступной деятельности.

В отношении членов организованного преступного объединения, которые занимают рядовые позиции характерны абсолютное подчинение лидерам, нормам криминальной субкультуры.

Охранники и боевики отличаются решительностью, высокой скоростью реакции, имеют навыки использования оружия и приемов борьбы. Также они агрессивны, склонны к насилию, угрозам, жестокости, которые в последующем трансформируются в потребность.

Для организованных преступных объединений характерно наличие в их составе большого количества рецидивистов и бывших спортсменов – представителей восточных единоборств и боевых видов спорта. Рядовые члены преступных объединений зачастую склонны к употреблению прекурсоров и наркотиков.

Большую общественную опасность представляет осуществляемая членами преступных объединений вербовка несовершеннолетних, что влечет за собой увеличение преступности несовершеннолетних.

Корысть, жадность, стремление к наживе и получению максимально возможной прибыли преступным путем является одной из основных личностных характеристик членов организованных преступных объединений.

Необходимо отметить, что со временем участники организованной преступности становятся уверенными в абсолютной безнаказанности своих действий, более того перестают считать свое поведение противоправным. Большое значение для криминологии имеет криминальная субкультура, которая устанавливает определенные правила поведения для членов организованного преступного объединения, требуя соблюдение криминальных и антиобщественных норм поведения.

Кроме того, многие участники уверены в безнаказанности своей противоправной деятельности, считают данную деятельность престижной.

Волевые качества лидера имеют большое значение. Для лидера с сильными волевыми качествами характерны следующие качества: самодисциплина, решительность, энергичность, целеустремленность, амбициозность, концентрация на достижении поставленной цели.

Также лидерам присуща доминантность, которая выражаемся в честолюбии и властности, что, в свою очередь, порождает высокую самооценку и независимость.

С.В. Иванцовым были выделены следующие типы лидеров:

- 1 тип («воры в законе») – преступники в возрасте старше 40 лет, холостые, имеют среднее образование, имеет авторитет и власть в

криминальном окружении, неоднократно судим, совершает большое количество преступлений, общительный, решительный, развивает криминальную субкультуру, проводя обширную идеологическую работу;

- 2 тип (авторитет нового типа) – преступники в возрасте от 28 до 40 лет, как правило, имеют высшее образование и не имеют судимости, бывают хорошими семьянинами, честолюбивы, инициативны, имеют легальный бизнес. Данный тип преступников характерен для преступных сообществ, совершающих преступления в сфере экономической деятельности;

- 3 тип – лидеры преступных объединений моноэтнического состава;

- 4 тип – лидеры, которые легализовали свою деятельность в сфере власти и предпринимательства (Иванцов 2009: 217).

В ходе исследования был проведен анализ статистических данных, на основании которого представлен портрет современного участника организованной преступной деятельности в Казахстане.

Были определены гражданство, возраст, гендерная принадлежность и уровень образования организованных преступников. Предметом исследования выступили статистические данные за период с 2015 по 2019 год.

Рассматривая гражданство лиц, принимающих участие в организованной преступной деятельности в Казахстане, то установлено, что подавляющее большинство преступлений было совершено гражданами Республики Казахстан.

Так, в 2015 году к уголовной ответственности было привлечено 43 гражданина Республики Казахстан, в 2016 году – 108, в 2017 году – 89, в 2018 году – 116, в 2019 году – 44.

Общее количество привлеченных к уголовной ответственности граждан Республики Казахстан составило 400 человек.

В то же время, было установлено, что участниками организованной преступности из числа граждан СНГ в 2015 году было совершено 4, в 2016 году – 1, в 2017 году – 4, в 2018 году – 5, в 2019 году – 2 преступления организованного характера.

Иностранными гражданами в рассматриваемом периоде было совершено 37 преступлений, что больше общего количества преступлений, совершенных гражданами СНГ (https://qamqor.gov.kz/).

С точки зрения гендерной принадлежности, установлено, что совершение рассматриваемого вида преступлений не является характерным для женщин. Так, женщинами было совершено всего 58 преступлений.

Необходимо отметить, что рассматриваемые виды преступлений не совершаются несовершеннолетними лицами, так как для организации преступного объединения необходимо наличие у преступника определенного багажа знаний, навыков и умений, которые появляются в совершеннолетнем возрасте.

Возрастная характеристика лиц, участвующих в организованной преступности, представлена в следующей таблице:

Таблица 1 – Возраст лиц, совершивших организованные преступления в 2015-2019 гг.

Возраст	2015	2016	2017	2018	2019
18-20 лет	0	0	2	0	0
21-29 лет	9	54	30	29	9
30-39 лет	24	54	40	44	26
40-49 лет	13	8	18	41	9
50-59 лет	3	3	9	10	4
60 лет и старше	2	0	1	0	0

Анализ статистических данных показал, что в большинстве случаев участниками организованной преступной деятельности являются лица в возрасте 21-29 лет и 30-39 лет.

При этом, в возрастной группе 18-20 лет в рассматриваемом периоде было совершено всего 2 преступления, лицами 60 лет и старше – всего 3 преступления.

По нашему мнению, установленная возрастная категория точно соответствует разработанному в криминологии портрету участника организованной преступной деятельности.

Так, большинством ученых-криминологов было установлено, что участники организованной преступной деятельности подразделяются на две основные группы. Первая группа представлена молодыми людьми в возрасте до 30 лет, во вторую группу входят люди в возрасте от 30 до 40 лет.

Отсутствие среди участников организованной преступной деятельности лиц старше 60 лет является закономерным, так как для активной преступной деятельности необходимо наличие физической силы, потребности в удовлетворении своих корыстных интересов, что с возрастом теряет свою актуальность.

В следующей таблице представлены данные об уровне образования лиц, участвующих в организованной преступной деятельности:

Таблица 2 – Образование лиц, совершивших уголовные правонарушения в сфере экономической деятельности в 2015-2019 гг.

Возраст	2015	2016	2017	2018	2019
высшее	11	102	36	78	26
среднее и среднеспециальное	38	15	58	44	22

Таким образом, в большей части лица – организаторы организованной преступной деятельности имеют высшее образование, что является вполне ожидаемым, так как для лидеров необходимо наличие определенных знаний, навыков и компетенций. Кроме того, обучение позволяет участникам преступных объединений завести знакомства с будущими соучастниками.

Также нами было проведено исследование рода деятельности лиц – участников организованной преступной деятельности:

Таблица 3 – Род деятельности лиц, совершивших уголовные правонарушения в сфере экономической деятельности в 2015-2019 гг.

Род деятельности	2015	2016	2017	2018	2019
Рабочие	0	1	8	6	1
государственные служащие	5	5	11	30	1
частные предприниматели	2	1	5	15	7
учащиеся профессиональных технических училищ, колледжей, ВУЗов	0	0	2	0	0

Как видно из вышеуказанной таблицы, зачастую участниками организованной преступности выступают государственные служащие, что обусловлено высокой степенью коррумпированности системы государственной службы.

Небольшое количество учащихся профессиональных технических училищ, колледжей, ВУЗов объясняется тем, что для организованной преступности характерны более старшие возрастные категории.

Таким образом, для Республики Казахстан характерно участие в организованной преступной деятельности граждан Республики Казахстан мужского пола в возрасте 21-29 лет и 30-39 лет, со средним и высшим образованием.

Полученные характеристики соотносятся с проведенными ранее криминологическими исследованиями, что говорит о наличии определенных универсальных характеристик данных лиц, которые позволяют указанным лицам совершать преступления организованного характера.

Заключение

1. В результате проведенного исследования представляется возможным сделать вывод о наличии основной типологии участников организованной преступности, представляющей три основных типа: инициатор, вдохновитель, организатор.

2. На основе проведенного исследования данных правовой статистки по зарегистрированным организованным преступлениям в период 2015-2019гг. представляется возможным сделать вывод о том, что для Республики Казахстан характерно участие в организованной преступной деятельности граждан Республики Казахстан мужского пола в возрасте 21-29 лет и 30-39 лет, со средним и высшим образованием.

3. При организации мероприятий по противодействию организованной преступности необходимо учитывать тот факт, что волевые качества лидера организованной преступной группы имеют большое значение. Для лидера с сильными волевыми качествами характерны следующие качества: самодисциплина, решительность, энергичность, целеустремленность, амбициозность, концентрация на достижении поставленной цели. Также лидерам присуща доминантность, которая выражаемся в честолюбии и властности, что, в свою очередь, порождает высокую самооценку и независимость.

Литература

Абызов Р. М., Алиев В.М., Аминов Д.И., Гладких В.И., Гончарова М.В. и др. Криминология и предупреждение преступлений: учебник / коллектив авторов. Под общ. ред. В.И. Гладких. Рекомендовано Экспертным советом УМО в системе ВО И СПО. (Среднее профессиональное образование). М.: Юстиция, 2019. – 184 с.

Алиев В.М., Гладких В.И., Степанов-Егиянц В.Г. Преступления против личности. Научно-практический комментарий. М.: Издательство Юрайт, 2019. – 243 с.

Байкенжеев А.С. Организованная преступность как угроза национальной безопасности Республики Казахстан // Вестник Алтайской академии экономики и права. –2016. – № 1 (43). – С. 47-52.

Волженкин Б.В. Служебные преступления: Комментарий законодательства и судебной практики. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2005. – 560 с. – ISBN 5-94201-446-9.\

Волженкин Б.В. Избранные труды по уголовному праву и криминологии: 1963-2007 года. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2007. – 971 с. – ISBN 978-5-94201-506-1.

Данные правовой статистики Республики Казахстан за период 2015-2019гг. // https://qamqor.gov.kz

Пакирдинов Н.М. Использование оперативно-розыскной информации при расследовании преступлений: уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Караганда, 2008. – 27 с.

Жиренчин А.К. Тактический риск при расследовании преступлений: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Караганда, 2007. – 24 с.

Клеймёнов М.П. Криминология. – М., 2018. – 400 с.

Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. – М.: Юридическая литература, 1972. – 352 с. (2-е изд., перераб. и доп. М.: Юрист, 1999. – 302 с. – ISBN 5-7975-0170-8.; допечатки тиража до 2007)

Мерлин В.С. Отличительные признаки темперамента. – М., 1964. – 288 с.

Незнамова З.А. Ковалев М.И. Кондрашова Т.В. Уголовное Право. Общая Часть: Учебник / М.И. Ковалев Т.В. Кондрашова З.А. Незнамова; Отв. Ред. И.Я. Козаченко. – 5-е изд. перераб. и доп. гриф – 2013. 596 С. ISBN 978-5-91768-364-5.

Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. – М., 1983. – 187 с.

Иванцов С.В. Обеспечение ОВД системного подхода в изучении и предупреждении организованной преступности. – М., 2009. – 368 с.

Шнайдер Г. Криминология. – М., 1994. – 504 с.

References

Abyzov R. M., Aliev V.M., Aminov D.I., Gladkih V.I., Goncharova M.V. i dr. (2019) Kriminologija i preduprezhdenie prestuplenij: uchebnik / kollektiv avtorov. Pod obshh. red. V.I. Gladkih. Rekomendovano Jekspertnym sovetom UMO v sisteme VO I SPO. (Srednee professional'noe obrazovanie) [Criminology and crime prevention: textbook / collective of authors. Under the general editorship of V.I. Gladkikh. Recommended by the Expert Council of the UMO in the HE and SPO system. (Secondary vocational education)]. M.: Justicija. – 184 s.

Aliev V.M., Gladkih V.I., Stepanov-Egijanc V.G. (2019) Prestuplenija protiv lichnosti. Nauchno-prakticheskij kommentarij. [Crimes against the person. Scientific and practical commentary.]M.: Izdatel'stvo Jurajt, . – 243 s.

Bajkenzheev A.S. Organizovannaja prestupnost' kak ugroza nacional'noj bezopasnosti Respubliki Kazahstan // Vestnik Altajskoj akademii jekonomiki i prava. [Organized crime as a threat to the national security of the Republic of Kazakhstan // Bulletin of the Altai Academy of Economics and Law]. –2016. – № 1 (43). – S. 47-52.

Volzhenkin B.V. (2005) Sluzhebnye prestuplenija: Kommentarij zakonodatel'stva i sudebnoj praktiki[Official crimes: Commentary on legislation and judicial practice]. – SPb.: Juridicheskij centr Press, 2005. – 560 s. – ISBN 5-94201-446-9.\

Volzhenkin B.V. (2003)Izbrannye trudy po ugolovnomu pravu i kriminologii: 1963-2007 goda. [Selected works on criminal law and criminology: 1963-2007.]– SPb.: Juridicheskij centr Press, 2007. – 971 s. – ISBN 978-5-94201-506-1.

Dannye pravovoj statistiki Respubliki Kazahstan za period 2015-2019gg.[Legal statistics of the Republic of Kazakhstan for the period 2015-2019] // https://qamqor.gov.kz

Pakirdinov N.M. Ispol'zovanie operativno-rozysknoj informacii pri rassledovanii prestuplenij: ugolovno¬processual'nye i kriminalisticheskie aspekty: Avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk.[The use of operational-investigative information in the investigation of crimes: criminal procedural and criminalistic aspects: Abstract of the dissertation ... cand. jurid. sciences']. – Karaganda, 2008. – 27 s.

Zhirenchin A.K. Takticheskij risk pri rassledovanii prestuplenij: Avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk.[Tactical risk in the investigation of crimes: Abstract. dis. ... cand. jurid. sciences']. – Karaganda, 2007. – 24 s.

Klejmjonov M.P. Kriminologija [Criminology]. – M., 2018. – 400 s.

Kudrjavcev V.N. Obshhaja teorija kvalifikacii prestuplenij [General theory of qualification of crimes]. – M.: Juridicheskaja literatura, 1972. – 352 s. (2-e izd., pererab. i dop. M.: Jurist, 1999. – 302 s. – ISBN 5-7975-0170-8.; dopechatki tirazha do 2007)

Merlin V.S. Otlichitel'nye priznaki temperamenta [Distinctive features of temperament]. – M., 1964. – 288 s.

Neznamova Z.A. Kovalev M.I. Kondrashova T.V. (2013) Ugolovnoe Pravo. Obshhaja Chast': Uchebnik [Criminal Law. General Part: Textbook] / M.I. Kovalev T.V. Kondrashova Z.A. Neznamova; Otv. Red. I.Ja. Kozachenko. – 5-E Izd. Pererab. I Dop. Grif. -596 S. ISBN 978-5-91768-364-5.

Lichko A.E. (1983) Psihopatii i akcentuacii haraktera u podrostkov [Psychopathies and character accentuations in adolescents]. – M. – 187 s.

Ivancov S.V. (2009) Obespechenie OVD sistemnogo podhoda v izuchenii i preduprezhdenii organizovannoj prestupnosti [Providing the IAB systematic approach to the study and prevention of organized crime]. – M. – 368 s.

Shnajder G.(1994) Kriminologija [Criminology]. – M. – 504 s.

IRSTI 10.83.21 https://doi.org/10.26577/JAPJ.2022.v102.i2.012

Z.S. Tolegen[1], G.S. Dzhumashev[2*]

[1]Kazakh Agrotechnical University named after I. S. Seifullin, Kazakhstan, Nur-Sultan
[2]«Library of the First President of the Republic of Kazakhstan – Elbasy», Kazakhstan, Nur-Sultan
*e-mail: g_djumashev@mail.ru

PRECONDITIONS FOR A LENIENT TYPE OF PUNISHMENT ON PAROLE INTERNATIONAL EXPERIENCE

The article describes the international experience of the type of punishment and restraint for the early release of prisoners. The experience of various world powers is considered. Who practice early release, commutation of sentences in general. International experience with criminal early release shows different practices. Let's consider some of them, and how it is applied or sees its reflection in Kazakhstani practice. They also talk about the prospect of parole, which is the most effective incentive for a convict to positive behavior in places of detention, since it is impossible to achieve correction without encouraging measures. Every convicted person, after sentencing and arriving at the place of serving the sentence, knows when he must be released from places of imprisonment after the expiration of the sentence. At the same time, he knows not only the year, month and day, but even the hours of such release, which is directly provided for by law. Knows the procedure for parole, which allows you to be released much earlier than the end of the sentence established by the court, subject to proper behavior.

Key words: criminal early release, code, criminal code, international experience, mitigation.

З.С. Төлеген[1], Г.С. Джумашев[2*]

[1]Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.
[2]«Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Кітапханасы», Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.
*e-mail: g_djumashev@mail.ru

Халықаралық тәжірибе бойынша жазаның жеңіл түрінің алғышарттары

Мақалада жазасын өтеушілерді мерзімінен бұрын босату үшін жазалау мен шектеу түрінің халықаралық тәжірибесі сипатталған. Әр түрлі әлемдік державалардың тәжірибесі қарастырылады. Жалпы жазаны мерзімінен бұрын босатуды, жазаны жеңілдетуді кім қолданады. Қылмыстық мерзімінен бұрын босатудың халықаралық тәжірибесі әртүрлі тәжірибелерді көрсетеді. Олардың кейбіреулерін және оның қазақстандық тәжірибеде қалай қолданылатынын немесе оның көрінісін қарастырайық. Олар сотталушыны қамау орындарында оң мінез-құлыққа итермелейтін ең тиімді ынталандыру болып табылатын шартты түрде мерзімінен бұрын босату перспективасы туралы айтады, өйткені көтермелеу шараларынсыз түзетуге қол жеткізу мүмкін емес. Әрбір сотталған адам, үкім шығарғаннан кейін және жазасын өтейтін жерге келгеннен кейін, жаза мерзімі аяқталғаннан кейін бас бостандығынан айыру орындарынан қашан босатылуы керектігін біледі. Сонымен бірге, ол заңмен тікелей қарастырылған жыл, ай мен күнді ғана емес, сонымен қатар осындай босату сағаттарын да біледі. Шартты түрде босату тәртібін біледі, бұл сотта белгіленген тәртіптегі жаза мерзімінен әлдеқайда ертерек босатылуға мүмкіндік береді, өзін-өзі ұстай алады.

Түйін сөздер: қылмыстық мерзімінен бұрын босату, кодекс, қылмыстық кодекс, халықаралық тәжірибе, жеңілдету.

З.С. Толеген[1], Г.С. Джумашев[2*]

[1]Казахский агротехнический университет имени И. С. Сейфуллина, Казахстан, г. Нур-Султан
[2]«Библиотека Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы» , Казахстан, г. Нур-Султан
*e-mail: g_djumashev@mail.ru

Предпосылки для более легкого вида наказания в соответствии с международной практикой

В статье описан международный опыт применения видов наказания и меры пресечения к досрочному освобождению заключенных. Рассмотрен опыт различных мировых держав. Сейчас практикуют досрочное освобождение, смягчение наказания в целом. Международный опыт досрочного освобождения преступников показывает разные практики. Давайте рассмотрим

 © 2022 Al-Farabi Kazakh National University

некоторые из них и то, как они применяются или видят свое отражение в казахстанской практике. Также говорится о перспективе условно-досрочного освобождения, что является наиболее эффективным стимулом для осужденного к позитивному поведению в местах лишения свободы, поскольку без поощрительных мер добиться исправления невозможно. Каждый осужденный после вынесения приговора и по прибытии к месту отбывания наказания знает, когда он должен быть освобожден из мест лишения свободы по истечении срока наказания. При этом он знает не только год, месяц и день, но даже часы такого освобождения, что прямо предусмотрено законом. Знает процедуру условно-досрочного освобождения, которая позволяет освободить вас намного раньше окончания срока наказания, установленного судом, при условии надлежащего поведения.

Ключевые слова: досрочное освобождение от уголовного преследования, кодекс, уголовный кодекс, международный опыт, смягчение наказания.

Introduction

Each intricate plot process has its own idea, order of action and its second side of the coin. So from generation to generation passed on legal acts, solutions to the problem, and its institutional components.

One such situational legal measure is the criminal award measure and its early release process.

International experience with criminal early release shows different practices. Let's consider some of them, and how it is applied or sees its reflection in Kazakhstani practice.

By means of coercion it is impossible to maintain order in the correctional institution, to achieve the main goal of criminal punishment – to correct the convicted person. "Correction is such a change in a person's behavior based on positive shifts in his consciousness, life experience, skills and culture, which would ensure his law-abiding life after release. That is why the system of coercive measures cannot exist without a well-thought-out and effective system of measures to encourage convicts while serving their sentences ". (Rossiyskiy Prison Zhurnal / No. 2 -2009 – issues of parole "actual problems of conditional early release of convicts from criminal punishment" as amended and supplemented by Andrey Mayakov, acting Deputy Chairman of the Committee for Civil Rights). The prospect of parole is for a convict the most effective stimulus for positive behavior in places of deprivation of liberty, since it is impossible to achieve correction without encouraging measures. Every convicted person, after sentencing and arriving at the place of serving the sentence, knows when he must be released from places of imprisonment after the expiration of the sentence. At the same time, he knows not only the year, month and day, but even the hours of such release, which is directly provided for by law. Knows the procedure for parole, which allows you to be released much earlier than the end of the term of punishment established by the court, subject to proper behavior.

Legal basis

International standards.

In the international standards adopted within the UN and the Council of Europe and must be observed by the participating States, there is a provision on granting convicts the opportunity to be released before the end of the sentence established by the court, which is important in the development of this institution of early release from punishment, especially in relation to vulnerable categories of prisoners. ...

Thus, the United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures [Tokyo Rules], adopted by General Assembly resolution 45/110 of 14 December 1990, establish fundamental objectives, including (1.1), a set of basic principles to promote the use of non-custodial measures, as well as minimum guarantees for persons to whom alternatives to imprisonment apply, obliging

In accordance with rules (1.5), Member States are obliged to develop non-custodial measures within their legal systems in order to provide other options, thereby reducing the use of imprisonment, and with a view to rationalizing criminal justice policies, taking into account the need to respect human rights, the requirements of social justice and the needs of the offender in relation to the return to normal life in society.

Rule (3.2) – The choice of a non-custodial measure is based on an assessment of established criteria with respect to both the nature and severity of the offense, as well as the personality, biography of the offender, the purpose of the sentence and the rights of the victims.

Rule (8.1) states – The Judicial Authority, having a choice of non-custodial measures at its disposal, should take into account the offender's

needs in terms of his return to normal life in society, the interests of protecting the community and the interests of the victim in making its decision, which should be consulted where appropriate.

Under rule (8.2), the sentencing authorities may provide for sanctions in cases, which include (h) conditional release from custody and judicial review.

In (9.1), the Competent Authority has a wide range of post-conviction alternatives to avoid imprisonment and to assist offenders to quickly return to normal life in society.

In this part (9.2), the post-conviction provisions may include sanctions, including (c) various forms of parole; (d) shortening the time limit; Rule (9.4) Any kind of release from custody for the implementation of a non-custodial program shall be considered as early as possible.

Rule (11.2) may provide for early termination of the measure applied if it has had a beneficial effect on the offender.

Rule (12.2) states that the conditions to be met should be practical, precise and as few as possible, and should be aimed at reducing the likelihood of the offender returning to criminal activity and increasing the likelihood of the offender returning to normal life in society, taking into account the interests of the victim.

The post-conviction provisions in the listed Tokyo Rules include parole and parole programs, parole and judicial review, which are de facto forms of parole and are considered one one of the most effective ways to promote the social reintegration of prisoners by ensuring their systematic and gradual return to society, which must be accompanied by adequate support from institutions responsible for assisting former prisoners during their release (for example, probation services), other social institutions, families and the public ... Parole means the early release of convicted prisoners on individual terms that must be respected during the post-release period. Parole is always accompanied by a general condition that the prisoner must refrain from unlawful behavior. However, this is far from the only condition imposed. Release can only be defined as "parole" if the prisoner may also be required to comply with additional conditions to the extent that they are appropriate and necessary for his / her successful reintegration.

United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules), adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985, Rule 17.1 subparagraph c aims at avoiding the imprisonment of minors, except where when there is no other appropriate measure that would ensure the safety of the community.

Rule 19.1 The placement of a juvenile in a correctional institution should always be a last resort, applied for the minimum period necessary. This is especially true for minors who are subject to negative influences. In addition, the negative consequences associated not only with imprisonment, but also with isolation from society, affect the minor to a greater extent than the adult, since they affect the minor at the initial stage of his development.

The purpose of Rule 19 is to limit detention in prisons in two respects: quantitative ("last resort") and temporal ("minimum length"). A juvenile offender should not be imprisoned unless other appropriate measures are in place. Therefore, this rule calls for that in cases where a juvenile should be placed in a correctional institution, imprisonment should be limited to the minimum necessary period and at the same time special organizational measures should be taken to support the juvenile and various types of offenders, offenses should be taken into account. and institutions.

Rule 28.1 applies to minors. Conditional release from a correctional institution is applied by the relevant authorities on the widest possible scale and at the earliest possible date.

Rule 28.2 Juveniles on parole from a correctional institution are assisted and supervised by an appropriate authority and must be supported by the community. Where circumstances permit, preference should be given to conditional release rather than forcing the young offender to serve his full sentence. If there is evidence of a satisfactory re-education process, even offenders who were deemed dangerous at the time of their admission to a correctional facility can be conditionally released, if circumstances permit. Similar to the imposition of a probationary period, such release may be conditional on the fulfillment of conditions imposed by the relevant authorities for the period specified in the decision, for example, conditions for the offender's "good behavior", participation in community activities, living in a reduced security facility, etc.

- United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), adopted by General Assembly resolution 65/229 of 21 December 2010, for women prisoners serving punishment, in rule 41, contains a gender-sensitive risk assessment and classification of prisoners: (a) Consider generally the lesser danger women

prisoners pose to those around them, as well as the particularly adverse impact that strict security measures and increased levels of isolation can render to female prisoners; (c) Ensure that women's sentencing plans include rehabilitation programs and services that take into account their specific gender-specific needs.

Rule 46 requires prison administrations, in collaboration with parole and welfare services, local community groups and non-governmental organizations, to develop and implement comprehensive pre- and post-release reintegration programs that take into account the specific gender-specific needs of women.

In accordance with Rule 56, the relevant authorities recognize that women are at particular risk of abuse during pre-trial detention and take appropriate policy and practice measures to ensure the safety of women during this period.

Rule 57 provides that legal systems of member states develop gender-sensitive options for replacing the criminal sentence of imprisonment with other forms of correction, and alternatives to pre-trial detention and punishment by court, taking into account the history of victimization. many women offenders and their care responsibilities.

Rule 58 provides that, as appropriate and possible, alternatives to women who have committed offenses, such as measures to replace the criminal sentence of imprisonment with other forms of remedial action, and alternatives to pre-trial detention and imposition of verdict by the court.

Rule 61 provides that courts, when sentencing women offenders, have the right to take into account extenuating circumstances such as the absence of a criminal record and the relatively harmless nature and nature of the wrongful act, taking into account the women's caregiving responsibilities and their usual behavior, and action is taken to improve the implementation of gender-sensitive, stress-sensitive, women-only drug and substance abuse treatment programs in communities and women's access to such treatment in order to prevent crime, and to replace the criminal sentence of imprisonment with other forms of correctional impact and development of alternatives to court sentencing.

Rule 63- When deciding on parole, the care responsibilities of women prisoners are taken into account, as well as their special needs related to social reintegration.

Rule 64 – As far as possible and appropriate, preference shall be given to the non-custodial punishment of pregnant women and women with dependent children, with the issue of imposition of a custodial sentence being considered if the crime is serious or violent or if a woman poses a constant danger to society, taking into account the best interests of the child or children and the organization of appropriate care for such children.

Legislation of the Republic of Kazakhstan.

Criminal Code of the Republic of Kazakhstan:

Article 72. Conditional early release from serving a sentence provides for conditionally early release from serving a sentence of persons serving a restriction of liberty or imprisonment, after the actual serving of the terms specified in parts three, four and five of this article, if the court recognizes that that for its correction it does not need full serving of the assigned punishment, in case of full compensation for the damage caused by the crime, and the absence of any malicious violations of the established procedure and serving the sentence, with the establishment of probationary control during the remaining unserved part of the sentence by the court according to the rules of part two article 44 of the Criminal Code. At the same time, the terms of the convicted person's actual serving of the sentence have been established, giving rise to conditional early release, depending on the category of the severity of the crime committed.

At the same time, this article of the criminal law provides for the vulnerable categories of those sentenced to imprisonment for reduced terms of actual serving of the sentence for the application of parole.

It should be noted that parole can be applied to pregnant women, women with young children, men raising young children alone, women aged fifty-eight and over, men aged sixty-three and over the years, invalids of the first or second group after the actual departure:

- not less than one fourth of the sentence imposed by the court for a crime of little or medium gravity;
- at least one third of the sentence imposed by the court for a serious crime;
- not less than half of the term of punishment imposed by the court for an especially grave crime not associated with encroachment on human life, as well as if the previously applied parole was canceled on the grounds provided for in paragraphs 1) and 2) of part seven of this article;
- not less than two-thirds of the sentence imposed by the court for an especially grave crime involving encroachment on human life, or crimes provided for in paragraphs 3) and 5) of part three of Article 120 and paragraphs 3) and 5) of part three of Article 121 of this Code, and also if the previously applied conditional early release was canceled on

the grounds provided for in paragraph 3) of part seven of this article;

- not less than one fourth of the term of punishment assigned for a grave crime, or not less than one third of the term of punishment assigned for an especially grave crime, if the convicted person fulfills all the conditions of the procedural agreement.

The term of imprisonment actually served by the convicted person cannot be less than six months.

A person serving a life imprisonment imposed by the court may be released on parole if the court recognizes that he does not need to continue serving this punishment and has actually served at least twenty-five years of imprisonment. If a person serving a life imprisonment appointed by the court has fulfilled all the conditions of the procedural agreement, he may be released on parole after actually serving at least fifteen years of imprisonment.

Article 73. Replacing the unserved part of the punishment with a more lenient type of punishment or reducing the term of the imposed punishment provides that a person serving imprisonment for crimes of minor, medium gravity or serious crimes, in the event of full compensation for the damage caused by the crime, or the absence of malicious violations of the established order of serving the sentence, the remaining unserved part of the sentence may be replaced by the court with a milder type of punishment.

At the same time, the terms of the unserved part of the punishment have been established, which allow, depending on the category of the crime, to make a replacement.

Also, the law allows, when replacing the unserved part of the sentence, the court choose a fine at the rate of one monthly calculation index for four days of imprisonment or restriction of liberty at the rate of one day of restriction of liberty for one day of imprisonment. The condition for replacing with a fine is full compensation for the damage caused by the crime.

Thus, a person serving imprisonment for crimes of minor, medium gravity, grave or especially grave crimes, if during the period of serving the sentence, he contributed to the disclosure and investigation of crimes committed by a criminal group, or fulfilled all the conditions of the procedural agreement, the remaining unserved part punishment may be reduced by a court of no more than half.

Therefore, from the above, we see that the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan provides for early release.

References

Russian Prison Journal / №2 -2009 – issues of parole “actual problems of conditional early release of convicts from criminal punishment” as amended and supplemented by Andrey Mayakov.

United Nations Rules for Non-custodial Measures [Tokyo Rules] / 1990.

United Nations Rules for the Administration of Juvenile Justice (Beijing Rules), adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985.

United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules), adopted by General Assembly resolution 65/229 of 21 December 2010.

The Criminal Code of the Republic of Kazakhstan.

IRSTI 10.31.21; 10.79.21 https://doi.org/10.26577/JAPJ.2022.v102.i2.013

A.S. Sabitova

Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty
e-mail: erke-bairamova@mail.ru

PERSONS ENGAGED IN ADVOCACY AND CITIZENS WHO GUARANTEE THE IMPLEMENTATION OF SUCH ACTIVITIES

In this article, we will discuss the concept and modern forms of procedural agreement, one of the new institutions of legal proceedings. In addition, the types of procedural agreements issued in the Criminal Procedure Code, in accordance with the new law, provide for the participation of lawyers in criminal proceedings.

Protection of individuals from criminal prosecution specified in Part 2 of Article 70 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan is carried out by lawyers.

Advocacy is the property of lawyers, that is, a class of people who have devoted themselves to this profession. The most complete concept of advocacy is as follows: advocacy is a professional organization that provides legal assistance to the population and legal entities on the basis of the law.

The purpose of the article is to improve the Criminal Procedure legislation and legal practice in criminal cases in accordance with the accumulated theoretical and practical knowledge in this area, as well as the norms of the Criminal Code. The comparative legal analysis of subjects, participants of procedural record-keeping is made. The work illustrates the legal institutions of subjects, namely representatives of the accused party to protect violated human rights and freedoms.

Relevance of the research topic: the effectiveness of the criminal process in the process of fraud of a suspect, accused, a defense lawyer.

Key words: justice, accused, criminal process, lawyer, defense attorney.

А.С. Сабитова

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.
e-mail: erke-bairamova@mail.ru

Адвокаттық қызметпен айналысатын тұлғалар және мұндай қызметті жүзеге асыруға кепілдік беретін азаматтар

Бұл мақалада адвокаттардың іс жүргізудің жаңа институттардың бірі процестік келісім түсінігі және қазіргі кездегі нысыандары қарастырылады. Сонымен қатар қылмыстық процестік кодексте берілген процестік келісің түрлері, жаңа заңға сәйкес адвокаттардың қылмыстық процесте қатысуын қарастыралады.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық процестік кодексінің 70-бабының 2-бөлігінде аталған жеке тұлғаларды қылмыстық қудалаудан қорғауды адвокаттар жүзеге асырады.

Адвокатура – бұл адвокаттардың меншігі, яғни өздерін осы мамандыққа арнаған адамдар класы. Адвокатураның ең толық түсінігі келесідей, адвокатура-бұл заң негізінде халыққа және заңды тұлғаларға заңгерлік көмек көрсететін кәсіби ұйым.

Мақаланың мақсаты – осы саладағы жинақталған теориялық және тәжірбиелік білімге, сондай-ақ ҚПК нормаларына сәйкес, қылмыстық істер бойынша қылмыстық іс жүргізу заңдарын және құқықтық тәжірбие жетілдіру. Процессуалдық іс жүргізу барысына қатысушылары мен субъектілерге салыстырмалы құқықтық талдау жасалды. Зерттеу жұмысында субъектілердің құқықтық институт ретінде саналатын қорғаушының ролі мен ерекшеліктері талқыланып қарастырылған, атап айтқанда адамның бұзылған құқықтары мен бостандықтарын қорғау үшін айыпталушы тараптың өкілдері талданған.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі қылымыстық процесс барысында күдікті, айыпталушы, қорғаушы-адвокат, қылмыстық процестің тиімділігі.

Түйін сөздер: әділдік, айыпталушы, қылмыстық процесс, адвокат, қорғаушы.

© 2022 Al-Farabi Kazakh National University

А.С. Сабитова
Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы
e-mail: erke-bairamova@mail.ru

Лица, занимающиеся адвокатской деятельностью, и граждане, гарантирующие осуществление такой деятельности

В данной статье рассматривается понятие и формы процессуального соглашения, одного из новых институтов судопроизводства адвокатов. Кроме того, виды процессуального соглашения, предусмотренные уголовно-процессуальным кодексом, предусматривают участие адвокатов в уголовном процессе в соответствии с новым законом.

Защита от уголовного преследования физических лиц, указанных в части 2 статьи 70 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан, осуществляется адвокатами.

Адвокатура – это собственность адвокатов, то есть класс людей, посвятивших себя этой профессии. Наиболее полное понятие адвокатуры заключается в следующем, адвокатура-это профессиональная организация, оказывающая юридическую помощь населению и юридическим лицам на основании закона.

Цель статьи-совершенствование уголовно-процессуального законодательства и правовой практики по уголовным делам в соответствии с накопленными теоретическими и практическими знаниями в данной области, а также нормами УПК. Сделан сравнительный правовой анализ субъектов, участников процессуального делопроизводства. В работе иллюстрируются правовые институты субъектов, а именно представителей обвиняемой стороны для защиты нарушенных прав и свобод человека.

Актуальность темы исследования заключается в том, что подозреваемый, обвиняемый, защитник-адвокат, эффективность уголовного процесса в процессе общения.

Ключевые слова: справедливость, обвиняемый, уголовный процесс, адвокат, защитник.

Introduction

Article 3 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, stating that a person, his life, rights, and freedoms are the most valuable treasure of the state, thus forming a legal basis for guaranteeing every citizen the observance of his rights and legitimate interests. The observance and protection of the rights and freedoms of citizens by state bodies also depends on such an important public and legal institution as the advocacy, which determines the basic principles of the activities of persons providing professional legal assistance to citizens and organizations.

The highest body of the Bar Association is the General Meeting of members of the board , its executive body is the presidium, and the supervisory body is the Audit Commission.

The general meeting has the right to resolve any issues related to the activities of the Bar Association. In accordance with the law of the Republic of Kazakhstan" on advocacy", the exclusive competence of the General Meeting includes: adoption of the Charter of the Bar Association and making a decision on amendments to the Charter, election of the presidium, chairman of the presidium, Audit Commission, chairman of the Audit Commission, etc.

The general meeting is convened at least once a year on the initiative of the Presidium of the Bar Association.

The general meeting is considered valid with the participation of at least two-thirds of the members of the board and resolves all issues by a simple majority vote of the lawyers who took part in the voting.

For daily management and control over the activities of the Bar Association, the General Meeting elects the Presidium of the Bar Association and the Audit Commission. After the election of these bodies, the right to control their work is assigned to the General Meeting, which hears and approves a report on the activities of the bodies, heads and employees of the Bar Association.

The Presidium of the Bar Association is an executive body that operates between the General Meeting of lawyers.The presidium is elected by the members of the Bar Association by secret ballot at the General Meeting for a term of four years in the number determined by the General Meeting, depending on the number of members of the board and the scope of work.

After the election of the Presidium of the Bar Association, the chairman and his deputy are elected by secret ballot from the established composition.

The presidium, as a permanent executive body, resolves all day-to-day issues of the board's activities.

A lawyer who has been a direct member of the Bar Association for at least two years prior to the date of election may be elected chairman of the Presidium of the Bar Association.

The Audit Commission is the control and Verification body of the Bar Association. The Audit Commission, its chairman, is elected by secret ballot at the general meeting of members of the board of Trustees for a term of four years.

The Audit Commission is responsible for reviewing the financial and economic activities of bar associations, legal consultations, law offices, as well as the financial activities of individual lawyers.

Materals and methods

Head of state K. Tokayev in his address to the people of Kazakhstan on September 1, 2020 «Kazakhstan in New conditions: time of action» noted the need to address several issues on public administration, health, education, socio-economic and other issues. First, taking into account the experience of the pandemic, the head of state was instructed to develop mechanisms aimed at ensuring a balance between the levels of Legal Regulation. The president noted that excessive legislative regulation of the activities of the executive branch hindered the prompt response to emerging problems, so it was instructed to consider this issue within the framework of the concept of Legal Policy. Speaking about the preliminary approaches to the implementation of this task, it is planned to conduct an audit of legislative acts to identify detailed norms that will be revitor to ensure flexible regulation in specific legal relations, the minister said. Secondly, the task is to develop approaches to ensure the stability of criminal and Criminal Procedure legislation. For this purpose, the Ministry of Justice, together with law enforcement agencies, is working to develop appropriate mechanisms for ensuring stability. For example, reducing the frequency of amendments to the criminal and criminal procedure codes can be achieved by strengthening the mechanisms for working out the initiatives proposed in this area. Third, together with interested bodies, work is underway to clarify the concepts of "administrative" and "criminal" offenses. "The new concept of "administrative offense "should include in the Administrative Code the components of an administrative offense; determine the size and type of administrative sanctions; criminalize or eliminate certain components of the Criminal Code." Fourth, the head of state separately noted the need to ensure equality of rights of a lawyer and a prosecutor in court proceedings. To fulfill this task, together with the advocacy community, amendments to the draft law on advocacy and legal assistance have been developed, which will expand the powers of lawyers in court proceedings.

"As part of the state legal reform in the Republic of Kazakhstan and connection with the adoption of the law" "on advocacy and legal assistance", the legal situation of a lawyer in sovereign Kazakhstan will radically change, and the relevance of the topic will increase in the context of the formation of an independent legal state."

Discussion and results

In accordance with the amendments that have entered into legal force of the law of the Republic of Kazakhstan " on advocacy and legal assistance", as well as in accordance with Article 76 of Chapter 5 "status of a legal adviser", "rights and obligations of a legal adviser", a legal consultant is obliged to be a member of one of the chambers of legal consultants to provide legal assistance in the form of representation of the interests of persons in the courts."

The relevance of the research topic is determined by the fact that the task of creating a rule of law, the process of democratization of society, and the problems of strengthening the legal rights of citizens require a new approach to the activities of the advocacy and lawyer-defender in criminal proceedings.

According to Article 7 of the world declaration of human rights, "before the law, all people have the right to equal and equal protection." The International Covenant on Civil and Political Rights also provides for the norm that "states undertake to provide any person with effective means of legal protection if the rights and freedoms of this person recognized by the Covenant are violated."

As we can see, the Constitution of the Republic of Kazakhstan, declaring the right of citizens to judicial protection, has assumed the obligation to create conditions in which the state can ensure the freedom of the individual as much as possible. This, in turn, implies a reduction in measures of influence on law-abiding citizens by the state, leaving them the right to judicial protection of their rights and legitimate interests.

Advocacy in the Republic of Kazakhstan is designed to support the implementation of a person's rights guaranteed by the state and enshrined in the Constitution of the Republic of Kazakhstan for judicial protection of their rights, and freedoms and obtaining qualified legal assistance.

Today, increasing the importance of advocacy in Kazakhstan depends on various factors. This is the process of democratization of society, deepening market relations, and developing the judicial and legal system. At the same time, insufficient de-

velopment of important institutions of civil society, such as law enforcement public associations, trade unions, the low legal culture of the population, and imperfection of legislation cannot affect the activities of Kazakhstan's advocacy. Undoubtedly, the above-mentioned mutually conditioned and interrelated factors require a certain scientific and theoretical understanding to understand the specific role and place of advocacy in these processes.

Every citizen has the right to defend his rights and freedoms in court in all ways that do not contradict the law, including using his right to apply to a professional lawyer who has the legal knowledge and necessary skills in protecting and representing citizens and organizations.

The provision of legal assistance by lawyers to citizens and organizations can be carried out in various ways and means that are not prohibited by law. However, the common tasks of the Bar Association and the activities of Public Associations of lawyers are to ensure the protection of the rights and legitimate interests of citizens and legal entities and to strengthen the independence of the bar as a public legal institution.

The constitutional norm" every person detained, arrested, accused of committing a crime has the right to use the help of a lawyer (defender) " (according to Article 13 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan) demonstrated true humanism, concern for Human Rights and legitimate interests.

The exercise of human and civil rights and freedoms is possible in full when they protect the consciousness of the case and are skillful and competent. Not everyone can implement such protection. In this case, impeccable knowledge of not only legislation but also the practice of applying normative legal acts, the practice of conducting cases in law enforcement agencies, etc. is required. In other words, a qualified lawyer is required to provide effective assistance. After all, citizens, as a rule, are familiar not only with the basic provisions of the legislation but also need deep knowledge in the field of law to protect subjective rights, including the procedure for its application, which requires the help of lawyers. A lawyer is a professional who effectively uses his legal knowledge and practical experience in providing legal assistance.

The right of a person to judicial protection of his violated rights and freedoms, and to receive qualified legal assistance is enshrined in Paragraphs 2 and Paragraph 3 of Article 13 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan. In accordance with the rights granted, every citizen of the Republic of Kazakhstan, exercising his subjective right, has the right to apply to any court, depending on the jurisdiction and jurisdiction of the disputed issue, to protect or restore the violated right.

The Bar Association is a professional community of lawyers and, as an institution of civil society, is not included in public authorities and local self-government. In this regard, the bar is the only organization of professional lawyers designed to protect and protect the interests of anyone who needs legal protection.

Advocacy is a profession of lawyers, that is, a certain type of activity that consists in defending the interests of other people in court. Only lawyers have the right to protect citizens from criminal prosecution on a professional basis. The lawyer is an independent legal adviser. The term" Advocatus "comes from the Latin word" advocacy", which means seeking help, and judicial protection. Therefore, the task of a lawyer is to help a person who asks him for legal assistance with his skills, knowledge, and experience. A lawyer who participated in criminal proceedings on the side of the person against whom a criminal case has been initiated has the procedural status of a defender.

The increase in the general level of education and culture of the population, their acquisition of socio-political experience, the development of democracy, and the promotion of its basic principles, including the protection of the rights and freedoms of man and citizen and others, all this has led to an increase in the requirements for such an important legal institution as the bar. In this context, practice shows that the Bar Association, a specially created independent, self-governing organization of professional lawyers, carries out its activities more efficiently and efficiently.

Studying the organization and activities of the Bar Association is one of the most important tasks on the way to building a legal and Democratic state proclaimed in the Constitution of the Republic of Kazakhstan.

Of course, the problems of innovations faced by the Kazakh bar and, in general, the problems of providing legal assistance to the population should be adequately addressed by law. It should be noted that today a serious regulatory framework has been created, covering many aspects of this activity. However, it is necessary to recognize that the law "on advocacy" in most cases is related to the current law of the Republic of Kazakhstan dated December 5, 1997. This law, according to many legal scientists and practitioners, is morally outdated, does not reflect real legal reality, and most importantly, does not provide an adequate level of protection of the

rights of not only citizens but also lawyers. Such a situation cannot be considered satisfactory, especially since the task of ensuring the implementation of human and civil rights and freedoms guaranteed by the state and enshrined in the Constitution of the Republic of Kazakhstan is one of the priorities in the formation and development of Kazakhstan as a democratic and legal state.

The main task of the bar is to provide legal assistance to citizens and organizations in accordance with Article 1 of the law of the Republic of Kazakhstan dated December 5, 1997 "on advocacy", and Article 13 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan guarantees that everyone has the right to receive qualified legal assistance. There are different types of this assistance. However, the provision of legal advice, the preparation of various legal documents, and other types of legal assistance cannot be fully identified with the provision of services and services.

In addition, legal assistance provided to citizens and organizations is ultimately aimed at protecting their rights and interests and maintaining and strengthening the rule of law.

In connection with the above, the terms "services" and "legal services" are not suitable for an adequate representation of what constitutes the essence of the activity of the bar. As provided for in Article 1 of the law" on advocacy and legal assistance", this value is the provision of legal assistance to citizens and organizations.

Legal assistance provided by the bar is special, as it belongs to the sphere of protection of the rights and interests of citizens and organizations. In this sense, the bar is a law enforcement agency, and it is no less important than other state bodies (prosecutor's office, Court, etc.).

The role of advocacy as an institution of the political and legal system in the development of the Republic of Kazakhstan is directly related to the qualitative increase in the role of law, strengthening the legal basis of state and public life.

For several years, the issue of the need to adopt a new law on advocacy and advocacy in the Republic of Kazakhstan has been widely discussed among legal scholars and lawyers. In addition, until now, a general understanding of this task has not been achieved among the advocacy community itself. In our opinion, if such a law is adopted, it should reflect only the most general provisions of the status of a lawyer, the principles of functioning and formation of Bar Associations, and issues related to the management of the board, the creation of Public Associations of lawyers and many other "secondary" issues should be independently determined by the bar community within the forms provided for by law.

The organization and procedure of activity of the bar are based on legal principles. The principle (lat. principium Foundation, beginning)-the main, initial state of any theory, doctrine, etc., the leading idea, the main rule of activity, internal beliefs, and attitude to things that determine the norms of behavior. In order to give the concept of" principle " as complete as possible, it is necessary to highlight four main elements that characterize it both objectively and subjectively.

In the legal Sciences, principles are defined as the basic provisions on which they are formed. As the practice of the development of law shows, legal principles did not differ and were not interpreted in the normative material, they were not even verbally expressed in the legal sources of the past. Only at present, analyzing the legal sources of previous eras, they try to obtain some common, repetitive features that can be imagined as legal principles from conflicting norms and rules of law, judicial practice, and local customs of the population.

Legal principles as a system represent the most general initial provisions that form the basis of law. As a result, they should be considered in close contact with the nature of the law. Therefore, the legal principle is objective on the one hand, since the law has all the features of a historical natural social phenomenon that objectively arises, regardless of the will of specific people who have entered social life, found long-established legal forms, institutions, and, realizing their interests, must be considered with them. On the other hand, it includes a subjective initiative, since the law is the product of the creativity of people with signs of a phenomenon in relation to the world of artificial things, conscious processes, and volitional actions, that is, being objective in content, their principles in the form of legal fixation are subjective. After receiving legislative approval, legal ideas acquire regulatory significance, affecting the legal consciousness of people. In such cases, legal principles determine ways to improve legal norms, acting as a leading idea for the legislator. At the same time, several conditions must be met to ensure the actual operation of legal principles.

Conclusion

First, they should appear in many norms.

Secondly, specific legal norms should not contradict the principles proclaimed and enshrined in the articles of criminal law.

The difficulties in creating legal norms and institutions also lie in the fact that the basis of the law as a system does not always correspond to one starting position, not to one principle, but at least several, but in its content. This is due to the discrepancy of the primary links, as they reflect the real contradictions of public life.

The principles of advocacy can be called the main legal ideas that are included in all procedural norms and institutions, which determine such a construction of advocacy and advocacy, ensuring the provision of qualified legal assistance to citizens and organizations.

The main principle of advocacy is legality, which is determined by the Constitution of the Republic of Kazakhstan, the law of the Republic of Kazakhstan "on advocacy and legal assistance" and other laws adopted in accordance with it. At the same time, the Supreme legal force of the Constitution of the Republic means that it must comply not only with normative legal acts of state bodies but also with intra-organizational acts of public organizations. It follows that the compliance of acts and decisions of the bar association with the Constitution and laws of the Republic of Kazakhstan has the essence of the principle of implementation of legality in the activities of the Bar Association in the activities of its members, bodies, and officials.

Литература

Конституция Республики Казахстан была принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года. https: / / adilet. zan. kz / kaz / docs / K950001000_

Послание Президента Республики Казахстан К. Токаев народу Казахстана 1 сентября 2020 года «Казахстан в новых условиях: время действий https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtynkazakstan-halkyna-zholdauy-183555

Национальная декларация прав человека была принята в ходе резолюции Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года// http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr

Жалыбин С.М. Правовой статус адвоката в уголовном судопроизводстве. – Алматы, 1998. – 128 с.

Закон Республики Казахстан «Об адвокатуре и правовой помощи» (от 5 июля 2018 года № 176-VI). https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1800000176

Уголовный кодекс Республики Казахстан (от 3 июля 2014 года № 226-V Сам.) https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226

Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях (от 5 июля 2014 года № 235-V Сам.) https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235

Приказ Министра юстиции Республики Казахстан «Об утверждении регламента предоставления государственных услуг по вопросам адвокатуры» от 30 января 2014 года

Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процессуальный кодекс (Кодекс Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-С V ҚРЗ.) // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231

Адвокаттық қызмет туралы Заны (1997 жылғы 5 желтоқсандағы № 195, Күші жойылды-Казахстан Республикасынын 2018 жылғы 5 желтоқсандағы № 176-vi) //https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z97000011

References

Konstitucija Respubliki Kazahstan byla prinjata na respublikanskom referendume 30 avgusta 1995 goda [The Constitution of the Republic of Kazakhstan was adopted by the republican referendum on August 30, 1995]. // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_

Poslanie prezidenta Respubliki Kazahstan K. Tokaev narodu Kazahstana 1 sentjabrja 2020 goda "Kazahstan v novyh uslovijah: vremja dejstvij [Address of the president of the Republic of Kazakhstan K. Tokayev to the people of Kazakhstan on September 1, 2020 "Kazakhstan in New conditions: time of action] // https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtynka-zakstan-halkyna-zholdauy-183555

Nacional'naja deklaracija prav cheloveka byla prinjata v hode rezoljucii General'noj Assamblei OON ot 10 dekabrja 1948 goda [The national declaration of human rights was adopted during the resolution of the UN General Assembly on December 10, 1948] // http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr

Zhalybin S.M. Pravovoj status advokata v ugolovnom sudoproizvodstve [Legal status of a lawyer in criminal proceedings]. -Almaty, 1998.-128 p.

Zakon Respubliki Kazahstan "Ob advokature i pravovoj pomoshhi" (ot 5 ijulja 2018 goda № 176-VI). [Law of the Republic of Kazakhstan "on advocacy and legal assistance" (dated July 5, 2018 No. 176-VI].// https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1800000176

Ugolovnyj kodeks Respubliki Kazahstan (ot 3 ijulja 2014 goda № 226-V Sam.) [Criminal Code of the Republic of Kazakhstan (dated July 3, 2014 No. 226-V Sam.)] // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226

Kodeks Respubliki Kazahstan ob administrativnyh pravonarushenijah (ot 5 ijulja 2014 goda № 235-V Sam.) [Code of administrative offenses of the Republic of Kazakhstan (dated July 5, 2014 No. 235-V Sam.)] // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235

Prikaz Ministra justicii Respubliki Kazahstan "Ob utverzhdenii reglamenta predostavlenija gosudarstvennyh uslug po voprosam advokatury" ot 30 janvarja 2014 goda [Order of the Minister of Justice of the Republic of Kazakhstan" on approval of regulations for public services on advocacy issues " dated January 30, 2014]

Kazakhstan Respublikasynyng Qylmystyq-procedure codex (Kazakhstan Respublikasynyng Code 2014 zhylgy 4 shildedegi No. 231-C V ҚРЗ.) [Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan (Code of the Republic of Kazakhstan dated July 4, 2014 No. 231-S V Sam.)] // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231

Lawyers kyzmet turaly Zany (1997 zhylgy 5 yellow kandagy N 195, Kushi zhoyyldy-Kazakhstan Respublikasynyn 2018 zhylgy 5 shieldedegi No. 176-vi) [Lawyer about the service Zone (5 December 1997 shackles No. 195, Kashi eliminated-5 December 2018 shackles No. 176-vi of the Republic of Kazakhstan)] //https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z97000011

6-бөлім

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ

Section 6

INTERNATIONAL RELATIONSHIPS AND INTERNATIONAL LAW

Раздел 6

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

IRSTI 10.87.47 https://doi.org/10.26577/JAPJ.2022.v102.i2.014

M.Z. Kenzhaliyev

Turan University, Kazakhstan, Almaty
e-mail: Madi.kenzhaliyev@gmail.com

LEGAL REGULATION OF THE INTERNATIONAL FINANCIAL CENTERS – COMPARATIVE ANALYSIS OF INTERNATIONAL AND KAZAKHSTANI EXPERIENCE

International financial centers (IFCs) became a driving force and an integral part of the modern global economics. Due to their vital importance in the attraction of the international investors, states are very interested in creating and developing their cities as an international financial center. Many researches have been conducted to analyze the IFCs and the factors contributing to its effectiveness, however, most of the studies have been made by the financial and economical scholars. So, the novelty of the given research is that it is done within the framework of juridical science, considering the aspects of legal regulation of the financial centers and those historical and modern legal methods which have been used to develop cities as financial centers. Our research suggests that there is a direct link between success of the city as a financial center and its effective legal regulation. So, our objective was to identify historical stages of the development of IFCs and distinguish its own unique method of legal regularization on the global scale as well as within Kazakhstan.

Key words: AIFC, RFCA, DIFC, special economic zone, special financial zone, legal regulation, constitutional regulation, patternless legal regulation, special legal regime.

М.З. Кенжалиев

Туран Университеті, Қазақстан, Алматы қ.
e-mail: Madi.kenzhaliyev@gmail.com

Халықаралық қаржы орталықтарының құқықтық реттеуі – халықаралық және қазақстандық тәжірибенің салыстырмалы талдауы

Халықаралық қаржы орталықтары (ХҚҚ) қазіргі жаһандық экономиканың қозғаушы күші мен құрамдас бөлігіне айналды. Халықаралық инвесторларды тартудағы маңыздылығына байланысты мемлекеттер өз қалаларын халықаралық қаржы орталығы ретінде құруға және дамытуға өте мүдделі. ХҚҚ және оның тиімділігіне ықпал ететін факторларды талдау үшін көптеген зерттеулер жүргізілді, алайда зерттеулердің көпшілігін қаржы-экономикалық ғалымдар жасады. Сонымен, берілген зерттеудің жаңалығы оның қаржы орталықтарын құқықтық реттеу аспектілерін және қалаларды қаржы орталығы ретінде дамытуда қолданылған тарихи және заманауи құқықтық әдістерді қарастыра отырып, заң ғылымының аясында жасалғандығында. Біздің зерттеулеріміз қаланың қаржы орталығы ретіндегі жетістігі мен оның тиімді құқықтық реттелуі арасында тікелей байланыс бар екенін көрсетеді. Сонымен, біздің мақсатымыз ХҚҚ дамуының тарихи кезеңдерін анықтау және әлемдік ауқымда, сондай-ақ Қазақстан аумағында құқықтық реттеудің өзіндік бірегей әдісін ажырату болды.

Түйін сөздер: АХҚО, РҚОА, ДХҚО, ерекше экономикалық аймақ, арнайы қаржы аймағы, құқықтық реттеу, конституциялық реттеу, формасыз құқықтық реттеу, ерекше құқықтық режим.

М.З. Кенжалиев

Университет Туран, Казахстан, г. Алматы
e-mail: Madi.kenzhaliyev@gmail.com

Правовое регулирование международных финансовых центров – сравнительный анализ международного и казахстанского опыта

Международные финансовые центры (МФЦ) стали движущей силой и неотъемлемой частью современной мировой экономики. Из-за их важности в привлечении международных инвесторов государства очень заинтересованы в создании и развитии своих городов в качестве международных финансовых центров. Было проведено множество исследований для анализа МФЦ и факторов, влияющих на их эффективность, однако большинство исследований

 © 2022 Al-Farabi Kazakh National University

было проведено в рамках финансовой и экономической науки. Тем самым, новизна данного исследования заключается в том, что оно выполнено в рамках юридической науки с учетом аспектов правового регулирования финансовых центров и тех исторических и современных правовых методов, которые применялись для развития городов как финансовых центров. Наше исследование свидетельствует о том, что существует прямая связь между успешностью города как финансового центра и его эффективным правовым регулированием. Также, нашей задачей было выявить исторические этапы развития МФЦ и выделить уникальные методы правового его регулирования как в глобальном масштабе, так и в рамках Республики Казахстан.

Ключевые слова: АМФЦ, РФЦА, ДМФЦ, особая экономическая зона, специальная финансовая зона, правовое регулирование, конституционное регулирование, бесформенное правовое регулирование, особый правовой режим.

Introduction

London, New York, Singapore, Hong Kong and other metropolises became the concentration of large international capital due to the fact that they are very attractive to large businesses and investors. These cities came a long way before they achieved the status of the leading international financial centers (thereafter IFCs). Although, there are other examples, such as 'Amsterdam in XVIII century and Beirut in XX century' (Douglas, 2009), the cities which used to be the global financial centers during the respective period of time, however, they could not maintain their dominant positions till the day. Basically, the studies of given financial centers were conducted by the economic and financial sciences, while the representatives of the social sciences, including jurisprudence, paid little to no attention for the development of the IFCs. Therefore, most of the scholars took into consideration and analyzed only economic and financial factors which contributed to the rise of different financial centers. However, our research suggest that effective *legal regulation* is extremely important for the development of the international financial centers in the long perspective.

It is also important to note that within the past two decades the Republic of Kazakhstan, the Russian Federation and the United Arab Emirates all made an attempt to establish an international financial center using different methods of legal regulation. However, the Moscow Financial Center (Balaboshina, 2020) and the Regional Financial Center of Almaty (Temirkhanov, 2015) did not achieve the expected results. Scholars struggle to identify specific reasons for the failure of the given financial centers. Thus, one of the main issues that we can specify is scarcity of studies conducted on the classification of different methods of legal regulation and the way it could be implemented for the development of IFCs.

Moreover, our research substantiates that at different periods of time various methods of legal regulations were used by the states, so the analysis of each stage contributes for the better understanding of the peculiarities of each method including their advantages and disadvantages.

Consequently, one of the main objectives of the research is an attempt aimed at establishing *main historical stages* of legislative regulation of the international financial centers in the world as well as in Kazakhstan. The given research is also an attempt to identify those *legal methods* which correspond for each historical stage. At the same time, we seek to determine the unique characteristics of each legal method separately. Albeit, the Republic of Kazakhstan already made the second attempt to create an international financial center and started to implement the latest method – *constitutional regulation* of international financial centers, nevertheless, there is a controversy within the economic and especially legal scholars regarding the effectiveness of the measures taken by the state leadership. Accordingly, there is a necessity for the thorough study of the legal methods of regulation, particularly, by taking into consideration the international experience.

The substantial part of the research paper is devoted for the study of the legislative regulation of the financial centers in Kazakhstan and other states, such as the UAE, the Netherlands, the United Kingdom, the USA and the Russian Federation. Accordingly, for these purposes it was important to conduct a comparative legal analysis between those countries. For the same reason we used a legal modeling approach, since the international experience provided necessary background to contemplate the development of the IFC in the Republic of Kazakhstan. Finally, the legal forecasting method provided an insight for the understanding future perspectives of the Astana International Financial Center.

Methodology

In order to conduct comprehensive analysis of both historical stages and legal regulation of the financial centers in the world and in Kazakhstan we employed various general as well as specific scientific methods of research. Particularly, dialectical method was used within the framework of the given work. At the same time, in order to examine the historical development of the financial centers it was necessary to utilize the historical approach of study.

The substantial part of the research paper is devoted for the study of the legislative regulation of the financial centers in Kazakhstan and other states, such as the UAE, Netherlands, United Kingdom, USA and Russian Federation. Accordingly, for these purposes it was important to conduct a comparative legal analysis between those countries. For the same reason we used a legal modeling approach, since the international experience provided necessary background to contemplate the development of IFC in the Republic of Kazakhstan. Finally, the legal forecasting method provided an insight for the understanding future perspectives of the Astana International Financial Center.

Results

Generally, the conducted research suggests that at the different stages of development of the IFC, it has exploited diverse methods for the normative regulation of its activities. Economic, financial and legal scholars explored only the historical development of the financial centers, however there are no researches dedicated for the stages of historical evolution of the IFC's. At the same time, since the emergence of the financial centers its legal regularization considered as part of its economic and financial history and it has not become the special subject of studying of the social sciences, including jurisprudence. Hence, given research is the first attempt for historical overview of the IFC which identifies the main historical stages for the legal regulation of the emergence and development of the international financial centers.

Different scholars use various approaches to identify the historical stages for the emergence and the development of the international financial centers. Hence, some authors point that creation of first IFCs started in the XVII century (Klimachev 2011: 160; Ponomarenko 2017: 92), claiming that it is linked with the first stock exchanges of Europe, while others suggest that this process started even earlier during the XIII century (Krutovskaya 2017: 49), when the Magna Carta was signed in the Great Britain.

Thereby, the existing studies provide a general background regarding the history and the evolution of the financial centers over the years, which allowed us to identify the legal methods that were used during the respective time period of the history to regulate activities of the IFCs. Hence, we can specify four main historical stages of the progressing legislative regulation of the financial centers.

The first stage (from ancient times – till XIII century) – is the «period of prehistory» of the IFC regulation.

The ancient cities are considered by many scholars as the prototypes of the state, thereby, they were called «city-states» (Morozova 2019: 34). As the cities increase in size, so does the amount of business transactions between citizens and merchants. Generally, city-states performed vast different functions including the functions of «interstate product exchange as well as commodity exchange» (Morozova 2019: 34). At the beginning, trade operations within the city were regulated based on the customary law (Sovetskaya Entsiklopediya 1984: 211) of the specific community. Hence, the legislative norms of the given period sanctioned the demand for the emergence of the trade centers, while the public interest maintained such demand.

Accordingly, the initial stage of the legal regulation is characterized by the method of traditional self-regulation based on the local customary law.

The second stage (starts with the adoption of Magna Carta Libertatum (the Great Charter of Rights) in 1215 г. – and lasts till the beginning of the XVII century). «The emergence of the cities as international financial centers started in medieval, specifically in 1215» and associates it with the adoption of the Magna Carta in the mentioned year – states Krutovskaya (2017: 49).

According to various scholars, given document «forms a symbol for liberty today» (Bozhinovski 2015: 176).

"The few guarantees stipulated in this document represent the corner stone of the principle of Rule of Law in the modern world as well, because it envisages guarantees, such as trial by jury, access to swift justice, protection from arbitrary imprisonment and other civil liberties which are incorporated in the modern international documents» (Bozhinovski, 2015: 176). «The rule of law principle stipulated in Magna Carta is the cornerstone of the modern judiciary as a third and independent branch of

government and guarantees fair trial to all with maximum respect of their civil rights and liberties» (Bozhinovski 2015: 176).

Correspondingly, the given stage is characterized with the "unsystematic" or "patternless" method of legal regulation of the financial activities. It was due to the fact that during this period of time states, as well as the local administrations, did not attempt to develop cities as a trading or financial center.

Generally, this stage lasted till the end of the XVI century, up until the moment when the new type of contracts and transactions gained popularity, such as "future contracts", "forward contracts" and other "derivative security contracts", which subsequently led to the emergence of the stock exchanges in the cities of medieval Europe. Many scholars claim that the very first city which started the stock exchange market was the Belgian city Antwerp "during the 16th century" (Poitras, 2009: 4). Thereby, the XVI century was marked with the creation and rapid development of the stock markets in major European cities which inevitably led to the necessity of its further legal regulation by the states.

The third stage (from the beginning of the XVII century – until the mid-XX century) – is the period of the "intended" or directed legal regulation of the international financial center's activities. During this period, the progressive states draw close attention to regulate two main financial institutions which laid the foundation of the IFCs. First of all, it is the stock exchange market, while the second is the central banks. As it was mentioned previously, many scholars believe that these two institutions are the most significant factors which transformed the medieval European cities into the most prosperous financial centers globally.

Apart from the many economic processes which were developing quickly in the Europe, given period is also distinguished with the application of the new method for the normative regulation of the financial transaction. Moreover, the peculiarity of the new approach assumed that national states directly regulated financial institutions as well as new types of derivative security transactions. In other words, the activities of the IFC became the subject of the legislative or parliamentary discussions as well as the judicial revision.

Hence, the development of the Amsterdam, which according to the «…modern standards, … emerged as the first true international financial center» (Church 2018: 287), started with the adoption of the Charter of the Dutch East Indian Company. The given document was adopted by the highest representative and legislative body of the Netherlands – General States, on 20 March 1602[1]. So, as the Charter was passed, the Dutch East Indian Company «became the first company to ever to trade its shares on the stock exchanges» (Ryzhenkov 2020: 234). Aside from the regulation of the first stock exchange at the level of the parliament, the courts of the Netherland were pioneers in adjudicating disputes arising out of the derivative security contracts, thus, creating legal precedents. Hence, according to the Petram, «it is therefore interesting to study the sentences of the Court of Holland in detail – in pronouncing judgments on share-trade-related court cases this court's judges drafted the world's first securities law» (Petram 2011: 94).

Netherlands was not only pioneering the creation and regulation of the stock market, but also used the innovative approach with regard to the financing of the exchange market. Hence, many scholars insist that Dutch Wisselbank was the first ever Central Bank (Church 2018: 288). The groundbreaking method of legal regulation of the international transactions, securities market as well as the banking system were instrumental in the process of transforming Amsterdam into the largest international financial center during the XVII-XVIII century.

Nevertheless, the Dutch experience was not left unnoticed, so that London followed the same footsteps and established its own Central Bank in 1694 the stock exchange in 1773 (Farrell, 2019). London became the second powerhouse and step by step started to surpass the achievements of Dutch counterpart. The substantial role is attributed to the mentioned two financial institutes and its effective legislative regulation. According to Paul Kennedy – «the creation of the Bank of England in 1694 (at first as a wartime expedient) and the slightly later regularization of the national debt on the one hand and the flourishing of the stock exchange and growth of the «country banks» of the other boosted the supply of money available to both governments and businessmen» (Kennedy 1988: 80).

Similar arguments were presented by the Adam Church (Adam 2018: 289), who wrote that «The strength of the English public credit system, in turn, was supported by the Bank of England, which served as an efficient system through which long-

[1] A translation of the charter of the Ducth East-Indies Company (Verenigde Oostindiche Compagnie or VOC): granted by the States General of the United Netherlands, 20 March 1602, Australia on the Map Division of the Australasian Hydrographic Society (2009), available at: https://rupertgerritsen.tripod.com/pdf/published/VOC_Charter_1602.pdf (visited 4 August 2021).

term English sovereign debt could be traded and repaid, and guarantees of such debt obligations from Parliament, which were backed by Parliament's power to raise additional taxes from a relatively vast domestic reserve of taxable wealth». Listed factors largely contributed to the rise of the London into the status of one of the biggest financial centers in the world, which it keeps till the day.

Nevertheless, currently, New York is considered to be the largest global financial center, and, as it was the case with the Amsterdam in XVII century and London in century later, the key factors remain the same – the creation of stock exchange and national bank, as well as its effective legal regulation.

Generally, the New York stock exchange existed from 1792, but its official countdown starts from 1817 (Encyclopedia Britannica, 2021). It was also notices that «on a fundamental level, the creation of the Federal Reserve System in 1913, and in particular the Federal Reserve Bank of New York, was a boon for New York, as the city's financial institutions came to have the backing of a lender of last resort» (Church 2018: 301). Nevertheless, the actual rise of the New York corresponds to the period after the second World War.

It is interesting to note that the state regulation of the financial market started in the mid-1930s. It was mainly related to the aftermath of the American Great Depression of the 1929 which «has the most devastating effect to the US due to the imperfection of the state regulation of the stock exchange market» (Moshenskiy, 2015: 670). Hence, the starting point for the future dominance of the New York as a global financial center could be attributed to the legislative reforms initiated under the President Roosevelt and with the "adoption of the several important statutes which regulated the activities of the banks and stock exchange market, namely – Banking Act of 1933, which was also called Glass-Steagall Act, Securities Act of 1933 as well as the Securities Exchange Act 1934 (Moshenskiy 2015: 670).

The fourth stage (from the mid-XX century – till the present day) of the regularization of the IFC could be marked with the emergence of the new approach, which is the 'constitutional regulation'. The historical account of the given period could be traced with an effort to regulate activities of the financial centers at the constitutional level by the modern states. Within the framework of this research, it is very interesting to note the example of Hong-Kong, which is listed as the fifth largest IFC according to the Z/Yen – a London based research institute that conducts the analysis and ranking of the international financial centers, and starting from 2007 publishes twice a year its Global Financial Centres Index (hereinafter – GFCI)[2].

One of the substantial factors which contributed to the development of the Hong-Kong as an international financial center could be found in its Constitution. The article 109 of The Basic Law of the Hong Kong Special Administrative Region of the People's Republic of China states that "The Government of the Hong Kong Special Administrative Region shall provide an appropriate economic and legal environment for the maintenance of the status of Hong Kong as an international financial centre".

However, the United Arab Emirates could be mentioned as a more notable example, since they have used more comprehensive approach with regard to the constitutional regulation of its financial centers. The UAE were able to invent and implement the new legislative approach, which allowed two of its cities to achieve an excellent result. So, according to the Z/Yen's Global Financial Center Index, Dubai is placed at the 19th place, while Abu-Dhabi resides at the 38th place among 114 international centers.

Overall, if we look at the historical development of the events, then on 10 January 2004 the Supreme Federal Council of the UAE introduced an amendment to the Constitution of the state. According to the Constitutional Amendment No (1) of 2004, the article 121 of the Basic Law was amended in the following manner: "…the order and the manner of establishing Financial Free Zones and the boundaries within which they are exempted from having to apply rules and regulations of the Union".

In another words, the leadership of the country was preparing the legislative background for the creation of the independent jurisdiction called – Financial Free Zones within the specific territories of the cities (emirates), with the special legal regime on it.

So, on 27 March 2004 the UAE state adopted Federal Law No (8) "Regarding the Financial Free Zones", the very first article of which established that "The Financial Free Zone: The Free Zone established in any of the Emirates of the State in which financial activities are carried on". Hence, the first international financial center was adopted in the emirate of Dubai in accordance with the Federal Decree Number 35 for the year 2004 "To Establish Financial Free Zone in Dubai". Article one of the

[2] The Global Financial Centres Index available at: https://www.longfinance.net/programmes/financial-centre-futures/global-financial-centres-index/gfci-29-explore-data/gfci-29-rank/ (visited 8 August 2021).

mentioned Decree stated that "The establishment of financial free zone in the Emirate of Dubai to be named (Dubai International Financial Centre)" (hereinafter – DIFC). So, after the successful development of one IFC then, nine years later, another Federal Decree was adopted – No. (15) of 2013 Concerning Establishing a Financial Free Zone in the Emirates of Abu Dhabi. The first article of the given Decree stated that "a financial free zone shall be established under the name "Abu Dhabi Global Market".

Thereby, the UAE were the first state to initiate constitutional reforms with an aim of establishing international financial centers. Currently, both of the IFCs suited in the UAE ranked as the leading financial centers in the Middle East according to the GFCI.

Now, the analysis of the Kazakhstani experience shows that it corresponds to the last three stages in the regularization of the activities of the international financial centers, specifically to the "patternless regulation", "direct regulation" and "constitutional regulation" of the IFCs.

Accordingly, the first stage (from 1990 – till 2006) – complies with the "patternless" or "unsystematic" state regulation of the financial centers in the Republic of Kazakhstan.

So, the main feature of the given period is the accumulation of the legislative base for the normative regulation of the "special economic zones" (hereinafter – SEZ), which in turn are similar to the Financial Free Zones that will be established in the UAE decades later. Moreover, initially, the law named given zones not as a "special" but "free economic zone". So, the first law was adopted on 30 November 1990 and was called as the Kazakhs SSR Law № 360-XII "Regarding free economic zones in Kazakh SSR". The first paragraph of the first article established that "special economic zone in Kazakh SSR – is a specially designated territory with precise administrative borders and a special regal regime, created with an aim of attracting foreign capital, progressive international technology and management experience for the accelerated socio-economic development of the territory of the zone"[3].

The important factor to note that the UAE legislation identifies its financial centers as Free Financial Zones, but Kazakhstani law does not consider the "special economic zones" as a financial center. Nevertheless, it is important to mention that the law describes the SEZ in Kazakhstan as a territory with a special legal regime. Later, the similar definition will be used in order to describe financial centers in Kazakhstan.

Consequently, the "free economic zones" were renamed into "special economic zones", nevertheless, the subsequent legal acts adopted in 1996, 2007, 2011 and 2019[4] used the similar definition to describe the SEZ. So, currently, the paragraph 2 of article 1 of the Law of the Republic Kazakhstan of 3 April 2019 "On special economic and industrial zones" provides following definition of SEZ – as "a part of the territory of the Republic of Kazakhstan with precisely designated borders, on which a special legal regime of a special economic zone is in force for the implementation of priority activities". Despite the slight changed to the definition of the SEZ, it is still identified as a territory with a special legal regime.

The second stage (from 2006 till 2015) – it is a time of the directed legal regulation of the first international financial center in Kazakhstan which was called – Regional Financial Center of Almaty city (hereinafter – RFCA).

The initiative to establish such financial center belongs to the first President of the Republic of Kazakhstan – Nursultan Nazarbayev. Such plans "were firstly announced the during the meeting of the Associations of banks of Kazakhstan in 1995, and later during his speech in the Congress of the financiers of Kazakhstan in November 2004" (Isayev 2011). Furthermore, in March 2005 the given initiative was reflected in the President's Message to the people of Kazakhstan – "Kazakhstan's strategy of joining the world's 50 most competitive countries" (hereinafter – the Message). The first part of the article 1.10 was called "Development of Almaty as a regional center of financial services and a business

[3] Law of the Kazakh SSR "On free economic zones in the Kazakh SSR" dated November 30, 1990 No. 360-XII (amended in accordance with the Law of the Republic of Kazakhstan dated 01.18.92; Decrees of the President of the Republic of Kazakhstan, having the force of law, dated October 30, 1995; dated 5.11.95) (invalidated).

[4] Law of the Republic of Kazakhstan dated January 26, 1996 No. 2823 "On special economic zones in the Republic of Kazakhstan" (with amendments and additions as of January 12, 2007) (invalidated), Law of the Republic of Kazakhstan dated July 6, 2007 No. 274-III "On special economic zones in the Republic of Kazakhstan" (with amendments and additions as of 05.07.2011) (invalidated), Law of the Republic of Kazakhstan dated July 21, 2011 No. 469-IV "On special economic zones in the Republic of Kazakhstan" (with amendments and additions as of May 24, 2018) (invalidated), Law of the Republic of Kazakhstan dated April 3, 2019 No. 242-VI "On special economic and industrial zones" (with amendments and additions as of 04/01/2021.).

hub", and included following strategy: "Dynamic development of Almaty as the main financial center in Central Asia should be focused on creating favorable conditions and opportunities for large financial institutions in Kazakhstan to become major providers of credit, insurance and other of financial services for major regional business projects". The given provision became a foundation to create the Regional Financial Center in Almaty city.

Later, the same year the statute was adopted named – the Law of the Republic of Kazakhstan dated 5 June 2006 № 145-III "Regarding the Regional Financial Center of Almaty city". The very first article defined that RFCA "is a special legal regime governing the relationship between the participants of the financial center and stakeholders, aimed at the development of the financial market of the Republic of Kazakhstan". Once again, the financial center was described as a legal regime (but this time "special") which operates at the specific territory. In other words, we can observe a consistency in the way the legislator describes the SEZ and now the financial center as well. Whereas the par.1 of art.12 identified that the "special trading platform of the financial center is the trading platform of the stock exchange, operating in the city of Almaty".

So, within the framework of implementing the RFCA project, it was planned to create a governing body – the Agency of the Republic of Kazakhstan for the regulation of the activities of the RFCA (hereinafter – the RFCA Agency). Overall, as noted by Isayev, the state conducted large-scale work in order to introduce amendments to the legislation of the country regarding the regulation of the stock exchange market. He also mentions that "the rules establishing the functioning of the stock exchange as a non-profit organization were removed. The scope of activity of RFCA participants on conducting transactions on other stock exchanges has been expanded. Other professional participants were provided with an opportunity to operate on the special trading platform of the RFCA" (Isayev 2011).

The government also attempted for the first time to create a special court in the financial sphere with the possibility of "conducting legal proceedings not only in state (Kazakh) and Russian languages, but also in English language" (Isayev,2011) to attract foreign investors.

Nevertheless, we can conclude that not all the tasks were completed and as the financial expert Murat Temirkhanov indicates, there was a set of specific reasons for the failure of the RFCA project. He asserts that the unfulfillment of the main provisions of the "Plan for the development of the RFCA till the year 2015" (hereinafter – RFCA Plan) affected severely to the effectiveness of the project as a whole. Hence, he identified following causes, such as:

- lack of a developed local securities market, without which it is impossible to attract foreign investors;
- lack of a developed market for government securities;
- lack of an effective mechanism for public-private partnership;
- failure to achieve indicators when bringing state-owned companies to the stock market (it was planned to place securities for USD 12 billion, while the real indicators were only USD 300 million);
- failure to achieve capitalization indicators of the corporate securities market (it was planned to achieve indicators of 70% of GDP for equity and 80% of GDP for debt capital, though real indicators were at the level of 1% for both indicators);

Therefore, the goals and objectives to develop Regional Financial Center of Almaty according to the RFCA Plan were not fully realized. Step by step, RFCA went to a decline, the amount of its activities also decreased. Subsequently, the Agency for the Regulation of Activities of RFCA was abolished by the Decree Number 25 of the President of the Republic of Kazakhstan from 12 April 2011, with the transfer of its responsibilities to the National Bank of the Republic of Kazakhstan. Eventually, "by the fall of the same year the Agency for the Protection of the Competition terminated the activities of JSC "RFCA" (Tulegenov 2020).

Hence, the third stage starts in 2015 with the creation of the Astana International Financial Center and with its constitutional regularization. Albeit, the official opening of the center was conducted only on 5 July 2018(Goncharenko 2018: 111). So, it is important to note that this time leadership of the country decided to implement the new project by taking into account two factors – firstly, it is the negative previous experience of the RFCA, and secondly – by contemplating the relevant international experience, which meant that "this time the project was much more ambitious, encompassed a larger number of areas of cooperation and required significant changes in legislation" (Baskakova, 2017: 91).

So, in 2015 "as part of the election campaign, the President announced the idea to establish new financial center" (Baskakova 2017: 91). On 20 May 2015 the given idea was then reflected at the new state plan – "Nation's Plan – The 100 concrete

steps to implement five institutional reforms" (hereinafter – Nation's Plan). It was established to create a new international financial center, but this time in the capital of the Kazakhstan – Astana city (currently renamed to Nur-Sultan). It is important to note that almost five steps of the Nation's Plan were dedicated to create the new IFC (24th step and steps from 70 till 73).

Within the framework of implementing the Nation's Plan the Constitutional Statute was adopted 7 December 2015 No. 438-V "On the Astana International Financial Center" (hereinafter – the Constitutional Statute on AIFC). Two years later, Constitutional amendments took place to assign constitutional status for the new financial center. So, in accordance with the Law of the Republic of Kazakhstan from 10 March 2017 No. 51-VI "On Amendments and Additions to the Constitution of the Republic of Kazakhstan", the second article of the Basic Law was supplemented with paragraph 3-1. Given paragraph stated that: "Within the city of Nur-Sultan, a special legal regime in the financial sphere may be established in accordance with constitutional law". While the paragraph 1 of article of the Constitutional Statute on AIFC established that AIFC "…means the territory within the City of Nur- Sultan with precise borders determined by the President of the Republic of Kazakhstan where the special legal regime in the financial sphere established by this Constitutional Statute applies".

Discussion

As it was mentioned previously, in an attempt to identify the emergence of the international financial centers, most scholars link their development with the first stock exchanges which operated on the territory of various European cities. Without questioning such approach, we want to draw an attention to the fact that economic and financial researchers overlook the stage of prehistory of the IFC, specifically, the period of time which preceded the actual date or event, which took place before the cities turned into the IFCs. The stage of prehistory has an extreme importance for the understanding of the development of IFCs and could not be separated or taken outside the framework of the timeline of the IFC. Therefore, the stage of "prehistory" of the IFC should be included into its historic evolution and development, since the given period creates the necessary environment for the emergence of the first international financial centers. So, from the given perspective, it is very interesting to look at the researches on the first corporations and their role in the development of the first international financial centers – such as Dutch East India Company which was established in XVII century in Amsterdam, or «Societates publicanovum» – corporations in the ancient Rome, German mining associations «Gewerkschaften» of the XII century, with the Genoese bank of St. George of 1407 (Gurmin 1913: 133-136). All of the mentioned corporations contributed to the formation and evolution of the financial centers on the territory of the European states.

Generally accepted principle is that at the inception of the ancient cities and civilization the main source of the law was – customs, whereas one of the first sources of the public-legal regulator was a customary law of the specific community. Hence, it is apparent that during this period trade, economic and monetary (financial) relations were based on the norms of the customary law.

Therefore, the initial stage for the regularization of the future financial centers is characterized with traditional self-regulation and application of customary law as a basis for the official legalization of the financial activities.

It is important to note that customary law till the day remains as one of the most effective regulators of the activities of the financial centers both on the domestic level (as local customs) as well as at the international level (norms of the international customary law, lex mercatoria). So, the uniqueness of the customary law could be found in the nature and the process of its development. It is not only one of the first forms of the social regulators, but at the same time it is the most natural form of the regulatory power which is based at the authority of the society and public opinion. Therefore, it has a feature of being a "natural" type of the social regulator which affects the behavior of people as "nature itself". As a result, the participants of the social relations accept such norms not as an enforced mandatory rule, but rather as inherited norms and values for social conduct. Thus, such peculiarities of the customary law were the reason for scholars to overlook them as a part and initial stage for the development of the international financial centers.

During the second period, we can observe the unsystematic or "patternless" regularization of the IFCs which was generally expressed by the variety of different normative methods, used not only within the framework of specific cities and states but as well on an international level.

So, during this period, IFCs were not regulated directly, but rather indirectly, since there was no specific goal to establish and develop an international

financial center per se, hence, there was no general strategy for such purposes. The most important issue was to provide the safety, consistency and permanence of economic, financial and monetary relations within the city. So, as the demand for the given necessities increased, the demand for a legal regulation rose as well. However, the states did not view a legal regulation of economic activities as the primary objective, rather, it was part of the overall plan for the development of the cities and their infrastructure.

Generally, third stage could be described as the time when states stimulated their legislative functions through the Parliaments, which resulted in the adoption of legal acts aimed at the regulation of the activities of the international financial centers (mainly the banking activities and stock exchange markets). From the experience of metropolises as Amsterdam, London and New-York, it was apparent that the effective regulation of the financial institutions, as a stock market and central bank, led to the rise of set cities into the status of the leading international financial center, while in case of New-York and London, both of "New York and London claim the first and second major and largest centers in the world stage" (Vo and Nguyen 2020: 186).

Although, local governments and city authorities continued to adopt laws during this period as well. Nevertheless, this time their legislative activities were supposed to correspond the Parliaments work and had to not contradict their acts.

Overall, fourth stage could be characterized as the time when the countries started to focus on the legal regularization of the various activities of the IFCs and to regulate them with the adoption of the legal acts which have the highest legal force as the Constitutional provisions or in the forms of the acts which have the Constitutional significance.

So, the official state regularization of the IFC became an integral part of establishing and developing a financial center of any level. Moreover, without fulfilling given requirements increased the probability for negative consequences, such as delay in start of its activities or even cancellation of its results. Hence, Douglas V. Arner noted that "At the most basic level are the institutional underpinnings of governance and public order, property rights and their protection, contract enforcement and commercial dispute resolution, and human capital development. Without these, successful financial centres can fail (e.g., Amsterdam in the 18th century, Beirut in the 20th)" (Arner 2009: 198). The Moscow International Financial Center (hereinafter – MIFC) could by noted as another example. The Russian Federation's leadership had high hopes toward the given projects, nevertheless, "they are still not implemented" (Balaboshina 2020). Several Russian scholars mentioned, that despite all of the measures that have been taken by the government for the "development of the infrastructure and the legislation, the stimulation has rather a nature of eliminating most difficult problems of the financial system instead of creating a clear system of incentives for favorable investment climate" (Anikin 2019: 3).

It is important to mention that the use of constitutional method of regulating the IFC nowadays does not necessarily mean that it is the ultimate way for developing cities as a financial center. However, the experience of Hong Kong, as well as two cities of the UAE – Dubai and Abu-Dhabi, suggests that the given method is considered to be as very effective approach which shall be used in conjunctions with other legislative measures which have been used in the course of previous historical stages to supplement the constitutional method of the regulation of IFCs.

The historical analysis suggests that development of the international financial centers in the modern Kazakh state started even before it became an independent state and passed through three different stages as the first Special Economic Zone to the first regional financial center in Almaty and ultimately transformed into the Astana International Financial Center.

Albeit, there were no exact financial centers on the territory of the post-communist country. Nevertheless, we can observe that during given period the necessary legal framework has been prepared, also the Kazakh state accumulated required legislative experience which was later used as the background for the first prototypes of international financial centers.

So, the first stage was the time when the initial process for the creation and legal regulation of the special economic zones, which still exist on the territory of Kazakhstan, started. Generally, SEZs were not only the predecessors of the future financial centers in Kazakhstan but also its first "prototypes". We can draw that conclusion from the analysis of the legislative definition of the term "special economic zones" and the AIFC. In the first case it is identified as "a part of the territory of the Republic of Kazakhstan with precisely designated borders, on which a special legal regime of a special economic zone is in force for the implementation of priority activities". While the legislative definition of the AIFC is established as "the territory within the City of Nur-Sultan with precise borders determined by

the President of the Republic of Kazakhstan where the special legal regime in the financial sphere established by this Constitutional Statute applies".

At the same time, two important factors shall be noticed regarding the SEZ in Kazakhstan. First of all, unlike the UAE, none of the special economic zones in Kazakhstan are considered as a financial center. So, currently, there are 13 active SEZs that operate in different regions of the country (Kazakh Invest 2021). Correspondingly, AIFC is also not considered as a type of the SEZ.

This is a period of the directed legislative regulation of the IFCs which started in 2006 with the inception of the Regional Financial Center of Almaty city and ended with its liquidation in 2011. So, within five years of its existence, most of the scholars agree that RFCA did not fulfill its main objectives. Economic specialists have identified many different reasons for the failure of the financial center, however, due to the fact that it was a comprehensive project which involved realization of various plans, it is difficult to pinpoint the key problems which led to the disappointing results.

In this regard, there are two key factors which negatively influenced the activities of the first financial center in Kazakhstan. First of all, economic reasons should be mentioned, specifically global economic processes. Hence, the year 2008 marked the global financial crises which substantially affected the economy of the Republic of Kazakhstan, which instead affected the plans of the state to further implement the project. Moreover, according to the Advisor of the Chairman of the National Bank of the Republic of Kazakhstan – Aidarkhan Kusainov, the inability of the RFCA to attract the large number of international investments is related to the "small size of the Kazakhstani national companies as well as its low turnover" (Tulindinova 2017).

Secondly, it is a legislative reason. For instance, paragraph 1 of the article 3 of the Law on RFCA identified a following main objective of the center: "…development of the securities market, ensuring its integration with international capital markets, attracting investments into the economy of the Republic of Kazakhstan through the securities market and providing access for foreign issuers to a special trading platform of the financial center". As it is apparent from the statute that all of the objectives of the RFCA solely related to the regulation of the stock market. However, the international experience suggests that in order to develop a successful financial center it also requires the effective normative regulation of the Central Bank as well, or in case of Kazakhstan – the National Bank. Another important factor is that the law does not include the comprehensive development of the Almaty city, since it is a rather difficult task to attract foreign investments without developing the legislative basis for the regulation of other financial activities, without access to the highly qualified judicial system as well as without the preferential currency, tax, visa regime and etc.

Therefore, we can identify two major differences between currently existing Astana International Financial Center and liquidated Regional Financial Center of Almaty city. Firstly – it is that RFCA was regulated at the level of ordinary legal acts, whereas the AIFC has a "constitutional status", since it is regulated by the norms which have the highest legislative power – the Constitution and Constitutional Statute on the AIFC. Secondly, it is the difference in the approaches for developing both financial centers. In case with the RFCA, the authorized body for the implementation of the provisions of the Law on RFCA was a narrow-profile state body – the Agency of the Republic of Kazakhstan for the regulation of the activities of the RFCA (hereinafter – the Agency). The given Agency was directly subordinate and accountable to the President of the state. So, it is apparent that realization of the large-scale project is a difficult undertaking and the state is highly criticized for the ineffective implementation of such initiatives. It was even noted by the current President of the Republic of Kazakhstan – Kassym-Jomart Tokayev during the joint session of the Parliament of Kazakhstan (Kazinform 2020).

The given thesis is supported by the numerous scientific studies on the inefficiency of the state regulation of large projects, so the Howard Beales specified three major reasons for it: 1) State regulation presents special issues, problems, and controversies; 2) Regulatory expenditures are large, but difficult to trace; 3) Weak system of checks and balances (Beales 2017: 5-7).

Although, all of the mentioned issues could be related to the Astana International Financial Center as well. However, the main difference is that this time the Kazakh state applied a large-scale approach, taking into account an international experience and with the involvement of international specialists. Despite the fact that main body of the AIFC – Management Council is headed by the President of the state, other bodies of the financial center are independent from the state in their activities, within the powers granted to them by the Constitutional Statute on the AIFC. The given norm of the statute provides more effective tool for the implementation of the project,

which could be noticed in the example with the courts of two financial centers. For instance, one of the responsibilities of the Agency for the regulation of the RFCA was to establish a specialized court in Almaty according to the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated August 17, 2006 N 158 "On the formation of a specialized financial court in the city of Almaty". The given Decree is still active, nevertheless, the court has never been created, whereas the Court of the AIFC is an active body which operates since 2018. Nine of the judges were appointed to the court and they have already adjudicated 16 financial disputes.

The final stage corresponds to the constitutional regulation of the Astana International Financial Center. As it has been mentioned earlier, after the unsuccessful attempt to establish a financial center in Almaty, this time state's leadership took into consideration the international experience, specifically the United Arab Emirate's experience. Two provisions of the Nation's Plan – 24th and 71st directly referred to the UAE as a prime example to create a financial center.

Therefore, within the framework of implementing the Nation's Plan the Constitutional Statute on the AIFC was adopted. The paragraph 1 of article 9 of the given Statute stated that main bodies of the AIFC shall be – Management Council, the Governor, AIFC Authority, the Astana Financial Services Authority, AIFC Court and the International Arbitration Center. Apart from that, par.1 art.4 of the Constitutional Statute on AIFC established that acting law of the financial center shall be based on the Constitution of the Republic of Kazakhstan and shall consist of, Constitutional Statute on AIFC and AIFC Acts, which may be based on the principles, legislation and precedents of the law of England and Wales and the standards of leading global financial centers. The given norm is an unprecedented step, since Kazakhstan is the first post-Soviet country which integrated the common law system into the national legislation, which for a long time is a part of the civil law system. Furthermore, another legislative novelty is the fact that English language obtained an official status in accordance with the article 15 of the Constitutional Statute – becoming the official language of the AIFC.

Although, currently, it is very difficult to assess the effectiveness and successfulness of the AIFC since it's been operating only for three years. However, one of the objective criteria which could be employed is the rating of the Global Financial Center Index of the Z/Yen. According to their report, from the start of its functioning in 2018 the global rating of the AIFC has increased from 548 points to 631, whilst it climbed from initial 88th place to 51st place, which also could be viewed as a successful upward trend..

Conclusion

The research of the international experience on the regularization of the international financial center shows that development of the stock exchange market and banking system, as well as their effective legislative regulation, was of a key importance for the cities such as Amsterdam, London and New-York to became the leading international financial centers during different periods of history. As for London and New York, they still remain as the largest financial centers till the day by attracting investors around the globe. Therefore, cities from developing countries have a very difficult task to compete with established IFCs to gain a reputation among the business community as a safe and lucrative destination for investors. Correspondingly, to achieve such goal it is critical not only to advance the work of the stock market and banking system but also to improve the national legislation in accordance with an international standard.

Currently, it is too early to state that the constitutional method of the regulation has gained an international recognition as well as proving itself as one of the most effective approaches for developing cities as an international financial center. Also, implementation of the given method has its own complexities due to the necessity of conducting constitutional reforms with an objective of introducing amendments to the Basic Law of the state, which could be a very difficult, time-consuming and expensive process. However, experience of Hong Kong, the United Arab Emirates and arguably Kazakhstan suggests that this approach could be applied in a very successful manner to quickly accomplish the goal of establishing an international financial center. Moreover, the unsuccessful first attempt to create financial center in Almaty and in Moscow exposed the limitations of the direct legislative method, which was effectively used during the previous stage of normative regulation of the IFC activities.

At the same time, it is important to mention that additional studies shall be conducted to further analyze the difference in the legal regulation between cities as London, New-York as well as the new types of financial centers which exist in the UAE, Qatar, China, Singapore and other developing states.

Литература

Аникин, Н. С. Анализ конкурентоспособности международного финансового центра в Москве // Журнал Коллоквиум, – 2019. №3.

Балабошина, А. Как Астана Москву опередила. РБК+, Выпуск №1, 2020. https://plus.rbc.ru/news/5fdca11b7a8aa9af2aa5efc3.

Баскакова, И. Создание международного финансового центра “Астана” в рамках общего финансового рынка // Журнал Вестник РГГУ. Серия: Политология. История. Международные отношения. – 2017, 91.

Beales, H. (2017). Government Regulation: The Good, The Bad, & The Ugly. Regulatory Transparency Project of the Federalist Society, 5-7.

Bozhinovski, A. (2015). The Influence Of Magna Carta Libertatum In The Development Of The Principle Of Rule Of Law. SEEU Review, 176.

Church, A. (2018). The Rise-and-Fall of Leading International Financial Centers: Factors and Application. Michigan Business & Entrepreneurial Law Review, 287.

Douglas, W. A. (2009). The Competition of International Financial Centres and the Role of Law. ECONOMIC LAW AS AN ECONOMIC GOOD, ITS RULE FUNCTION AND ITS TOOL FUNCTION IN THE COMPETITION OF SYSTEMS, K. Meessen, ed., ch. 16, Munich: Sellier, (2009), 198, available at https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1409543 (visited 1 August 2021).

Гончаренко, М., & Кхомякова, Л. (2018). Международный финансовый центр “Астана” как инструмент “мягкой силы” Казахстана и ЭАЕС [Astana International Financial Center as a tool of “soft power” Kazakhstan and EAEC] // Журнал Concorde. – 111.

Исаев А.Б. Региональный финансовый центр города Алматы. Вестник КазНПУ [Regional financial center of Almaty. Bulletin of KazNPU] https://articlekz.com/article/10849 (виситед 24 Аугуст 2021).

Kennedy, P. (1988). The Rise and Fall of Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000. Biddles Ltd, Guildford and King’s Lynn, 80.

Климачев, В. (2011). Современные подходы к классификации международных финансовых систем // Вестник Московской международной академии, 160.

Климачев, В.В. (2011). Роль и положение международных финансовых центров в глобальном финансовом системе”. Вестник Московской международной академии, 116.

Понаморенко С.В. & Рассказов Д.А. (2017). Определение перспективных финансовых центров с позиции фундаментальных теоретических концепции // Журнал: Экономика. Налоги. Право, 92.

Крутовская, А. Правовые аспекты функционирования международных финансовых организации // Журнал Отечественной юриспруденции, 2017. – С. 49.

Мошенский, С.З. Между Лондоном и Парижем. Рынок ценных бумаг индустриальной эпохи. Миндстир Медиа, – 2015. – 670.

Petram, L. O. (2011). The world’s first stock exchange: how the Amsterdam market for Dutch East India Company shares became a modern securities market. Eigen Beheer, 1602-1700.

Poitras, G. (2009). From Antwerp to Chicago: The History of Exchange Traded Derivative Security Contracts. Revue d’Histoire des Sciences Humaines, 4.

Рыженков, Н. (2020) Об истории становления и развития фондового рынка в России и мире // Журнал Финансовое Право. Налоговое Право, 234.

Темиркханов, М. (2015). Региональный финансовый центр Алматы: полная безнадега // Forbes Kazakhstan https://forbes.kz/finances/finance/regionalnyiy_finansovyiy_tsentr_almatyi_polnaya_beznadega/

Тулегенов, А. (2020). Горькое разочарование МФЦА // Ведомости Казахстана, https://kazvedomosti.kz/article/gorkoe-razocharovanie-mfcza/

Тулиндинова, З. (2017). Без Права На Ошибку // IA-CENTER.ru https://ia-centr.ru/experts/zhanar-tulindinova/mftsa-bez-prava-na-oshibku/

Vo, D.H. & Nguyen, N. T. (2020). Determinants of a global financial center: An exploratory analysis. Borsa Istanbul Review, 186.

References

Anikin, N. S. (2019). Analiz konkurentosposobnosti mezhdunarodnogo finansovogo tsentra v Moskve. [Analysis of the competitiveness of the International Financial Center in Moscow. Colloquium Magazine] Zhurnal Colloquium-journal, 3.

Balaboshina, A. (2020). Kak Astana Moskvu operedila. RBK + [How Astana beat Moscow. RBC +], Vypusk №1, available at https://plus.rbc.ru/news/5fdca11b7a8aa9af2aa5efc3.

Baskakova, I. (2017). Sozdaniye mezhdunarodnogo finansovogo tsentra “Astana” v ramkakh obshchego finansovogo rynka YEAES. Zhurnal Vestnik RGGU [Creation of the Astana International Financial Center within the framework of the common financial market. The journal Bulletin of the Russian State University. Series: Political Science. History. International Relations]. Seriya: Politologiya. Istoriya. Mezhdunarodnyye otnosheniya, 91.

Beales, H. (2017). Government Regulation: The Good, The Bad, & The Ugly. Regulatory Transparency Project of the Federalist Society, 5-7.

Bozhinovski, A. (2015). The Influence Of Magna Carta Libertatum In The Development Of The Principle Of Rule Of Law. SEEU Review, 176.

Church, A. (2018). The Rise-and-Fall of Leading International Financial Centers: Factors and Application. Michigan Business & Entrepreneurial Law Review, 287.

Douglas, W. A. (2009). The Competition of International Financial Centres and the Role of Law. ECONOMIC LAW AS AN ECONOMIC GOOD, ITS RULE FUNCTION AND ITS TOOL FUNCTION IN THE COMPETITION OF SYSTEMS, K. Meessen, ed., ch. 16, Munich: Sellier, (2009), 198, available at https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1409543 (visited 1 August 2021).

Goncharenko, M., & Khomyakova, L. (2018). Mezhdunarodnyy finansovyy tsentr "Astana" kak instrument "myagkoy sily" Kazakhstana i YEAES. Zhurnal Concorde, 111.

Isayev, A. B. (2011). Regional'nyy finansovyy tsentr goroda Almaty. Vestnik KazNPU, available at: https://articlekz.com/article/10849 (visited 24 August 2021).

Kennedy, P. (1988). The Rise and Fall of Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000. Biddles Ltd, Guildford and King's Lynn, 80.

Klimachev, V. (2011). Sovremennyye podkhody k klassifikatsii mezhdunarodnykh finansovykh system. Vestnik Moskovskoy mezhdunarodnoy akademii, 160. Klimachev, V.V. (2011). Rol' i polozheniye mezhdunarodnykh finansovykh tsentrov v global'noy finansovoy sisteme". Vestnik Moskovskoy mezhdunarodnoy akademii, 116. Ponamorenko S.V. & Rasskazov D.A. (2017). Opredeleniye perspektivnykh finansovykh tsentrov s pozitsii fundamental'nykh teoreticheskikh kontseptsiy. Zhurnal: Ekonomika. Nalogi. Pravo, 92. [Modern approaches to the classification of international financial systems. Bulletin of the Moscow International Academy, 160. Klimachev, V.V. (2011). The role and position of international financial centers in the global financial system". Bulletin of the Moscow International Academy, 116. Ponamorenko S.V. & Rasskazov D.A. (2017). Identification of promising financial centers from the standpoint of fundamental theoretical concepts. Journal: Economics. Taxes. Right, 92.]

Krutovskaya, A. (2017). Pravovyye aspekty funktsionirovaniya mezhdunarodnykh finansovykh organizatsiy, Zhurnal Otechestvennoy yurisprudentsii [Legal aspects of the functioning of international financial organizations, Journal of Domestic Jurisprudence] – 49.

Moshenskiy, S. (2015). Mezhdu Londonom i Parizhem. Rynok tsennykh bumag industrial'noy epokhi. Mindstir Media [Between London and Paris. The securities market of the industrial era. Mindstir Media], 670.

Petram, L. O. (2011). The world's first stock exchange: how the Amsterdam market for Dutch East India Company shares became a modern securities market. Eigen Beheer, 1602-1700.

Poitras, G. (2009). From Antwerp to Chicago: The History of Exchange Traded Derivative Security Contracts. Revue d'Histoire des Sciences Humaines, 4.

Ryzhenkov, N. (2020) Ob istorii stanovleniya i razvitiya fondovogo rynka v Rossii i mire. Zhurnal Finansovoye Pravo. Nalogovoye Pravo [On the history of the formation and development of the stock market in Russia and the world. Financial Law Journal. Tax Law], 234.

Temirkhanov, M. (2015). Regional'nyy finansovyy tsentr Almaty: polnaya beznadoga [Almaty Regional Financial Center: complete hopelessness]. Forbes Kazakhstan, available at: https://forbes.kz/finances/finance/regionalnyiy_finansovyiy_tsentr_almatyi_polnaya_beznadega/ (visited 3 August 2021).

Tulegenov, A. (2020). Gor'koye razocharovaniye MFTSA [Bitter disappointment of the AIFC]. Vedomosti Kazakhstane, available at: https://kazvedomosti.kz/article/gorkoe-razocharovanie-mfcza/ (visited 4 September 2021).

Tulindinova, Z. (2017). Bez Prava Na Oshibku [Without The Right To Make A Mistake]. IA-CENTER.ru, available at: https://ia-centr.ru/experts/zhanar-tulindinova/mftsa-bez-prava-na-oshibku/ (visited 5 September 2021).

Vo, D. H. & Nguyen, N. T. (2020). Determinants of a global financial center: An exploratory analysis. Borsa Istanbul Review, 186.

IRSTI 10.87.17 https://doi.org/10.26577/JAPJ.2022.v102.i2.015

M. Eyyubova

Baku State University, Azerbaijan, Baku
e-mail: mehriban_e@yahoo.com

RESPONSIBILITY FOR WAR CRIMES IN THE ACTIVITIES OF INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNALS

The main goal of this article is to research the legal issues of responsibility for war crimes in the activities of international criminal tribunals. The Nuremberg Tribunal also introduced a separate concept of "war crimes", which is an important step in bringing war criminals to justice. It should be noted that the Nuremberg and subsequent tribunals are international both in terms of their legal source and in terms of their jurisdiction.

The question of bringing to justice those responsible for war crimes raises not only scientific but also practical problems. These problems have become apparent in the work of the international criminal tribunals. Problems arise in the logistical, financial spheres, the search for the accused, evidence, collection of documents, etc. These issues are among these problems, but the main obstacle is the real support by states of the activities of these tribunals, the timely implementation of decisions and decisions of the tribunals. One of the common negative features of the tribunals in both the former Yugoslavia and Rwanda was that it was impossible to bring to justice those responsible for international crimes in a timely manner, and trials were lengthy. The International Criminal Tribunals for the Former Yugoslavia and Rwanda, which do not impose the death penalty, have a UN Security Council mandate, which distinguishes them from classical international tribunals established under an international treaty.

Key words: war crimes, tribunal, Nuremberg, Yugoslavia, Rwanda, jurisdiction, responsibility, UN General Assembly, UN Security Council, Geneva Conventions, Appeals Chamber, International Criminal Court.

М. Эюбова

Баку мемлекеттік университеті, Әзірбайжан, Баку қ.
e-mail: mehriban_e@yahoo.com

халықаралық қылмыстық трибуналдардың қызметіндегі әскери қылмыстар үшін жауаптылық

Осы баптың негізгі мақсаты халықаралық қылмыстық трибуналдардың қызметіндегі әскери қылмыстар үшін жауапкершіліктің құқықтық мәселелерін зерттеу болып табылады. Нюрнберг трибунал сонымен бірге «соғыс қылмыстары» деген жеке ұғымды енгізді, бұл соғыс қылмыскерлерін жауапқа тартудағы маңызды қадам. Айта кету керек, Нюрнберг және одан кейінгі трибуналдар өздерінің заңды көздері жағынан да, юрисдикциясы жағынан да халықаралық болып табылады.

Соғыс қылмыстарына кінәлі адамдарды жауапқа тарту туралы мәселе ғылыми ғана емес, сонымен бірге практикалық мәселелерді де көтереді. Бұл проблемалар Халықаралық қылмыстық соттардың жұмысында айқын болды. Бұл мәселелер осы проблемалардың қатарына жатады, бірақ басты кедергі-бұл соттардың қызметін нақты қолдау, соттардың шешімдері мен шешімдерін уақтылы орындау. Бұрынғы Югославияда да, Руандада да трибуналдардың ортақ жағымсыз белгілерінің бірі халықаралық қылмыстарға жауапты адамдарды уақтылы жауапқа тарту мүмкін болмады, ал сот процестері ұзаққа созылды. Бұрынғы Югославия мен Руандадағы өлім жазасына кесілмеген Халықаралық қылмыстық соттардың БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің мандаты бар, бұл оларды Халықаралық келісім бойынша құрылған классикалық халықаралық трибуналдардан ерекшелендіреді.

Түйін сөздер: соғыс қылмыстары, трибунал, Нюрнберг, Югославия, Руанда, юрисдикция, жауапкершілік, БҰҰ Бас Ассамблеясы, БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі, Женева конвенциялары, апелляциялық камера, Халықаралық қылмыстық сот.

© 2022 Al-Farabi Kazakh National University

М. Эйюбова
Бакинский государственный университет, Азербайджан, г. Баку
e-mail: mehriban_e@yahoo.com

Ответственность за военные преступления в деятельности международных уголовных трибуналов

Основной целью данной статьи является исследование правовых вопросов ответственности за военные преступления в деятельности международных уголовных трибуналов. Нюрнбергский трибунал также ввел отдельное понятие «военные преступления», что является важным шагом в привлечении военных преступников к ответственности. Следует отметить, что Нюрнбергский и последующие трибуналы являются международными как с точки зрения их правового источника, так и с точки зрения их юрисдикции.

Вопрос о привлечении к ответственности лиц, виновных в военных преступлениях, поднимает не только научные, но и практические проблемы. Эти проблемы стали очевидными в работе международных уголовных трибуналов. Проблемы возникают в материально-технической, финансовой сферах, поиске обвиняемых, улик, сборе документов и т.д. Эти вопросы относятся к числу этих проблем, но главным препятствием является реальная поддержка государствами деятельности этих трибуналов, своевременное выполнение решений и постановлений трибуналов. Одной из общих негативных черт трибуналов как в бывшей Югославии, так и в Руанде было то, что невозможно было своевременно привлечь к ответственности лиц, ответственных за международные преступления, а судебные процессы были длительными. Международные уголовные трибуналы по бывшей Югославии и Руанде, которые не выносят смертных приговоров, имеют мандат Совета Безопасности ООН, что отличает их от классических международных трибуналов, учрежденных в соответствии с международным договором.

Ключевые слова: военные преступления, трибунал, Нюрнберг, Югославия, Руанда, юрисдикция, ответственность, Генеральная Ассамблея ООН, Совет Безопасности ООН, Женевские конвенции, Апелляционная камера, Международный уголовный суд.

Introduction

Normative legal definition of war crimes, bringing to justice the perpetrators of war crimes, in short, international criminal tribunals have played an important role in the formation of this type of crime in the modern sense. For the first time, the Nuremberg Tribunal defined the term war crimes in the modern sense and strengthened its international legal framework. The charter of the Nuremberg tribunal, its judgments and decisions reflect the recognition of the principles of individual criminal liability in international law. The principles formed at the Nuremberg tribunal paved the way for interstate rule-making, which allowed to reach a new level of legal security and close its gaps. The Nuremberg Tribunal facilitated new historical changes in the development of a new legal culture and civilization, living in peace on the basis of the principles of peace and cooperation.

The Nuremberg International Military Tribunal had a significant impact on the development of international criminal law. Its Charter contains important provisions on the composition of international crimes, such as crimes against peace, crimes against humanity and war crimes. Thanks to the Nuremberg tribunal, for the first time in history, a large-scale and complete trial took place on the basis of international law.

Despite the fact that the Yugoslavia Tribunal is in the final stages of its work, many criminals who evade justice have not yet been prosecuted and punished, which is a major shortcoming both in terms of the implementation of international criminal law and the establishment of peace and justice in the world.

Statement of the main material

For the first time, the concept of war crimes, in the modern sense of the term, is practically summarized in the Charter of the Nuremberg Tribunal, as well as in the decisions of the Nuremberg Tribunal.

The Statute of the Nuremberg Tribunal defines war crimes as murder, torture, enslavement or other purposes of the civilian population of the occupied territories, torture or killing of prisoners of war and naval personnel, and looting of public or private property; unjustified destruction of cities or villages; crimes that violate the laws and customs of war, including non-military destruction and other crimes (Lachenmann 2014: 549).

The issues to be considered by the Nuremberg tribunal and the crimes within their jurisdiction were developed by the victorious states of the Second

World War, in particular, the USSR, Great Britain, France and the United States. Law 10, one of the main documents of the Nuremberg Tribunal, was characterized by two aspects.

First, it contained substantive law that defined crimes and provided penalties for those who violated them. It was the product of the legislative activity of the Supervisory Board, the only legal body in Germany, which had common legislative rights and exercised them.

The Statute of the Nuremberg Tribunal and Law No. 10 of the Supervisory Board were the result of the legislative activity of an international body. These documents did not refer to the national legislation of any state.

Lawyers for the main war criminals claimed that the Charter of the Nuremberg Military Tribunal was invalid, because had the characteristics the *lex post facto* legislative act, it means that the acts were adopted and punished after the act was committed. This means that the imposition of a penalty for an act, if not pre-determined, is illegal (Gabrielle 2000: 1872).

The Nuremberg tribunal responded to such claims by the following: "The Charter criminalizes the planning or conduct of an aggressive war or the commission of acts in violation of international treaties, so it is necessary to assess the war of aggression as a crime before the Tribunal's Charter." not a condition. "

The second aspect of Law 10 of the Supervisory Board is the procedural aspect. This Law provided for certain norms of international law for the implementation in Germany of procedural means that did not exist before, such as Order No. 7, which existed in all civilized states.

Until 1945, the absence of any governmental body in the world authorized to adopt the substantive norms of international law did not hinder the progressive development of this law.

The Statute of the Nuremberg Tribunal, its judgment, and Law No. 10 of the Supervisory Board for Germany provided for the recognition of the principles of individual criminal liability in international law.

We have already mentioned in the previous paragraphs that the resolution of the first session of the UN General Assembly on December 11, 1946 recognized the Charter of the Nuremberg Tribunal as a confirmation of these principles. The resolution noted that the General Assembly emphasized the important role of the statutes of the international tribunals of Nuremberg and Tokyo in the codification of crimes against peace and humanity (Isaacs 2011, 136).

In addition, UN General Assembly Resolution 177 (II) of 21 November 1947 drew the attention of the world community to the need for rapid codification of norms and principles on war crimes and crimes against the peace and security of mankind, taking into account the principles of international law. He noted that the definition of these crimes was given in accordance with the charter of the Nuremberg tribunal (http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/177(II)).

The verdict of the Nuremberg Tribunal stated that the Charter was not the embodiment of the free exercise of power by the victorious peoples, but, from the point of view of the Tribunal, the expression of the norms of international law that existed before its establishment (Gross 2014: 354).

A particularly important provision of the Nuremberg Tribunal's Statute on war crimes is the determination of individual criminal liability. Not only in theory, but also in the decisions of international tribunals, individuals are accepted as subjects of war crimes. At the same time, it should be noted that in the legal literature, a group of authors accept the responsibility of states for war crimes based on the decisions of the Nuremberg tribunal (Kimberley 2011).

Activities of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia

According to some international legal experts, the Yugoslavia Tribunal should have been not only a mechanism for punishing serious crimes in the Balkans, but also a preventive tool for representatives of Western countries whose geopolitical interests are a priority (Hazan 2004).

Article 2 of the Charter of the Yugoslavia Tribunal authorizes this body to prosecute persons who have seriously violated the provisions of the Geneva Conventions of 12 August 1949 and those who have ordered such violations. The Charter provides for liability for the following crimes against persons and property benefiting from the protection of the 1949 Geneva Conventions: 1) premeditated murder; 2) torture and inhuman treatment, including biological testing; 3) intentional infliction of severe suffering, infliction of grievous bodily harm; 4) illegal, free and large-scale appropriation and destruction of property without military necessity; 5) to force a prisoner of war or a civilian to serve in the armed forces of an enemy state; 6) intentional deprivation of a prisoner of war or a civilian of the right to an impartial and normal trial; 7) illegal deportation,

relocation or arrest of a civilian; 8) taking hostages as civilians.

The Yugoslavia Tribunal is hearing cases of war crimes and genocide in the former Yugoslavia. The tribunal's activities are limited by time and space. According to the charter, the territorial jurisdiction of the tribunal extends to the territory of the former Yugoslavia (except Slovenia), and the completion of the latter process means the abolition of the court itself.

The Yugoslavia Tribunal has the power to judge individuals, not organizations and governments. The maximum sentence of the tribunal is life imprisonment.

The tribunal planned to close all existing cases by 2009 (and all appeals in 2010). However, in December 2014, the Yugoslavia Tribunal heard the cases of Goran Hadzic, Ratko Mladic, Radovan Garadzic, Vojislav Seseljah, Yadranko Prlica and others. In this connection, the powers of the permanent judges and the ad litem judges of the Tribunal were extended until 31 December 2015. The UN Security Council has reappointed Serge Brammers as the Accuser of the Yugoslavia Tribunal.

The Yugoslavia Tribunal was established by a 1993 UN Security Council resolution in response to crimes committed during the 1991-92 armed conflict in the former Yugoslavia. Apparently, the Yugoslavia Tribunal has a mandate from the UN Security Council, which distinguishes it from classical international tribunals established on the basis of an international treaty.

The second feature that distinguishes the Yugoslavia Tribunal from its predecessors is the organizational conditions of its activities. By the time the Nuremberg and Tokyo tribunals opened, criminals were already under the control of the victorious states, and the Yugoslavia Tribunal took a long time to find and prosecute the perpetrators. This includes search, collection of evidence and so on. means the development of a number of new procedures and mechanisms on the issues.

Third, unlike the Nuremberg and Tokyo tribunals, the Yugoslavia Tribunal's legitimacy and authority have been widely criticized. In particular, the realization of the interests of some Western countries in the Balkans, the decisions expressed as double standards against the peoples. Despite all this, the activities of the Yugoslavia Tribunal were generally positively assessed, and the doctrine of international law also recognized the activities of this institution as an important contribution to the fight against international crime.

Although the Yugoslavia Tribunal has different characteristics from previous tribunals, it also has similar features, such as individual responsibility, the prosecution of everyone, regardless of position, and the jurisdiction of international crimes. In his case against Marnik, the prosecutor stressed that only the fact of the crime is sufficient to prosecute a person, his political or military position, social status does not release him from responsibility.

Let us give an example of a well-known case. In 2000, the Yugoslavia Tribunal convicted former Yugoslavia President Milosevic, accusing him of genocide, crimes against humanity and war crimes against Bosnian Muslims in Srebrenica in 1995. In addition, the Yugoslavia Tribunal in 2009 sentenced Milan Lukic to life imprisonment and Sredoe Lukic to 30 years in prison for war and crimes against humanity. It should be noted that these individuals were chosen for their special cruelty to the Muslim population of Bosnia, and even Milan Lukic was accused of burning people alive and violence against women and children (https://www.theguardian.com/world/2009/jul/20/milan-lukic-life-sentence).

The analysis of the cases before the Yugoslavia Tribunal has made innovations in the content of the principle of individual responsibility. Thus, according to the judges, personal responsibility arises not only when the crime is committed directly, but also when the crime can be prevented, not taken or no necessary steps are taken, ie the person's inaction, failure to take the necessary measures. is the basis for individual prosecution for war crimes. Examples of such cases are the deprivation of a detainee of a minimum of food, the deprivation of the right to a fair trial, and the refusal to provide assistance. It is more about the inaction of military commanders, the creation of conditions for such cases by those under their control, and the fact that they turn a blind eye to such cases if they are detected (the cases of Tikhomir Blaskic (Case № IT-95-14-T), Dario Kodrich and Mario Cherkess (Case № IT-95-14/2-PT)). According to the judges of the tribunal, the temporary nature of a military unit in itself cannot be a sufficient ground to exclude the subordinate relationship between the personnel of that military unit and its commander.

Among the cases before the Yugoslavia Tribunal is the issue of the responsibility of military commanders. A military commander or a person acting on his behalf is responsible for the activities of his subordinates, who should have taken or should have taken all necessary measures to deter their subordinates from committing crimes. The position of the tribunal judges in this matter is that

the military commander gives the order, it is not necessary that the order be written or oral, and the subordinates carry out the order.

One of the important points of the YugoslaviaTribunal in the matter of personal responsibility is that non-military commanders, but other leaders, can also be prosecuted for war crimes for their inaction. The main point here is that these individuals should have exercised their authority properly, which is a sufficient basis for criminal misconduct or abuse of office. All this shows once again that in order to bring a military commander or other leader to justice for inaction, it is enough to have a subordination rule, that is, a relationship between the leader and his subordinates.

The judges of the Yugoslavia Tribunal were of the opinion that leaders who ordered or acted in order to commit a crime should be held personally accountable on the basis of "guilty will" if they did not take any precautionary measures. The judges of the tribunal consider that the issuance of an order with a known outcome means the confession of the crime committed.

Therefore, it cannot be assumed that a person can be held responsible both as a leader and as an executor of a crime. These actions of the leader should be considered as aggravating circumstances of the crime. At the same time, the actions of those who carry out the orders of the leader can be considered as mitigating circumstances. It should be noted that the latter issue was also reflected in the decisions of the Nuremberg tribunal.

One of the points raised by the Yugoslavia Tribunal on personal responsibility is that it is not possible to acquit those who carry out the orders of a commander or leader. Thus, if a serviceman who carries out an order is accused of committing a war crime, this cannot absolve him of responsibility (Case № IT-96-22-T). In such a situation, it is enough to mention the rule "ignorance of the law does not absolve from responsibility", if a person has committed a war or a crime against humanity, then it is necessary to bring him to justice.

Activities of the International Criminal Tribunal for Rwanda

The Rwanda International Criminal Tribunal (hereinafter referred to as the Rwanda Tribunal), which existed as a subsidiary body of the United Nations from 1994 to 2015, was established by UN Security Council Resolution 955 of 8 November 1994. During its tenure, the Rwandan Tribunal indicted a total of 93 individuals, of whom 62 were convicted, 14 were acquitted, 10 were placed under the jurisdiction of the national court, 3 evaded justice, 2 died pre-trial, and 2 pre-trial. Recalled (http://unictr.unmict.org/en/tribunal).

On the eve of the establishment of the Rwandan Tribunal, an official report submitted by the UN Special Rapporteur on Human Rights, Rene Degni-Segui, on 28 June 1994, stated that genocide and other international crimes, including war crimes, had been brought to justice in Rwanda. The need for involvement was emphasized (UN Doc. E/CN.4/1995/7, 28 June 1994.). One week after the report, the UN Security Council expressed concern and proposed the establishment of a neutral commission. In addition, on September 28, 1994, the newly formed government of Rwanda appealed to the international community for help and demanded a trial for the crimes committed (UN Doc. S/1994/1115, 28 September 1994).

According to UN Security Council Resolution 955 of 1994, all States must cooperate fully with the tribunal and its organs in accordance with the present Resolution and the Charter of the Rwandan Tribunal, and all States shall therefore must take any action required by.

Pursuant to Article 1 of its Charter, the Rwandan Tribunal has the power to prosecute Rwandan citizens and serious violations of international humanitarian law in Rwanda and neighboring countries from 1 January 1994 to 31 December 1994 (UN Doc. S/RES/955(1994), 8 November 1994). Theodore Meron, chairman of the Yugoslavia Tribunal and former judge of the Rwandan Tribunal's Appellate Chamber, noted that the Rwandan Tribunal was concerned with serious violations of Article 3 of the 1949 Geneva Conventions and the 1977 Additional Protocol II. also looks at issues (Meron 1995, 55).

Thus, the Rwandan Tribunal prosecutes three categories of international crimes – genocide, crimes against humanity and war crimes. In general, the conflict in Rwanda is an internal armed conflict. According to the Statute of the Tribunal, matters relating to violations of Article 3 and the Additional Protocol II of 1977, which are common to the Geneva Conventions, fall under its jurisdiction (art. 4). Thus, in the Charter of the Rwandan Tribunal, the founders went further than in the Charter of the Yugoslavia Tribunal.

The Rwandan tribunal has a wider territorial jurisdiction, which is not limited to Rwandan territory and extends to neighboring states for serious violations of international humanitarian law committed by Rwandan citizens. Territorial jurisdiction has been expanded through the

application of the principle of private jurisdiction, which is now fully manifested.

In particular, the sentencing of John Kambanda. This person was the Prime Minister of Rwanda at the time of the genocide. His conviction was an important decision in principle, which strengthened the principle that international court decisions could be applied to the highest officials, which in turn led to charges against former heads of state (General Augusto Pinochet in Chile, President Hussein Hambre in Chad, Slobodan Milosevic in Serbia). set a new perspective.

The court managed to establish a special prison in the city of Arusha to hold the accused. This prison is characterized by a high level of security and compliance with international standards of detention. This is the first such prison built under the auspices of the United Nations.

The investigation of crimes has necessitated the establishment of special measures for the protection of witnesses around the world. So far, more than 400 witnesses have testified. Most of them are neutral for prosecution or defense and demand security guarantees from the risk of possible persecution. The Court has developed an effective witness protection program that is unique to Africa. The program allows witnesses to return home anonymously after testifying.

The decisions of the Rwandan Tribunal's chambers and the Court of Appeals have set interesting court precedents, which are already being used by the Yugoslavia Tribunal and in the practice of national courts around the world.

As in the case of the Yugoslavia Tribunal, the Rwandan Tribunal has been widely criticized for its work. One of the tribunal's first problems was that the UN Security Council could not establish such a judiciary. In the case of Joseph Kanyabashi, the defense argued that the establishment of the Rwandan Tribunal was contrary to the sovereignty of the Rwandan state, as it was not established by treaty and Chapter VII of the UN Charter does not authorize the Security Council to establish an international tribunal. The Rwandan Tribunal's Chamber of Deputies denied the allegations, saying that UN membership allowed for restrictions on state sovereignty, in particular Article 25 of the UN Charter 9 Prosecutor v. Joseph Kanyabashi, Case № ICTR9615T, 13-14).

At the same time, it was noted that the decision of the UN Security Council to establish the Rwanda Tribunal is completely legitimate, given the fact that there is a well-founded threat to peace and security in the world. Regarding the establishment of a special international tribunal, the Court added that although Article 41 of the UN Charter does not explicitly provide for the establishment of a special international tribunal, the establishment of such an institution on the fact of threat to peace and security is itself a step contrary to the UN Charter.

One of the common negative features of both the Yugoslavia and the Rwandan tribunal was that it was not possible to prosecute perpetrators of international crimes in a timely manner, and the trials took a long time. Taking all these issues into account, the UN Security Council adopted a resolution in 2003 to change the activities of both tribunals. These decisions stipulate that the cases considered should be completed by 2008 at the latest, and the cases pending appeal should be completed by 2010[16]. In order to speed up the proceedings in the court chambers, a group of 18 judges was launched, and a fourth courtroom was set up to increase technical capacity (UN Doc. № S/2002/1431, 8 August 2002). Following these changes, the Rwandan Tribunal's productivity has increased.

Following the changes, a number of important allegations were made and the perpetrators were quickly brought to justice. In particular, at this stage, important decisions have been made to prosecute and punish high-ranking officials on the basis of the principle of individual responsibility. On December 18, 2008, Teoneste Bagosoru, a former Rwandan army colonel, was sentenced to life in prison for genocide and the activities of the Interahamwe rebel movement. On May 17, 2011, another high-ranking military officer, General Augustin Bizimung, was sentenced to 30 years in prison. On December 20, 2012, former Rwandan Minister of Planning Augusten Ngirabatvare was convicted of genocide and sentenced to 35 years in prison.

Already in 2010, the process of dismissing the Rwandan Tribunal had begun. On December 31, 2015, the Tribunal officially ceased its activities.

Conclusion

The provisions of the Charter of the Nuremberg Tribunal were important contributions to the development of subsequent international legal instruments for prosecuting war crimes, in particular the 1949 Geneva Conventions, the 1977 Additional Protocols, the Statutes of the International Tribunals for the Former Yugoslavia and Rwanda and the 1998 played an important role in the formation of the Rome Statute of the International Criminal Court.

The Yugoslavia Tribunal has been able to incorporate the positive aspects of its predecessors

into its work, but the main negative feature of the Tribunal's work is that it takes a long time to find and prosecute criminals, and in some cases it has been criticized.

By the time the Nuremberg and Tokyo tribunals opened, criminals were already under the control of the victorious states, while in the former Yugoslavia and Rwanda tribunals, it took a long time to find and prosecute the perpetrators. This includes search, collection of evidence and so on. means the development of a number of new procedures and mechanisms on the issues. Despite the closure of the former Yugoslavia Tribunal and the end of the Rwandan tribunal, many fugitives have not yet been prosecuted and punished, which is detrimental to the implementation of international criminal law and the establishment of peace and justice in the world. Nevertheless, the work of the tribunals in Yugoslavia and Rwanda has been generally praised, and in the doctrine of international law, the work of this institution has been recognized as an important contribution to the fight against international crime.

The establishment and results of the Rwandan Tribunal, which played a special role in the development of international criminal law, led to radical changes, as it was able to draw the attention of the international community to the need to establish a permanent International Criminal Court. In addition, changes in this area will make it possible to prosecute criminals who have committed serious crimes in today's widespread internal armed conflicts, and in the future, in accordance with the principle of universal jurisdiction, national courts in many countries will prosecute such perpetrators. Although very few such cases have been reported so far, global changes in modern times, human rights activism, and the growing interest of states to respond to human rights abuses do not preclude an increase in the number of relevant processes.

References

Gross Leo. Essays on International Law and Organization. Springer, 2014, Volume 1, 1984, 1207 p.

Hazan P. Justice in a time of war: The true story behind the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Taxes A&M Univ. Press., 2004. 240 p.

Isaacs Tracy. Richard Vernon. Accountability for Collective Wrongdoing. Cambridge University Press, 2011, 320 p.

Kimberley N. Trapp. State Responsibility for International Terrorism. Oxford University Press, 2011, 295 p.

Kirk McDonald Gabrielle. Substantive and Procedural Aspects of International Criminal Law: The Experience of International and National Courts: Materials. BRILL, 2000, p. 1872.

Lachenmann F., Rüdiger W. The Law of Armed Conflict and the Use of Force: The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford University Press, 2017, 1400 p.

Letter of 28 September 1994 addressed by Rwanda's Permanent Representative to the United Nations President of the Security Council, UN Doc. S/1994/1115, 28 September 1994.

Prosecutor v. Joseph Kanyabashi, Case № ICTR9615T, 18 June 1997, Decision on the Defence Motion on Jurisdiction (Kayabashi Decision), par. 13-14

Report on the situation of human rights in Rwanda submitted by Mr. DegniSégui, Special Rapporteur of the Commission on Human Rights, under paragraph 20 of Commission resolution. E/CN.4/S¬3 of 25 May 1994, UN Doc. E/CN.4/1995/7, 28 June 1994.

The Prosecutor v. Drazen Erdemovic, Case № IT-96-22-T, Sentencing Judgment, 12 November 1996, para. 19.

The Prosecutor v. Dario Kordic and Mario Cerkez, Case № IT-95-14/2-PT.

The Prosecutor v. Tihomir Blaskic, Case № IT-95-14-T, Judgment, 3 March 2000, par. 290.

Theodor Meron. International Criminalization of Internal Atrocities. American Journal of International Law. Vol. 89, p. 55.

UN Doc. № S/2002/1431, 8 August 2002.

UN Doc. S/RES/955(1994), 8 November 1994.

UN Docs. Nos. S/2003/1503, 28 August 2003, and S/1534/2004, 26 March 2004

http://unictr.unmict.org/en/tribunal

https://www.theguardian.com/world/2009/jul/20/milan-lukic-life-sentence

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/177(II)

МРНТИ 10.91; 10.16 https://doi.org/10.26577/JAPJ.2022.v102.i2.016

Ш.Ш. Шукуров

Бакинский государственный университет, Азербайджан, г. Баку
e-mail: schahid_schukurov@yahoo.de

ВОПРОС НАГОРНОГО КАРАБАХА И ОСОБЕННОСТИ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ АЗЕРБАЙДЖАН

Осенью 2020 года вооруженный конфликт за и в нагорной части Карабаха эскалировала в следующий раз в своей 30 летной истории существования. В отличие от 90-х эскалация и военные действия продолжались не 4 года, а 44 дня. Военные действия были приостановлены перемирием, достигнутым при содействие Российской Федерации. В результате военных действий Азербайджан восстановил контроль над всеми своими оккупированными территориями вокруг своей бывшей автономной области нагорного Карабаха и значительной части самой бывшей автономной области. Азербайджан объявил об окончании конфликта, но Армения нет. Спор между сторонами и некоторые вопросы остались. В этой статье мы исследовали некоторые из этих вопросов, в частности: чем являлся конфликт – этническим или территориальным? Почему первое административно-территориальное решение основывающаяся на самоуправление в форме автономии в рамках СССР не сработала? И как действующая система местного самоуправления в Азербайджане может решить оставшиеся проблемы и требования армян, проживающих в нагорной части Карабаха получить самоуправление. В исследовании рассматриваются вопросы правового регулирования муниципальных правовых отношении.

Ключевые слова: международное право, право ООН, этнический конфликт, территориальный конфликт, право СССР, конфликт в и за нагорную часть Карабаха, право местного управление, местное самоуправление, муниципальное право, исполнительная власть на местах.

Sh.Sh. Shukurov

Baku State University, Azerbaijan, Baku
e-mail: schahid_schukurov@yahoo.de

The issue of Nagorno-Karabakh and the peculiarities of local self-government in the Republic of Azerbaijan

In the autumn of 2020, the armed conflict over and in the Nagorno-Karabakh escalated for the next time in its 30-year history of existence. Unlike the 90s, the escalation and military actions lasted not 4 years, but 44 days. Military operations were suspended by a truce reached with the assistance of the Russian Federation. As a result of the military actions, Azerbaijan regained control over all its occupied territories around its former autonomous region of Nagorno-Karabakh and a significant part of the former autonomous region itself. Azerbaijan has declared the end of the conflict, but Armenia has not. The dispute between the parties and some questions remained. In this article, we explored some of these issues, in particular: what was the conflict – ethnic or territorial? Why did the first administrative-territorial decision based on self-government in the form of autonomy within the USSR not work? And how the current system of local self-government in Azerbaijan can solve the remaining problems and demands of Armenians living in the mountainous part of Karabakh to obtain self-government. The study examines the issues of legal regulation of municipal legal relations.

Key words: international law, UN law, ethnic conflict, territorial conflict, USSR law, conflict in and for the Nagorno-Karabakh, local government law, local self-government, municipal law, local executive power.

Ш.Ш. Шукуров

Баку мемлекеттік университеті, Әзірбайжан, Баку қ.
e-mail: schahid_schukurov@yahoo.de

Таулы Қарабақ мәселесі және Әзірбайжан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқару ерекшеліктері

2020 жылдың күзінде Қарабақтың таулы бөлігіндегі және таулы бөлігіндегі қарулы қақтығыс келесі жолы өзінің 30 ұшу тарихында күшейе түсті. 90-шы жылдардан айырмашылығы, эскалация мен соғыс қимылдары 4 жылға емес, 44 күнге созылды. Әскери операциялар Ресей

 © 2022 Al-Farabi Kazakh National University

Федерациясының қолдауымен қол жеткізілген бітіммен тоқтатылды. Соғыс қимылдарының нәтижесінде Әзірбайжан өзінің бұрынғы Таулы Қарабақ автономиялық аймағының айналасындағы барлық оккупацияланған территорияларын және бұрынғы автономиялық аймақтың көп бөлігін бақылауды қалпына келтірді. Әзірбайжан қақтығыстың аяқталғанын жариялады, бірақ Армения жоқ. Тараптар арасындағы дау және кейбір мәселелер қалды. Осы мақалада біз осы мәселелердің кейбірін зерттедік, атап айтқанда: этникалық немесе аумақтық қақтығыс қандай болды? Неліктен КСРО шеңберіндегі автономия түріндегі өзін-өзі басқаруға негізделген алғашқы әкімшілік-аумақтық шешім жұмыс істемеді? Әзірбайжандағы жергілікті өзін-өзі басқарудың қолданыстағы жүйесі Қарабақтың таулы бөлігінде тұратын армяндардың қалған проблемалары мен талаптарын қалай шеше алады? Зерттеу муниципалды құқықтық қатынастарды құқықтық реттеу мәселелерін қарастырады.

Түйін сөздер: Халықаралық құқық, БҰҰ құқығы, этникалық қақтығыс, аумақтық қақтығыс, КСРО құқығы, Қарабақтың таулы бөлігіндегі және одан тыс қақтығыстар, жергілікті басқару құқығы, жергілікті өзін-өзі басқару, муниципалды құқық, Жергілікті атқарушы билік.

Введение

Что было мотивом или предметом конфликта за нагорную часть Карабаха: территория или права этической группы? Иными словами, о чем был конфликт (спор) в Карабахе – самоуправления или расширения территорий или и то, и другое?

Перед ответом на этот вопрос нужно отметить, что каждое из сторон имеет свое представление о предмете конфликта. Поэтому стороны спорят не только о нагорной части Карабаха, но и о том, что является предметом конфликта. Так Азербайджанская сторона (включая ее союзников) всегда считала конфликт территориальным, тогда как Армянская сторона (включая ее союзников) прокламировали вопрос этническим и как вопрос самоопределения народа (будь это в виде присоединения Армении или независимости от Азербайджана). В этом ключе спорным являлся несколько вопросов – (а) вопрос субъектов конфликта (нации (этносы) или государства (Армения и Азербайджан) или государство и этническая группа) и (б) вопрос предмета конфликта (конфликт является территориальным или этническим).

У международного сообщество тоже не было однозначного подхода – хоть и на юридических документах нагорная часть Карабаха всегда считалась частью Азербайджана и мировое сообщество признала территориальную целостность Азербайджан, куда нагорный часть Карабаха и входить. Неоднозначность было в том, что не все государство считали, что территории Азербайджана оккупированы Арменией или не все государство признали Армению агрессором. Некоторые смотрели на конфликт как внутригосударственный вопрос – между армянским меньшинством на территории НКАО (представленным Арменией) и центральной властью Азербайджана.

Так чем же является конфликт за нагорную часть Карабаха и в нагорной части Карабаха – территориальным или этническим?

Конфликт в нагорной части Карабаха имеет этническую составляющую, но являлось территориальным, ибо стороны (страны) спорили и спорят (хотя суть спора ныне поменялся) о принадлежности этих территорий. В этом смысле конфликт можно характеризовать как межгосударственный этно-территориальный конфликт.

Этническое составляющее конфликта в населенности нагорной части Карабаха преимущественно армянами. Но вопрос в нагорной части Карабаха всегда ставился как передачи территории населенным армянами Армении, что бы их делами управляло не Азербайджан, а Армения. Вопрос был в присоединения этой территории Армении – по историческим и демографическим убеждением армян.

Материалы и методы

Конфликт за нагорную часть Карабаха начался во время распада Российской Империи, когда создавалось Азербайджанское и Армянское государство. Армянское государство создавалось по этническому принципу, и оно претендовало на все территории Закавказье где армяне жилы (даже на территории где они были в меньшинстве). Так, Армения претендовали не только на нагорную часть Карабаха, они добивались передачи Нахичевани, Зангезурского уезда, Даралагазкого уезда и других территорий в Ереванской губернии.

Конфликт за Нагорную часть Карабаха обострялся каждый раз во время ослабления цен-

тральной власти – (1) начале XX века (с 1905 по 1923 гг.); (2) в конце XX (с 1987 г. по 1994 г).

Исследовав хронологию событий иной раз можно понять, что сутью конфликта было административное владения территориями, а не само право проживания на этих территориях. Так как Азербайджан не отказывал армянам в праве на проживание в нагорной части Карабаха. С созданием Азербайджанского и Армянского государство и участие этих государств в Союзе Социалистических Республик придало вопросу только территориальный характер, несмотря на этническую составляющую. Хронология передачи территорий Армении доказывает иной раз что после создания государств речь шла о территориальных притязаниях.

После долгих прений и обсуждений летом 1921 года территории Зангезурского уезда были переданы ССР Армении без предоставления автономии азербайджанцам, проживающим в Зангезуре (www.1905.az/ru/как-азербайджан-потерял-зангезур/).

В июле 1921 года Кавказское Бюро с разницей в один день принял два решение 4 июля 1921 года оно согласилась на передачу Нагорного Карабаха Армении (Гасанлы 2011: 146), а днем позже (5 июля 1921 года) после решительного протеста народного комиссара от ССР Азербайджана Н. Нариманова решение от 4 июля было пересмотрено. Первое решения и стала поводом для армян постоянно оспаривать принадлежность нагорной части Карабах.

5 июля 1921-го года Кавказского Бюро решила оставить нагорную часть Карабаха в составе Азербайджанской ССР исходя из необходимости национального мира между мусульманами и армянами и экономической связи Верхнего и Нижнего Карабаха, его постоянной связи с Азербайджаном (Гасанлы 2011: 152). Но было и решено предоставить Нагорному Карабаху широкую областную автономию с административным центром в городе Шуша (Гасанлы 2011: 152). Тут нужно обратить внимание на факт использования термина «Нагорной Карабах», так как широкая автономия было предоставлено именно «Нагорному Карабаху» как единица или субъект право автономии. Решением признается, и факт совместного проживания армян и мусульман в нагорной части Карабаха. Примечательно то что, в решение употребляется термин «верхний и нижний Карабах», и вопреки утверждением армянских политиков, решения ссылается на экономические связи между этими частями Карабаха с остальной частью Карабаха, тем самым признавая неразделимость Карабаха как региона. Но все же решением верхняя (нагорная) часть Карабаха получило самоуправление в виде широкой автономии и было решено определить административные границы нагорного Карабаха. Таким образом, границ Нагорного Карабаха не существовало, и они были искусственно созданы. Данное решение Кавказского Бюро было исполнено 3 года спустя. 7 июля 1923 году Азербайджанский Центральный Исполнительный Комитет Советов постановил «образовать из армянской части Нагорного Карабаха автономную область, как составную часть АССР, с центром в местечке Ханкенди» (Гасанлы 2011: 162).

I. С 1929 года по 1986 год огромные территории Азербайджана были переданы Армении, включая территории Нахичевани, Зангеланского района, Газахского района, Лачинского района, Губадлинского района, Кельбаджарского района

Хронология и логика событий показывает, что ССР Армении боролась за больше территории и решением центральной власти СССР получала территории у ССР Азербайджана, чтобы расширить свои территории. Но всего этого им показалось недостаточным (https://news.day.az/politics/1021029.html).

Хронология событий иной раз доказывает, что конфликт политически и юридически НЕ об улучшение условий (прав) армян (этнического меньшинства) и/или усовершенствование управления армян проживающих на этих территориях, или о праве армян проживать на этих территориях, а в основном об отнятие этих территорий у Азербайджана для расширение территорий Армении.

Армения не оставила желания присоединить НКАО и после 1923 года. Первое такое официальное обращение И. Сталину после создание НКАО в 1923 году, было сделано 28 ноября 1945 года руководителем ССР Армении Х. Арутюновом. Но М. Багиров управляющим Азербайджанской ССР в те годы, поставил встречный вопрос об изменение границ всех южно Кавказских стран (https://news.day.az/politics/1021029.html). И.В. Сталин не пошел на перераспределения территорий в Закавказких странах, и вопрос был снят с повестки (https://news.day.az/politics/1021029.html). Попытки лидеров армян добиться передачи НКАО в состав Армении на этом не остановилось и продолжались все 70 лет существования ССР. В конце 70-х годов в рамках работ по подготовке новой конституции СССР представители из Армении еще раз попытались добиться передачи НКАО в состав Арменянской

ССР. Только своевременным вмешательством Гейдара Алиева (руководителя Азербайджана) проинформировавшего Л.И. Брежнева и поручением Л.И. Брежнего снять вопрос с повестки, комиссия по разработке текста Конституции решил не преследовать вопрос.

Юридическая война за нагорную часть Карабаха в 80-е годы: Ходатайства НКАО

С 1987 года лидерами армян было предпринята новое и по размаху самое масштабное в истории СССР попытка присоединить нагорную часть Карабаха (территорию НКАО) Армянской ССР. 20 февраля 1988 года, после решения общенационального конгресса армян, прошедшего во Франции, в Париже с участием советник председателя ЦК КПСС Абель Агамбекян где было сказано о важности передачи НКАО в состав Армении, Совет народных депутатов НКАО XX созыва обратился к руководству Азербайджана и Армении с ходатайством « … о передаче НКАО из состава Азербайджанской ССР в состав Армянской ССР». С первых минут вопрос не был в улучшения формы самоуправление армян НКАО что бы улучшить условия жизни армян или обеспечения прав армян проживающих на территории НКАО. Ибо армяне в автономном порядке управляли себя. Вопрос для Армянской ССР и армянских политиков стоял как отделение территорий НКАО от Азербайджанской ССР только потому, что на этих территориях проживают армяне. В этом смысле в ходатайстве только ссылается на требования трудящихся и там отсутствует экономическое, юридическое и прочие обоснование требований.

Таким образом, после решения оставить нагорную часть Карабаха в составе Азербайджанской ССР и создания НКАО в 1923 году, для политической элиты армян не стоял вопрос об усовершенствовании данного вида самоуправления в составе Азербайджанской ССР с целью улучшения жизненных условий армян проживающих на этих территориях (или поддержать Азербайджан в этом деле). Для армянских деятелей стоял вопрос управления этими территориями Армянской ССР. Выше предоставленная хронология передачи ССР Армении земель, где подавляющее большинство состояло из тюрков (мусульман/азербайджанцев) показывают, что вопрос был не совсем этническим, а больше территориальным.

1.1. **Применение силы в конфликте начавшиеся 80-е годы**

Межэтнические столкновение начались после силового вмешательство в мирный митинг азербайджанцев против ходатайства о передачи НКАО в состав Армянской ССР. Митинг был организован азербайджанцами, проживающими в НКАО 22 февраля 1988 года в городе Аскеран (неподалеку от административного центра НКАО). Результатом силового вмешательство было убийство армянами двух юношей азербайджанцев огнестрельным оружием. Считается что это и было началом насилье (первой кровью пролитой) в споре за эти территории в 80-ые годы (Галоян 2018). Убийства в Аскеране, влилось в беспорядки между армянами и азербайджанцами в Армянской ССР и Азербайджанской ССР и вывели вопрос из юридической плоскости в плоскость этнического противостояния.

1.2. **Ответ ССР Азербайджана на ходатайства НКАО**

После ходатайства совета народных депутатов НКАО, ССР Азербайджана, с начало, приняло постановление от 24 марта 1988 года «О мерах по ускорению социально-экономического развития Нагорно-Карабахской автономной области Азербайджанской ССР в 1988-1995 года». Далее 13 июня 1988 года Президиум Верховного Совета Азербайджанской ССР принял постановление о неприемлемости ходатайства депутатов совета народных депутатов НКАО (Постановление Президиума Верховного Совета Азербайджанской ССР). В решении Верховный Совет Азербайджана не ставил и не ссылался на вопрос отчуждения (передача) территорий, отданных Армении в течение существования ССР, не смотря на то что большинство населения на этих территориях состояло из азербайджанцев. Решения ссылается на ошибки руководства НКАО не учитывающие национальные особенности населения и далее на постановление от 24 марта 1988 года о социально-экономического развитие области. Президиум считал, что из-за противоречия интересам азербайджанского и армянского народа, целям перестройки и политики дружбы народов ходатайство неприемлема.

1.3. **Ответ ССР Армении на ходатайства НКАО**

Несмотря на отказ Азербайджанской ССР, два дня после Постановление Президиума Верховного Совета Азербайджанской ССР, 15 июня 1988 года Верховный совет Армянской ССР принял решение о присоединении НКАО в состав Армянской ССР (вопреки отказу Азербайджанской ССР). Что иной раз доказывает не этничность, а территориальность спора далее и конфликта.

1.4. **Ответ центральной власти СССР**

18 июня 1988 года Президиум Верховного совета СССР, рассмотрев просьбу Верховного Совета Армянской ССР от 15 июня 1988 года о переходе НКАО в состав Армянской ССР в связи с ходатайством Совета народных депутатов НКАО и решение Верховного Совета Азербайджанской ССР от 13 июня 1988 года о неприемлемости передачи НКАО в состав Армянской ССР посчитал невозможным изменение границ и установленного на конституционной основе национально-территориального деления Азербайджанской ССР и Армянской ССР (Постановление Президиума Верховного Совета СССР).

Президиум Верховного Совета СССР исходил из статьи 78 Конституции СССР и ссылался на данную статью. Статья 78 Конституции СССР гласит:

«Территория союзной республики не может быть изменена без ее согласия. Границы между союзными республиками могут изменяться по взаимному соглашению соответствующих республик, которое подлежит утверждению Союзом ССР» (https://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1977.htm)

Для исправления сложившегося положения и выполнение решений принятых постановлением Верховный Совет СССР направил своих представителей в НКАО (https://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1977.htm).

На этом этапе, казалось бы, вопрос должен был закрыться, но Армения и лидеры армян решились на насильственные меры и на применение силы вместо перемирия и усовершенствования самоуправления НКАО в составе ССР Азербайджана. Далее было принято постановления Президиума Верховного Совета СССР «о практических мерах по реализации Постановления Президиума Верховного Совета СССР по вопросу о Нагорном Карабахе» (https://rusneb.ru/catalog/000202_000006_b1d693e6-20d8-4023-9334-aedece99f415_70311/).

Но и эти меры не смогли приостановить эскалацию конфликта. Причиной этого было не только насилие, а больше не согласие ССР Армении и лидеров армян отказаться от своих требований передать НКАО Армянской ССР. Результатом эскалации было создания в НКАО Комитета особого управления 12 января 1989 года. В состав Комитета было включено пятеро представителей русской национальности, двое армян и один азербайджанец (http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/75290-ukaz-prezidiuma-verhovnogo-soveta-sssr-o-dopolnitelnyh-merah-po-vosstanovleniyu-spravedlivosti-v-otnoshenii-zhertv-repressiy-imevshih-mesto-v-period-30-40-h-godov-i-nachala-50-h-godov-16-yanvarya-1989-g). Но и особое управление не смогло остановить эскалацию.

1.5. **Вторая юридическая попытка ССР Армении и второй отказ**

1 декабря 1989 года Верховный Совет ССР Армении уже второй раз принял решение о присоединении НКАО в состав ССР Армении (www.theanalyticon.com/?p=13890&lang=ru). Данный шаг ССР Армении нарушающие все нормы и законы действующие на территории СССР, серьезна усугубило ситуация и в январе 1990 года руководство СССР был вынужден объявить чрезвычайного положения в НКАО и в ближайших районах (http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/181213-ukaz-prezidiuma-verhovnogo-soveta-sssr-o-prisvoenii-verhovnomu-glavnokomanduyuschemu-vsemi-vooruzhennymi-silami-sssr-stalinu-iosifu-vissarionovichu-vysshego-voinskogo-zvaniya-generalissimus-sovetskogo-soyuza-moskva-kreml-27-iyunya-1945-g).

9 января 1990 года Верховный Совет ССР Армении вопреки законам и нормам, пошла дальше, и приняла постановление «О включении в Государственный план экономического и социального развития Армянской ССР на 1990 год плана социально-экономического развития НКАО». День после принятие этого решения Верховный Совет СССР принял постановление об отказе в присоединение НКАО в состав Армянской ССР от 10 января 1990 года №1050-I. (www.dokipedia.ru/document/5296530).

Отказ от 10 января 1990 года был более детальным и включает в себе всесторонний юридический ответ на действие Армянской ССР.

В частности Постановление от 10 января 1990 года отмечает что это действие Армянской ССР, которыми блокируются меры по нормализации обстановки в НКАО, межнациональных отношений в НКАО и вокруг него обострились (www.dokipedia.ru/document/5296530). В Постановлении далее говориться, что провозглашение воссоединение Армянской ССР и НКАО без согласия Азербайджанской ССР является нарушением Конституции ССР и в частности статьи 78 (www.dokipedia.ru/document/5296530). Действие Армении посчитали и противоречащими статьям 2, 78, 86, 87 и 145 Конституции СССР. Верховный Совет СССР отметил и нарушение суверенных прав Азербайджанской ССР постановлением ВС Армянской ССР от 9 января 1990 года (www.dokipedia.ru/document/5296530).

ВС СССР отменил постановление ВС Армянской ССР в силу статьи 74 Конституции СССР, но к сожалению, не принял решительных мер и всего лишь предложил Президиуму ВС Армянской ССР принять меры к приведению законодательных актов республики в соответствие с Конституцией СССР.

Постановление ВС СССР хоть и было правильным, но не смогла приостановить эскалацию насилие между сторонами. Армянский ССР и ее руководители, как и отмечалось в Постановлении всеми силами подрывали обстановку и делали все для ее ухудшения. Конфликт обострился. Но видя юридическую невозможность присоединения НКАО ССР Армении, форма требований лидеров армян изменилось от присоединения к ССР Армении, на независимость от Азербайджана.

1. **Принадлежность нагорной части Карабаха по юридическим документам**

История «Нагорного Карабаха» как территориальная единица начинается с 1923 года, и 1973 году было, торжественно отмечена 50-ти летя образование НКАО.

С первых дней образования это территориальная единица была в составе Азербайджана и его выход из состава Азербайджанской ССР не состоялся.

Не состоялся и создания независимого государство на территории НКАО ибо путь избранный лидерами армян юридически не был правильным и его результаты не привели к созданию нового суверена или государства на территории НКАО. Но избранный путь привело к применению силы между сторонами.

В любом раскладе нагорная часть Карабаха не был вне состава Азербайджана и выход из состава Азербайджана юридически не состоялся по причине не согласия Азербайджана на этот выход. Таким образом, и по праву СССР и далее по международному праву, нагорная часть Карабаха осталось в составе Азербайджана, оно принадлежала и принадлежит Азербайджану.

Вопрос принадлежности территорий в нагорных частях Карабаха Азербайджану не был спорным во время создания советской социалистической республики в Азербайджане. Это показывает коммуникации (перепись между членами правления СССР). Уже при присоединении Армении члены центрального правления начали отнестись этим территориям как предмет торга для вступления Армении в состав Союза. Но в отличие от других азербайджанских территорий, не получилось отделить нагорную часть Карабаха от Азербайджана.

1.1. **Провозглашение республики Нагорного Карабаха и/или независимость Нагорного Карабаха**

Начатая же в 1991 году так называемый процесс независимости не увенчалась успехом. Ни Азербайджанская Республика, ни международное сообщество не признали и не поддержали независимость Нагорного Карабаха. Причиной этому было изначальная политика ССР Армении присоединить НКАО в состав Армянской ССР. Поэтому, так называемое «независимость» от Азербайджана не было самоцелью, а «побочным продуктом (эффектом)» невозможности добиться передачи НКАО в состав Армении.

2 сентября 1991 года было опубликовано декларация о провозглашении Нагорно-Карабахской Республики (далее «Декларация») от имени сессии Нагорно-карабахского областного и Шаумянского районного Советов народных депутатов, где ссылаясь на провозглашение Азербайджаном «восстановление государственной независимости 1918-1920 года» 30-го августа 1991 года, этот институт решает изменить форму управления на этой части Азербайджана (без согласие Азербайджана). Декларация также основывается «на действующей Конституции и законах Союза ССР, предоставляющих народам автономных образований и компактно проживающим национальным группам право на самостоятельное решение вопроса о своем государственно – правовом статусе в случае выхода союзной республики из СССР». Закон, который Декларация цитировала, было, законом СССР от 3 апреля 1990 года № 1409-I «О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР» (далее «Закон»).

Другими словами авторы Декларации посчитали что Азербайджан, объявив о восстановлении своей независимости активизировал действие Закона и захотели воспользоваться этим. Хотя и Декларация НКАО ссылалась на Закон и цитировала статью 3 Закона, авторы предпочли вырвать цитируемое место из контекста Закона и самой статьи. Статья 2 Закона предоставляло право выхода из СССР «волеизъявлением народов союзной республики путем референдума (народного голосования)». В частности, в статье 2 говорится что «референдум проводится тайным голосованием не ранее чем через шесть и не позднее чем через девять месяцев после принятия решения о постановке вопроса о выходе союзной республики из СССР».

Общесоюзный референдум по сохранению Союза Социалистических Республик был организован и проведен 17 марта 1991 года. Азербайджанцы на референдуме, которое было проведено после принятие Закона, решили сохранить СССР. А с декларацией о восстановлении независимости Азербайджан не вышел из состава СССР в результате референдума, как этого и требовал Закон – как это и было в случае Армении с ее декларацией о независимости от 23 августа 1990 года. Армении понадобился отдельный референдум 21 сентября 1991 года, чтобы обрести независимость по законам СССР. Для того что бы обрести или восстановить независимость по законам СССР, Азербайджану тоже понадобилось бы отдельный новый референдум которое она должна была провести не раньше февраля 1992 года. Такой референдум должен был проводиться отдельно в каждой автономии Азербайджана. И если на таком референдуме Азербайджанцы высказались бы за выход из состава СССР, а жители НКАО в это время решили бы остаться в составе СССР и/или поставили бы вопрос о своем государственно-правовом статусе, то это бы соответствовало Закону и в частности статьи 3 Закона. И только тогда ссылка или использования Закона Декларацией НКАО было бы уместным. Другими словами, юридически Закон не пришел в действие 30-го августа 1991 года, и было неправильно и незаконно основаться на Закон для изменения статуса Нагорного Карабаха от «автономной области» к «республике». Кроме того, солидарность с Арменией (или введя себя как часть Армении которое провозгласила независимость еще 23 августа 1990 года ссылающиеся на постановление о входе НКАО в состав ССР Армении), в виде не участие на референдуме СССР, наглядно показывает не корректность и не правильность Декларации. Ибо армяне НКАО не выступали за сохранение СССР, чтобы потом и провозглашать отдельную республику в составе СССР.

Нужно и учесть, что законы и Конституция СССР на которые Декларация ссылалось не давали полномочия автономным образованиям в свободной/независимой форме провозглашать и стать республиками или выходить из состава одной республики и войти в состав другой или полностью выходить из состава СССР. Для этого нужно было соблюдать процедуры.

И в этой связи даже обращение так называемой «НКР» Содружеству Независимых Государств (далее «СНГ») не нашло поддержки членами Содружества и это незаконное формирование не получила членство в СНГ.

1.2. **Изменение правового статуса НКАО**

Изменение правового статуса НКАО от «автономной области» в «республику», можно было достичь только согласием Азербайджанской ССР олицетворенным в решении Верховного Совета Азербайджанской ССР и далее согласием/решением центральных властей СССР. Этому должны были предшествовать изменение Конституции СССР и Конституции ССР Азербайджана. Такого согласие Азербайджанский ССР и центральные власти СССР не давали. Власти же Азербайджана не когда не дали бы согласие на отделение нагорной части Карабаха от остальной части Азербайджана. Армения понимало это и поэтому выбрало путь противоречивший законам, правилам и процедурам изменения статуса НКАО.

Независимости от Азербайджанской Республики тоже требовало бы разрешения или согласия независимого Азербайджана.

Это был замкнутый юридический круг. Армении юридическим путем было чрезвычайно сложно добиться отделения НКАО от Азербайджана и/или присоединить ее к Армении юридическим путем.

26 ноября 1991 года Верховный Совет Азербайджана упразднила НКАО и создал новое административное деление уже бывшего НКАО.

И когда в бывшей НКАО было объявлено о проведении «референдума» и 10 декабря 1991 года был проведен «референдум», это событие и решение не имело оснований ни в каком юридическом документе (законе, правиле, итд.). НКАО тому времени не существовало. Для легитимности референдума понадобилось бы разрешение и/или согласия Азербайджана, то есть страны в составе, которого оно находилось – как мы это наблюдали в случаи с Шотландией, Австралией, Квебеком (Канада), Каталонией (Испания) и далее. Без согласия и разрешение Азербайджана данный акт был не законным и не легитимным. Как и ожидалось, референдум не был признан не кем и всегда считался несостоявшимся.

Таким образом, юридически территории, отданные под строительство бывшего НКАО принадлежали по всем законам в силе в СССР Азербайджану. Они продолжали, принадлежат и продолжают принадлежат Азербайджану по всем существующим и действующим международным документам. Принадлежность нагорной части Карабаха Азербайджану нашел свое от-

ражение и в резолюциях Совета Безопасности ООН.

Резолюции Совета Безопасности Организации Объединенных Наций и вопрос принадлежности нагорной части Карабаха

Так уже после обретения независимости Азербайджаном и Арменией конфликт обрел международный характер, и вопрос несколько раз стоял на повестке Совета Безопасности Организации Объединенных Наций (далее «СБ ООН») в течении 1993 года. СБ ООН принял 4 (822, 853, 874 и 884) знаменитые резолюции которые и признала Нагорный Карабах частью Азербайджана и не как независимою страну или государство. В первой из этих резолюций, точнее в резолюции 822 от 30 апреля 1993 года СБ ООН подтверждал свое уважения «территориальной целостности стран всех государств региона» (www.undocs.org/ru/S/RES/822(1993)). Далее СБ ООН подтверждал, что применения силы для приобретения земель недопустима и призывал армян покинуть оккупированный город Кальбаджар и остальные оккупированные территории Азербайджана. В следующей своей резолюции 853 от 29 июля 1993 года СБ ООН вновь подтвердил свое уважения территориальной целостности, но на этот раз такое подтверждения было сделано только в отношении Азербайджана (www.undocs.org/ru/S/RES/853(1993)). Уже концу 1993 года, (14 октября 1993) СБ ООН пришлось обсудить ситуацию в Нагорном Карабахе и вокруг него заново. На этот раз СБ изменил свой прежний общий подход и конкретизировал что имеется ввиду под территориальной целостностью Азербайджана. Так 874-я резолюция от 14 октября 1993 года, СБ ООН признала Нагорный Карабах частью Азербайджана прямо, а не косвенно выразив свою «серьезную озабоченность конфликтом в самой и вокруг Нагорно-Карабахского региона Азербайджанской Республики и продолжающейся напряжения между Армянской и Азербайджанской Республикой» (www.undocs.org/ru/S/RES/874(1993)). Эта позиция была укреплено подтверждением СБ нерушимости границ и недопустимости приобретения территорий применением силы (https://ru.president.az/azerbaijan/constitution). Таким образом к второму году своей независимости международное сообщество подтвердила, что Нагорный Карабах является частью Азербайджана и границы Азербайджана, как и границы других стран нерушимы. Целостность территорий Азербайджана тем самым отражает в себе территории, включающие Нагорный Карабах.

I. Местное самоуправление по законам Азербайджана

1. Введение

В соответствии со статьей 7 Конституции Азербайджанской Республики (далее «Конституция»), страна является унитарным государством Статья 11 Конституции говорится что «Территория Азербайджанской Республики едина, неприкосновенна и неделима». В 3-й части статьи 11 Конституции говорится что «Территория Азербайджанской Республики неотчуждаема. Азербайджанская Республика никому ни в кокой части и ни в каком виде не передает свою территорию; государственные границы могут изменяться только на основе волеизъявления народа Азербайджана, выраженного путем референдума, проведенного по решению Милли Меджлиса Азербайджанской Республики среди всего населения Азербайджана» (https://ru.president.az/azerbaijan/constitution). Одни эти статьи Конституции Азербайджана делают невозможным организацию местного самоуправления в нагорной части Карабаха вне территориальной целостности Азербайджана.

По действующим законам Азербайджана местное управление и самоуправления в нагорной части Карабаха может быть двух ступенчатая – (1) исполнительная власть на местах и (2) муниципалитеты. После осени 2020 года, то есть после де-оккупации территорий Азербайджан отдельно ввел институт (3) специального представителя Президента Азербайджана на освобожденных территориях.

2. Исполнительная власть на местах по законам Азербайджана

В соответствии со статьей 124 Конституции Азербайджана исполнительную власть на местах осуществляют главы местной исполнительной власти, а главы местной исполнительной власти назначаются на должность и освобождаются от должности Президентом Азербайджана. Полномочия главы исполнительной власти тоже определяются Президентом Азербайджана (https://ru.president.az/azerbaijan/constitution). Эти полномочия были утверждены Президентом Азербайджана Указом «об утверждении положения о местной исполнительной власти» (далее «Положения») (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33800545).

Нужно отметить, что местный исполнительный власть не является видом самоуправление и является своего рода «представительством» центральной исполнительной власти на местах.

В соответствии с Положением местные исполнительные власти создаются для организации деятельности исполнительной власти в городах, районах, городских районах.

По действующим законам в Азербайджане одна автономная республика, 66 сельских районов и 69 городов. У каждого города и района свои административно-территориальные границы, включающие в себя поселки, сельские административные единицы, села и муниципалитеты. По Конституции Азербайджана муниципалитеты свободны в осуществлении своих полномочий, что и означает свободу от местной исполнительной власти.

Анализ Положений показывает, что документ в сути очень похож на закон СССР «об основных полномочиях краевых, областных советов народных депутатов, советов народных депутатов автономных областей и автономных округов» от 25 июня 1980 года (именуемый выше «Закон СССР»). Тем самым оно и похоже на Закон ССР Азербайджана «о Нагорно-Карабахской автономной области» от 16 июня 1981 года (именуемый выше «Закон»). Части Положений о полномочиях органов местной исполнительной власти структурированы, так же, как и в Законе СССР и в Законе. Таким образом, в Положениях определяются полномочия главы по отраслям – социально-экономическое развитие, аграрное развитие, бюджетно-финансовый отрасль, и т.д. Если в советское время данный институт был знаменит как «Исполком», то есть «исполняющий комитет», то ныне это «глава исполнительной власти» и его аппарат которое назначаются президентом страны. Другими словами, в советское время исполнительная власть на местах, по законам, был коллегиальный орган управления (хоть, и председатель Исполкома действовал как единоличный руководитель), то в независимом Азербайджане учредили этот орган как оно и было на самом деле – единоличный руководитель, представляющий Президента (высшее ступень исполнительной власти в стране).

На местах глава исполнительной власти является высшим органом власти. В этом смысле, данный орган не совсем и чужд традициям управления в нагорной части Карабаха. Как и в советское время, глава местной исполнительной власти является тем государственным органом, которое осуществляет государственную власть на месте.

Свои полномочия глава местной исполнительной власти осуществляет пределах границ района, на котором, этот район (как административная территориальная единица) был создан.

Территориальное деления районов в Азербайджане проводится по закону Азербайджанской Республики о «Территориальном устройстве и административном делении» от 13 июня 2000 года. Границы территориальных единиц по данному закону определяется Парламентом страны на основе предложении Президента страны (статья 8.2) (https://republic.preslib.az/ru_d4-69.html).

Нужно отметить что по Закону об «упразднении Нагорно-Карабахской автономной области Азербайджанской Республики» от 26 ноября 1991 года №279-XII, статус автономной области не только был упразднен но и территориально административное деления в регионе было изменено. Так, территории бывших ее районов (Аскеран, Гадрут, Мардакерт, Мартуни, Шуша) и города Степанакерт были переформированы и некоторые из районов были переименованы. Так, исторические название города Степанакерт, Мардакерт, Мартуни были возвращены, переименовав город Степанакерт в город Ханкенди, город Мардакерт в город Агдере и Мардакертский район в Агдеринский район, город Мартуни в город Ходжавенд и Мартунинский район в Ходжавендский район. Аскеранский и Гадрутские районы были упразднены. Был образован Ходжалинский район с администативным центром в Ходжалы, который и охватил Аскеранский район. А упраздненный Гадрутский район вошел в состав Ходжавендского района.

Таким образом, территорий бывшего Нагорного Карабаха были интегрированы в структуру общего территориального устройства Азербайджана. Как было наверху отмечено, данный документ был принят 26 ноября 1991 года. Из-за войны Азербайджану не удалось полностью исполнить положения этого закона в нагорной части Карабаха. После потери Азербайджаном этих территорий Азербайджану пришлось организовать некоторые из местных исполнительных властей в других частях республики.

По государственному праву Азербайджана эти территории считаются, частью обшей системы местного управления и ни считаются автономными (и тем более независимыми) образованиями.

Но организация местного самоуправление на новообразованных районах по Азербайджанским законам было невозможно из за продолжающиеся оккупации этих территорий.

3. **Местное самоуправления в Азербайджане**

Статья 142 Конституции Азербайджана посвящен организации самоуправления на местах (https://ru.president.az/azerbaijan/constitution). Согласно статьей 142.1 Конституции местное самоуправление в Азербайджане осуществляется муниципалитетами страны. Муниципалитеты формируется на основе выборов (https://ru.president.az/azerbaijan/constitution). Муниципалитеты коллегиальные органы. Согласно Конституции в полномочия муниципалитетов входить: (а) установление местных налогов и сборов; (б) утверждение местного бюджета и отчетов о его исполнении; (в) владение, пользование и распоряжение муниципальной собственностью; (г) Принятие и исполнение местных программ экономического развития; (д) принятие и исполнения местных программ социальной защиты и социального развития; (е) принятие и исполнение местных экологических программ.

Чрезвычайно важно то, что согласно статье 144.2 «муниципалитетам могут быть переданы дополнительные полномочия законодательной и исполнительной власти». Для таких полномочий муниципалитетам должны выделить и отдельные финансовые средства. А осуществление таких полномочий контролируется соответственно законодательными и исполнительными властями (https://ru.president.az/azerbaijan/constitution). Тут нужно отметить что контроль «осуществляемый законодательной и исполнительной властям» хотя и совмещаются в логику, но все же оставляют место для размышления в свете статьи 146 Конституции – то есть гарантий самостоятельности (независимости) муниципалитетов. Так как первое предложение статьи 146 говорить, что «муниципалитеты независимы при осуществлении своих полномочий, что не исключает их ответственности перед гражданами, проживающими на их территории». Контроль над исполнительными и законодательными полномочиями, переданными муниципалитету согласно 144.2 статьи Конституции, стало бы не в соответствии с этой самой гарантией самостоятельности (независимости) прописанной в статье 146 Конституции. Тут конечно есть и вопрос того как нужно контролировать деятельность муниципалитетов и вообще нужно ли контролировать осуществления полномочий муниципалитетами посредством исполнительной или законодательной власти?

Деятельность муниципалитетов в Азербайджане регулируются и Законом «о Статусе Муниципалитетов» принятый 2 июля 1999 года (далее «муниципальный закон») в соответствие с Конституцией. Согласно статьи 1 этого закона, «**местное самоуправления** в Азербайджане является такой **системой организации деятельности** граждан, в котором гражданам предоставляется возможность, в рамках закона, осуществления права на независимое и свободное решение вопросов местного значения и исполнение некоторых **государственных дел** в соответствие со статьей 144 часть вторая Конституции Азербайджана» (www.e-qanun.az/framework/4770). Согласно Статьи 2 закона, вопросы местного назначения решаются муниципалитетами независимо или самостоятельно. Таким образом, муниципалитет это независимый/самостоятельный вид самоуправления, но не совсем и отдельное (автономное) от исполнительной и законодательной власти. В этом смысле «независимость» или «самостоятельность», на которое ссылается Конституция и Закон «о статусе муниципалитетов» не предоставляет автономии муниципалитету, но определенное самостоятельность решат вопросы местного значения предоставляется. Закон дает определения «вопросам местного значение». Так, «вопрос местного значения – это вопросы, определенные Конституцией и законами Азербайджана для непосредственного обеспечение жизненной деятельности населения муниципалитета» (www.e-qanun.az/framework/4770). Отсюда можно понят, что полномочия и/или вопросы, перечисленные в Конституции и в Законе «о статусе муниципалитетах» и являются делами местного значения, которые государство считает важным для обеспечение жизни деятельности муниципального населения. Муниципалитеты находятся в попечительстве государственных органов, и эти органы обязаны помогать населению в деле самоуправления (статья 9 муниципального закона).

За муниципалитетами признается и права международного сотрудничества и подписания международных договоров с органами местного самоуправления других государств, а также присоединение специализированным организациям местного самоуправления.

Муниципальном законе определено и осуществление контроля над деятельностью этих органов. Так согласно статье 52 Закона о статусе муниципалитетов, контроль за соблюдением муниципалитетом, муниципальными органами и их должностными лицами Конституции и законов Азербайджана осуществляется Министерством Юстиции страны. Согласно уже

статье 52-2 закона муниципалитеты подотчетны Парламенту страны в случае получения дополнительных законодательных полномочий от Парламента. Со времен создания института муниципалитетов, предоставления полномочий муниципалитету на основе статьи 144.2 не случалось. В целом муниципалитет подотчетен избирателям и в январе каждого года должен предоставить отчет о проделанной работе, использование ресурсов и т.д. Отчет предоставляется населению вывешиванием перед зданием муниципалитета, опубликованием в газетах, интернет ресурсах и тд.

С 1999 года Азербайджан является и членом Совета Европы и соответственно 25 декабря 2001 года страна ратифицировала «Устав о местном самоуправлении». В рамках данного устава Азербайджан является частью работы Конгресса Местных и Региональных Органов и периодически подвергается мониторингу исполнения Европейского Устава Местного самоуправления. Нужно отметить, что Конгресс во время своих мониторингов регулярно требует улучшения в отрасли местного самоуправления и обращает внимание на недостатки в деле самоуправления в стране.

Самое значимое из недостатков это то, что (а) функции органов самоуправление (то есть муниципалитетов) реализуются органами местных исполнительных органов (тем самым муниципалитеты становятся в зависимое от исполнительных органов власти), (б) финансово муниципалитеты слабые и уязвимые институты, (с) муниципалитеты не являются самостоятельными/независимыми органами.

Конечно, обсуждения муниципального управления, всех вопросов, регулируемых законами и недостатков может служить предметом для отдельной статьи. Сам Закон «о Статусе Муниципалитетов» решает достаточно обширный круг вопросов, но нуждается усовершенствовании для предотвращение каких-либо явлений сепаратизма. Но целью данной статьи не является обсуждения муниципального управления в Азербайджане, и поэтому мы удовлетворимся выше проведенным анализом.

Нужно отметит, что хоть и муниципалитеты в сути создаются для децентрализации власти, в условиях сильного центрального управления, осуществления данной концепции становится трудным. Ибо децентрализация видится, как угроза государственному строю страны. Азербайджан в этом смысле не исключения.

4. **Специальный представитель Президента на местах**

Специальные представители Президента Азербайджана на освобожденных районах Карабаха, как институт, новый и предназначен для организации работ по восстановлению населенных пунктов после освобождение. В некоторых случаях данный институт заменяет местные органы исполнительной власти на местах, не смотря на то что эти (глава исполнительной власти) органы тоже существуют.

Мы не будем обсуждать этот институт в деталях так как оно все еще в процессе становления. Но считаем нужным отметить, что Азербайджан нуждается в усовершенствование и реформирования института местного самоуправления и исполнительной власти. В реформированном институте самоуправление и местной исполнительной власти возможно внедрения турецкой системы где есть и «вали» (представитель Президента, назначаемый напрямую Президентом) и «беледиййе башканы» (глава муниципалитета, избранный народом). Этот вид управления можно и внедрить в нагорной части Карабаха, как и в остальных частей страны. Естественно, для полноценных реформ нужно будет учесть нужды страны.

В этом смысле, ключ к окончательному решению вопроса в нагорной части Карабаха лежит не в самоопределении как независимость от Азербайджана, а в самоуправлении в самой лучшей и усовершенствованной форме в пределах Азербайджана. Каким такое самоуправления может выглядеть? Таким, которое законы Азербайджана позволяют.

5. **Муниципальное самоуправления в нагорной части Карабаха – как решение**

Достаточно ли самоуправления в виде муниципалитета для окончательного решения оставшихся вопросов, включая вопрос самоуправления армян в нагорной части Карабаха?

Нужно не забывать, что муниципальное управление это такой вид самоуправление, где территориальное устройство не проводится по этническому принципу. Хотя по естественному истечению обстоятельств, муниципалитеты на территориях, где определенная этническая группа компактно проживает, формируется именно этим этносом. На севере и на юге Азербайджане таких примеров достаточно.

Муниципалитеты – это вид прямой демократии, дающий гражданам право самоуправлять некоторыми своими делами, не включающие

функции органов правоохранительных, военных ведомств и органов безопасности.

В Азербайджане, как и в других унитарных государствах социальные, политические и экономические права населения обеспечиваются центральными властями или законы предоставляющие эти права применяются центральными властями. Закон «о статусе муниципалитетов» тоже наглядно показывает, что даже местное самоуправление находится в попечительстве исполнительной власти (статья 9) и центральные власти должны содействовать формированию и осуществлению местного самоуправления (www.e-qanun.az/framework/4770).

После 30 летней кровавой политики Армении инструментализирующий национальные меньшинства для отделения территории Азербайджан врять ли изменит действующий порядок самоуправления в стране, хоть и не исключено что данный вид управления, может быт, усовершенствован. Таким образом, в нагорной части Карабаха должна действовать та же самоуправление, которая действует в других частях страны. Как, территориально, будет устроена самоуправления в виде муниципалитета в нагорной части Карабаха тоже важный вопрос, и скорее всего это будет делаться таким образом, что бы это соответствовало второй части статьи 146 Конституции страны – то есть: «Независимое осуществление муниципалитетами своих полномочий не может наносить ущерб суверенитету Азербайджанского государства» (www.e-qanun.az/framework/4770).

Нужно отметить что, юридически государственное управления в нагорной части Карабаха являлось и является вопросом, регулируемым по законам Азербайджана. После войны осенью 2020 года и подписания Заявление о прекращении огня от 10 ноября 2020 у Азербайджана появилось возможность интегрировать нагорную часть Карабаха в систему местного самоуправление страны, а у населения проживающие в этом регионе получить доступ к ресурсам страны для достойного обеспечение своих прав. Само Заявление от 10 ноября 2020 было подписано тремя странами в лице их лидеров – Российская Федерация, Азербайджанская Республика и Армянская Республика. Это иной раз показывает территориальность вопроса и тот факт, что незаконный режим управления/администрация делами Азербайджанских армян Карабаха находящийся в Ханкенди (Степанакерте) не является стороной в конфликте. Карта размещения Российских миротворческих сил на территории Азербайджана же знаменательна для выявления, этнического составляющего в конфликте. Согласно Заявлению от 10 ноября 2020 года, параллельно с выводом армянских вооруженных сил из нагорной части Карабаха, в нагорной части Карабаха должны были размешены Российские миротворческие силы. На местах размещения Российских миротворческих сил большинство населения (во время существования НКАО) состояло из этнических армян. Ныне на этой части Карабаха проживают только армяне. Но Заявление упоминает возвращения беженцев в нагорную часть Карабаха под контролем Управления Верховного Комиссара ООН по делам беженцев. Это подразумевает возвращение азербайджанцев в нагорную часть Карабаха, но так как язык этой провизии обширный оно может охватывать и возвращение не только в нагорную часть Карабаха. Но исполнение Заявление изменить этническую составляющую нагорной части Карабаха.

Для решения вопроса было бы конечно полезно упомянуть в Заявлении постепенное появление органов управления Азербайджана в зоне размещения Российских миротворческих сил с тем, чтобы предоставить армянскому населению услуг, что и поспособствовало бы интеграции этих территорий в остальную часть Азербайджана. Это конечно может быть определено в соглашении между Азербайджаном и Российской Федерации о мандате Российских миротворческих сил.

Заявления не является мирным соглашением. Поэтому, хотя и Заявление (по умолчанию) предоставляет перспективу (и даже возможность) исполнения законов Азербайджана, в том числе законов о местном самоуправлении в нагорной части Карабаха, оно само не регулирует этот вопрос. По умолчанию, Заявление предоставляет возможность появление органов власти Азербайджана в нагорной части Карабаха (так как это территория считается частью Азербайджана, и не независимая территориальная единица или часть Армении). Но, как такого, в Заявлении не упоминается форма правления или статус нагорной части Карабаха на период после окончание военных действий. Заявления только прекратила огонь или военные действие, и Армения согласилась деоккупировать три района примыкающие бывшему НКАО. Поэтому, незаконная управления/администрация делами Азербайджанских армян Карабаха осталось существовать и далее.

В случае подписания мирного соглашения и признание Арменией территориальной целостности Азербайджана, включающий и нагорную

часть Карабаха, вопрос перестанет быть территориальным. Ибо Армения откажется от своих территориальных притязаний. Но надобность решения вопроса межэтнического сосуществования армян и азербайджанцев в нагорной части Карабаха, коим и является цель окончательного решения – превратить ситуацию в внутригосударственный межэтнический вопрос. Даже в таком случае, нужно учесть, что, государственное строение (управление) в этом регионе не является предметом мирного соглашения между Арменией и Азербайджаном. Государственное (административно территориальное) строение в этом регионе это прерогатива Азербайджанского государство.

Возвращаясь к вопросу «достаточно ли самоуправления в виде муниципалитета для окончательного решения оставшихся вопросов, включая вопрос самоуправления населения в нагорной части Карабаха?» – институт муниципального управления в унисон с центральным исполнительным управлением имеет все возможности обеспечить экономические, социальные и другие права населения проживающее в нагорной части Карабаха.

Заключение

Конфликты в и за нагорную часть Карабаха продолжалось больше века. Оно не было сугубо этническим. Вопрос всегда стоял территориальным и сторонами вопроса были страны. Армения всегда использовала этническую принадлежность части населения в нагорной части Карабаха для обоснование передачи нагорной части Карабаха Армении. В рамках СССР решение и/или компромисс был найден предоставлением автономного статуса этой части Азербайджана. Был создан НКАО. Но Армения не согласилась с этим решением, и все последующие годы старалась добиться передачи НКАО Армении. Таким образом, Армения все десятилетия существования СССР имела территориальные притязания соседней республике и держала вопрос на повестке. Попытки добиться отделения НКАО от Азербайджанской ССР не увенчались успехом. Оно превратилось в военный конфликт между Арменией и Азербайджаном, которое продолжалось три десятилетие. Окончилась ли она?

После подписания Заявление о прекращение огня 10 ноября 2020 года, конфликтная положения было приостановлено. Стороны начали спорить о том, существует ли конфликт и о том будет ли отдельный статус для армян, проживающих в зоне размещения Российских миротворческих сил.

В сути размещения Российских миротворческих сил и существования линии соприкосновения само по себе должны бы говорить о продолжении конфликта. **НО** положения Заявление о размещении Российского миротворческого контингента параллельно с выводом армянских вооруженных сил говорить о том, что на противоположных сторонах линии соприкосновения должны стоят не армяне и азербайджанцы, а Российский и Азербайджанский военный контингент. Хотя данное положение Заявления буквально и не говорить о полном завершении конфликта (решении вопроса), но понимается как завершение армянского военного присутствие в нагорной части Карабаха. Это и означает завершение конфликта между Арменией и Азербайджаном в той форме, каким оно было до осени 2020 года. Вопрос ныне стоит в форме отношений между этническими армянами проживающими в нагорной части Карабаха и Азербайджанским государством. С предстоящим договором о делимитации и демаркации границ между Азербайджаном и Арменией, вопросы в отношениях Азербайджанского государство и армян проживающих в нагорной части Карабаха, может получит больше ясности, как это было в случае делимитации и демаркации границы Азербайджана и Российской Федерации 2010 году. В дополнении, применением методов самоуправления в виде муниципалитетов в нагорной части Карабаха (в зоне размещения Российских миротворческих сил) населения этого региона получить возможность управлять своими делами. Одновременно это предоставить Азербайджану возможность восстановить свой суверенитет на этой части своей территории. Это может произойти поэтапно. Так Азербайджанские органы власти могут и должны появится, в зоне размещения Российских миротворческих сил, параллельно с возвращением Азербайджанцев. Появления же органов местного исполнительного управления и местного самоуправления даст возможность всем сторонам найти тот modus vivendi в котором стороны нуждаются для решения оставшихся вопросов.

Будет ли это возможным, покажет воля и мудрость народов добиться мира и не ввязать регион в новый конфликт и агонию войны.

Литература

Гасанлы, Джамиль, Вопрос о Нагорном Карабахе на Кавказском Бюро ЦК РКП (Б) в 1920-1923 годах // Кавказ и Глобализация, Том 5 выпуск 1-2 2011.

Гасанлы Джамиль, Карабах поиск исторической правды // Кавказ и Глобализация, Том 4 Выпуск 3-4, 2010.

Махмудов Якуб, Шукюров Карим, Карабах – реалная история, факты и документы, Баку 2005, ссылка в «Карабах в составе Российской Империи», www.virtualkarabakh.az/ru/post-item/22/34/qarabag-rusiya-imperiyasi-terkibinde.html

Нифталиев, Ильгар, «Историческая призма: 1960-е гг. как армяне выпрашивали в падарок «исконно армянские» земли», https//news.day.az/politics/1021029.html

Авасов Али, Хачатрян Арутюн, Подборка документов и соглашений по нагорно-карабахскому конфликту и мирному процессу. – М.: Международные отношения, 2004.

Н. Г. Галоян, Нагорно-карабахский конфликт: исторические предпосылки, хронология и пути решения, Международные отношения. – М., 2018.

Основные этапы территориальных притязаний армян на Нагорный Карабах в XX веке, https://karabakh.center/d/page18321969.html

Indonesia vs. Malaysia, Sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan(2002); Qatar vs Bahrain, Maritime delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (2001), Nicaragua v. Honduras, Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in Caribbean sea, www.icj-cij.org/en/contentious-cases

Устав ООН, Глава V (Совет Безопасности), статья 33.1, https//www.un.org/ru/about-us/un-charter

Резолюции СБ ООН 822, 853, 874 и 884, https://www.un.org/securitycouncil/ru/content/resolutions-adopted-security-council-1993

«Трактат между Карабахским ханом и Российской империей о переходе ханство под власть России от 14 мая 1805 года» (Кюрекчайский договор), www.virtualkarabakh.az/ru/post-item/32/52/kurekcay-muqavilesi.html

Постановление Президиума Верховного Совета Азербайджанской ССР о ходатайстве депутатов совета народных депутатов Нагорно-Карабахской автономной области о передаче области из Азербайджанской ССР в состав Армянской ССР, Газета Бакинский Рабочий, 14 июня 1988 года

Постановление Президиума Верховного Совета СССР О решениях Верховного Советов Армянской ССР, Азербайджанской ССР по вопросу о Нагорном Карабахе, Ведомости Верховного Совета СССР, 1988, №29, ст. 464

Указ Президиума Верховного Совета СССР «О применении особой формы руководства в Нагорно-Карабахской автономной области Азербайджанской ССР», 12.01.1989 // Газета Правда, опубликовано 15.01.1989

Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик

Постановление ЦК КПСС и Президиума Верховного Совета СССР «О практических мерах по реализации постановления Президиума Верховного совета СССР по вопросу о Нагорном Карабахе», 25.07.1988 // Газета Правда, опубликовано 26 июля 1988 года.

Постановление Верховного совета Армянской ССР и Национального совета Нагорного Карабаха о воссоединении Армянской ССР и Нагорного Карабаха, 01.12.1989, www.theanalyticon.com/?p=13890&lang=ru

Постановление Президиума Верховного Совета СССР «О несоответствии Конституции СССР актов по Нагорному Карабаху, принятых Верховным Советом Армянской ССР 1 декабря 1989 года и 9 января 1990 года», www.dokipedia.ru/document/5296530

Резолюция 822 (1993), СБ ООН на 3205-м заседании 30 апреля 1993 года, www.undocs.org/ru/S/RES/822(1993)

Резолюция 853 (1993), S/RES/853 (1993), 29.07.1993, Преамбула, www.undocs.org/ru/S/RES/853(1993)

Резолюция 874 (1993), S/RES/874 (1993), 14.10.1993, Преамбула, www.undocs.org/ru/S/RES/874(1993)

Конституция Азербайджанской Республики, 1995, Дом издательство «Право», Баку, 2019

Указ Президента Азербайджанской Республики «Об утверждении Положения о местной исполнительной власти», 06.07.2012, №648

Закон Азербайджанской Республики о «Территориальном устройстве и административном делении», 13.06.2000, №892-ИГ

Закон Азербайджанской Республики «о Статусе Муниципалитетов», 02.07.1999, www.e-qanun.az/framework/4770

References

Gasanly, Dzhamil’, Vopros o Nagornom Karabahe na Kavkazkom Bjuro CK RKP (B) v 1920-1923 godah, Kavkaz i Globalizacija, Tom 5 vypusk 1-2 2011[The question of Nagorno-Karabakh in the Caucasian Bureau of the Central Committee of the RCP (B) in 1920-1923, The Caucasus and Globalization, Volume 5 issue 1-2 2011]

Gasanly Dzhamil’, Karabah poisk istoricheskoj pravdy, Kavkaz i Globalizacija [Karabakh the Search for Historical Truth, the Caucasus and Globalization], Tom 4 Vypusk 3-4, 2010

Mahmudov Jakub, Shukjurov Karim, Karabah –realnaja istorija, fakty i dokumenty [Karabakh – real history, facts and documents, Baku 2005, link to “Karabakh as part of the Russian Empire”], Baku 2005, ssylka v «Karabah v sostave Rossijskoj Imperii», www.virtualkarabakh.az/ru/post-item/22/34/qarabag-rusiya-imperiyasi-terkibinde.html

Niftaliev, Il’gar, «Istoricheskaja prizma: 1960-e gg. kak armjane vyprashivali v padarok «iskonno armjanskie» zemli» [“Historical prism: the 1960s. how Armenians begged for “native Armenian” lands in padarok”], https://news.day.az/politics/1021029.html

Avasov Ali, Hachatrjan Arutjun, Podborka dokumentov i soglashenij po nagorno-karabahskomu konfliktu i mirnomu processu [A selection of documents and agreements on the Nagorno-Karabakh conflict and the peace process], Moskva: Mezhdunarodnye otnoshenija, 2004.

N. G. Galojan, Nagorno-karabahskij konflikt: istoricheskie predposylki, hronologija i puti reshenija [The Nagorno-Karabakh conflict: Historical background, chronology and solutions], Mezhdunarodnye otnoshenija, Moskva, 2018.

Osnovnye jetapy territorial'nyh pritjazanij armjan na Nagornyj Karabah v HH veke [The main stages of the territorial claims of Armenians to Nagorno-Karabakh in the twentieth century], https://karabakh.center/d/page18321969.html

Indonesia vs. Malaysia, Sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan(2002); Qatar vs Bahrain, Maritime delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (2001), Nicaragua v. Honduras, Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in Caribbean sea, www.icj-cij.org/en/contentious-cases

Ustav OON, Glava V (Sovet Bezopasnosti), stat'ja 33.1 [UN Charter, Chapter V (Security Council), Article 33.1], https://www.un.org/ru/about-us/un-charter

Rezoljucii SB OON 822, 853, 874 i 884 [UN Security Council Resolutions 822, 853, 874 and 884], https://www.un.org/securitycouncil/ru/content/resolutions-adopted-security-council-1993

«Traktat mezhdu Karabahskim hanom i Rossijskoj imperiej o perehode hanstvo pod vlast' Rossii ot 14 maja 1805 goda» (Kjurekchajskij dogovor) [A treatise between the Karabakh Khan and the Russian Empire on the transition of the Khanate under the rule of Russia dated May 14, 1805], www.virtualkarabakh.az/ru/post-item/32/52/kurekcay-muqavilesi.html

Postanovlenie Prezidiuma Verhovnogo Soveta Azerbajdzhanskoj SSR o hodatajstve deputatov soveta narodnyh deputatov Nagorno-Karabahskoj avtonomnoj oblasti o peredache oblasti iz Azerbajdzhanskoj SSR v sostav Armjanskoj SSR, Gazeta Bakinskij Rabochij, 14 ijunja 1988 goda [Resolution of the Presidium of the Supreme Soviet of the Azerbaijan SSR on the petition of the deputies of the Council of People's Deputies of the Nagorno-Karabakh Autonomous Region on the transfer of the region from the Azerbaijan SSR to the Armenian SSR, Baku Worker Newspaper, June 14, 1988]

Postanovlenie Prezidiuma Verhovnogo Soveta SSSR O reshenijah Verhovnogo Sovetov Armjanskoj SSR, Azerbajdzhanskoj SSR po voprosu o Nagornom Karabahe, Vedomosti Verhovnogo Soveta SSSR, 1988, №29, st. 464 [Resolution of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR On the decisions of the Supreme Soviets of the Armenian SSR, Azerbaijan SSR on the issue of Nagorno-Karabakh, Vedomosti of the Supreme Soviet of the USSR, 1988, No. 29, Article 464]

Ukaz Prezidiuma Verhovnogo Soveta SSSR «O primenenii osoboj formy rukovodstva v Nagorno-Karabahskoj avtonomnoj oblasti Azerbajdzhanskoj SSR», 12.01.1989, Gazeta Pravda, opublikovano 15.01.1989 [Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR "On the application of a special form of leadership in the Nagorno-Karabakh Autonomous Region of the Azerbaijan SSR", 12.01.1989, Pravda Newspaper, published 15.01.1989]

Konstitucija (Osnovnoj Zakon) Sojuza Sovetskih Socialisticheskih Respublik [Constitution (Basic Law) of the Union of Soviet Socialist Republics]

Postanovlenie CK KPSS i Prezidiuma Verhovnogo Soveta SSSR «O prakticheskih merah po realizacii postanovlenija Prezidiuma Verhovnogo soveta SSSR po voprosu o Nagornom Karabahe», 25.07.1988, Gazeta Pravda, opublikovano 26 ijulja 1988 goda [Resolution of the Central Committee of the CPSU and the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR "On practical measures to implement the resolution of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR on the issue of Nagorno-Karabakh", 25.07.1988, Pravda Newspaper, published on July 26, 1988.]

Postanovlenie Verhovnogo soveta Armjanskoj SSR i Nacional'nogo soveta Nagornogo Karabaha o vossoedinenii Armjanskoj SSR i Nagornogo Karabaha, 01.12.1989 [Resolution of the Supreme Council of the Armenian SSR and the National Council of Nagorno-Karabakh on the reunification of the Armenian SSR and Nagorno-Karabakh], www.theanalyticon.com/?p=13890&lang=ru

Postanovlenie Prezidiuma Verhovnogo Soveta SSSR «O nesootvetstvii Konstitucii SSSR aktov po Nagornomu Karabahu, prinjatyh Verhovnym Sovetom Armjanskoj SSR 1 dekabrja 1989 goda i 9 janvarja 1990 goda» [Resolution of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR "On the inconsistency of the acts on Nagorno-Karabakh adopted by the Supreme Council of the Armenian SSR on December 1, 1989 and January 9, 1990 with the Constitution of the USSR"], www.dokipedia.ru/document/5296530

Rezoljucija 822 (1993), SB OON na 3205-m zasedanii 30 aprelja 1993 goda [Resolution 822 (1993), UN Security Council at the 3205th meeting on April 30, 1993], www.undocs.org/ru/S/RES/822(1993)

Rezoljucija 853 (1993), S/RES/853 (1993), 29.07.1993, Preambula [Resolution 853 (1993), S/RES/853 (1993), 29.07.1993, Preamble], www.undocs.org/ru/S/RES/853(1993)

Rezoljucija 874 (1993), S/RES/874 (1993), 14.10.1993, Preambula [Resolution 874 (1993), S/RES/874 (1993), 14.10.1993, Preamble], www.undocs.org/ru/S/RES/874(1993)

Konstitucija Azerbajdzhanskoj Respubliki, 1995 [Constitution of the Republic of Azerbaijan], Dom izdatel'stvo «Pravo», Baku, 2019

Ukaz Prezidenta Azerbajdzhanskoj Respubliki «Ob utverzhdenii Polozhenija o mestnoj ispolnitel'noj vlasti» [Decree of the President of the Republic of Azerbaijan "On approval of the Regulations on Local Executive power"], 06.07.2012, №648

Zakon Azerbajdzhanskoj Respubliki o «Territorial'nom ustrojstve i administrativnom delenii» [The Law of the Republic of Azerbaijan on "Territorial Structure and Administrative division"], 13.06.2000, №892-IG

Zakon Azerbajdzhanskoj Respubliki «o Statuse Municipalitetov» [The Law of the Republic of Azerbaijan "On the Status of Municipalities"], 02.07.1999, www.e-qanun.az/framework/4770

МАЗМҰНЫ – CONTENTS – СОДЕРЖАНИЕ

1-бөлім
Мемлекет және құқық теориясы мен тарихы

Section 1
Theory and history of state and law

Раздел 1
Теория и история государства и права

Д.А. Жампеисов, Д.А. Жампеисов
Халықтың көші-қоны тұрпаттамасының өзекті мәселелері 4

А.М. Сайтбеков
Еуропалық адам құқықтарын қорғау жүйесінің өзіндік ерекшеліктері мен басқа құқықтық тетіктерден айырмашылығы 14

B.S. Issakhov, K.T. Bitemirov, K.A. Turlybekov, Ashgar Ali Bin Ali Mohamed
Integrational processes of modern society in the Republic of Kazakhstan to a side of state socialization 22

2-бөлім
Конституциялық және әкімшілік құқығы

Section 2
Constitutional and admistrative law

Раздел 2
Конституционное и административное право

A. Isakhankyzy, G.A. Alibayeva, K.A. Adilova, Zh. Zhailau, D.A. Abdilda
Subjects of information legal relations: theoretical analysis 32

3-бөлім
Азаматтық құқық және еңбек құқығы

Section 3
Civil law and labor law

Раздел 3
Гражданское право и трудовое право

Н.Б. Калкаева, Ж.Е. Молдахметова
Азаматтардың еңбек құқықтарын бұзудың әлеуметтік сипаттамасының кейбір аспектілері 42

И.В. Межибовская, А.К. Исабеков
Административно-правовые регуляторы соблюдения социально-трудовых прав граждан в Республике Казахстан 52

A. Amangeldy
Non-contractual obligations in intellectual property law 64

S.K. Tasybayeva
Current issues of resolving individual labor disputes 80

4-бөлім
Табиғи ресурс және экологиялық заң

Section 4
Natural resource and environmental law

Раздел 4
Природоресурсовое и экологическое право

K. Raiymbergenova, A. Zhatkanbaeva, S. Umbet, A. Berdibayeva, A. Jangabulova
Financial and legal regulation of electronic money circulation 88

5-бөлім
Қылмыстық құқық және процесс, криминалистика

Section 5
Criminal law and process, forensics

Раздел 5
Уголовное право и процесс, криминалистика

Г.А. Қуаналиева, Г.К. Шуланбекова, Г.Н. Рахимова, М.Н. Абишева
Қылмыстық теріс қылық және қылмыс ерекшеліктері 98

Г.Е. Жандыкеева, А.Д. Байсалов
Криминологическая характеристика участников организованной преступности 107

Z.S. Tolegen, G.S. Dzhumashev
Preconditions for a lenient type of punishment on parole international experience 116

A.S. Sabitova
Persons engaged in advocacy and citizens who guarantee the implementation of such activities 121

6-бөлім
Халықаралық қатынастар және халықаралық құқық

Section 6
International relationships and international law

Раздел 6
Международные отношения и международное право

M.Z. Kenzhaliyev
Legal regulation of the International Financial Centers – Comparative Analysis of International and Kazakhstani Experience 130

M. Eyyubova
Responsibility for war crimes in the activities of international criminal tribunals 143

Ш.Ш. Шукуров
Вопрос Нагорного Карабаха и особенности местного самоуправления в Республике Азербайджан 150

Авторлық редакциямен жарыққа шықты.